МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Харківський авіаційний інститут

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УДК 351:336.6

ШТАНЦЕЛЬ Сергій Едуардович

ДИСЕРТАЦІЯ

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

за спеціальністю 25.00.02 механізми державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня доктора наук
з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ С.Е.Штанцель

Харків– 2026

АНОТАЦІЯ

Штанцель С. Е. Публічне управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 “механізми державного управління” - Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут», Харків 2026.

У першому розділі дисертаційної роботи здійснено всебічний теоретико-методологічний аналіз феномену фінансової безпеки держави як складової національної безпеки та ключового чинника стабільного соціально-економічного розвитку України, що дозволило сформувати цілісне уявлення про сутність, структуру й системні характеристики цього багатоаспектного поняття. На основі вивчення наукових підходів українських і зарубіжних дослідників уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема конкретизовано дефініції «фінансова безпека держави», «фінансові ризики», «механізм публічного управління фінансовою безпекою», «система забезпечення фінансової безпеки», «фінансова стійкість», «загрози фінансовій безпеці», «вразливість фінансової системи», «інституційне забезпечення фінансової безпеки» тощо, які становлять концептуальну основу для подальшого аналізу структурних, процесних і функціональних параметрів механізмів публічного управління у фінансовій сфері.

Визначено, що в умовах трансформаційних процесів та зростаючої турбулентності фінансових ринків фінансова безпека держави виступає інтегральною характеристикою здатності фінансової системи функціонувати стійко, збалансовано й прогнозовано. У роботі обґрунтовано, що основою наукового осмислення процесів забезпечення фінансової безпеки виступає системний, інституційний, функціональний, ризик-орієнтований та структурний підходи, які дозволяють комплексно охарактеризувати взаємодію

інститутів державної влади, фінансових установ, економічних агентів та зовнішніх стейкхолдерів у сфері управління фінансовими ризиками. Доведено, що сучасне трактування фінансової безпеки має багатокомпонентний характер і включає підсистеми: бюджетно-фінансову, боргову, банківську, валютну, інвестиційну, зовнішньоекономічну, податкову та грошово-кредитну, що утворюють єдиний інтегрований простір фінансової стійкості держави.

Особлива увага у розділі приділена аналізу еволюції механізмів публічного управління фінансовою безпекою, що дозволило встановити ключові принципи, закономірності та тенденції їх розвитку. З'ясовано, що механізм публічного управління у сфері фінансової безпеки є складною відкритою системою, яка включає нормативно-правовий, інституційний, організаційний, інформаційно-аналітичний, стратегічний та контрольний підмеханізми, а ефективність його функціонування прямо залежить від якості інституційного середовища, узгодженості дій суб’єктів управління, наявності сучасних інструментів моніторингу та реагування. Узагальнено, що найвагомішими викликами у сфері фінансової безпеки України є зовнішні й внутрішні фактори, пов’язані з воєнною агресією, макроекономічною нестабільністю, борговим навантаженням, вразливістю банківської системи, тінізацією економічних процесів, недостатністю інституційних спроможностей органів публічної влади, низькою адаптивністю нормативного забезпечення та обмеженістю фінансових ресурсів для реалізації стратегічних цілей розвитку.

У другому розділі дисертації здійснено розгорнутий аналіз нормативно-правового забезпечення фінансової безпеки України, що дозволило визначити сильні та слабкі сторони чинної законодавчої бази, виявити прогалини, суперечності та напрями вдосконалення. Узагальнено, що система законодавства у сфері фінансової безпеки є недостатньо цілісною, характеризується фрагментарністю, нестабільністю, частими змінами та відсутністю повноцінної концептуальної інтеграції між різними рівнями правового регулювання. Доведено, що чинна нормативна база базується на окремих стратегічних документах, постановах, законах та урядових програмах,

які не завжди забезпечують системність, комплексність та узгодженість у питаннях управління фінансовими ризиками.

У роботі проаналізовано функціонально-організаційне забезпечення публічного управління фінансовою безпекою, яке включає діяльність органів виконавчої влади, Національного банку України, Рахункової палати, державних фінансових інституцій, органів аудиту, контролю та аналітичного супроводу державних рішень. Встановлено, що відсутність єдиного координаційного центру та системи узгоджених індикаторів ефективності ускладнює стратегічне управління, гальмує оперативне реагування на загрози та знижує ефективність механізмів стабілізації фінансової системи.

Узагальнені результати глибокого аналізу показали, що важливими недоліками нинішньої системи є обмеженість аналітичних інструментів, недостатня якість фінансового контролю, слабкі міжінституційні комунікації, низький рівень інтеграції цифрових технологій у процеси моніторингу, відсутність єдиної платформи збору, обробки та аналізу даних у сфері фінансової безпеки. Виявлено, що недостатня спроможність інституційного середовища обумовлює високий рівень фінансових ризиків, що проявляється у зростанні боргового навантаження, валютних коливань, дефіциту бюджету, зниженні інвестиційної активності, фінансовій нестабільності підприємств та домогосподарств. У межах розділу виокремлено ключові проблеми нормативно-правового механізму фінансової безпеки, зокрема: відсутність кодифікованого закону про фінансову безпеку; слабкий механізм імплементації міжнародних стандартів; недостатність правового забезпечення фінансового моніторингу; недосконаліть антикорупційного регулювання; слабкий захист фінансових прав суб’єктів господарювання; обмеженість норм щодо управління державним боргом і зовнішньоекономічними ризиками.

Третій розділ присвячено формуванню системного підходу до управління фінансовою безпекою та розробці структурно-функціональної моделі, яка об'єднує ключових суб’єктів, механізми, інструменти й процеси забезпечення фінансової стійкості держави. У рамках дослідження уточнено склад та функції

суб’єктів управління фінансовою безпекою, серед яких: органи публічної влади, фінансові регулятори, інституції фінансового контролю, аналітичні служби, аудитори, міжнародні організації, фінансові установи, підприємства та громадськість. Сформовано структуру системи управління фінансовою безпекою, що включає стратегічний, нормативно-правовий, інституційний, організаційний, аналітичний, контрольно-наглядовий та оперативний рівні. Доведено, що ефективність системи залежить від узгодженості між ними, а також від здатності держави забезпечити адаптивність механізмів регулювання до змін зовнішнього середовища. Обґрунтовано класифікацію загроз фінансовій безпеці, що охоплює зовнішні (фінансова агресія, зовнішні ризики, борговий тиск, валютна нестабільність), внутрішні (тіньова економіка, корупція, дефіцит бюджету), інституційні (недосконалість механізмів регулювання), поведінкові (недостатня фінансова грамотність), структурні (дисбаланси економіки) та технологічні загрози. Досліджено особливості впливу кожної групи загроз на фінансову систему, визначено їх оцінювальні критерії.

У роботі розроблено концептуальну модель механізму публічного управління фінансовою безпекою, яка містить: систему аналізу фінансових ризиків; індикаторний апарат діагностики стану безпеки; механізми реагування; інституційні інструменти впливу; регуляторні та управлінські важелі стабілізації; системи контролю та аудиту; механізми стратегічного прогнозування; цифрові інструменти моніторингу. Визначено, що модель має бути побудована на принципах: комплексності, збалансованості, своєчасності реагування, пріоритетності суспільних інтересів, адаптивності, відкритості та підзвітності. Сформовано також організаційно-функціональну модель суб’єктів управління фінансовою безпекою, яка враховує їх місце в системі, специфіку функцій і механізми взаємодії. Обґрунтовано необхідність впровадження міжвідомчих центрів управління фінансовими ризиками, створення єдиної інформаційної платформи, посилення ролі аналітичних інститутів та підвищення інституційної спроможності органів контролю.

Четвертий розділ дисертації присвячено комплексному аналізу реального

стану фінансової безпеки України за останні роки, що дозволило визначити ключові тенденції та проблеми, оцінити ефективність діяльності державних інституцій у сфері фінансової безпеки та виділити стратегічні напрями трансформації публічного управління.

Аналітичні матеріали показали, що рівень фінансової безпеки України зазнав істотних коливань у зв'язку з війною, економічною нестабільністю, втратою виробничих потужностей, зростанням боргових зобов'язань та макрофінансових дисбалансів. Встановлено, що загальний індикатор фінансової безпеки має тенденцію до зниження, а такі підсистеми, як бюджетно-фінансова, валютна, боргова та банківська безпека перебувають під значним тиском зовнішніх та внутрішніх загроз. Проаналізовано, що бюджетна сфера характеризується високим рівнем дефіциту, суттєвою залежністю від міжнародної фінансової допомоги, обмеженістю власних доходів та нерівномірністю їх структури. Фіскальна система потребує реформування, зокрема посилення контролю за ефективністю видатків, розширення податкової бази, перегляду податкових пільг, удосконалення механізмів адміністрування податків.

Боргова безпека України перебуває під загрозою внаслідок значного обсягу державного та гарантованого державою боргу, зміни структури боргових зобов'язань, нестабільності валютного курсу та високого рівня витрат на обслуговування боргу. Доведено, що ефективне управління боргом потребує розробки довгострокової стратегії боргової стабільності, диверсифікації джерел фінансування, зміцнення довіри інвесторів та підвищення кредитного рейтингу.

Банківська безпека України характеризується підвищеною вразливістю, зокрема низьким рівнем капіталізації окремих банків, підвищеними кредитними ризиками, обмеженими можливостями кредитування реального сектору, концентрацією активів у державних банках та недостатньою ефективністю фінансового контролю.

Виявлено також проблеми валютної безпеки, що пов'язані з волатильністю курсу, високою доларизацією економіки, значними валютними

ризиками та чутливістю економіки до зовнішніх шоків. Доведено, що для підвищення рівня валютної безпеки необхідно забезпечити прогнозованість курсової політики, розширення внутрішнього фінансового ринку, стимулювання експорту та зміцнення платіжного балансу.

Увагу у розділі приділено оцінці ефективності інституційного та нормативного забезпечення фінансової безпеки. Визначено, що важливими проблемами є низька якість фінансового контролю, слабка координація між різними органами управління, недосконаліть механізмів аудиту, недостатність аналітичних інструментів, фрагментарність нормативної бази та недостатність інституційної спроможності органів влади.

П’ятий розділ дисертації містить розробку стратегічних напрямів удосконалення механізму публічного управління у сфері фінансової безпеки, що охоплюють структурні, організаційні, правові, аналітичні, інституційні та технологічні складові. У центрі уваги знаходиться розробка концептуальної моделі підвищення фінансової стійкості держави, спрямованої на зміцнення інституційної спроможності, посилення державного контролю, запровадження інноваційних інструментів управління ризиками та створення інтегрованої системи моніторингу загроз.

У роботі сформовано вектори формування сучасної моделі публічного управління фінансовою безпекою, серед яких: удосконалення нормативно-правового забезпечення; посилення організаційно-управлінських механізмів; підвищення ролі стратегічного планування та прогнозування; розробка інтегрованої системи оцінювання ризиків; цифровізація фінансового моніторингу; створення єдиної інформаційно-аналітичної платформи; впровадження центрів координації фінансової безпеки при органах влади.

Сформовано структурну модель функціонування удосконаленого механізму публічного управління фінансовою безпекою, яка включає такі компоненти: нормативно-правовий компонент, що забезпечує кодифіковане регулювання; інституційний компонент, що включає міжвідомчу взаємодію; – організаційно-управлінський, який передбачає оптимізацію функцій

суб’єктів;інформаційно-аналітичний, який забезпечує збір, обробку та аналіз даних; контрольно-наглядовий, який гарантує прозорість та підзвітність; стратегічний, який сприяє довгостроковому фінансовому плануванню; інноваційний компонент, який включає цифрові моделі оцінювання загроз.

У дисертації запропоновано систему удосконалення державної політики у сфері фінансової безпеки, зокрема: створення координаційного центру управління фінансовими ризиками; формування інтегрованої платформної архітектури управління фінансовою безпекою; підвищення ефективності державного боргового менеджменту; впровадження електронного фінансового моніторингу; створення системи оперативного попередження загроз; посилення аналітичних спроможностей держави; розвиток кадрового потенціалу у сфері публічного управління фінансовою безпекою.

Вперше сформовано методичні засади оцінювання якості функціонування механізму фінансової безпеки на основі багатофакторного аналізу, інтегральних індикаторів, порівняльного аналізу та системи ключових показників ефективності (KPI). Розроблено комплекс заходів для реформування системи управління фінансовою безпекою з урахуванням вимог воєнного та повоєнного періодів, забезпечення макрофінансової стабільності, інноваційності та стійкості економіки.

Ключові слова: публічне управління. фінансова безпека. державна політика. механізм публічного управління. система фінансової безпеки. фінансові ризики. нормативно-правове забезпечення. інституційне забезпечення. боргова безпека. бюджетна безпека. банківська безпека. валютна безпека. інформаційно-аналітичне забезпечення. індикатори фінансової безпеки.

ANNOTATION

Shtantsel S. E. Public Administration in the Sphere of Ensuring Financial Security in Ukraine. – A qualification scholarly work, manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Sciences in Public Administration, specialty 25.00.02 “mechanisms of public administration” (281 – Public Administration and Governance). – National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute”, Kharkiv, 2026

The first chapter of the dissertation provides a comprehensive theoretical and methodological analysis of the phenomenon of the state’s financial security as a component of national security and a key factor of stable socio-economic development of Ukraine, which made it possible to form a holistic understanding of the essence, structure and systemic characteristics of this multifaceted concept. Based on the study of scholarly approaches of Ukrainian and foreign researchers, the conceptual and categorical apparatus has been clarified, in particular the definitions “state financial security”, “financial risks”, “mechanism of public administration of financial security”, “system of financial security provision”, “financial stability”, “threats to financial security”, “vulnerability of the financial system”, “institutional support of financial security”, etc., which constitute the conceptual foundation for further analysis of the structural, procedural and functional parameters of public administration mechanisms in the financial sphere.

It has been determined that under conditions of transformational changes and growing turbulence of financial markets, the state’s financial security acts as an integral characteristic of the financial system’s ability to function sustainably, in a balanced and predictable manner. The research substantiates that the scientific understanding of processes ensuring financial security is based on systemic, institutional, functional, risk-oriented and structural approaches, which allow a comprehensive characterization of the interaction between public authorities, financial institutions, economic agents and external stakeholders in the field of

financial risk management. It has been proven that the modern interpretation of financial security is multicomponent and includes the following subsystems: budget and finance, debt, banking, currency, investment, foreign economic, tax, and monetary-credit, which together form a unified integrated space of the state's financial stability.

Special attention in the chapter is devoted to the analysis of the evolution of public administration mechanisms of financial security, which made it possible to determine key principles, regularities and trends of their development. It is clarified that the mechanism of public administration in the field of financial security is a complex open system that includes regulatory-legal, institutional, organizational, information-analytical, strategic and control sub-mechanisms, and the effectiveness of its functioning directly depends on the quality of the institutional environment, coordination of actions of management subjects and the availability of modern instruments of monitoring and response. It has been summarized that the most significant challenges to Ukraine's financial security are external and internal factors related to military aggression, macroeconomic instability, debt burden, vulnerability of the banking system, shadow economic processes, insufficient institutional capacity of public authorities, low adaptability of regulatory support and limited financial resources for implementing strategic development goals.

The second chapter presents an in-depth analysis of the regulatory and legal framework for financial security in Ukraine, which made it possible to identify strengths and weaknesses of the current legislation, reveal gaps, contradictions and areas for improvement. It has been generalized that the legislative system in the field of financial security is insufficiently integrated, characterized by fragmentation, instability, frequent amendments and the lack of conceptual coherence among different levels of legal regulation. It has been demonstrated that the existing regulatory framework is based on isolated strategic documents, resolutions, laws and governmental programs, which do not always ensure systematicity, comprehensiveness and consistency in financial risk management.

The dissertation analyzes the functional and organizational support for public

administration of financial security, which includes the activities of executive authorities, the National Bank of Ukraine, the Accounting Chamber, state financial institutions, audit and control bodies, and analytical units. It has been established that the absence of a unified coordination center and a system of harmonized efficiency indicators complicates strategic management, slows response to threats and reduces the effectiveness of stabilization mechanisms for the financial system.

Summarized results of the in-depth analysis show that important shortcomings of the current system include the limited analytical toolkit, insufficient quality of financial control, weak inter-institutional communication, low level of integration of digital technologies into monitoring processes, the absence of a unified platform for the collection, processing and analysis of financial security data. It has been revealed that insufficient institutional capacity leads to a high level of financial risks, manifested in increasing debt burden, currency fluctuations, budget deficit, declining investment activity, and financial instability of enterprises and households. Within the chapter the key problems of the regulatory and legal mechanism of financial security are identified, including: absence of a codified law on financial security; weak mechanisms for implementing international standards; insufficient legal support for financial monitoring; imperfect anti-corruption regulation; weak protection of financial rights of economic entities; limited norms for managing state debt and foreign economic risks.

The third chapter is devoted to forming a systemic approach to financial security management and developing a structural-functional model that integrates the key actors, mechanisms, instruments and processes of ensuring the state’s financial stability. The study clarifies the composition and functions of financial security management actors, including public authorities, financial regulators, financial control institutions, analytical services, auditors, international organizations, financial institutions, enterprises and civil society. A structure of the financial security management system has been formed, including strategic, regulatory-legal, institutional, organizational, analytical, supervisory and operational levels. It is proven that the effectiveness of the system depends on their coherence as well as the

state's ability to ensure adaptability of regulatory mechanisms to changes in the external environment. A classification of financial security threats has been substantiated, covering external (financial aggression, external risks, debt pressure, currency instability), internal (shadow economy, corruption, budget deficit), institutional (inefficiency of regulatory mechanisms), behavioral (insufficient financial literacy), structural (economic imbalances) and technological threats. The influence of each group of threats on the financial system has been examined and relevant assessment criteria have been determined.

The dissertation develops a conceptual model of the mechanism of public administration of financial security, which includes: a system for financial risk analysis; an indicator-based apparatus for security diagnostics; response mechanisms; institutional instruments of influence; regulatory and managerial levers of stabilization; control and audit systems; mechanisms of strategic forecasting; digital monitoring tools. It has been determined that the model must be built on principles of comprehensiveness, balance, timeliness of response, prioritization of public interests, adaptability, openness and accountability. An organizational-functional model of financial security management actors has also been developed, taking into account their place in the system, functional specifics and mechanisms of interaction. The need for establishing interdepartmental financial risk management centers, creating a unified information platform, strengthening analytical institutions and increasing the institutional capacity of control bodies has been substantiated.

The fourth chapter of the dissertation presents a comprehensive analysis of the real state of Ukraine's financial security in recent years, which made it possible to identify key trends and problems, assess the effectiveness of public institutions in the financial security sphere and outline strategic directions for transforming public administration. Analytical materials show that the level of financial security has undergone significant fluctuations due to the war, economic instability, loss of production capacities, growing debt obligations and macro-financial imbalances. The overall financial security indicator tends to decline, while subsystems such as budget and finance, currency, debt and banking security are under significant pressure from

external and internal threats.

The analysis demonstrates that the budget sphere is characterized by a high deficit, substantial dependence on international financial assistance, limited domestic revenues and uneven revenue structure. The fiscal system requires reforming, including strengthening expenditure control, expanding the tax base, revising tax exemptions and improving tax administration mechanisms.

Debt security is under threat due to the large volume of state and state-guaranteed debt, changes in its structure, exchange rate instability and high debt servicing costs. Effective debt management requires a long-term strategy for debt sustainability, diversification of financing sources, strengthening investor trust and improving the credit rating.

Banking security in Ukraine is characterized by heightened vulnerability, including low capitalization of individual banks, increased credit risks, limited lending opportunities to the real sector, concentration of assets in state-owned banks and insufficient effectiveness of financial control.

Problems of currency security are associated with exchange rate volatility, high dollarization of the economy, significant currency risks and the sensitivity of the economy to external shocks. Strengthening currency security requires ensuring predictability of exchange rate policy, expansion of the domestic financial market, stimulation of exports and improvement of the balance of payments.

The chapter also assesses the effectiveness of institutional and regulatory support for financial security. It is established that major problems include low quality of financial control, weak coordination among management bodies, imperfect audit mechanisms, insufficient analytical tools, fragmented regulatory framework and limited institutional capacity of state bodies.

The fifth chapter of the dissertation presents strategic directions for improving the mechanism of public administration in the field of financial security, covering structural, organizational, legal, analytical, institutional and technological dimensions. Central attention is given to the development of a conceptual model for strengthening the state’s financial stability aimed at enhancing institutional capacity,

reinforcing public control, introducing innovative risk-management instruments and building an integrated threat-monitoring system.

The research outlines the vectors for forming a modern model of public administration of financial security, including improvement of the regulatory-legal framework, strengthening organizational and managerial mechanisms, enhancing the role of strategic planning and forecasting, development of an integrated risk assessment system, digitalization of financial monitoring, establishment of a unified information-analytical platform, and creation of financial security coordination centers within public authorities.

A structural model of the functioning of an improved mechanism of public administration of financial security has been developed, including the following components: regulatory-legal (ensuring codified regulation); institutional (interagency cooperation); organizational-managerial (optimization of functions of subjects); information-analytical (data collection, processing and analysis); supervisory (ensuring transparency and accountability); strategic (enabling long-term financial planning); and innovation component (digital threat assessment models).

The dissertation proposes a system for improving public policy in the field of financial security, including: creation of a financial risk management coordination center; development of an integrated platform architecture for financial security management; strengthening efficiency of state debt management; implementation of electronic financial monitoring; establishment of an early-warning system for threats; strengthening the state’s analytical capacity; development of human capital in public financial security administration.

For the first time, methodological principles for assessing the quality of the financial security mechanism have been developed, based on multifactor analysis, integrated indicators, comparative assessment and a system of key performance indicators (KPIs). A set of measures has been designed to reform the financial security management system, taking into account the challenges of wartime and post-war periods, the need to ensure macro-financial stability, innovativeness and economic resilience.

Keywords: public administration; financial security; state policy; mechanism of public administration; financial security system; financial risks; regulatory and legal support; institutional support; debt security; budget security; banking security; currency security; information-analytical support; financial security indicators.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях індексованих у міжнародній науково-метричній базі Scopus:

1. Shtantsel S., Zaichko I., Korzun S., Shchur N., Hubskyi O. Critical strategies for enhancing Ukraine's financial security in wartime and postwar conditions. Multidisciplinary Reviews. 2024. Vol. 8. 2024spe066. https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe066

(Особистий внесок здобувача: Сформовано концептуальні підходи до посилення фінансової безпеки України під час війни, обґрунтовано стратегічні пріоритети реагування на ризики та загрози).

2. Shtantsel S., Amalian A., Shevchenko B., Bulchak S., Kravets R. Strategies for reducing financial security threats during wartime: Ukraine's experience. Edelweiss Applied Science and Technology. 2024. Vol. 8 (5). P. 2351-2362. https://doi.org/10.55214/25768484.v8i5.1988

(Особистий внесок здобувача: Розроблено ключові напрями мінімізації фінансових загроз воєнного періоду, систематизовано підходи держави до стабілізації фінансової сфери в кризових умовах).

3. Shtantsel S., Buryk Z., Grytsyshen D., Yevenok O., Sergiienko L. Evaluating Information Security Strategies in the Public Sector: Efficiency and Cybersecurity Risks. Journal of Information Systems Engineering and Management. 2025. Vol. 10(2s). P. 2468-4376. https://doi.org/10.52783/jisem.v10i2s.323

(Особистий внесок здобувача: Обґрунтовано методичні засади оцінювання інформаційної безпеки у публічному секторі, визначено критерії ефективності політик кіберзахисту та управління ризиками).

4. Shtantsel S., Grytsyshen D., Yevenok O., Sergiienko L. Assessment of information security tools in public administration: performance evaluation and effectiveness against contemporary cyber threats. African Journal of Applied Research. 2025. Vol. 11. No. 7. P. 30-44. https://doi.org/10.26437/ajar.v11

(Особистий внесок здобувача: Обгрунтовано методологічні засади оцінювання інформаційної безпеки у публічному секторі, зокрема через формування системного підходу до аналізу національних стратегій кібербезпеки в умовах цифровізації та загроз).

Статті у фахових виданнях України категорії Б:

1. Штанцель С. Е., Бурик З., Грицишен Д., Євенок О., Сергієнко Л. Сучасні виклики та стратегії забезпечення фінансової безпеки держави: аналіз ключових аспектів. *Наукові перспективи.* 2024. № 5(47). С. 607-619. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-5(47)-607-619

(Особистий внесок здобувача: Проаналізовано ключові загрози фінансовій безпеці держави, обґрунтовано стратегічні напрями її зміцнення та сформовано аналітичні підходи до оцінювання ризиків).

2. Штанцель С. Е. Актуальні проблеми та перспективи розвитку концептуальних засад фінансової безпеки в умовах сучасних геополітичних викликів. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток».* 2024. № 6. https://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.6.10

3. Штанцель С. Е. Взаємозв’язок між фінансовою безпекою держави та її економічним розвитком: стратегічні аспекти. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»* (серія «Управління та адміністрування», серія «Право», серія «Економіка», серія «Психологія», серія «Педагогіка»). 2024. № 6(34). С. 292-304. https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6(34)-292-304

4. Штанцель С. Е. Формування національних стратегій фінансової безпеки: практичний досвід та виклики. Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". 2024. №5. https://doi.org/10.25313/2617-572X-2024-5-9947

5. Штанцель С. Е. Фінансова безпека держави як об’єкт публічного управління: теоретичні та методологічні підходи. Інвестиції: практика та досвід. 2024. №13. С. 193-199. 2024. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.13.193

6. Штанцель С. Е. Проблеми та шляхи вдосконалення механізмів публічного управління у сфері фінансової безпеки України. *Інклюзивна*

економіка. 2024. № 2(04). С. 56-63. https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.4-9

7. Штанцель С. Е. Державна політика протидії фінансовим злочинам: забезпечення фінансової безпеки. *Публічне управління і адміністрування в Україні.* 2024. Випуск 41. С. 188-195. DOI: https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.41.26

8. Штанцель С. Е. Інституційні основи публічного управління фінансовою безпекою держави в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління.* № 2024. 2(74). С. 108–113. https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-17

9. Штанцель С. Е. Вплив міжнародних стандартів на механізми публічного управління фінансовою безпекою: досвід країн ЄС. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2024. Том 35 (74). № 3. С. 110-117. https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.3/21

10. Штанцель С. Е. Інституційні основи публічного управління фінансовою безпекою держави в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління.* 2024. № 2 (74). С. 108–113. DOI: https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-17

11. Штанцель С. Е. Стратегії забезпечення фінансової безпеки як складової національної безпеки України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2024. № 3. С. 78-84. DOI: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.3.12

12. Штанцель С. Е. Системний аналіз публічного управління забезпеченням фінансової безпеки України. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування.* 2024. № 4. С. 123-130. DOI: https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.4.20

13. Штанцель С. Е. Ретроспективний аналіз стану забезпечення фінансової безпеки України. *Київський економічний науковий журнал.* 2024. № 6. С. 154–164. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-6-21

14. Штанцель С. Е. Аудит ефективності публічного управління у забезпеченні фінансової безпеки держави. *Український економічний часопис*. 2024. № 6. С. 182–189. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-6-30

15. Штанцель С. Е. Система управління ризиками фінансової безпеки України та оцінка міри їх впливу. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Управління та адміністрування»*. 2024. № 8(8). С. 621–633. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-8(8)-621-633

16. Штанцель С. Європейський досвід публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави. *Публічне управління і політика.* 2025. № 2(6). С. epp0028. DOI: https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.2.02

17. Штанцель С. Організаційно-управлінський механізм публічного управління забезпечення фінансової безпеки. Філософія та управління. 2025. № 2(6). е pg0031. DOI: https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.2.01

Публікації, що засвідчують апробацію результатів дослідження:

1. Штанцель С. Інноваційні підходи до публічного управління у сфері фінансової безпеки України. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»* (21 червня 2024 р.; Coventry, UK). С. 26–27. DOI: https://doi.org/10.36074/scientia-21.06.2024

2. Штанцель С. Е. Публічне управління фінансовою безпекою в Україні: виклики та можливості. Світ наукових досліджень: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, 17-18 грудня 2024 р., Випуск 36. URL: https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5615/

3. Штанцель С. Європейський досвід публічного управління забезпеченням фінансової безпеки. Матеріали конференції: «Włocławek, Republic of Poland, July 3–4, 2024. Section 1. Theory and History of Law and State». С. 5-9. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-464-1-1

4. Штанцель С. Моделі публічного управління для забезпечення фінансової безпеки: аналіз українського досвіду. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*. (21 June 2024; Seoul, South Korea). С. 40–43.

https://doi.org/10.36074/logos-21.06.2024.008

5. Штанцель С. Е. Еволюція організаційно-управлінського механізму публічного управління у сфері фінансової безпеки. Contemporary Challenges of Socio-Economic Development for Public Policy, Legal Practice and Business Administration : 3rd International Conference, August 27–28, 2024. Warsaw, Poland : East European Association of Scientists, 2024. No. 33man6. С. 1-5. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.13995502

6. Штанцель С. Е. Дослідження підходів до оцінювання ефективності публічного управління в сфері фінансової безпеки в Україні. Матеріали конференції: Scientific Area in the Context of Globalisation and Transformation». Riga, Latvia, October 4-5, 2024. С.31-34. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-472-6-8

7. Штанцель С. Удосконалення системи публічного управління фінансовою безпекою України: врахування досвіду європейських країн. Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Experimental and Theoretical Research in Modern Science» (October 16-18, 2024). Toronto, Canada. № 220. С.119-122.

8. Штанцель С. Е. Модель публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України. *Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference "The role of innovations in the transformation of the image of modern science"*, 08-11 жовтня 2024 р., Осло, Норвегія. International Science Group. 2024. С. 95-97.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ……. 23
ВСТУП
…… 25
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ …… 35
1.1. Світові концепції та теорії забезпечення фінансової безпеки держави …….. 35
1.2. Наукові погляди вітчизняних науковців щодо забезпечення фінансової безпеки держави ……. 50
1.3. Етимологія поняття фінансової безпеки держави …….. 66
1.4. Теоретичне вивчення ролі держави у забезпеченні фінансової безпеки ……..…….. 81
Висновки до розділу 1 …….. 98
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ …… 101
2.1. Сутність та компоненти публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави …… 101
2.2. Державна політика публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні …… 121
2.3. Механізми публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні …….. 135
2.4. Європейський досвід публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави …… 150
Висновки до розділу 2 …….. 166
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ …… 139
3.1. Нормативно-правовий механізм публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави …… 139

3.2. Організаційно-управлінський механізм публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави …… 204
3.3. Практика Європейського Союзу щодо забезпечення розвитку фінансової сфери та фінансової безпеки ……. 238
Висновки до розділу 3 ……..…… 261
РОЗДІЛ 4. УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ……. 263
4.1. Методологія визначення ефективності та результативності публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні … 263
4.2. Дослідження стану фінансової безпеки в Україні упродовж незалежності …….. 279
4.3. Виявлення критичних факторів впливу на фінансову безпеку …… 299
4.4. Комплексний аналіз ефективності та результативності публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні ……. 322
Висновки до розділу 4 …… 349
РОЗДІЛ 5. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ …… 352
5.1. Стратегії та моделі публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні ……. 352
5.2. Розробка комплексної моделі інтегрованого управління забезпечення фінансової безпеки в Україні …… 367
5.3. Заходи та методи забезпечення фінансової безпеки в Україні в різних умовах розвитку …… 385
5.4. Забезпечення безпеки на мікро та мезо-рівнях, як складових фінансової безпеки в Україні ……... 398
Висновки до розділу 5 ……..…… 411
ВИСНОВКИ ……..…… 414
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……. 419
ДОДАТКИ …….

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

ВВП – валовий внутрішній продукт

ДБ – державний бюджет

ДКС – Державна казначейська служба

ДКСУ – Державна казначейська служба України

ДМС – Державна митна служба

ДП – державні підприємства

ДПС – Державна податкова служба

ДФС – Державна фіскальна служба

Держфінмоніторинг – Державна служба фінансового моніторингу України

ЄС – Європейський Союз

КМУ – Кабінет Міністрів України

МБ – місцеві бюджети

МФО – міжнародні фінансові організації

МФУ – Міністерство фінансів України

НБФУ – небанківські фінансові установи

НБУ – Національний банк України

НПА – нормативно-правові акти

ОМС – органи місцевого самоврядування

ПБ – податкова безпека

ПМБ – прогнози місцевих бюджетів

ПУФБ – публічне управління у сфері фінансової безпеки

ФБ – фінансова безпека

ФЕБР – фінансово-економічна безпека регіону

ЦОВВ – центральні органи виконавчої влади

ЦОВВ МФУ – підвідомчі органи Міністерства фінансів України

ЦОВВ КМУ – органи, що координуються Кабінетом Міністрів України

ЦПБ – податково-бюджетні показники

ЦСФБ – система фінансової безпеки держави

ФС – фінансова система

ФСД – фінансова система держави

ФСУ – фінансова стабільність України

ФУ – фінансові установи

AML/CFT – Anti-Money Laundering / Combating the Financing of Terrorism (протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму)

ESG – Environmental, Social and Governance (екологічні, соціальні та управлінські критерії)

ESMA – European Securities and Markets Authority (Європейське управління з цінних паперів і ринків)

PRIIPs – Packaged Retail and Insurance-Based Investment Products (комплексні роздрібні та страхові інвестиційні продукти)

SFDR – Sustainable Finance Disclosure Regulation (Регламент щодо розкриття інформації зі сталого фінансування)

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Забезпечення фінансової безпеки держави в період воєнної агресії, макроекономічної нестабільності, зростання боргового навантаження та структурних трансформацій фінансової системи становить пріоритетний вектор сучасної державної політики. Фінансова безпека відображає спроможність держави підтримувати стійкість бюджетної, банківської, валютної та податкової підсистем, гарантувати виконання соціальних і економічних функцій та протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Повномасштабна війна, поглиблення дисбалансів державних фінансів, висока залежність від зовнішнього фінансування та нестійкість макрофінансового середовища обумовлюють потребу у розробці принципово нових підходів до публічного управління фінансовою безпекою України.

Висока турбулентність фінансової системи обумовлює необхідність удосконалення механізмів публічного управління у сфері фінансової безпеки. Наявні інституційні обмеження, зокрема розрізненість нормативно-правового регулювання, недостатня взаємодія між органами публічної влади, обмежені можливості фінансового моніторингу, низький рівень цифровізації управлінських процесів та відсутність уніфікованої аналітичної платформи для оцінювання ризиків, знижують ефективність реалізації державної політики. Подолання цих бар'єрів вимагає створення цілісної системи публічного управління, яка забезпечить адаптивність фінансових інститутів до кризових викликів та підтримуватиме макроекономічну стійкість як у воєнний, так і у повоєнний період.

Проблематика фінансової безпеки держави та інструментів її забезпечення посідає чільне місце у науковій літературі. Теоретико-методологічні засади дослідження розкривають у своїх працях Л.В. Антонова, О.А. Борисенко, А.І. Бондаренко, Н.В. Дацій, А.О. Дегтяр, Д.О. Грицишин, С.В. Майстро, А. Ю. Ковальчук, В.Г. Ковальчук, В.В. Сиченко, Л.В. Івашова,

А.Л. Помаза-Пономаренко, І.П. Приходько, О.Л. Тихоненко, В.О. Шведун та інші дослідники.

Серед зарубіжних науковців значний внесок у розвиток концепцій макрофінансової стабільності та фінансової безпеки зробили L. Wansleben, W. Allen, G. Wood, D. Detzer, N. Dodig, P. Werthers, L. Guo, F. Lee, J. Wei.

Питання публічного управління фінансовою безпекою в умовах воєнного стану аналізують З. М. Бурик, Л. О. Будник, М. І. Карпа, В. М. Пасічник, О. В. Федорчак, Л. Д. Тулуш, Л. Лісецька, М. І. Коваль. Автори наголошують на необхідності адаптації управлінських механізмів до кризових безпекових викликів. Попри значний науковий доробок, залишаються недостатньо вивченими інтегровані моделі публічного управління у сфері фінансової безпеки, методологія комплексного оцінювання фінансових ризиків, організаційні механізми координації суб'єктів управління, а також інструментарій стратегічного регулювання фінансовою стійкістю держави.

Необхідність теоретичного осмислення, методологічного обґрунтування та практичної реалізації зазначених напрямів обумовлює актуальність дисертаційного дослідження. Сформульовані проблеми визначають наукову новизну роботи, її прикладний характер, мету, завдання, а також предмет і об'єкт дослідження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у відповідності до науково-дослідної діяльності: кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом під час виконання наукової теми «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (ДР №0121U110533), Наукової установи «Науково-дослідний центр сталого розвитку» під час виконання наукової теми «Оптимізація системи державного управління в умовах євроінтеграції», при розробленні пропозицій щодо забезпечення фінансової безпеки держави в умовах війни та удосконалення діяльності органів влади у сфері формування фінансової безпеки України (ДР №

0124U002651), Громадської наукової організації «Міжнародний центр з розвитку науки і технологій» під час виконання наукової теми «Європейські стандарти державного сервісу та їх впровадження в державну службу України», в частині адаптації європейського досвіду забезпечення фінансової безпеки та фінансової дисципліни в діяльності органів публічної влади (ДР № 0118U0100221).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні комплексу концептуальних положень та формування практичних рекомендацій щодо удосконалення публічного управління фінансової безпеки.

Відповідно до мети поставлено такі завдання:

– систематизувати підходи до дослідження сутності фінансової безпеки та її забезпечення та розкрити роль держави у забезпеченні фінансової безпеки;

– вивчити і проаналізувати функціонал складових публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави;

– розробити методику оцінювання ефективність та результативність публічне управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні;

– обґрунтувати організаційно-управлінський механізм публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави;

– узагальнити позитивну європейську практику публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави та можливості її застосування в Україні;

– оцінити рівень та дослідити стан фінансової безпеки в Україні упродовж незалежності та виявити основні чинники впливу на нього;

– дослідити рівень ефективності та результативності публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні;

– запропонувати авторську стратегію та моделі публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні;

– розробити комплексні моделі інтегрованого управління забезпечення фінансової безпеки в Україні;

– обґрунтувати інструментарій публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні на макро, мікро та мезо-рівнях.

Об'єкт дослідження – забезпечення фінансової безпеки держави.

Предмет дослідження – публічне управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні

Методи дослідження. Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять праці українських і зарубіжних учених у сфері публічного управління, державного регулювання, фінансової безпеки та управління фінансовими ризиками, законодавчі й нормативно-правові акти України, стратегічні документи органів державної влади, міжнародні стандарти та рекомендації щодо забезпечення фінансової безпеки держави.

У процесі дослідження, відповідно до поставлених завдань, використано комплекс загальнонаукових, спеціальних і прикладних методів. Методи аналізу, синтезу, наукової абстракції, узагальнення та систематизації застосовано при формуванні понятійно-категоріального апарату дослідження, уточненні сутності фінансової безпеки держави, механізмів публічного управління та індикаторів фінансової безпеки (розділ 1). Системний, комплексний і концептуальний аналіз використано при дослідженні фінансової безпеки як багаторівневої системи, визначенні взаємозв'язків між її складовими та обґрунтуванні концепції підвищення фінансової стійкості держави (розділи 1, 2).

Структурно-функціональний метод застосовано при побудові моделі механізмів публічного управління фінансовою безпекою, визначенні функцій суб'єктів управління та розробленні організаційно-управлінської архітектоніки системи фінансової безпеки (розділи 2, 5). Історичний метод використано для аналізу еволюції механізмів забезпечення фінансової безпеки держави та трансформації підходів до державного регулювання фінансової сфери (розділи 1, 3). Порівняльний аналіз, логічне узагальнення та групування використано при дослідженні європейського досвіду публічного управління забезпеченням фінансової безпеки та визначенні можливостей його адаптації в Україні

(розділи 2, 3).

Статистичні, економіко-математичні та аналітичні методи, зокрема ранжування, нормування, групування даних, аналіз абсолютних, середніх і відносних величин, побудова інтегральних індикаторів, застосовано при оцінюванні рівня фінансової безпеки України, визначенні критичних факторів впливу та оцінюванні результативності механізмів публічного управління (розділ 4). Методи експертних оцінок, контент-аналізу та формально-логічного аналізу використано при дослідженні нормативно-правового забезпечення фінансової безпеки, виявленні регуляторних прогалин і розробленні пропозицій щодо удосконалення державної політики у цій сфері (розділи 3, 5).

Інформаційно-фактологічною базою дослідження слугували Конституція України, закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Національного банку України, Рахункової палати, Державної служби статистики України, міжнародних фінансових організацій, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Європейського Союзу, а також результати вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень з питань публічного управління та забезпечення фінансової безпеки держави.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розв’язанні актуальної наукової проблеми формування теоретико-методологічних засад, удосконалення методичного інструментарію та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо розвитку публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України в умовах воєнних, макроекономічних та інституційних трансформацій.

Вперше:

– обгрунтовано напрями формування і реалізації публічного управління забезпеченням фінансової безпеки держави, який, на відміну від наявних наукових підходів, ґрунтується на виділенні чотирьох взаємопов'язаних складових: I системної, II інституційної, III суб'єктної та IV об'єктної, що у сукупності формують цілісну архітектуру управлінського впливу, та забезпечує

узгодження стратегічних і операційних цілей фінансової безпеки держави, передбачає чітку ідентифікацію суб'єктів публічного управління, відповідальних за виявлення, запобігання та нейтралізацію загроз на макро-, мезо- та мікрорівнях, а також інтегрує інституційні, правові, організаційні та інформаційно-аналітичні умови функціонування системи;

– окреслено стратегію публічного управління забезпеченням фінансової безпеки держави, яка, на відміну від існуючих, побудовано на рівневому форматі взаємодії інститутів публічної влади та чіткому нормативно-правовому закріпленні процесів функціонування органів державної влади, державних інституцій, процедур і інструментів, спрямованих на підтримання стабільності фінансової системи та протидію багаторівневим загрозам, де концептуально розмежовано та інтегровано правову, інституційну та інструментальну складові механізму, для яких визначено зміст, функціональне наповнення, логіку взаємодії та роль у досягненні цільових параметрів фінансової безпеки держави;

– розроблено методику оцінювання ефективності та результативності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України, яка, на відміну від існуючих, базується на поєднанні інтегральних показників фінансової безпеки держави; системи ключових індикаторів діяльності суб'єктів управління; порогових значень параметрів фінансової стійкості; алгоритму комплексної оцінки, що забезпечує розмежування внеску окремих механізмів і суб'єктів управління у формування кінцевого результату, та забезпечення багаторівневого оцінювання від окремої інституції до всієї системи публічного управління з одночасним урахуванням інституційної спроможності, якості нормативно-правового регулювання та узгодженості управлінських рішень, що створює науково обґрунтоване підґрунтя для корекції публічної політики у сфері фінансової безпеки держави;

Удосконалено:

– методичний підхід до функціонального аналізу складових публічного управління забезпеченням фінансової безпеки держави, який, на відміну від

наявних видів аналізу, базується на застосуванні матричного розподілу функцій, повноважень і відповідальності між ключовими суб'єктами публічного управління, зокрема центральними органами виконавчої влади, фінансовими регуляторами, органами контролю, аудиту, аналітичного та наглядового моніторингу, де ідентифікуються дублюючі та паралельні управлінські процеси у сфері фінансової безпеки, виявляються зони невизначеної управлінської відповідальності за відсутності чіткої прив'язки до суб'єктів або механізмів реагування. Забезпечено визначення дисбалансів і розривів у координаційних механізмах між інституціями різних рівнів у напрямі підвищення чіткості, узгодженості та логічної впорядкованості функціонування системи забезпечення фінансової безпеки;

– модель публічного управління секторальною фінансовою безпекою держави, яка, на відміну від існуючих, удосконалена шляхом формування організаційно-функціональної конструкції координаційного центру управління фінансовими ризиками та оптимізації внутрішньо- і міжвідомчих взаємозв'язків між суб'єктами системи, що передбачає регламентовані процедури прийняття управлінських рішень з чітким розмежуванням відповідальності та етапів їх узгодження, функціонування блоків оперативної інформаційної взаємодії для безперервного обміну релевантними даними між секторальними інституціями;

– науково-методологічний підхід до здійснення прогностичної оцінки рівня фінансової безпеки України, який, на відміну від існуючих підходів, ґрунтується на застосуванні інтегрального індексу з агрегуванням результатів статистичного, індексного та сценарного аналізу та формуванні єдиної методичної конструкції оцінювання, через систему порогових індикаторів фінансової стійкості та їх вагового наповнення з урахуванням домінантних внутрішніх і зовнішніх факторів впливу;

– систему оцінювання ефективності та результативності публічного управління забезпеченням фінансової безпеки в Україні, яка, на відміну від вузькоіндикативних підходів, базується на концептуальному поєднанні кількісних, якісних та інституційних показників та включає формування

інтегрованої групи ключових індикаторів фінансової безпеки з урахуванням їх вагового впливу на різні підсистеми;

набули подальшого розвитку:

– категоріально-понятійний апарат теорії державного управління у частині ключових дефініцій "фінансова безпека держави", "забезпечення фінансової безпеки держави", "публічне управління у сфері забезпечення фінансової безпеки", "механізм публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки держави" шляхом систематизації та критичного переосмислення наявних наукових підходів до їх тлумачення, уточнення змістових характеристик і логіко-структурної побудови зазначених категорій;

– підходи до узагальнення та структуризації нормативно-правової бази і європейської практики у сфері публічного управління забезпеченням фінансової безпеки, які, на відміну від наявних оглядових досліджень, доповнено методичним обґрунтуванням поетапного алгоритму імплементації норм Європейського Союзу в українське інституційне середовище, а також такі складові: 1) процедура ідентифікації релевантних регуляторних, наглядових та координаційних практик ЄС; 2) формування дорожніх карт імплементації з урахуванням безпекових викликів, інституційних обмежень і специфіки функціонування фінансового сектору України;

– інструментарій публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки держави шляхом розроблення розгорнутої типології регуляторних, фіскальних, монетарних, наглядових, інституційних, інформаційно-аналітичних та комунікаційних інструментів із визначенням їх змісту, умов застосування, обмежень та очікуваних результатів для різних груп стейкхолдерів, та на відміну від наявних класифікацій, запропонований інструментарій забезпечує формування адаптивних, адресних і гнучких комбінацій засобів управлінського впливу відповідно до змін безпекового середовища, що підвищує ефективність державних рішень і сприяє зміцненню стійкості фінансової системи в умовах зростання внутрішніх та зовнішніх ризиків.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та

висновки дисертаційного дослідження доведено до конкретних рекомендацій, моделей і механізмів, які можуть бути використані у практичній діяльності органів державної влади, органів публічного управління, фінансових регуляторів та державних фінансових установ під час формування і реалізації державної політики у сфері забезпечення фінансової безпеки України.

Практична цінність наукових результатів підтверджена впровадженням на рівні АТ «АНТОНОВ» у процесі аналізу стану та динаміки фінансової безпеки підприємства та урахування чинників впливу на фінансову систему України (Довідка про впровадження від 28.03.2025 № 500/034-25).

У діяльності Громадської наукової організації «Фінансово-економічна наукова рада» результати дослідження використано під час розроблення нової методики аналізу фінансової безпеки у регіональному вимірі (Довідка про впровадження від 07.05.2025 № 070525-763-256.).

У практичній діяльності ТОВ «БДО» в межах аналітичної, консультаційної та експертної роботи компанії, пов’язаної з оцінюванням фінансовою стійкістю, управлінням ризиками та підготовкою рекомендацій для різних секторів економіки (Довідка про впровадження б/н).

Особистий внесок здобувача полягає у самостійному формуванні концептуальних положень, теоретичних напрацювань, наукових висновків і результатів дослідження, які становлять оригінальний науковий доробок автора. Дисертаційне дослідження виконано повністю самостійно, а отримані результати мають наукову новизну та практичну спрямованість. Сформульовані у роботі пропозиції і рекомендації логічно інтегровані в структуру дисертації та базуються на результатах власних теоретичних і прикладних досліджень.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження висвітлені на таких конференціях: Наукове забезпечення державного управління та фінансової безпеки в умовах глобальних викликів: міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 22 березня 2024 р.), тема доповіді: «Трансформація механізмів державного управління фінансовою безпекою в умовах воєнних загроз»; Public Governance and Financial Stability in the European

Integration Context: International Scientific Forum (Vilnius, Lithuania, 11–12 квітня 2024 р.), тема доповіді: «Institutional Adaptation of Public Financial Security Mechanisms During Crises»; Фінансова стійкість держави: ризики, виклики, перспективи розвитку: всеукраїнська науково-практична конференція (м. Львів, 26 квітня 2024 р.), тема доповіді: «Інструменти забезпечення фінансової безпеки: порівняльний аналіз моделей»; Modern Challenges of Public Administration and Economic Security: міжнародна наукова конференція (Prague, Czech Republic, 10–11 травня 2024 р.), тема доповіді: «Public Administration Tools for Enhancing State Financial Security»; Публічне управління та безпекова політика: сучасні рішення в умовах війни: науково-практична конференція (м. Дніпро, 31 травня 2024 р.), тема доповіді: «Адаптивні моделі державного управління фінансовою безпекою під час воєнного стану»; State Financial Risk Management and Post-War Recovery: International Academic Symposium (Berlin, Germany, 21 червня 2024 р.), тема доповіді: «Strategic Priorities for Restoring Financial Stability in Post-War Ukraine»; Інституційний розвиток системи фінансової безпеки України: всеукраїнська науково-практична конференція (м. Харків, 4 жовтня 2024 р.), тема доповіді: «Система індикаторів оцінювання фінансової безпеки: методичні підходи»; Public Policy, Economic Security and Digital Transformation: 6th International Scientific Conference (Oslo, Norway, 8–11 жовтня 2024 р.), тема доповіді: «Digital Tools for Monitoring Financial Security in Public Administration».

Публікації. Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження опубліковано у 29 наукових працях загальним обсягом 22,4 обл.-вид. арк. (19,56 обл.-вид. арк. належить автору), зокрема: 4 статтях у наукових виданнях, проіндексованих у міжнародній науково-метричній базі Scopus, 17 статтях у вітчизняних наукових фахових виданнях категорії Б та 8 тезах доповідей і матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота містить анотацію, вступну частину, п'ять розділів, висновки, перелік використаної літератури (459 найменувань) та додатки. Повний обсяг дисертації сягає 475 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Світові концепції та теорії забезпечення фінансової безпеки держави

Фінансова безпека є однією з ключових складових економічної безпеки будь-якої держави. У сучасній економічній літературі існує багато визначень цього поняття. По-перше, фінансова безпека держави може розглядатися як здатність захищати всі сектори та галузі економіки від різних загроз. По-друге, вона визначається рівнем захищеності фінансових інтересів як на макро-, так і на мікрорівнях. По-третє, фінансова безпека включає стан усіх фінансових систем держави – бюджетної, податкової, грошово-кредитної, валютної, інвестиційної, банківської, фондової та митно-тарифної, які повинні бути стійкими до внутрішніх та зовнішніх негативних впливів, забезпечувати фінансову стабільність та сприяти економічному зростанню.

1. Ресурсно-фінансова теорія фінансової безпеки держави. Існують різні підходи до трактування фінансової безпеки. Згідно з ресурсно-фінансовою теорією, це поняття охоплює економічну захищеність інтересів країни на всіх рівнях ринкових відносин. Важливо забезпечити підприємства, корпорації, організації та домогосподарства достатньою кількістю ресурсів для задоволення їх потреб, що сприятиме гармонійному розвитку регіонів та всіх галузей економіки. З точки зору статистики, фінансова безпека – це збалансований та стійкий до різних негативних впливів стан фінансових систем. Це забезпечує умови для функціонування та розвитку національної економіки, захищаючи її від зовнішньої експансії. Ресурсний підхід визначає фінансову безпеку як процес створення умов, за яких фінансові ресурси використовуються раціонально, що знижує ймовірність нераціонального розподілу грошових потоків [15].

У загальному розумінні фінансова безпека означає захищеність

фінансових інтересів на всіх рівнях національних ринкових відносин. Це забезпечує незалежність, стійкість та стабільний розвиток держави. Фінансова система є основою економічних процесів, але вона також є вразливою до зловживань злочинних елементів. Крім того, правова система, що регулює фінансову сферу, часто не узгоджується з міжнародними угодами та світовою практикою, що створює додаткові виклики для забезпечення фінансової безпеки і саме правові інститути потребують більш детального опрацювання:

– взаємодія між банківською системою та державними органами валютно-фінансового та банківського контролю;

– створення резервної системи для банків;

– гарантії по вкладах, зокрема державних;

– державне управління фондовими ринками;

– державні вимоги до емісії та фінансового забезпечення цінних паперів.

Фінансова безпека охоплює систему процесів і відносин, що включають бюджетну, кредитну, грошову, валютну та податкову системи. Основні компоненти фінансової безпеки за ресурсно-фінансовою теорією показані на рис. 1.1.

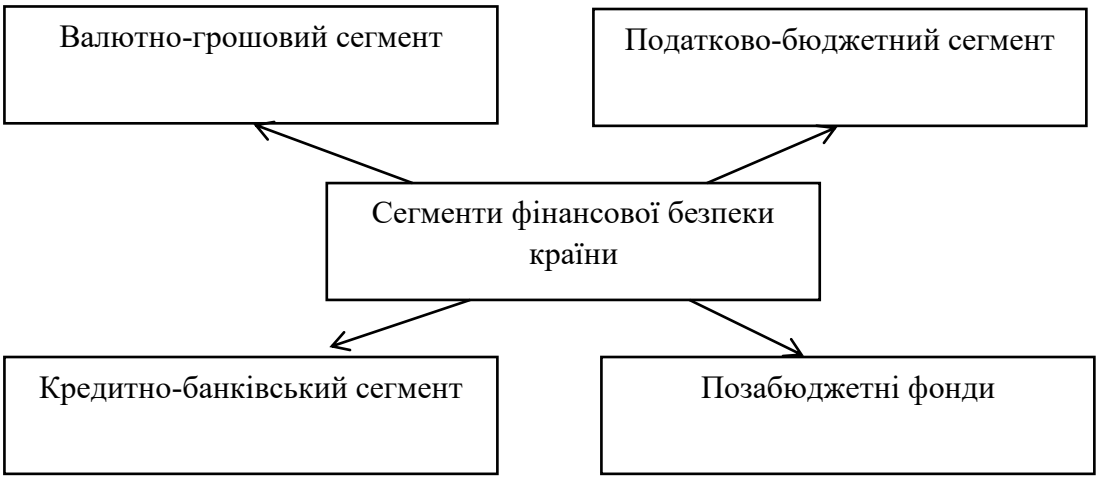

Рис. 1.1. Ключові сегменти фінансової безпеки держави у рамках ресурсно-фінансової теорії

Джерело: сформовано автором на основі [56]

Ключовим фактором економічної ефективності держави є її здатність захищати свої економічні інтереси на міжнародних ринках і проводити незалежну економічну політику. Для національної економіки характерні низький рівень податкової та бюджетної дисципліни, неефективне використання муніципальних і державних фінансів, значний рівень доходу від капіталу [112]. Недостатнє фінансове регулювання призводить до корупції та криміналізації фінансових відносин.

2. Інституційна теорія фінансової безпеки держави. Забезпечення фінансової безпеки держави є одним з пріоритетів урядових органів на всіх рівнях. Це основний критерій, за яким оцінюється ефективність та раціональність дій уряду. Для вивчення основних аспектів фінансової безпеки слід розглянути її понятійний апарат, що включає об'єкт, предмет, а також цілі і завдання. Об'єктом такої діяльності держави є національна фінансова система, що розглядається як механізм, який спрямовує дії відповідних органів на захист від несприятливих факторів, які стримують розвиток. Суб'єктом у цій сфері є держава в цілому, розглянута з точки зору виконавчої, законодавчої та судової влади. Також суб'єктом є фінансова система, яка включає різні інститути, регіони, населення, світові спільноти або первинні ланки економіки країни. Предметом фінансової безпеки держави є діяльність різних суб'єктів, які реалізують загальні засади захисту та конкретні дії для стабільного розвитку економіки і зниження ризиків [32]. Вони функціонують з метою забезпечення безпеки на національному рівні.

В широкому сенсі інституційні цілі забезпечення фінансово-економічної безпеки включають зміцнення економічного суверенітету країни, підвищення конкурентоспроможності фінансової системи та її стійкості до зовнішніх і внутрішніх загроз, створення умов для економічного зростання країни темпами, що перевищують світові.

Інститути виконують у суспільстві такі функції [42]:

1) Регулювання поведінки індивідів для зниження завданих один одному збитків або їх компенсації.

2) Мінімізація зусиль на пошук контрагентів та досягнення угоди через формування передбачуваного та відносно безпечного середовища.

3) Передача інформації та навчання, що забезпечують спадкоємність інституційних норм та правил.

4) Зниження невизначеності в умовах неповноти інформації та стабілізація економічної ситуації.

Інститути виступають як особливі ціннісно-нормативні комплекси, що регулюють поведінку індивідуумів, утворюючи стійкі зміни та статусно-рольову структуру суспільства. Дослідник Р. Б. Клейнер підкреслює, що "інститути не лише впливають на поведінку соціальних агентів, але й лежать в основі їх сприйняття реальності. Інститути створюють обмеження чи стимули для соціальних дій, але також саму можливість цих дій [4].

Сукупність інститутів, що функціонують у суспільстві, формує його інституційне середовище. Це середовище встановлює обмежувальні рамки для прийняття індивідуальних рішень і задає систему позитивних і негативних стимулів, спрямовуючи діяльність людей у певному напрямку. Таким чином, інституційне середовище може як підтримувати, так і обмежувати економічну діяльність. Жорсткість цих обмежувальних рамок залежить від щільності інституційного середовища і фінансової безпеки держави [182].

Щільність інститутів у будь-якій соціально-економічній системі можна визначити як комбінацію факторів, що включають взаємозалежність між інститутами, загальні пріоритети та цілі розвитку суспільства або його частини, а також спільні культурні норми та цінності. Велике значення має сам процес інституціоналізації як прагнення до певного ідеального стану. Показником щільності або інституційної насиченості може бути суб'єктивне відчуття індивідуумами того, що регулювання тієї сфери, де вони здійснюють свою діяльність, знаходиться на належному рівні. Недолік формальних інститутів сприяє виникненню неформальних правил, які заповнюють інституційні прогалини, часто відображаючи інтереси локальних груп, що мають відносну силову перевагу для утримання фінансової безпеки держави [354].

3. Системна теорія фінансової безпеки держави. Особливе значення фінансової безпеки як підсистеми національної економічної безпеки зумовлено дифузними ефектами поширення фінансових шоків по всій економічній системі. Так, Шлемко В., Бінько І. виділяють три аспекти фінансової безпеки держави:

– захищеність фінансових інтересів усім рівнях фінансових відносин;

– певний рівень незалежності, стабільності та стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів, що становлять загрозу фінансовій безпеці;

– здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування та постійний розвиток національної економічної системи [65, с. 56-57].

Третій аспект безпосередньо вказує на важливість стабільності фінансової системи для фінансової безпеки країни. Виходячи з цього, для аналізу механізму забезпечення фінансової безпеки слід дати визначення фінансової системи. Фінансова система є взаємодія фінансових ринків, фінансових посередників та фінансової інфраструктури (для оцінки потенційних ефектів можна розглядати фінансово-кредитну систему як обіг усіх фінансів у державі).

Виділення фінансової безпеки у окрему, щодо самостійну, гілка економічної безпеки обумовлено тим, що фінансова система у вигляді фінансових потоків і відносин набагато чутливіша до внутрішніх та зовнішніх загроз, ніж матеріально-речові об'єкти та процеси в економіці [2, с. 54], та вразливості фінансової системи здатні за короткий період охоплювати всю фінансово-кредитну систему, призводячи до інфляційних сплесків, заморожування вкладів та грошових виплат, невиконання боргових зобов'язань та навіть заміни національної валюти.

У процесі аналізу концепту «фінансова стабільність» Ахмад С., Мохамад Ф. [405, с. 113], не відходячи від традиційних підходів, охарактеризували фінансову стабільність як таку, що має відношення «не до єдиного стану економіки, що характеризує стабільність фінансової системи (точці

стабільності), а до безлічі таких станів, через які економіка може відбуватися у процесі свого розвитку (безперервного континууму стабільних станів)».

Поняття «фінансова сфера» набагато ширше за фінансову систему. У широкому значенні фінансова стабільність передбачає наявність доробку «континууму стабільних станів» не лише фінансової системи, а й державних фінансів, реального сектора та населення. На сучасному етапі розширення меж сприйняття та посилення взаємозалежності різних елементів економіки ведуть до того, що виклики та завдання, які доводиться вирішувати на рівні державного та наддержавного регулювання, вимагають урахування особливостей сучасного просторового розвитку, а також того, що соціально-економічні системи не розвиваються за законам механічних систем, а визначаються безліччю групових та індивідуальних поведінкових рішень і мотивів і у зв'язку з цим не укладаються в межі стандартних підходів до планування та прогнозування [345, с. 119]. Однак для забезпечення національної фінансової безпеки доцільно визначити саме фінансову систему та її стабільність як об'єкт регулювання.

Поняття національної фінансової безпеки ширше за фінансову стабільність. Видається доцільним, по-перше, розглядати фінансову сферу як мережу фінансових акторів та їх взаємозв'язків (фінансова безпека населення, фінансова безпека економічних агентів, фінансова стабільність, державна фінансова безпека) (рис. 1.2); по-друге, враховувати не лише економічні, а й соціально-політичні чинники у процесі забезпечення фінансової безпеки держави. Фінансова стабільність є головною умовою фінансової безпеки країни, оскільки ефекти фінансової нестабільності поширюються на всі сфери економіки (ефект фінансового зараження).

З фінансовою нестабільністю тісно пов'язані такі поняття, як «шок» (подія, яка може призвести до збою або припинення функціонування всієї фінансово-кредитної системи або фінансової системи як її частини), «стрес» (сукупність несприятливих умов функціонування економіки, що впливають на її фінансову стійкість), «уразливості» (властивості економіки, що відображають

накопичені дисбаланси, що збільшують, у свою чергу, ймовірність шоків, наслідком яких часто є системні збої).

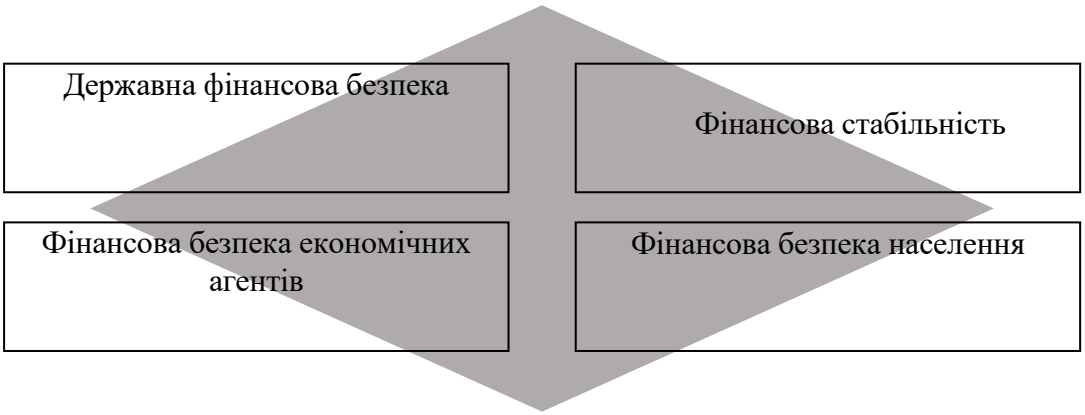

Рис. 1.2. Компоненти національної фінансової безпеки

Джерело: сформовано автором на основі [323, 324]

Поняття «шок» стало загальноприйнятим терміном економіки та фінансах, ряд авторів виділяють такі шоки, як цінової, валютний, державного боргу, ліквідності та інші [16].

4. Факторна теорія фінансової безпеки держави. Багато вчених економісти звертаються до теми фінансової безпеки у своїх дослідженнях, трактують із різних боків. Наголошуючи на чинниках економічної безпеки, які зазнають впливу різних аспектів фінансової безпеки держави, що й пояснюється наявністю складних системних зв'язків. Саме тому багатьма авторами фінансова безпека видається як факторна категорія. Представниками цього підходу є такі економісти, як: Аксьонова Т. [2], Бойкос С., Панайотідіс Т., Вучарас Г. [69]. Вони казують, що фінансова безпека держави представляється, насамперед, як зв'язок зі світовою фінансовою ситуацією та фінансовими потоками, що складаються в умовах міжнародної економічної інтеграції та глобалізації економічних процесів. Ми можемо виділити такі основні особливості фінансової безпеки держави (табл. 1.1).

На сьогоднішній день немає єдиної точки зору серед учених-економістів щодо класифікації загроз фінансовій безпеці держави. Однак найбільш поширеною у вітчизняній та зарубіжній практиці є їх класифікація за джерелом виникнення (на зовнішні та внутрішні) та ступеня небезпеки (на наявні, що

формуються, потенційні та очікувані).

Таблиця 1.1

Визначальні фактори фінансової безпеки держави

№ з/п	Характерні фактори	Зміст
1.	1. Стабільність та ефективність фінансової системи	Припускає її стійкість до впливу зовнішніх і внутрішніх факторів і здатність забезпечити досягнення стратегічних та тактичних цілей розвитку держави.
2.	Сукупність заходів впливу на розвиток фінансової системи	Сукупність суспільно-економічних відносин, виникаючих по щодо забезпечення оптимального стану фінансової системи держави.
3.	Захищеність національних інтересів в фінансовій сфері	Характеризує стан захищеності ключових інтересів держави, регіонів, громадян. і підприємницьких структур в сфері національних і міжнародних фінансів від впливу широкого кола ендогенних і екзогенних негативних факторів.
4.	Фінансова незалежність та конкурентоспроможність	Здатність країни реалізовувати власну фінансову політику, повноцінно виконувати завдання і функції в сучасних умовах посилення фінансової глобалізації та зіткнення національних інтересів і визначати механізм і шляхи функціонування національної фінансової систем.
5.	Здатність до розширеному відтворенню	Достатнє забезпечення фінансових ресурсів, які знаходяться у розпорядженні установ, організацій, компаній, домашніх господарств, галузей, секторів економіки, регіонів та держави, які необхідні для виконання покладених функцій та задоволення потреб, а також досягнення їх ліквідності та збалансованості, що є першочерговим умовою забезпечення розширеного відтворення.

Джерело: сформовано автором на основі [347, 408]

Так, серед внутрішніх чинників, що становлять найбільшу загрозу фінансовій безпеці держави, варто виділити бюджетний дефіцит, низьку ефективність бюджетної та податкової політики, високі темпи інфляції, надмірний рівень внутрішньої заборгованості, курсову нестабільність, низький рівень розвитку фінансового ринку, інвестиційної та інноваційної активності, недостатність золотовалютних, слабкість грошово-кредитної системи, нестабільність банківської системи, тінізацію економіки тощо [55, с. 34].

Розбалансування державних фінансів виступає одним із ключових факторів, який порушує стабільність та стійкість фінансової системи. Дефіцит бюджету, який виникає внаслідок розриву між законодавчо встановленими

державними зобов'язаннями та обсягом наявних фінансових ресурсів, спричиняє загрозу всім елементам фінансової безпеки держави та викликає негативні тенденції у динаміці державних боргових зобов'язань, недофінансування видатків та зниження рівня життя населення. Тому, відповідно до вимог фінансової безпеки, до найважливіших критеріїв формування та виконання бюджетів слід віднести: забезпечення цілісності та єдності бюджетної системи, реальність цілей бюджетної політики та її відповідність національним інтересам, розширення можливостей держави здійснювати зовнішню та внутрішню політику на основі забезпечення достатніми фінансовими ресурсами [316].

Вкрай негативно позначається на забезпеченні фінансової безпеки та накопичення державної заборгованості, яка виступає джерелом наповнення доходної частини бюджету з метою покриття його дефіциту та дає можливість зміцнити фінансове становище країни та уникнути розкручування інфляції. Однак, незважаючи на низку переваг, державний борг як джерело додаткових фінансових ресурсів в умовах спрямування запозичень на задоволення поточних видатків призводить до бюджетного дефіциту та його зростання, що надалі призводить до зниження витрат у зв'язку з необхідністю обслуговування та погашення боргових зобов'язань, зниження рівня життя населення, зниження рівня довіри до уряду з боку інвесторів та зростання відсоткових ставок, втрати фінансової незалежності та банкрутства країни як позичальника.

5. Модель фінансово-економічної безпеки регіону. Фінансово-економічна безпека регіону визначається державним управлінням з позицій інституційного підходу, виходячи з понять «система державної безпеки» та «система регіональної безпеки». Забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону передбачає повне розкриття розуміння території, застосування методів, інструментів, формування механізму управління. Огляд теоретичних поглядів дозволив автору сформувати власний погляд на регіональну фінансово-економічну систему управління і на цій підставі запропоновано концептуальний просторовий підхід до управління фінансово-економічною

безпекою регіону та його утвореннями. На підставі перерахованих вище методів управління фінансово-економічною безпекою регіону та його регіональних структур формується інтегрований механізм управління соціально-економічним розвитком системи. Фінансово-економічна безпека розраховується на підставі інтегральних показників розподілу регіональних структур за рівнем фінансової безпеки [213, 451]:

– показники бюджетно-податкової безпеки (доходи бюджетів регіональних структур у розрахунку на 1-у працездатну людину, обсяг власних доходів бюджету на 1-у працездатну людину, видатки бюджету на 1-у особу в муніципальних утвореннях, обсяг власних доходів бюджету на 1-го працездатну людину);

– показники інвестиційної безпеки (обсяг інвестицій у основний капітал у розрахунку на одну особу, інвестиції в основний капітал, що здійснюються організаціями, що знаходяться на території регіональних структур у розрахунку на одну особу);

– показники фінансової безпеки суб'єктів господарювання (відвантажено товарів власного виробництва, виконано робіт та послуг власними силами на одну працездатну людину, співвідношення власного та невласного виробництва, рівень дебіторської та кредиторської заборгованості регіональних структур, обсяг прибутку організацій на одну працездатну людину);

– показники фінансової безпеки населення (рівень середньомісячної заробітної оплати працівників регіональних структур, загальна площа житлових приміщень на одну особу, кількість введених у дію житлових приміщень у розрахунку на одну особу);

– загальні показники (щільність працездатного населення, частка працездатного населення у загальній його чисельності у % співвідношенні);

– показники фінансової безпеки населення (рівень середньомісячної заробітної плати працівників організацій муніципальної форми власності, рівень середньомісячної заробітної плати працівників великих та середніх

підприємств та некомерційних організацій, загальна площа житлових приміщень у середньому на 1-го мешканця у кв. м, кількість введених у дію житлових будинків на території регіональних структур у розрахунку на 1-го жителя в кв.

Розрахунки перерахованих вище показників допомагають зробити первинні висновки, з оцінки фінансово-економічної безпеки. Для більш точного визначення фінансової економічної безпеки необхідно застосовувати інтегральний метод оцінки фінансово-економічної безпеки регіональних структур у регіоні для кожної муніципальної освіти, і на цій основі оцінити середню регіональну безпеку в порівнянні [124].

6. Метод забезпечення статистичної фінансової держави. Існує ряд суперечливих позицій щодо того, які показники доцільно включати до розрахунку показників фінансової безпеки. У дослідженнях використовують різні показники, що характеризують становище фінансових інституцій; ефективність грошово-кредитної політики; показники, що оцінюють рівень управління державним боргом та ефективність бюджетної політики; індекси споживчих цін; реальний ефективний курс валют та фондові індекси. Хлівний, В. К., Рудик Н. В. [315, с. 60, 355] наголосили, що на фінансову безпеку країни впливають індивідуальні особливості фінансової системи країни та фінансового управління. Ці показники визначають розвиток економіки нашої країни. Показники, що використовуються для оцінки фінансової безпеки та характер взаємодії між цими показниками залежать від індивідуальних особливостей країни. Він виділив чотири групи показників з метою оцінки фінансової безпеки країни, що оцінюють: розвиток фінансових посередників; ситуацію на грошовому ринку; ситуацію на фондових ринках; стан державних фінансів Також було запропоновано включення до оціночних критеріїв факторів корупції та ділового середовища.

Р. Вайткус та А. Василяускайте [455] запропонували набір інструментів для вирішення проблеми фінансової нестабільності, що включає інструменти та моделі забезпечення фінансової безпеки. Заходи правового регулювання, які у

цьому комплексі інструментів фінансової безпеки, позначено як невід'ємну частину процесу створення сталого економічного розвитку.

Одним із способів вибору ефективних заходів забезпечення фінансової безпеки є моніторинг та оцінка поточного стану регулювання національної фінансової безпеки, а ключовим напрямом фінансової політики має стати моніторинг витрат на безпеку, оцінка політики безпеки та її впливу на економіку, і всі заходи повинні коригуватися за необхідності плином часу. Моніторинг поточної ситуації дозволяє зрозуміти, які заходи регулювання найкраще досягають намічених цілей щодо поліпшення фінансового становища. Отже, розробляються різні індикатори, які відбивають стан регулювання. Р. Шульц [447] зазначив, що показники регулювання та управління є одними з основних та відображають важливість відповідної політики для досягнення пріоритетних економічних та соціальних цілей. Розкриття інформації про країни з кращими показниками є важливим стимулом для ініціювання більш тісної співпраці та обміну передовим досвідом у сфері регулювання з країнами, які досягли більшого у цій галузі, з тими, де доцільно покращити існуючу нормативно-правову базу.

Важливість обліку зовнішніх факторів для стабільності фінансової системи країни відображена в роботі Г.Смоквінової [326]. Для оцінки фінансової безпеки країни пропонується використовувати макроекономічні показники та аналіз думок експертів, що дозволяє комбінувати кількісний та якісний аналіз. У ході дослідження автором було обґрунтовано кореляцію між коефіцієнтом фінансової безпеки із суверенними рейтингами. Лі М., Чжан З., Бай Р. [432, с. 785-786] виявили аналогічний зв'язок між кризами та фінансовою безпекою в Китаї.

Аналіз емпіричних досліджень показав, що більшість досліджень обмежують оцінку фінансової безпеки з використанням окремих макроекономічних показників, показників банківського сектора та платіжного балансу, а також показників фінансових ринків. Однак окремі групи показників не відображають здатності країни захищати фінансовий суверенітет та не

оцінюють вплив системного ризику на фінансову безпеку [335]. Тому оцінка фінансової безпеки має ґрунтуватися на системі показників, що інтегрують її різні аспекти.

7. Концепція індикативної фінансової безпеки держави. Концепція індикативної фінансової безпеки держави дозволяє поглянути на фінансову безпеку держави як на систему, що стосується досить багато сфер фінансових відносин у державі, тим самим, визначаючи складність системи як певної структури з набору складових: бюджетна безпека, боргова безпека, податкова безпека, валютна безпека, грошово -кредитна безпека (або монетарна безпека), інфляційно-цінова безпека, безпека банківського сектора (або банківської системи), інвестиційна безпека, фінансова безпека фондового ринку та фінансова безпека страхового ринку [3, 12].

Індикатори стану фінансової безпеки держави потрібно оцінювати порівняно з кількісними параметрами порогових значень, тобто параметрів, порушення яких означатиме вхід у небезпечну зону, порушення нормального перебігу економіки, її незахищеність від зовнішніх негативних впливів [8]. Перейдемо безпосередньо до оцінки індикаторів фінансової безпеки держави та їх порогових значень, зробивши це з використанням цільового угруповання макроекономічних індикаторів, а саме:

1) Група «Індикатори, що відображають макрофінансові умови функціонування економіки»;

2) Група «Цінові індикатори»;

3) Група «Індикатори, що відображають стійкість держбюджету та боргову стійкість»;

4) Група «Індикатори банківської діяльності». По-перше, фінансова безпека будь-якої держави є важливою комплексною оцінкою її забезпеченості та незалежності.

Так у рамках концепції, фінансова безпека держави є невід'ємною частиною її національної та економічної безпеки, і з практичної точки зору є особливим станом національної фінансової системи, що описується за

допомогою системи спеціальних критеріїв та індикаторів.

5. Концепція глобальної фінансової безпеки. У відповідних напрямах науки можна зустріти різні підходи до розуміння міжнародної (світової) фінансової системи, які можуть відрізнятись від наведеного раніше визначення міжнародної економічної безпеки. Так, сучасна фінансова школа пропонує визначати міжнародну економічну безпеку як стан світового господарства та міжнародних економічних відносин, при якому забезпечується стабільний економічний розвиток держав та створюються умови для взаємовигідного економічного співробітництва, що виключає застосування економічної сили [11, с. 17]. Як завдання концепції міжнародної економічної (зокрема й фінансової) безпеки можна розглядати такі напрямки [30]:

– забезпечення стабільності та стійкості міжнародної системи фінансових взаємовідносин держав, міжнародних фінансових інститутів та інших суб'єктів господарської діяльності;

– забезпечення узгодженості економічної політики кожної держави задля досягнення найбільшого сукупного ефекту.

На основі проведеного дослідження, сформуємо підсумкову інтеграційно-порівняльну таблицю сучасних теорій і методів забезпечення фінансової безпеки держави (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Порівняльний аналіз сучасних теорій і методів забезпечення фінансової безпеки держави (сформовано автором на основі власних досліджень)

Теорія/ Метод	Основні принципи	Ключові аспекти	Застосування	Переваги та недоліки
1. Ресурсно-фінансова теорія	Економічна захищеність інтересів на всіх рівнях ринкових відносин, забезпечення ресурсами для задоволення потреб	Раціональне використання фінансових ресурсів, зменшення ризику нерозумного розподілу грошових потоків	Забезпечення умов для функціонування та розвитку національної економіки	Переваги: незалежність, стійкість, стабільний розвиток; Недоліки: вразливість до зловживань та корупції

Теорія/ Метод	Основні принципи	Ключові аспекти	Застосування	Переваги та недоліки
2. Інституційна теорія	Спрямування державних органів на захист фінансових інтересів, взаємодія між інститутами	Інститути регулюють поведінку, мінімізують зусилля на пошук контрагентів та передають інформацію	Забезпечення економічного суверенітету, підвищення конкурентоспроможності фінансової системи	Переваги: зниження невизначеності, стабілізація економіки; Недоліки: складність взаємодії між інститутами
3. Системна теорія	Взаємодія фінансових ринків, фінансових посередників та фінансової інфраструктури, важливість стабільності фінансової системи	Захищеність фінансових інтересів, незалежність та стійкість фінансової системи, ефективне функціонування	Регулювання фінансової системи як об'єкту забезпечення фінансової безпеки	Переваги: стабільність фінансової системи; Недоліки: вразливість до внутрішніх та зовнішніх загроз
4. Фактор на теорія	Аналіз факторів, що впливають на фінансову безпеку, інтеграція з світовою фінансовою ситуацією	Стабільність та ефективність фінансової системи, фінансова незалежність, здатність до розширеного відтворення	Оцінка факторів, що впливають на фінансову безпеку, включаючи стабільність та ефективність фінансової системи	Переваги: детальний аналіз факторів впливу; Недоліки: складність у врахуванні всіх чинників та їх взаємодії
5. Модель фінансово-економічної безпеки регіону	Інтеграція методів управління фінансово-економічною безпекою, формування механізму управління	Показники бюджетно-податкової безпеки, інвестиційної безпеки, фінансової безпеки суб'єктів господарювання	Управління фінансово-економічною безпекою на рівні регіонів та муніципальних утворень	Переваги: цільове управління на рівні регіонів; Недоліки: складність інтеграції та оцінки різних показників
6. Метод забезпечення статистичної фінансової держави	Оцінка фінансової безпеки за допомогою макроекономічних показників та аналізу думок експертів	Розвиток фінансових посередників, ситуація на грошовому та фондових ринках, стан державних фінансів	Моніторинг та оцінка поточного стану фінансової безпеки з урахуванням індивідуальних особливостей країни	Переваги: комплексний підхід до оцінки; Недоліки: залежність від якості та достовірності даних

Теорія/ Метод	Основні принципи	Ключові аспекти	Застосування	Переваги та недоліки
7. Концепція індикативної фінансової безпеки держави	Визначення стану фінансової безпеки за допомогою індикаторів, оцінка порогових значень	Індикатори макрофінансових умов, ціновіндикатори, стійкість держбюджету, банківська діяльність	Оцінка індикаторів фінансової безпеки та їх порогових значень для забезпечення національної фінансової безпеки	Переваги: чітка система індикаторів; Недоліки: можливість некоректної оцінки при змінах макроекономічних умов

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

Таким чином, ми бачимо, що основне завдання держави у контексті забезпечення фінансової безпеки держави – створення економічного, політичного, правового середовища та інституційної інфраструктури, які б стимулювали найбільш життєздатні підприємства, інвестиційні процеси тощо [165]. Цей процес має супроводжуватися реалізацією низки заходів, у розробці яких критеріями підтримки фінансової безпеки на макрорівнів- є її складові, а основними стабілізаційними напрямами може бути: зниження дефіциту державного бюджету; ліквідація нецільового використання бюджетних коштів та заборгованості із соціальних виплат; здійснення бюджетної реформи; удосконалення податкової системи; детінізація економіки; зниження інфляції; створення достатнього золотовалютного запасу країни; удосконалення національної банківської системи; реалізація виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень; забезпечення позитивної динаміки платіжного балансу тощо.

1.2. Наукові погляди вітчизняних науковців щодо забезпечення фінансової безпеки держави

Фінансова безпека держави є ключовим аспектом її економічної стабільності та сталого розвитку. В умовах сучасного глобалізованого світу, де економічні виклики стають все складнішими, важливим є розуміння та

впровадження ефективних стратегій для забезпечення фінансової безпеки і саме наукові дослідження і узагальнення українських вчених в цьому контексті відіграють важливу роль, оскільки вони не лише аналізують існуючі проблеми, але й пропонують шляхи їх вирішення, які можуть бути використані для формування національної стратегії фінансової безпеки. Сучасні науковці активно досліджують різні прояви фінансової безпеки держави, звертаючи увагу на макроекономічні показники, банківську систему, фіскальну політику, інституційні структури та соціально-економічні фактор [384, 444].

Виділимо чотири групи наукових підходів щодо забезпечення фінансової безпеки держави.

І. Системний підхід. Глобалізація світової економіки – це процес зростання взаємозалежності економік різних країн через збільшення транскордонних переміщень товарів і послуг, капіталу, інформації та технологій, а також міграції робочої сили. Глобалізація є результатом зростаючої інтернаціоналізації економічної діяльності [170]. На думку Бойко Т [22], сучасна глобалізація створює єдиний світовий економічний, фінансовий, інформаційний та гуманітарний простір, зменшуючи роль державних бар'єрів і підвищуючи значення наднаціональних економічних регуляторів. Прихильники глобалізації вважають, що вона є об'єктивним процесом з позитивними наслідками, зокрема для України. Глобалізація сприяє економічній взаємодії між державами, стимулює економічне зростання, полегшує обмін передовими досягненнями в різних сферах, що сприяє загальному прогресу. Формується новий рівень міжнародного поділу праці, перетворюючи світову економіку на єдиний глобальний організм з інтегрованими виробничими і фінансовими системами [384]. У разі успішної інтеграції Україна може отримати значні вигоди. Безпека можна визначити як стан і динамічний процес, при якому життєво важливі інтереси системи захищені від потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз. Вивчення фінансової безпеки варто почати з визначення її ролі в системі національної та фінансової безпеки держави. Фінансова безпека є складовою частиною економічної безпеки, яка, в свою чергу, є частиною

національної безпеки. Отже, безпека – це комплексне явище, ключовим елементом якого є національна безпека держави та її забезпечення [18].

Національна безпека – це стан захищеності національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує стійкий розвиток особистості, суспільства та держави. Безпека кожного з об'єктів включає виявлення та усунення загроз їх існуванню і розвитку, а також протидію джерелам цих загроз. Формуючи визначення національної безпеки, слід зазначити, що різні автори пропонують подібні, але дещо відмінні формулювання [14, с. 4].

Придатний рівень фінансової безпеки держави є ключовим індикатором ефективності економічної стратегії держави та створення умов для зростання ділової активності. Її значення збільшується у контексті глобалізації, яка змінює роль держав і посилює вплив міжнародних фінансових систем на національні економіки. Фінансова безпека, таким чином, стає основною умовою для реалізації незалежної фінансової політики відповідно до національних інтересів країни. Втім, науковці не мають єдиної думки щодо визначення фінансової безпеки та її компонентів, особливо при аналізі системного підходу до її складових елементів. Ця неоднозначність частково пояснюється відсутністю чіткого категоріального апарату у вже існуючій концепції фінансової безпеки в Україні [172, с. 134-135].

Деякі автори розглядають фінансову безпеку як засіб забезпечення стабільності і надійності фінансової системи, який запобігає фінансовим кризам, дефолтам, порушенню фінансових потоків та збоям у фінансовому забезпеченні основних учасників економіки, включно зі стабільністю грошової циркуляції. Білоус В., Бригінець О. [21], зокрема, описують фінансову безпеку як частину економічної безпеки, зазначаючи, що глобалізація посилює вплив міжнародних фінансових потоків на окремі країни.

Єрмошенко М., Горячева К. вважають фінансову безпеку держави ключовим аспектом її економічної безпеки [102]. Вона формується через взаємодію різних гілок влади, які працюють над забезпеченням захисту національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз у таких областях, як

бюджетна, податкова, валютна, грошова, інвестиційна та кредитна. Стан захищеності країни від зовнішніх загроз включає:

– здатність запобігати чи протидіяти зовнішнім загрозам, які можуть знизити кредитоспроможність країни та збільшити залежність від зовнішніх факторів;

– забезпечення гнучкості в законодавстві під час економічних перетворень;

– задоволення потреб у фінансових ресурсах для стійкого економічного зростання;

– забезпечення стабільності фінансової системи країни на прогнозований період.

Дослідження фінансової безпеки часто розглядають через її складові частини, фокусуючись на макроекономічному рівні та процесах фінансового регулювання. До системи фінансової безпеки можна віднести банківську, бюджетну, валютну, кредитну та безпеку фондового ринку, що відображено у методичних рекомендаціях з оцінки економічної безпеки (Зварич М. [112]. Окрема група науковців аналізує фінансову безпеку на мікрорівні, центруючи увагу на русі фінансових ресурсів, їх джерелах та фінансовій забезпеченості для ефективної діяльності суб'єктів господарювання (Сазонов В. [319]). Такий підхід виправданий, оскільки наявність фінансових ресурсів є основою для стабільності та розвитку підприємства.

ІІ. Інституціональний підхід. Так вже дослідники Ситник Н., Кравченко Б. вважають що фінансова безпека тісно пов'язана з інституційною структурою держави і визначається здатністю державних органів до [108, 324]:

– забезпечення стабільного економічного розвитку країни;

– підтримки стабільності платіжно-розрахункової системи;

– зменшення негативного впливу зовнішніх загроз та фінансових криз, таких як втручання інших держав або транснаціональних корпорацій;

– запобігання конфліктам у владних структурах стосовно формування та використання бюджетних ресурсів;

– приваблення іноземних інвестицій;

– попередження правопорушень у фінансовій сфері.

У наукових джерелах фінансова безпека часто аналізується через її зв'язок з економічною безпекою, яка трактується по-різному. Загалом фінансова безпека як складова економічної безпеки означає [56, 57]:

– комплекс умов, що сприяють стабільному розвитку економіки;

– загальний стан економіки держави;

– ефективність управління державою.

Проте існує думка, яка стверджує, що економічна безпека є частиною фінансової та національної безпеки. Однак я вважаю, що економічна безпека має ширший зміст і не обмежується лише цими складовими і межами [47, с. 239].

Вчений Коробцова Д. визначає фінансову безпеку держави як стан її фінансової системи, де величина фінансових ресурсів достатня для забезпечення громадських потреб і виконання зобов'язань, захищаючи при цьому інтереси учасників на всіх рівнях фінансових відносин від внутрішніх та зовнішніх загроз, та забезпечуючи умови для стабільного соціоекономічного розвитку та стійкості до фінансових коливань. Такий підхід враховує формування фінансової безпеки на різних економічних рівнях і підкреслює важливість вивчення фінансової безпеки у всіх елементах фінансової системи для забезпечення її загальної стабільності [29, с. 143]. Проте, це вимагає розробки механізмів для узгодження інколи протилежних інтересів її учасників для зменшення внутрішніх протиріч.

На відміну від Коробцової Д. Койла, вже Мушеник І. та Грушецький С. розглядають фінансову безпеку як стан фінансово-кредитної сфери, що характеризується збалансованістю та достатністю фінансових ресурсів для задоволення потреб всіх господарських суб'єктів і населення. Єрмошенко акцентує, що такий підхід сприяє ефективній роботі національної економічної системи та її соціальному розвитку, підкреслюючи необхідність дотримання балансу інтересів у фінансовій системі, але вказує на необхідність уточнення

поняття якості цих фінансових інтересів та визначення структури фінансово-кредитної сфери для детального аналізу [153, с. 72].

Хоча дослідження фінансової безпеки повинно охоплювати інтереси всіх учасників фінансової системи, не тільки держави, деякі автори обмежують свій аналіз виключно захистом державних інтересів. Наприклад, в одній з монографій основна увага приділяється саме цьому аспекту, що може бути обґрунтовано, якщо розглядати державу як ключовий інститут, що захищає права громадян [328].

Рижкова А. у своєму творі акцентує на фінансовій безпеці держави як на захищеності державних фінансових інтересів, розуміючи під цим стабільність бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що сприяють ефективному використанню фінансових ресурсів [315]. Однак таке визначення потребує детального уточнення меж фінансової системи та роз'яснення, як ці системи взаємодіють між собою.

Дослідники Романів В., Дорошенко Н. у своїх дослідженнях розглядають фінансову безпеку як динамічний процес з декількома ключовими компонентами: моніторингом економічних та фінансових систем для виявлення потенційних загроз, аналізом індикаторів, що можуть вказувати на можливість фінансових криз, та державною діяльністю, спрямованою на управління цими ризиками [316, 326]. Такий підхід дозволяє деталізувати процеси ідентифікації та нейтралізації загроз фінансовій стабільності, хоча і вимагає подальшого конкретизування поняття фінансової безпеки.

Дослідник Смоквіна Г. розглядає фінансову безпеку як комплексну, багатошарову систему, складену з численних підсистем, кожна з яких має свою унікальну структуру та динаміку [326]. Далі вона аналізує фінансову безпеку через такі її складові, як бюджетна, валютна, грошово-кредитна, боргова, страхова безпека, а також безпека фондового ринку, що допомагає висвітлити авторське уявлення про збалансований розвиток всіх елементів фінансової системи.

Подібно до цього, Винниченко Н., Есманов О. визначають фінансову

безпеку як глибоко розгалужену багаторівневу структуру, яка включає різні підсистеми (бюджетна, податкова, боргова, фінансова безпека банківської системи, валютна, грошово-кредитна, інвестиційна, фінансова безпека страхового та фондового ринків), кожна з яких має свою логіку і розвиток [43]. Цей підхід дозволяє зосередитися на детальному вивченні загроз, які можуть виникнути на кожному рівні фінансової системи.

III. Суб'єктний підхід. Суб'єктний підхід до фінансової безпеки включає в себе забезпечення умов, при яких мінімізується ризик незаконного перенаправлення фінансових потоків та зловживання коштами. У цьому контексті, фінансову безпеку можна розглядати через [3]:

– забезпечення єдності інтересів усіх основних учасників фінансових відносин для підтримки фінансового потенціалу держави;

– взаємодію фінансових потоків, які проходять через всю фінансову систему країни;

– функції інститутів та органів влади, які забезпечують стійкість економічного розвитку;

– аналіз та гармонізацію розвитку всіх рівнів і підсистем фінансової системи держави для досягнення високого рівня фінансової безпеки.

Для дослідження фінансової безпеки оптимальним вибором є системний підхід, який дозволяє аналізувати це явище як комплексну структуру з взаємопов'язаними підсистемами, рівнями та елементами, що сприяє виявленню системних взаємодій та оцінці їхнього впливу на загальний стан безпеки.

Системний підхід дає змогу детально розглядати цілісність аналізованого об'єкта і всі його складові взаємозв'язки, що є ключовим для оцінки будь-яких систем, включно з соціальними. Наприклад, деякі дослідники [8; 107] пропонують специфічний варіант системного підходу – системно-потоковий метод, який орієнтований на управління фінансовими потоками у підприємствах і спирається на глибокий аналіз взаємодії між фінансовими ресурсами, потоками, результатами та досягнутим рівнем фінансової

стабільності.

Однак, за нашою думкою, цей підхід має обмеження, оскільки він зосереджений переважно на об'єктах фінансової безпеки, не враховуючи її суб'єктивний аспект, який також важливий для всебічного аналізу.

Наприклад, Гриценко, Л., Захаркіна, Л., Захаркін, О., Новіков, В., Чухно, Р. у своїй роботі «Вплив цифрових трасформацій на транспарентність фінансово-економічних відносин та фінансову безпеки України», визначають національну безпеку як «якісний і кількісний стан суспільства, держави Україна, та її громадян, що характеризується законодавчо закріпленою узгодженістю їхніх інтересів, захищеністю від існуючих чи очікуваних зовнішніх і внутрішніх загроз, можливістю спільного прогресивного та стійкого розвитку, дотриманням конституційного ладу, конституційних прав і свобод громадян» [64]. Рівень національної безпеки, на його думку, «визначається складом і відхиленням від порогових значень основних економічних, правових, соціальних, внутрішньополітичних, етнополітичних, зовнішньополітичних, демографічних, екологічних та інших показників, що характеризують життєво важливі галузі та сфери діяльності, а також стійкий прогресивний розвиток українського суспільства, держави, її громадян [66]. Таким чином, сучасне розуміння безпеки включає не лише відсутність загроз, але й здатність системи до адаптації та розвитку в умовах потенційних ризиків.

Захожай К. Рудик Н. Жубер Т. у своїй роботі «Фінансова безпека держави: бюджетна складова та макроекономічні чинники» визначають національну безпеку як захист прав і свобод особистості, збереження матеріальних та духовних цінностей суспільства, а також захист конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності держави [111].

Дослідники Єпіфанова І., Джеджула В., Розводюк О., Шевчук Д. [102, 193] стверджують, що національна безпека включає основні напрями діяльності держави, які забезпечують захист життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави, а також національних цінностей і способу життя від широкого спектру зовнішніх та внутрішніх загроз. У своїй іншій роботі «Аналіз

поняття національна безпека в контексті безпеки держави та нації» він зазначає, що національна безпека є показником стану суспільства і держави, що характеризує їх здатність витримувати вплив руйнівних факторів та адаптуватися до змінних умов. Іноземні вчені Б'янкі Дж., Бігіо С. вказують на три основні компоненти національної безпеки: безпеку особистості, безпеку суспільства та безпеку держави [68].

Об'єднавши ці підходи, можна визначити саме фінансову безпеку як стан, у якому держава володіє необхідним військовим, економічним, політичним, інформаційним потенціалом та іншими ресурсами для ефективного протистояння загрозам. Структура національної безпеки включає різні компоненти, серед яких основним є фінансова безпека, оскільки вона формує основу для забезпечення військової, соціальної, демографічної та інформаційної безпеки, а також визначає здатність країни протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Фінансова політика держави, а також організація грошового та податкового регулювання складають основу фінансово-економічної системи країни. Ці завдання спрямовані на створення стабільної та захищеної економічної системи, яка може ефективно протистояти різноманітним загрозам та викликам. Фінансова безпека є ключовим елементом економічної безпеки держави. Вона має вирішальне значення для всіх напрямків безпеки, оскільки відсутність достатніх фінансових ресурсів призводить до недофінансування важливих заходів. Цей взаємозв'язок проявляється у різноманітних економічних явищах та процесах [65].

Відомі вчені Нєізвєстна О., Григорук А., Литвин Л. дають детальне визначення фінансової безпеки. Вона описується як стан захищеності фінансово-економічних інтересів держави, який [38]:

– забезпечує фінансову стабільність на прогнозований період за будь-яких умов, мінімізуючи наслідки криз грошової та фінансово-кредитної систем.

– нейтралізує вплив світових фінансів та економічної експансії іноземних країн на національну безпеку.

– задовольняє потреби суспільства у фінансових ресурсах та сприяє економічному зростанню.

– протистоїть загрозам, що можуть завдати фінансової шкоди державі, спричинити залежність від зовнішніх факторів, підривати конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників та викликати відтік капіталу за кордон.

– гарантує гнучкість законодавства під час проведення економічних реформ та відповідність національних законів міжнародним стандартам.

– захищає фінансові інтереси держави та суспільства.

– забезпечує ефективний механізм фінансового контролю у сфері розподілу та використання державних коштів.

– створює інвестиційну привабливість шляхом формування сприятливого інвестиційного клімату та правового захисту іноземних інвестицій.

– забезпечує ефективність адміністративних методів для формування дохідної частини бюджету.

– фінансова безпека є основою стабільності та стійкого розвитку держави, яка захищає її економічні інтереси та сприяє процвітанню суспільства.

Терещенко М. наголошує, що фінансова безпека є ключовим елементом економічної безпеки держави. За його словами, в сучасних умовах вплив глобальних фінансових систем на окремі країни досяг нового рівня. У сучасній економіці, де фінанси займають центральне місце, вона характеризується як керована через фінансові механізми, важелі, стимули та цілі [111, 185, с. 71]. Глобалізація створила умови для встановлення особливої фінансової влади, яка, контролюючи світові фінансові потоки, може впливати як на всю світову економіку, так і на окремі країни.

Часто фінансову безпеку ототожнюють із забезпеченням розвитку фінансової системи. Койло В. пропонує визначення фінансової безпеки як забезпечення такого розвитку фінансової системи та фінансових відносин, яке створює необхідні умови для соціально-економічної стабільності, збереження

цілісності фінансової системи (включаючи грошову, бюджетну, кредитну, податкову та валютну системи), а також успішного подолання внутрішніх і зовнішніх загроз у фінансовій сфері [148, с. 40].

IV. Об'єктний підхід. В його межах автори використовують термін «стійкість фінансової системи» замість «фінансова безпека». Єпіфанова І., Джеджула В., Розводюк О., Шевчук Д. визначають стійкість фінансової системи через стан державного бюджету та платіжного балансу, нормалізацію фінансових потоків, стабільність банківської системи та національної валюти, захист інтересів вкладників, обсяги золотовалютних резервів, розвиток фондового ринку, зниження державного зовнішнього боргу та створення умов для активізації інвестиційного процесу [364, 387]. Стійкість фінансової системи є однією зі складових фінансової безпеки. Так Латковський П. Каратонов В. визначає фінансову безпеку як стан економіки, в якому забезпечується формування достатніх фінансових ресурсів для виконання державою своїх функцій та завдань, за умови належного контролю за їх законним формуванням та використанням [101] (рис. 1.3.).

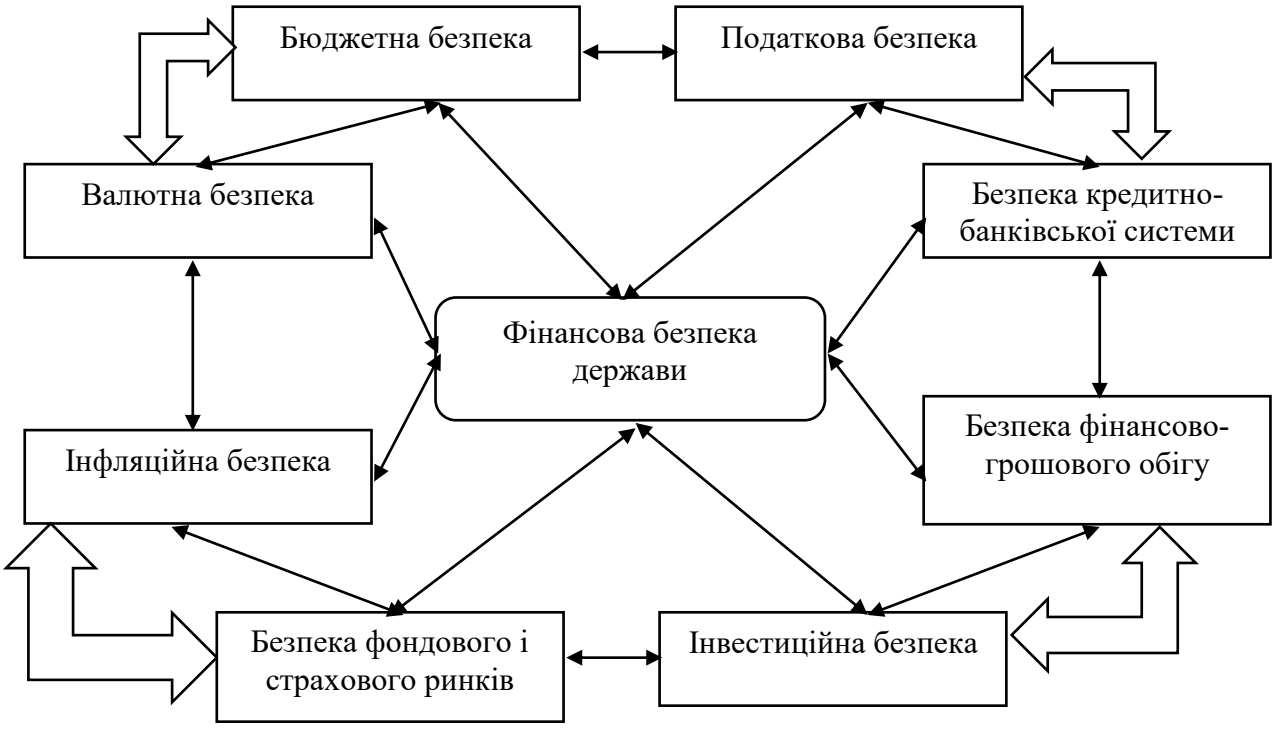

Рис. 1.3. Базові складові забезпечення державного регулювання фінансової безпеки

Джерело: сформовано автором на основі [199, 213]

Слід визначати в деталізованому спектрі наступні складові фінансової безпеки:

1. Бюджетна безпека. Бюджетна безпека забезпечує платоспроможність держави через баланс доходів та витрат державного та місцевих бюджетів, а також ефективне використання бюджетних коштів. Основні аспекти бюджетної безпеки включають [68, 128]:

– розмір бюджету;
– рівень перерозподілу ВВП через бюджет;
– обсяг, характер та рівень бюджетного дефіциту;
– методи та масштаби бюджетного фінансування;
– процес формування бюджету;
– своєчасність прийняття бюджету та касове виконання;
– рівень бюджетної дисципліни.

Фінансова безпека держави є комплексним явищем, що вимагає системного підходу для забезпечення стабільності та процвітання економіки.

2. Податкова безпека держави визначається ефективністю її податкової політики, здатної збалансувати інтереси держави з інтересами платників податків - як індивідуальних, так і корпоративних. Від фіскальної точки зору, податкова безпека полягає в забезпеченні оптимального обсягу податкових надходжень, необхідних для виконання економічної доктрини країни. Важливо враховувати, що численні податкові пільги можуть впливати на фіскальну безпеку. Одночасно, податкова безпека вимагає оптимізації рівня оподаткування, оскільки надмірні податки можуть стимулювати розвиток тіньової економіки, скорочення легального бізнесу та масове ухилення від сплати податків, що призводить до зменшення податкової бази [356, 389].

3. Безпека кредитно-банківської системи поділяється на боргову та фінансову складові. Боргова безпека визначається рівнем внутрішньої та зовнішньої заборгованості, враховуючи вартість її обслуговування та ефективність використання запозичених коштів. Вона забезпечує здатність держави вирішувати соціально-економічні потреби, зберігаючи стійкість

фінансової системи та відносну незалежність. Це означає, що країна може здійснювати виплати за борговими зобов'язаннями без загрози для свого суверенітету, підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу.

4. Фінансова безпека банківської системи полягає в ефективному використанні ресурсів, створенні сприятливих умов для реалізації економічних інтересів банків, запобіганні внутрішнім та зовнішнім загрозам, а також у забезпеченні стабільного та ефективного функціонування банківської системи.

5. Безпека фінансового обігу – це стан грошово-кредитної системи, що характеризується стабільністю валюти, доступністю кредитних ресурсів та рівнем інфляції, який сприяє економічному зростанню та підвищенню реальних доходів населення. Відсоткові ставки мають бути достатніми для задоволення попиту на гроші і підтримки довгострокових інвестицій, а обсяг грошової маси – достатнім для обслуговування економічних операцій [369].

6. Інвестиційна безпека означає досягнення такого рівня інвестицій, який оптимально задовольняє поточні потреби економіки у капітальних вкладеннях за обсягом і структурою. Вона включає ефективне використання та повернення інвестованих коштів, збалансованість між іноземними та внутрішніми інвестиціями, а також підтримку позитивного національного інвестиційного клімату.

7. Інфляційно-цінова безпека проявляється у контролі зростання цін, пов'язаного із загальною збалансованістю фінансових потоків та економічною рівновагою. Інфляція може відображати ситуацію на фінансових ринках, ринку валюти, а також стан бюджетного, торговельного та платіжного балансів країни. Загальний інфляційний потенціал економіки часто є показником фінансової безпеки, окремими аспектами якої є інфляційна, валютна безпека та інші підвиди, пов'язані з бюджетом, банківською системою, ринками цінних паперів [361].

8. Фінансова безпека фондового ринку полягає у досягненні оптимального рівня капіталізації ринку цінних паперів з урахуванням

структури та ліквідності цих паперів. Це забезпечує стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, брокерів, інститутів спільного інвестування, посередників, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів та держави загалом. Оцінка безпеки фондового ринку включає аналіз ринку державних та корпоративних цінних паперів, а також його сегментів: ринків акцій, облігацій, векселів, казначейських зобов'язань, ощадних сертифікатів, біржового та позабіржового ринків [412].

9. Фінансова безпека страхового ринку передбачає такий рівень фінансових ресурсів страхових компаній, який дозволяє їм у разі потреби відшкодувати збитки клієнтів відповідно до страхових договорів та забезпечити ефективне функціонування ринку в цілому.

10. Фінансова безпека ринку страхових послуг залежить від безлічі об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх чинників. Вона визначається станом розвитку ринку, фінансовими результатами та ефективністю діяльності учасників ринку, а також їх реальним фінансовим становищем [381].

11. Валютна безпека держави означає забезпечення країни валютними резервами, достатніми для підтримання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідних валютних резервів та підтримання стабільності національної валюти.

Основні показники, що визначають рівень фінансової безпеки держави та характеризують стан фінансової системи, включають [307, 350, 429]:

– дефіцит або профіцит державного бюджету;
– ставка рефінансування центрального банку;
– міжнародні резерви центрального банку;
– обсяг та динаміка грошової маси;
– співвідношення грошової маси до ВВП;
– курс національної валюти щодо долара США та євро;
– індекс споживчих цін (інфляція);
– обсяг та динаміка обслуговування зовнішнього боргу;
– обсяг та динаміка обслуговування внутрішнього боргу;
– формування та використання коштів стабілізаційного фонду;

– зовнішня торгівля (експорт/імпорт товарів, торговельний баланс);

– платіжний баланс (обсяги ввезення та вивезення капіталу приватними та юридичними особами);

– кількість кредитно-банківських організацій;

– обсяг наданих кредитів та заборгованість за кредитами (включаючи прострочену заборгованість).

На основі проведеного дослідження наукових підходів щодо забезпечення фінансової безпеки держави нами було виділено чотири групи підходів, для яких ми пропонуємо наступні визначення фінансової безпеки держави (табл. 1.3) [196].

Таблиця 1.3

Дефініції фінансової безпеки держави в межах підходів її формування і забезпечення

Назва підходу	Визначення
I. Системний підхід	Фінансова безпека держави з позиції системного підходу являє собою стан захищеності фінансової системи, при якому усі її елементи (бюджетна, податкова, грошово-кредитна, валютна, інвестиційна, банківська, фондова та митно-тарифна системи) функціонують стабільно та ефективно, забезпечуючи економічне зростання і стійкість до внутрішніх та зовнішніх негативних впливів.
II. Інституціональний підхід	Фінансова безпека держави в межах інституціонального підходу визначається здатністю державних інститутів забезпечувати стабільність і розвиток фінансової системи через ефективне правове регулювання, контроль, запобігання зловживанням і корупції. Вона включає підтримку стабільності платіжно-розрахункової системи, залучення інвестицій, захист національних фінансових інтересів і створення сприятливих умов для економічного розвитку.
III. Суб'єктний підхід	Фінансова безпека держави з суб'єктного підходу визначається здатністю суб'єктів фінансових відносин (держава, підприємства, домогосподарства) забезпечувати свої фінансові інтереси та ефективно реагувати на загрози.
IV. Об'єктний підхід	Фінансова безпека держави в межах об'єктного підходу розглядається як стан, при якому фінансові ресурси і системи держави захищені від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечує можливість стабільного функціонування та розвитку економіки.

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

Основний фактор, що формує систему та гарантує фінансову безпеку, – це наявність достатнього фінансового потенціалу держави, що може ефективно протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам. Фінансову безпеку необхідно

аналізувати на всіх рівнях функціонування економічних агентів, оскільки саме гармонійний розвиток сприяє збільшенню стабільності фінансової системи. Ключовими умовами для забезпечення належного рівня фінансової безпеки є стабільність і прогрес фінансової системи в країні, а також захист прав і інтересів усіх учасників фінансових відносин [142]. Фінансова безпека має забезпечуватися не тільки за допомогою економічних, але й правових та політичних інструментів, щоб створити оптимальні умови для розвитку фінансової системи. Концептуальні основи дослідження фінансової безпеки згідно з системним підходом викладені на рисунку 1.4 [162].

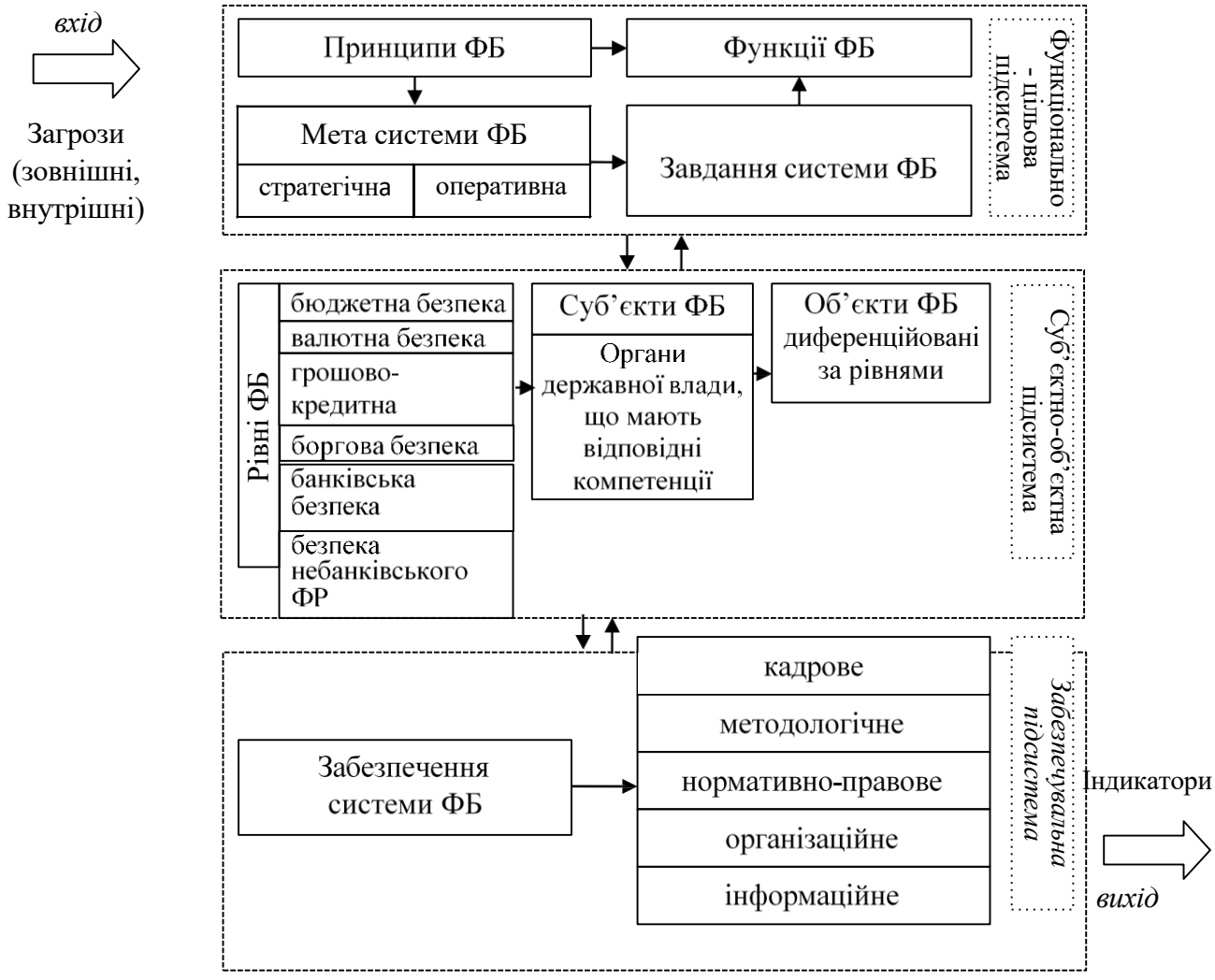

Рис. 1.4. Концептуальна модель впровадження системного підходу до формування фінансової безпеки держави

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

Поряд із загрозами, що походять ззовні, фінансова безпека держави також стикається з внутрішніми ризиками. Ці загрози включають неефективну фінансову політику, зловживання в межах фінансових відносин, відсутність ефективної системи державного фінансового контролю та помилки в управлінні. Гбур З. вказує на такі основні внутрішні загрози фінансовій безпеці: обмежені фінансові ресурси для розвитку, незавершеність фінансового законодавства, слабкість монетарної системи, відсутність координованої стратегії іноземних інвестицій, низький рівень соціальної орієнтації економіки, і незбалансованість зовнішньої торгівлі [52, с. 84].

Індикатори та критерії, які формують базу для оцінювання рівня фінансової безпеки, вважаються важливими складовими цієї системи. Розроблення індикаторів фінансової безпеки повинно відбуватися з урахуванням різних рівнів: бюджетного, боргового, валютного, монетарного та небанківського фінансового ринку. Систему фінансової безпеки можна класифікувати як: велику, через наявність численних підсистем і об'єктів; складну, через їх різноманітність; динамічну, оскільки вона адаптується до зовнішніх впливів; і цілеспрямовану, тобто управління системою націлена на досягнення визначених цілей, мінімізуючи вплив загроз [25].

1.3. Етимологія поняття фінансової безпеки держави

Вивчаючи походження терміну "фінансова безпека держави", важливо звернути увагу на історичні та сучасні фактори, які впливають на його розвиток. Слово «фінанси» має власне коріння в латинській мові, так від латинського слова «finis», що означає «кінець» або «завершення», утворилося слово «financia», яке в середньовічній латині означало платіж або завершення угоди. Поступово цей термін поширився в інші європейські мови. У середньовічній Франції слово «finance» використовувалося для опису управління грошовими ресурсами, особливо в контексті державних доходів і

витрат. З часом воно стало означати більш широке поняття управління грошовими потоками, охоплюючи як державні, так і приватні фінансові операції. В англійській мові слово «finance» з'явилося у XIV столітті та стало використовуватися для опису фінансових справ і управління грошовими ресурсами і вже у сучасній науці категорія «фінанси» охоплює всі економічні відносини, які пов'язані з утворенням, розподілом і використанням фінансових ресурсів [17].

Сам термін «безпека» має старослов'янське походження і складається з двох частин: «без», що означає відсутність чогось, і «пека», що походить від кореня «печаль» або «піклування», що вказує на турботу чи занепокоєння. Таким чином, слово «безпека» буквально означає «відсутність турботи» або «відсутність загроз». У старослов'янській мові це слово використовувалося для позначення стану захищеності від загроз або небезпек і вже потім термін безпека» поширився в інші європейські мови, зокрема польську («bezpieczeństwo») та інші слов'янські мови, зберігаючи своє початкове значення. У сучасній українській мові слово «безпека» охоплює широкий спектр понять, пов'язаних із захистом від різних видів загроз, включаючи фізичні, соціальні, економічні та інформаційні [15].

Згідно з словником Роберта, термін «безпека» почав вживатися з 1190 року і означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Проте в цьому значенні термін не був широко вживаним у лексиконі народів Західної Європи до XVII ст. У XVII-XVIII століттях в більшості країн утвердилася думка, що держава повинна забезпечувати спільний добробут та безпеку. Таким чином, термін "безпека" набув нового значення: стан спокою, який досягається в результаті реальних заходів захисту від загроз (фізичних або моральних), а також через відповідні матеріальні, економічні та політичні умови, органи та організації, які сприяють створенню цієї ситуації [13].

Поняття «фінансова безпека» як окремий термін з'явилося відносно недавно, проте основні ідеї та принципи, що лежать в його основі, можна

прослідкувати ще з давніх часів. Фінансова безпека є результатом тривалого історичного розвитку економічної думки та практики і сьогодні це поняття охоплює стан захищеності фінансових інтересів держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечує стійкий розвиток економіки та суспільства [53, 61].

Перші концепції, які можна пов'язати з фінансовою безпекою, з'явилися ще в стародавніх цивілізаціях, таких як Месопотамія, Єгипет, Греція та Рим. У цих суспільствах держава активно контролювала та регулювала економічні процеси, включаючи збір податків, управління державними фінансами та забезпечення стабільності грошової системи. Наприклад, у Стародавньому Єгипті фараони відповідали за контроль над сільськогосподарськими ресурсами та розподілом продукції, забезпечуючи економічну стабільність і захист від голоду. У середньовічній Європі розвиток торговельних міст і формування національних держав підкреслили важливість фінансової безпеки. Монархи та правителі усвідомили, що політична стабільність залежить від контролю над фінансовими ресурсами. Вони запроваджували податки, регулювали торгівлю та монетарну політику, щоб забезпечити стабільність і розвиток своїх держав [103].

Сучасне розуміння безпеки є надзвичайно різноманітним. По-перше, безпека часто сприймається як відсутність небезпеки. Це етимологічне розуміння терміну «безпека» (відсутність небезпеки). Відповідно до тлумачного словника В.І. Даля, «безпечний» означає не загрожує, не може завдати шкоди. В цьому контексті, безпека означає стан, де немає небезпеки.

По-друге, безпека розглядається як властивість системи. Це припущення базується на ідеї, що будь-яка система, від елементарних частинок до людських організацій, має природну здатність захищатися від руйнівного впливу зовнішніх сил. По-третє, безпека трактується як специфічний вид діяльності. Багато дослідників підтримують цей діяльнісний підхід до розуміння безпеки, хоча і мають різні погляди на характер цієї діяльності. Існує безліч оригінальних визначень безпеки, в яких акцентується на таких аспектах, як

система або сукупність відносин, захищеність, здатність, сукупність умов або факторів [150].

Серед різних підходів до визначення категорії безпеки найпоширенішим є підхід, де безпека визначається як певний стан. У сучасному економічному словнику «безпека фінансова, визначається як створення умов стійкого, надійного функціонування фінансової системи країни, держави, регіону, що запобігають виникненню фінансової кризи, дефолту, деструкцію фінансових потоків, збої у забезпеченні основних учасників економічної діяльності фінансовими ресурсами, порушення стабільності грошового обігу» [15, 405].

Нєізвєстна О., Григорук А., Литвин Л. Смоквіна Г. визначають фінансову безпеку як найважливіший елемент економічної безпеки країни. На його думку, за сучасних умов вплив геофінансів, світових фінансових систем на окремо взяту державу переходить на якісно інший рівень. З урахуванням панівного становища, що займається фінансовою складовою в сучасній економіці, можна охарактеризувати останню як економіку, керовану через фінансові механізми, за допомогою фінансових важелів, фінансових стимулів та фінансових цілей [1938]. А глобалізм у сучасному світі створив умови для встановлення особливої фінансової влади, яка володіючи світовими грошима та керуючи фінансовими потоками, дозволяє впливати як на весь світовий господарський простір, так і на окремі держави. На думку Гірюнєне Г., Черніус Г., Гірюнас Л., Якунскієне Е. дослідження «істота нового змісту фінансових потоків полягає в тому, що вони, з одного боку, відірвані від відтворювальних циклів (відхід у віртуальний геофінансовий простір), з іншого боку, вони наповнюють новим змістом мінову вартість». У цій ситуації поглиблення процесу відходу від еквівалентного обміну та перелив фінансових потоків у спекулятивний капітал формують новітню економічну ситуацію, коли фінансовий менеджмент та фінансове право (як частина фінансового управління) набувають новітньої функції регулювання світових грошових потоків» [426].

Баланс (чітке осмислення правових та економічних критеріїв відмінності) між відтворювальними фінансами, що опосередковують інвестиційний процес,

та віртуальними фінансами, що опосередковують у певній частині світовий фінансовий ринок, стає одним із основоположних елементів забезпечення ефективного отримання національного доходу. Нерозмежування цих двох сфер фінансово-правового регулювання (веде до накопичення необґрунтованого національного боргу, коли зовнішні фінансові зобов'язання України зростають залежно від маніпулювання реальними та віртуальними фінансовими зобов'язаннями у світовому фінансовому обороті) [355, с. 313-314].

До найважливіших національних інтересів держави у фінансовій сфері слід віднести [110, 318, 339]:

– підтримка державних витрат відповідно до наявних ресурсів;

– забезпечення цільового фінансування державних програм (насамперед соціальних);

– широке інвестування у сферу наукомісткого та високотехнологічного виробництва;

– створення необхідних умов для вільної конкуренції на ринку;

– зменшення наслідків впливу світових фінансових криз на національну економіку;

– подолання розбіжностей між органами управління різних рівнів щодо розподілу та використання ресурсів національної бюджетної системи;

– посилення стримування інфляційних процесів в економіці та підтримання стабільно високого курсу національної валюти;

– протидія незаконному вивезенню капіталу за кордон;

– залучення іноземних інвестицій (особливо довгострокових у промисловий сектор економіки);

– прийняття у найкоротші терміни необхідних нормативно-правових актів, які забезпечують формування та успішне функціонування фінансово-кредитної системи країни;

– побудова ефективного правоохоронного механізму захисту державних фінансів від впливу кримінальних процесів та посягань [404, 446].

Розкриваючи зміст національних фінансово-економічних інтересів у

сучасній економіці, можна констатувати, що вони відповідають умовам змішаного суспільства та багатоукладності національного господарства. Національні інтереси включають поряд з фінансово-економічними інтересами суспільства як цілого інтереси різних соціальних груп і є певною єдністю. Специфіка та протиріччя національних фінансово-економічних інтересів наших днів визначаються низкою взаємопов'язаних факторів: різноманіттям форм власності, диференціацією соціальної структури, що виявляється, з одного боку, розмиванням класових критеріїв організації суспільства, а з іншого – тенденціями посилення соціальної диференціації [393, 400, с. 172-173].

Бурденюк Т., Свірський В. [34] зазначив, що набір інструментів фінансової безпеки включає в себе регулювання, нагляд та координацію, формування фінансових нових стимулів і стримувальних факторів. На думку Р. Шульца [447, с. 60], регулювання є одним із ключових інструментів органів державної влади для сприяння економічному зростанню соціального добробуту, забезпечення інклюзивності, захисту навколишнього середовища, реагуванню на нові технологічні виклики та підвищення загального якості життя. Реалізація заходів щодо захисту фінансового безпеки може надати позитивне фінансовове забезпечення стабільності економічних процесів.

Дискусії про роль фінансової системи у процесі забезпечення стійкості національної економіки показують, що її вплив може бути як позитивним, і негативним. Муньйон Т. П., Карнес А. М., Лайонс Л., Зеттлер І. [436] визначають фінансову безпеку із захистом фінансових інтересів, а Хан Р.[427] стверджує, що основний завданням фінансової безпеки є відображення комплексу питань, що зачіпають інтереси економічних суб'єктів, впливаючи безпосередньо на економічні процеси у країні. Геде, Маріке [426] визначає фінансову безпеку як суб'єктивний стан, відображає адекватність і стійкість грошових активів стосовно зобов'язань.

Основним фактором фінансової безпеки є ся ефективність банківських і небанківських фінаннових організацій, яка підтримується макропруденційними інструментами. Макропруденційне регулювання допомагає підтримувати

стабільність фінансової системи та знижує системний ризик. Меолі М., Россі А., Вісмара С. [433] вважають, що фінансова безпека це здатність держави забезпечити свою автономію і стабільність, створюючи умови для економіческого зростання. Стійке економічне зростання залежить від ефективності застосування нормативно-правових інструментів, які допомагають підтримувати фінансову безпеку [348, с. 107, 366]. Ці інструменти повинні бути орієнтовані зниження інфляції, бюджетної незбалансованості, відтоку капіталу, зростання нерівності доходів та створення сприятливих умов для сталого розвитку бізнесу.

Така структура національних економічних інтересів та фінансово-економічної безпеки, з одного боку, визначає пріоритети розвитку, а з іншого, – розкриває основу протиріч інтересів у суспільстві (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Теоретичні уявлення про формування терміну «фінансова безпека» з погляду різних авторів

Автор	Визначення
Захожай К. Рудик Н. Жубер Т. [111]	Ця складова економічної безпеки країни заснована на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери, виражена через систему критеріїв та показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів та наявність необхідних грошових, валютних, золотих та інших резервів
Будник Л., Ронська О., Лісецька Л. [31]	Це стан економіки держави, за якого забезпечується формування позитивних державних фінансових потоків в обсягах, необхідних для виконання державних завдань та функцій
Латковський П. [159]	Це ліквідація можливості для незаконного відтоку капіталу за кордон не лише адміністративними, а й економічними методами, щоб власникам капіталу було вигідно його вкладати у вітчизняну економіку, а не вивозити його з країни
Гетманець О., Коробцова Д. [66]	Це забезпечення такого розвитку фінансової системи, фінансових відносин та процесів в економіці, за якого створюються фінансові умови, необхідні для соціально-економічної та фінансової стабільності розвитку країни, збереження цілісності та єдності фінансової системи, успішного подолання внутрішніх та зовнішніх загроз України у фінансовій сфері
Азаренкова Г., Свередюк К., Омеляненко Д. [2]	Це наявність достатніх фінансових ресурсів для створення необхідних фінансових умов щодо вирішення всього спектра завдань у рамках забезпечення фінансової безпеки
Мушеник І.,	Це забезпечення такого рівня розвитку фінансової системи та фінансових

Автор	Визначення
Грушецький С. [185]	відносин та процесів в економіці, за яких створюються необхідні умови для соціально-економічної та фінансової стабільності розвитку країни, збереження цілісності та єдності фінансової системи (включаючи грошову, бюджетну, кредитну, податкову та валютну систему), успішного подолання внутрішніх та зовнішніх загроз країни у фінансовій сфері
А. Сухоруков [355]	Це захищеність держави у фінансовій сфері або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує можливість держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку та обслуговування фінансових зобов'язань
Ладіслав М., Данова М., Ваврек Р., Дубравська М. [431]	Фінансова безпека країни - це стан захищеності фінансової системи держави, який забезпечує стабільне функціонування економіки, ефективне управління фінансовими ресурсами та здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам.
Пейдроа Хосе-Луїс, Полоб Андреа, Сеттек, Енріко [441]	Фінансова безпека країни - це комплекс заходів і механізмів, спрямованих на забезпечення стійкості фінансової системи держави, її здатності адаптуватися до змін економічного середовища та ефективно реагувати на фінансові ризики.

З урахуванням сказаного, в межах формування сучасної дефініції «фінансова безпека держави» можна виділити три підсистеми національних інтересів (і, отже, фінансово-економічної безпеки), що утворюють певну єдність:

1) інтереси суспільства в цілому як умову його існування та безпеки;

2) інтереси, реалізація яких означає здійснення принципів соціальної держави та безпеки її громадян;

3) інтереси підприємництва та його безпеки у тій частині, в якій вони розглянуті вище [448].

З точки зору конструктивного підходу до формування терміну «фінансова безпека» ми мамо дослідити поняття «економічна безпекою держави». Під економічною безпекою держави (ЕБ) розуміється стан захищеності національного господарства від зовнішніх і внутрішніх загроз, у якому воно здатне забезпечувати поступальний розвиток суспільства, його економічну та соціально-політичну стабільність в умовах наявності несприятливих зовнішніх та внутрішніх факторів. Економічна безпека держави – складне соціально-економічне явище, що відображає велику гаму умов матеріального

виробництва, зовнішніх і внутрішніх загроз (небезпек) економіці країни, що постійно змінюються.

У публікаціях зарубіжних вчених: Фріц Б., Мюліх Л. що виявляють дослідницький інтерес до поняття і змісту безпеки, спостерігається неоднозначний підхід, але загалом визначальний безпеку як стан захищеності від загроз і відсутність небезпек [417, с. 101]. На думку Пахненко О., Куан З. [439], «наукова, правова категорія «безпека» може означати явище, властивість, стан, правовідносини, функцію, принцип, закономірності, теорію, а також засоби, заходи, діяльність із здійснення безпеки - протистояння і протидії, (попередження, нейтралізації, усунення) реалізованим і потенційним небезпекам, загрозам, їх об'єктивно-суб'єктивним факторам тощо. Безпеку слід розглядати як результат діяльності із забезпечення стану відсутності загроз і небезпек.

Економічна безпека держави визначається рівнем розвитку продуктивних сил та станом соціально-економічних відносин, розвитком науково-технічного прогресу (НТП) та використанням його досягнень у національному господарстві, зовнішньоекономічним обміном та міжнародною обстановкою. Матеріальну основу економічної безпеки становлять розвинені продуктивні сили, здатні забезпечити розширене відтворення, цивілізований рівень життя громадян та економічну незалежність держави [449]. Для розуміння сутності економічної безпеки важливо усвідомити її зв'язок з поняттями «розвиток» та «стійкість». Розвиток національного господарства – один із компонентів економічної безпеки. Якщо економіка не розвивається, то держава різко скорочує можливості опірності негативним зовнішнім і внутрішнім впливам на національне господарство.

У сучасній науковій літературі можна зустріти кілька підходів до визначення понять «економічна безпека», «фінансова безпека», причому основний внесок у встановлення сутності цього явища вносять економісти, соціологи, філософи. Представники юридичної спільноти у цьому процесі за рідкісним винятком взагалі не беруть участі. У результаті українська наука у

сфері державного управління не має у своєму розпорядженні загальноприйнятим визначенням поняття «фінансова безпека» [401].

Так відомий іноземний дослідник Росс Л. [446, с. 691] зазначає, що забезпечення фінансової безпеки - це система специфічних заходів, відмінних від загальних заходів управління фінансами, спрямованих, перш за все, на зміцнення фінансової дисципліни, в основі якої лежить виконання закріплених у законодавстві прав та обов'язків учасників фінансових правовідносин. При цьому, необхідно вказати, що фінансова дисципліна повинна підтримуватися ефективним законодавством, здатним забезпечити протистояння загрозам і протидіяти фінансовим правопорушенням.

Так, економісти іноді розглядають фінансову безпеку і як «основна умова спроможності держави здійснювати самостійну фінансово-економічну політику відповідно до своїх національних інтересів», і як «стан економіки, за якого забезпечується формування позитивних фінансових потоків держави в обсягах, необхідних для виконання її завдань. та функцій». Нерідко фінансову безпеку намагаються уявити через забезпечення розвитку фінансової системи. Зокрема, Цимбалюк І. [358] пропонує для наукового обговорення таке визначення: «Фінансова безпека – це забезпечення такого розвитку фінансової системи та фінансових відносин та процесів в економіці, за якого створюються необхідні фінансові умови для соціально-економічної та фінансової стабільності розвитку країни, збереження цілісності та єдності фінансової системи (включаючи грошову, бюджетну кредитну податкову та валютну системи), успішного подолання внутрішніх та зовнішніх загроз держави у фінансовій сфері».

У деяких роботах автори замість поняття «фінансова безпека» використовують термін «стійкість фінансової системи». Так, Москвін Б. [182] вказує, що стійкість фінансової системи визначається станом державного бюджету та платіжного балансу країни, нормалізацією фінансових потоків та розрахункових відносин, стійкістю банківської системи та національної валюти, ступенем захищеності інтересів вкладників коштів у фінансові інститути, обсягом золотовалютних резервів, розвитком фондового ринку, і

навіть зниженням державного зовнішнього боргу, забезпеченням фінансових умов активізації інвестиційного процесу. Вважаємо, що стійкість фінансової системи є однією із складових частин фінансової безпеки [183].

Більше вдале визначення аналізованої категорії, на думку, пропонує Коробцова Д. [153]. Фінансова безпека – це «стан економіки, при якому забезпечується формування достатніх фінансових ресурсів держави в обсягах, необхідних для виконання її завдань та функцій за відповідного контролю за законним їх формуванням та витрачанням». Найкоротше визначення даного поняття представлено в рболті Білоус В., Бригінець О. «…здатність зберігати і нарощувати фінансовий потенціал, забезпечувати незалежність і стабільність державних фінансів» [21]. Фінансова безпека (англ. financial security) – поняття, що включає комплекс заходів, методів та засобів захисту економічних інтересів держави на макрорівні, корпоративних структур, фінансової діяльності суб'єктів господарювання на мікрорівні. На макрорівні фінансова безпека – здатність держави у мирний час та за надзвичайних ситуацій адекватно реагувати на внутрішні та зовнішні негативні фінансові впливи.

Фінансова безпека відображає стан та готовність фінансової системи держави Піхоцький В., Піхоцька М. [211]. Фінансова безпека держави: сутність та сучасні загрози Наукове забезпечення протидії правопорушенням до своєчасного та надійного фінансового забезпечення економічних потреб у розмірах, достатніх для підтримки необхідного рівня економічної та військової безпеки країни. Фінансова безпека досягається діяльністю у фінансовій сфері та у пов'язаних з нею сферах: грошово-кредитній, економічній, соціальній, міжнародно-фінансовій тощо. бюджетної та грошово-кредитної політики тощо.

З позиції системного підходу фінансова безпека є ієрархічний рівень – підсистему економічної безпеки. Таке уявлення може розглядатися як абстраговане явище. Але важливо те, що зміст фінансової безпеки визначається значенням фінансової системи для соціально-економічного розвитку. Фінанси не лише наповнюють економіку ресурсами, необхідними для розвитку, а й привносять ризики, які можуть стати загрозою для фінансової безпеки та для

економіки країни загалом [405].

Аналіз представлених різнопланових позицій дає змогу продемонструвати власний погляд на сутність категорії «фінансова безпека». На нашу думку, фінансова безпека може бути визначена як стан фінансових відносин, при якому створюються прийнятні умови та необхідні ресурси для розширеного відтворення, економічного зростання та зростання добробуту населення, стабільності, збереження цілісності та єдності фінансової системи держави для успішного протистояння внутрішнім та зовнішнім. факторів дестабілізації фінансового стану країни [26] (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Визначальні фактори формування поняття фінансової безпеки держави

Фактор	Опис	Приклад	Рекомендації
Визначення фінансової безпеки	Фінансова безпека - стан фінансових відносин, що створює умови для економічного зростання та стабільності.	Забезпечення стабільності та єдності фінансової системи для протистояння дестабілізуючим факторам.	Створення прийнятних умов для економічного зростання та збереження цілісності фінансової системи.
Забезпечення стійкості економічного розвитку	Держава повинна підтримувати економічний розвиток, щоб забезпечити фінансову безпеку.	Інвестиції в інфраструктурні проекти для стимулювання економічного зростання.	Підтримка стійкого економічного розвитку через ефективні політики.
Забезпечення стабільності платіжно-розрахункової системи	Стабільна платіжно-розрахункова система є основою фінансової безпеки.	Впровадження надійних платіжних систем для забезпечення фінансових транзакцій.	Забезпечення стабільності платіжно-розрахункової системи через нагляд та регулювання.
Нейтралізація впливу світових фінансових криз	Держава має здатність протистояти впливу глобальних фінансових криз.	Розробка стратегій для пом'якшення наслідків глобальних криз на національну економіку.	Розробка антикризових заходів для нейтралізації впливу зовнішніх фінансових шоків.
Запобігання витоку капіталів за кордон	Запобігання нелегальному вивезенню капіталів забезпечує фінансову стабільність.	Впровадження механізмів контролю за капітальними потоками.	Запровадження жорстких заходів для запобігання витоку капіталів.
Запобігання конфліктам між рівнями влади	Вирішення конфліктів між різними рівнями влади щодо розподілу ресурсів.	Створення ефективних механізмів співпраці між різними рівнями влади.	Покращення координації та взаємодії між різними рівнями влади для ефективного управління ресурсами.

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

У зв'язку з вищесказаним можна виділити основну мету забезпечення фінансової безпеки держави – створення умов для безпечного та ефективного функціонування фінансової системи та всіх взаємопов'язаних із нею елементів у рамках реалізації національної стратегії розвитку.

Ґрунтуючись на результатах проведеного аналізу сутності фінансової безпеки держави, можна виділити основні характерні ознаки. Вивчивши ознаки, наведені на рисунку 1.5, можна дійти невтішного висновку у тому, що це ознаки необхідно враховувати під час вирішення завдань забезпечення фінансової безпеки держави. Історичний розвиток поняття «фінансової безпеки держави» показує, що воно еволюціонувало від простих заходів контролю над фінансовими ресурсами до комплексних стратегій забезпечення економічної стабільності та захисту від різних загроз.

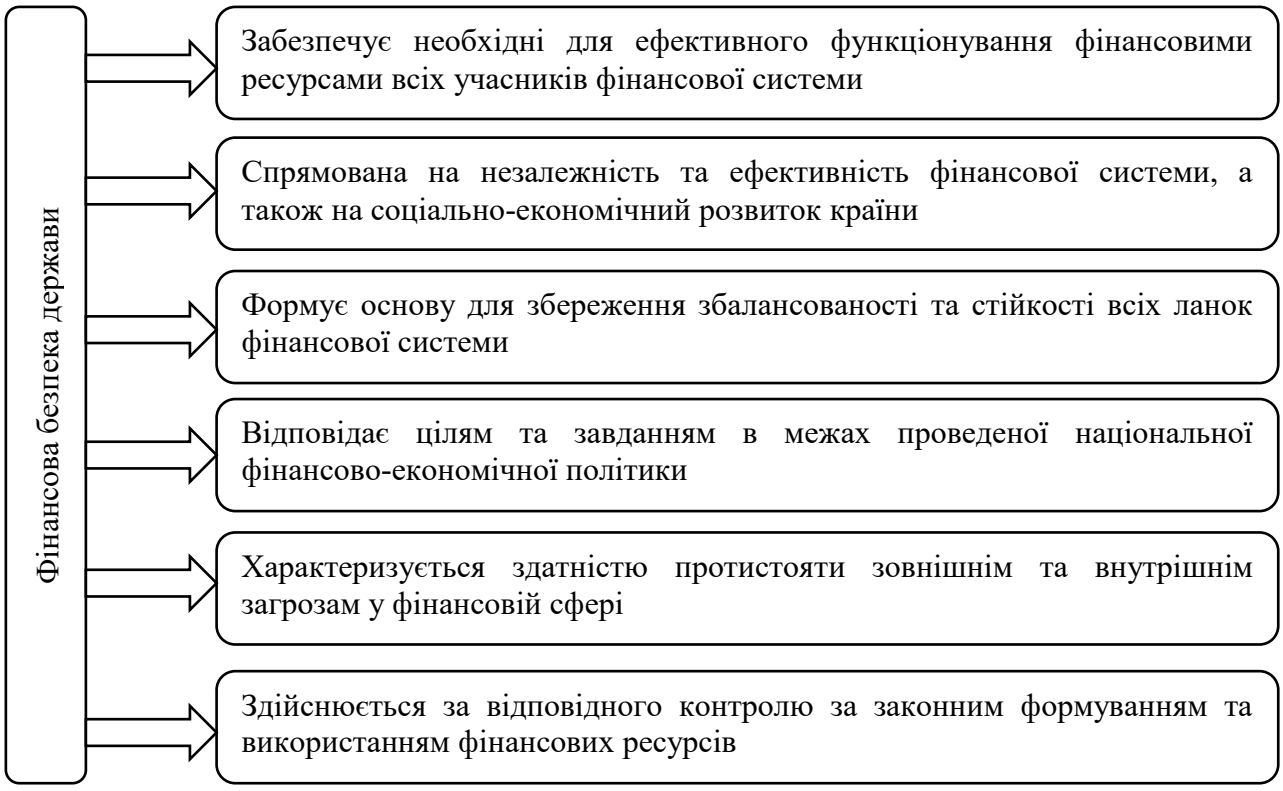

Рис. 1.5 Ознаки фінансової безпеки держави

Джерело: розроблено автором на основі [184, 194]

Розуміння історичного контексту виникнення та розвитку цього поняття допомагає краще усвідомити його значення та важливість у сучасному світі. Також доцільною видається диференціація об'єктів фінансової безпеки в

залежності від встановлених видів (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Внутрішні складові фінансової безпеки держави

№ з/п	Підсистеми фінансової безпеки	Суб'єкти	Об'єкти
1	2	3	4
1	Бюджетна безпека – стан фінансової стійкості держави з урахуванням збалансованості доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів	Президент, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів України, Національний банк України, Рада національної безпеки та оборони України, Рахункова Палата, Державна митна служба, Державна казначейська служба, Державна податкова служба, Державна аудиторська служба, інвестиційні фонди, комерційні банки, страхові компанії, Антимонопольний комітет, ДКЦПФР	Бюджетна система, державний та місцевий бюджети, фінансові інтереси розпорядників бюджетних коштів та платників податків
2	Валютна безпека – це стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій та максимально протидіє зовнішнім загрозам на міжнародних валютних ринках		Валютна система, валютний курс, обсяг іноземних інвестицій, фінансові інтереси експортерів та імпортерів
3	Грошово-кредитна безпека – це такий стан грошової системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці та рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання держави		Грошово-кредитна система, грошова одиниця, рівень інфляції
4	Боргова безпека – рівень Внутрішньої та зовнішньої заборгованості, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи		Розрахункова, інвестиційна, банківська, грошово-кредитна система, система ціноутворення та її інструменти
5	Безпека небанківського фінансового ринку – рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах і послугах		Страховий ринок та його послуги, інструменти; фінансові інтереси страхувальників та страховиків
6	Банківська безпека – це рівень фінансової стійкості банківських Установ країни, що надає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування		Банківська система, Платіжна інфраструктура, платіжна система, фінансові інструменти; фінансові інтереси банківських установ

Джерело: розроблено автором на основі [106, 146, 147]

Нами було окреслено основні характеристики елементів та підсистем створеної системи фінансової безпеки. Система фінансової безпеки включає три тісно пов'язані підсистеми: 1) функціонально-цільову підсистему, що охоплює основні принципи, стратегічні та оперативні цілі, завдання та функції системи фінансової безпеки; 2) суб'єктно-об'єктну підсистему, що включає рівні, суб'єкти та об'єкти фінансової безпеки, диференційовані за визначеними рівнями; 3) забезпечувальну підсистему, яка містить персональне, нормативно-правове, методологічне, організаційне та інформаційне забезпечення. Зазначена система піддається впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, яким вона має чинити опір та їх нейтралізовувати [104]. Ефективність системи фінансової безпеки оцінюється за допомогою індикаторів і показників, які відображають її дієвість.

Особливо важливим елементом функціонально-цільової підсистеми фінансової безпеки є методологічні принципи, які формують основу її діяльності. Ці принципи включають:

1) загальні принципи системного підходу, адаптовані до конкретної галузі;

2) спеціальні принципи, такі як законність, превентивність, адаптивність, динамізм і гнучкість.

Основні підсистеми фінансової безпеки включають такі категорії: бюджетну, боргову, валютну, грошово-кредитну, а також безпеку небанківського фінансового ринку. Деякі дослідники також окремо виділяють банківську підсистему [33]. Кожна з цих підсистем включає певні суб'єкти та об'єкти фінансової безпеки. До суб'єктів відносяться органи державної влади, такі як Президент, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів, Національний банк, Рада національної безпеки та оборони, Рахункова Палата, митна та казначейська служби, податкова служба, аудиторська служба, інвестиційні фонди, комерційні банки, страхові компанії, Антимонопольний комітет, та інші регуляторні органи [41].

Фінансова безпека країни аналізується як захист економіки від зовнішніх загроз, які включають глобалізацію, діяльність транснаціональних корпорацій,

залежність від іноземних інвестицій, високу концентрацію фінансових ресурсів, інтеграцію у міжнародні економічні системи, динамічний розвиток фінансових ринків, нові фінансові інструменти, зростання світових фінансових впливів на політику, загострення міжнародної конкуренції в фінансовій сфері, нестабільність світової фінансової системи та обмежені можливості державних інституцій реагувати на глобальні фінансові кризи [154, с. 60].

Таким чином, провівши етимологічні дослідження і узагальнення, ми можемо сформувати авторське визначення економічної категорії фінансова безпека держави. Так «фінансова безпека держави» це такий стан національної фінансової системи та інститутів влади, при якому забезпечується справжній захист національних фінансових інтересів від потенційних загроз з метою подолання кризи, збереження головних цивілізаційних цінностей, природних багатств і основних виробничих ресурсів, створення умов для сталого та соціально спрямованого розвитку, підтримки економічної та фінансової достатності країни у разі реалізації навіть критичних сценаріїв розвитку внутрішньої та міжнародної ситуації.

1.4. Теоретичне вивчення ролі держави в забезпеченні фінансової безпеки

Забезпечення фінансової безпеки є однією з ключових тем для України та інших держав, що потребує ретельного наукового аналізу процесів і тенденцій у цій сфері, а також перегляду тактик і стратегій її підтримки, функцій і завдань держави. Під час оцінки рівня фінансової незалежності основна увага приділяється обсягу фінансової допомоги від міжнародних фінансових організацій, економічних союзів, урядів інших країн, а також іноземних інвестицій у національну економіку [173, с. 75]. В Україні виділяють комплекс внутрішніх та зовнішніх загроз, також під час управління фінансовою системою країни внутрішні загрози виникають у процесі управління (рис. 1.6.).

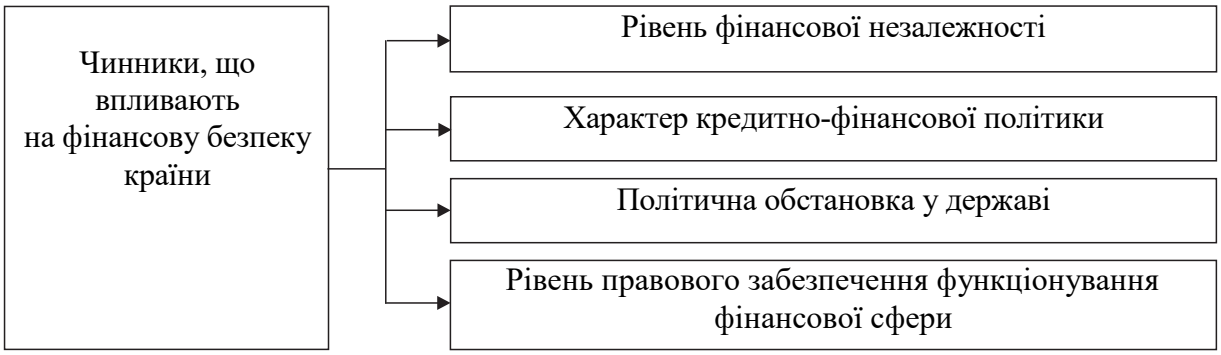

Рис. 1.6. Чинники, що впливають на фінансову безпеку країни

Джерело: розроблено автором на основі [5, 23]

З вищевикладеного можна зробити висновок, що фінансова безпека – це здатність фінансової системи забезпечувати свою захищеність, стабільність і стійкість перед негативним впливом зовнішніх і внутрішніх загроз, а також підтримувати ефективне функціонування національної економіки та забезпечувати постійне економічне зростання. Вділимо ключові фактори, що визначають рівень фінансової безпеки будь-якої держави [19, 27]:

1) Рівень фінансової незалежності, що включає залежність від зовнішньої фінансової допомоги, яку надають міжнародні фінансові установи, економічні угруповання та уряди інших країн, а також обсяги іноземних інвестицій у національну економіку.

2) Фінансово-кредитна політика, в яку входить характер внутрішньої та зовнішньої політики, яку проводить держава для управління фінансовими ресурсами.

3) Політичний клімат. Наявність стабільного та позитивного політичного середовища.

4) Законодавча база, яка забезпечує рівень забезпеченості функціонування фінансової сфери відповідними законодавчими та нормативно-правовими документами.

Фінансову безпеку держави можна розглядати у двох основних аспектах:

1) Зовнішній аспект: Стосується фінансового суверенітету країни, рівня незалежності національної фінансової системи від впливу міжнародних

фінансових організацій і транснаціонального капіталу.

2) Внутрішній аспект: Визначається досконалістю правової, організаційної та інституційної бази, політичною стабільністю, рівнем ринкових ризиків, масштабами тіньової економіки та рівнем корупції в державі.

Фінансова безпека – це складна багаторівнева система, яка включає кілька підсистем, кожна з яких має свою структуру та логіку розвитку. До основних елементів фінансової безпеки держави належать: бюджетна, податкова, боргова безпека, фінансова безпека банківської системи, валютна, грошово-кредитна, інвестиційна безпека, а також безпека страхового та фондового ринку.

1. Бюджетна безпека означає стан, за якого забезпечується платоспроможність держави, досягається баланс доходів і витрат державного та місцевих бюджетів, а також підвищується раціональність і якість розподілу бюджетних коштів. Основними показниками, що визначають рівень бюджетної безпеки держави, є [55, 394]:

– розмір бюджету;
– обсяг ВВП, який розподіляється через бюджет;
– наявність дефіциту бюджету, його розмір та джерела фінансування;
– масштаби бюджетного фінансування;
– рівень бюджетної дисципліни;
– якість казначейського виконання бюджету.

Розглядаючи ці аспекти, можна побачити, як комплексна система фінансової безпеки держави складається з різних елементів, кожен з яких має критичне значення для забезпечення економічної стабільності та розвитку країни.

2. Податкова безпека держави полягає в ефективному управлінні податковою системою, що поєднує інтереси держави та платників податків. Це досягається шляхом забезпечення достатніх податкових надходжень, які відповідають вимогам економічної політики та фіскальної достатності.

Важливим аспектом податкової безпеки є оптимізація рівня оподаткування, включаючи перегляд необґрунтованих податкових пільг і регулювання податкових ставок, щоб уникнути зростання тіньової економіки, скорочення легального бізнесу та ухилення від сплати податків [451].

3. Боргова безпека держави характеризується оптимальним рівнем державного боргу, як внутрішнього, так і зовнішнього, з обов'язковим урахуванням вартості обслуговування боргу та ефективності використання запозичень. Збалансоване співвідношення між внутрішнім і зовнішнім боргом сприяє задоволенню соціально-економічних потреб та забезпеченню стійкості фінансової системи до внутрішніх і зовнішніх загроз [406].

Важливу роль у забезпеченні фінансової безпеки країни відіграють ефективність бюджетної, податкової та грошово-кредитної політики, де ключовим фактором є ступінь державної участі в кожній з цих сфер. Державні та муніципальні фінанси є об'єктами прямого управління з боку держави. Держава також повинна створювати умови для стабільності фінансового стану підприємств реального сектора економіки, фінансового ринку та міжнародних фінансів. Для підвищення потенціалу фінансової безпеки необхідно аналізувати всі протиріччя та негативні явища у фінансово-кредитній системі, виявляючи їх специфіку в різних сферах фінансових відносин. Умови забезпечення фінансової безпеки відрізняються для кожної сфери фінансово-кредитної системи, а можливості державного управління є обмеженими, оскільки в кожній зі сфер фінансової та кредитної системи можуть бути залучені лише певні функції [411].

Формування ефективної системи фінансової безпеки передбачає ідентифікацію та систематизацію явищ, подій та дій, які можуть становити загрозу для фінансової безпеки держави. Основні загрози фінансовій безпеці держави можна представити наступним чином [19]:

1) Зовнішні загрози. Глобальні економічні кризи, вплив міжнародних фінансових організацій, валютні коливання.

2) Внутрішні загрози. Корупція, тіньова економіка, політична нестабільність, неефективне управління фінансовими ресурсами.

3) Технологічні загрози. Кіберзагрози, недостатня інформаційна безпека.

4) Соціально-економічні загрози. Високий рівень безробіття, соціальна нерівність, низький рівень життя населення.

Загалом, фінансова безпека держави є складною багаторівневою системою, що вимагає всебічного аналізу та комплексного підходу до управління, щоб забезпечити стійкість і розвиток економіки в умовах сучасних викликів (рис. 1.7.).

Рис. 1.7. Загрози для фінансової безпеки держави

Джерело: розроблено автором на основі [362, 458]

Визначення ступеня впливу різних загроз ґрунтується на розрахунку та спостереженні за системою показників, а також їх порівнянні з критичними значеннями. Показник є елементом, що відображає процес або характеристики досліджуваного об'єкта. Ефективна система показників дозволяє швидко оцінити стан фінансової безпеки різних об'єктів, запобігти негативним впливам, внести необхідні корективи як у поточну діяльність, так і в довгостроковій перспективі, та прогнозувати можливі сценарії розвитку подій [41].

Внутрішня фінансова безпека держави досягається шляхом створення сприятливих умов, включаючи вдосконалення законодавчої бази, підвищення стійкості до структурних змін економіки, зниження рівня тіньової економіки та реалізацію заходів, спрямованих на збільшення ділової та інвестиційної активності всередині країни.

Підсумовуючи наведене, можна визначити ключові чинники, що відображають рівень фінансової безпеки країни [32, 34]:

1) Рівень фінансової автономії від зовнішніх джерел фінансування, який включає залежність від інших держав, міжнародних організацій та іноземних інвесторів.

2) Якість законодавчої та нормативно-правової бази, що включає закони та регуляції, які регламентують заходи для забезпечення фінансової безпеки та функціонування фінансової системи країни.

3) Характер фінансово-кредитної політики, це стосується фінансової стратегії та політики, що проводиться в країні.

4) Рівень політичної, економічної та соціальної стабільності і охоплює загальний стан політичної та економічної системи, а також соціальну стабільність.

Створення ефективного механізму забезпечення фінансової безпеки є складним завданням через різноманітність підходів до забезпечення безпеки в різних структурних елементах. Кожний структурний елемент фінансової безпеки контролюється різними органами, функції яких варіюються залежно

від системи та їх повноважень, так незважаючи на це, забезпечення фінансової безпеки країни повинно базуватися на дотриманні загальних принципів державного управління (рис. 1.8.).

Рис. 1.8. Принципи фінансової безпеки у державній політиці сталого розвитку

Джерело: розроблено автором

Існує кілька ключових чинників, які впливають на ступінь фінансової безпеки держави, і їх можна поділити на дві основні групи:

1) Зовнішні фактори, це діяльність інших держав, міжнародних організацій та різних економічних суб'єктів на глобальному рівні.

2) Внутрішні фактори, це діяльність виключно національних економічних суб'єктів, що функціонують всередині країни.

Серед цих зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на фінансову безпеку держави, можна виділити велику кількість обставин, які докладно відображені у таблиці 1.7.

Таблиця 1.7

Основні внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на рівень фінансової безпеки держави

Внутрішні фактори			Зовнішні фактори		
Чинники, які можна лише ідентифікувати	Чинники, які можна ідентифікувати та враховувати	Фактори, які можна ідентифікувати, враховувати та керувати	Чинники впливу світової економіки	Фактори діяльності світових та міжнародних інститутів	Чинники діяльності окремих держав та їх економічних суб'єктів
Поведінка населення країни	Наявність економічних, зокрема енергетичних ресурсів	Попит та пропозиція товарів та послуг на внутрішньому ринку	Циклічність розвитку світової економіки	Умови взаємодії зі світовими та міжнародними інститутами	Дефіцит бюджету окремих держав впливає на загальносвітові фінансові тенденції
Природні явища та катаклізми	Демографічна ситуація та тенденції до її зміни	Умови інвестиційної діяльності	Постійні зміни вектора розвитку світової економіки	Коливання курсу світових валют	Коливання попиту та пропозиції товарів, послуг та капіталів
Техногенні катаклізми та форс-мажорні обставини	Особливості структури економіки	Законодавча та нормативна база	Наявність вільних капіталів на світовому фінансовому ринку	Помилки у прогнозах та діяльності керівників світових та міжнародних інститутів	Необґрунтованість рішень окремих країн та їх економічних суб'єктів
Невдала обрана стратегія та фінансово-економічна політика країн, що розвиваються	Регіональні особливості розвитку економіки та інвестиційні переваги	Обсяги та напрямки фінансового забезпечення	Поява та активне використання нових фінансових інструментів	Нестача фінансових ресурсів у світових та міжнародних інститутах	Невдала обрана стратегія та тактика розвитку національної економіки
Помилки у діяльності керівництва держави, регіональних органів влади та підприємств	Динаміка та тенденції у зміні грошових потоків країни та її регіонів	Обсяги експорту та імпорту товарів, послуг та капіталів	Фінансова нестабільність світової економіки, кризові явища, зниження кредитного рейтингу	Необґрунтованість рішень світових та міжнародних інститутів при взаємодії з окремими державами	Санкції окремих держав чи груп держав, що негативно позначається на світовій та національних економіках

Джерело: розроблено автором

Всі вони значно впливають на загальний рівень фінансової безпеки. Через це можна стверджувати, що існує велика кількість загроз і ризиків, з якими може зіткнутися державна фінансова система. Отже, багато з них контролюються звичайними громадянами. Особливу увагу слід приділити поняттю загальної фінансової безпеки країни, яке є складним і багатогранним [353].

Фінансова безпека держави регулюється за допомогою певних фінансових стратегій і тактик, розроблених на національному рівні. Для цього необхідно правильно організувати наступні напрямки [338, 459]:

– інвестиційний;
– митний;
– грошово-кредитний;
– валютний;
– податковий;
– бюджетний;
– фінансовий.

Фінансові резерви держави та незначний бюджетний дефіцит є гарантією фінансової стабільності та безпеки. Важливо також враховувати, що загальний рівень фінансової безпеки залежить від структури економіки. Важливими факторами є [327]:

– зростання ВВП;
– економічний розвиток;
– позитивний баланс зовнішньої торгівлі;
– ефективний розподіл вхідних і вихідних фінансових потоків.

Якщо внутрішня економічна структура не є збалансованою, виникають проблеми, і це стосується таких секторів, як транспорт, сільське господарство та промисловість. Ключовими аспектами, які повинні бути на високому рівні, є [10, 460]:

– прагнення громадян до розвитку країни;

– мінімальний рівень корупції;
– ефективне виконання законів;
– правове забезпечення економічної діяльності;
– розвиток демократичних інститутів;
– стабільність політичної системи.

Не всі виклики фінансової безпеки обов'язково є загрозами, перехід виклику в загрозу є результатом його ігнорування (або вжиття недостатньо ефективних заходів у несприятливих умовах). Механізм переходу викликів фінансової безпеки у загрози та розвитку фінансової нестабільності можна надати наступним чином (рис. 1.9.).

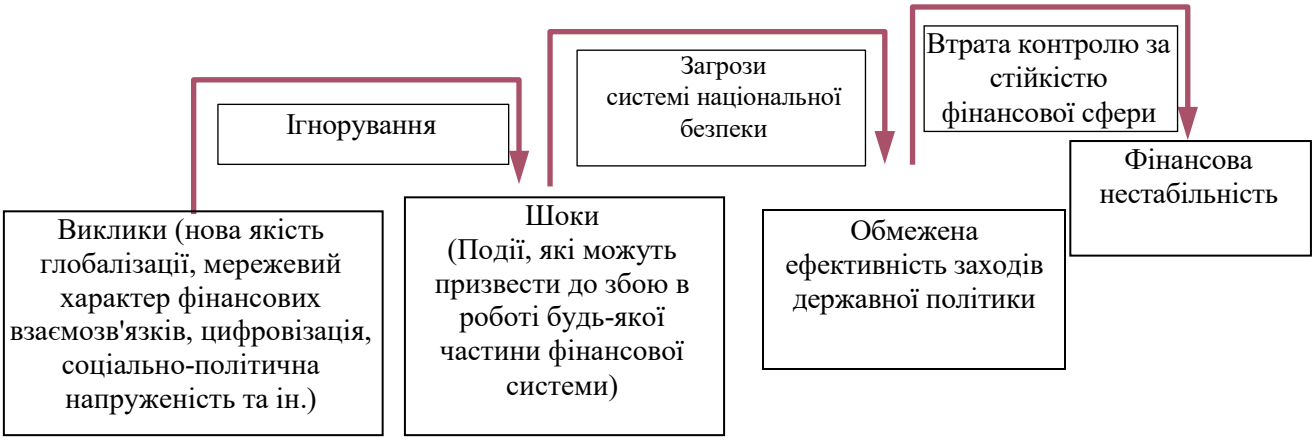

Рис. 1.9. Формат розвитку загроз фінансовій безпеці держави

Джерело: розроблено автором на основі [6, 24]

Фінансова безпека займає важливе місце в структурі національної безпеки держави як соціально-економічної системи (рис. 1.10.).

Не викликає сумнівів, що фінансова безпека і національна безпека тісно пов'язані між собою, впливаючи один на одного як прямо, так і зворотно. Наприклад, загрози фінансовій безпеці, які негативно позначаються на формуванні державних фінансових ресурсів, можуть значно знизити здатність забезпечувати громадську безпеку і це відбувається тому, що держава втрачає можливість фінансувати заходи щодо зниження рівня злочинності та правопорушень, які становлять основну загрозу безпеці громадян і суспільства.

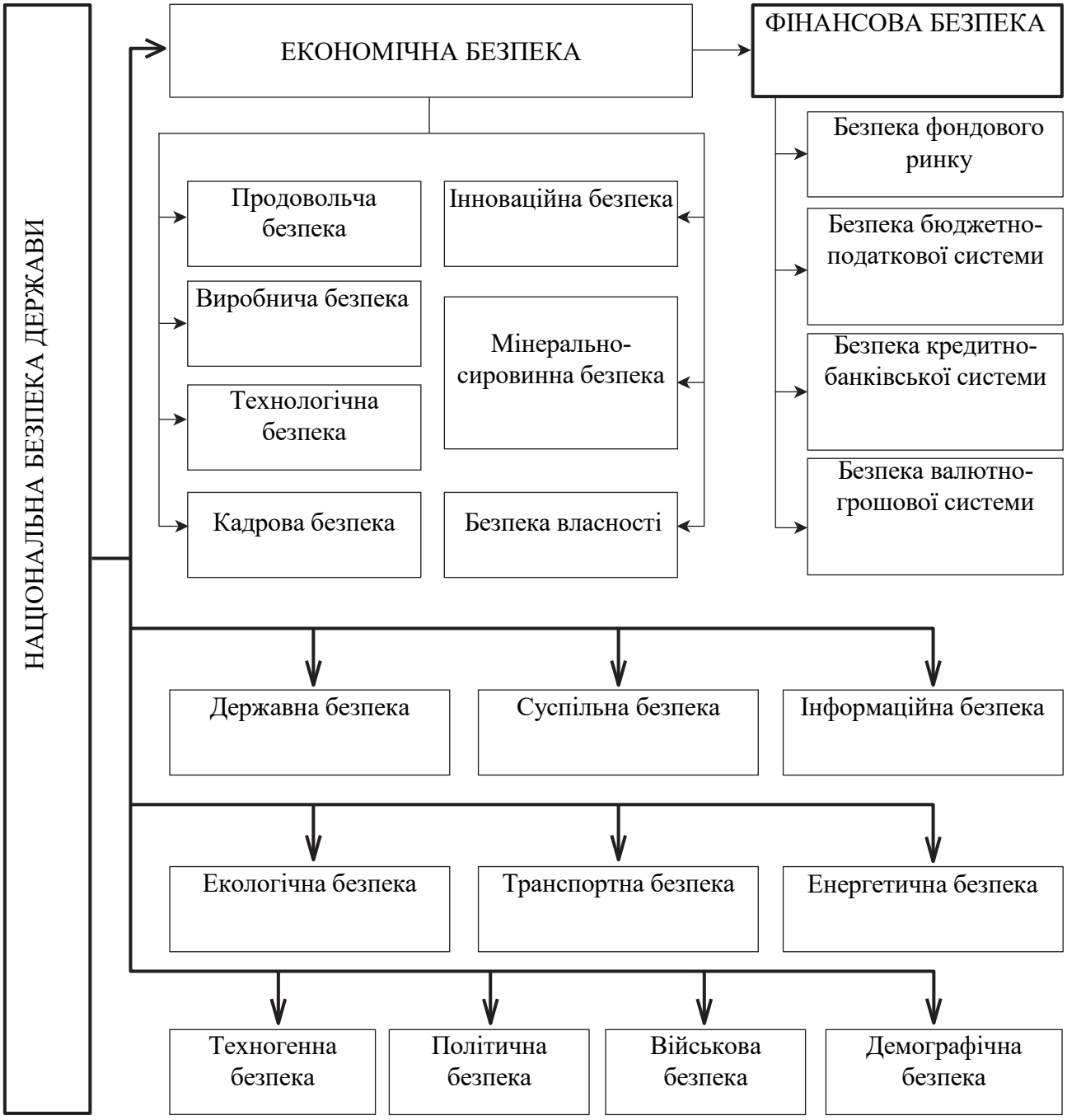

Рис. 1.10. Роль фінансової безпеки у структурі національної безпеки держави з погляду трансформації соціально-економічної системи (розроблено автором)

Джерело: розроблено автором

Зворотний зв'язок між цими складовими національної безпеки полягає в тому, що загрози громадській безпеці (наприклад, значне зростання злочинності) вимагають додаткових фінансових ресурсів від держави, що негативно впливає на фінансову стабільність, оскільки потребує перегляду бюджетів різних рівнів, що зазвичай призводить до збільшення податкового

навантаження на бізнес [47]. Ми пропонуємо наступні заходи щодо зміцнення фінансової безпеки національної економіки в сучасних умовах державного управління і забезпечення (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Заходи з боку держави щодо зміцнення фінансової безпеки національної економіки в умовах

№ з/п	Пріоритетні шляхи зміцнення фінансової безпеки	Заходи щодо реалізації напрямків
1.	Заходи щодо зміцнення бюджетно-податкової системи	– зростання витрат на соціально значимі статті; – зростання витрат на наукові дослідження та розробки; – зниження видатків на загальнодержавні питання; – розвиток системи досудового врегулювання податкових спорів; – підвищення якості інформування платників податків; – диверсифікація операцій із рахунках боржників.
2.	Заходи щодо Стабілізації кредитно-банківської системи	– зниження ставок за кредитами фізичним та юридичним особам, особливо малим і середнім підприємствам; – визначення переліку стратегічних підприємств, кредити яким рефінансуватимуться на пільгових умовах; – заборона комерційним банкам переглядати умови кредитного договору в односторонньому порядку.
3.	Заходи щодо стабілізації валютно-грошової сфери	– стабілізація національної валюти; – розвиток внутрішнього ринку; – інвестування частини міжнародних резервів, що перевищують їхню достатність, у фінансові інструменти з підвищеною прибутковістю; – використання міжнародних резервів для фінансування власної економіки.
4.	Заходи щодо підвищення інвестиційної активності	– реалізація заходів щодо зниження податкового навантаження; – створення механізмів субсидування відсоткових ставок за рахунок коштів спеціалізованих інститутів розвитку; – встановлення на законодавчому рівні контролю над витрачанням амортизаційних відрахувань; – скорочення термінів оновлення основних фондівю
5.	Заходи щодо покращення роботи страхового та фондового ринків	– зміцнення фондового ринку; – підтримка внутрішнього корпоративного попиту на цінні папери, пов'язані з інвестиціями; – забезпечення доступності державних цінних паперів для громадян та вітчизняних інвесторів; – застосування податкових стимулів щодо залучення іноземних інвесторів на український фондовий ринок; – обмеження доступу нерезидентів ринку державних цінних паперів.

Джерело: розроблено автором

Реалізація запропонованого комплексу заходів у розрізі підсистеми моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовища національної економіки, що охоплює більшість складових фінансової безпеки, актуальних для національної економічної системи, дозволить значно підвищити її рівень за умови забезпечення підтримки на інституційно-законодавчому, виконавчому та інших рівнях. Об'єктивність даних у системі показників, що характеризують фінансову безпеку держави. Цей принцип означає, що параметри мають бути достовірними та об'єктивними.

Безперервність моніторингу фінансового середовища. Заходи моніторингу узгоджуються з усіма економічними суб'єктами та мають чітку послідовність обґрунтування отриманих даних та результатів. Обґрунтована мінімізація кількості досліджуваних показників системи фінансової безпеки держави. Надлишкові дані можуть негативно впливати на процес моніторингу фінансової безпеки, ускладнюючи та збільшуючи його тривалість, знижуючи точність її оцінки. Орієнтація на певну об'єктну сферу фінансової складової діяльності. Об'єктна сфера фінансової діяльності є визначальною для системи моніторингу, адже вона визначає набір вимірювальних параметрів, форму представлення результативних параметрів, технічні засоби обробки, введення та виведення інформації, її носії. Керованість підсистеми моніторингу середовища фінансової безпеки держави. Кожна підсистема моніторингу середовища фінансової безпеки має бути керованою, до її складу має входити елементи управління моніторингом. Термін життєдіяльності такої підсистеми має бути, що дорівнює терміну дії її об'єкта. Вона може змінюватись в залежності від нових, часто непередбачуваних подій [29].

На рис. 1.11 наведено елементи контуру формування, забезпечення, а також взаємозв'язку складових у підсистемі моніторингу середовища фінансової безпеки. Моніторинг кількісних характеристик ризику (загроз) та інтересів фінансової безпеки включає постійне відстеження рівня певних показників з метою прогнозування її ступеня та управління, що включає своєчасну профілактику, нейтралізацію та зниження ризиків.

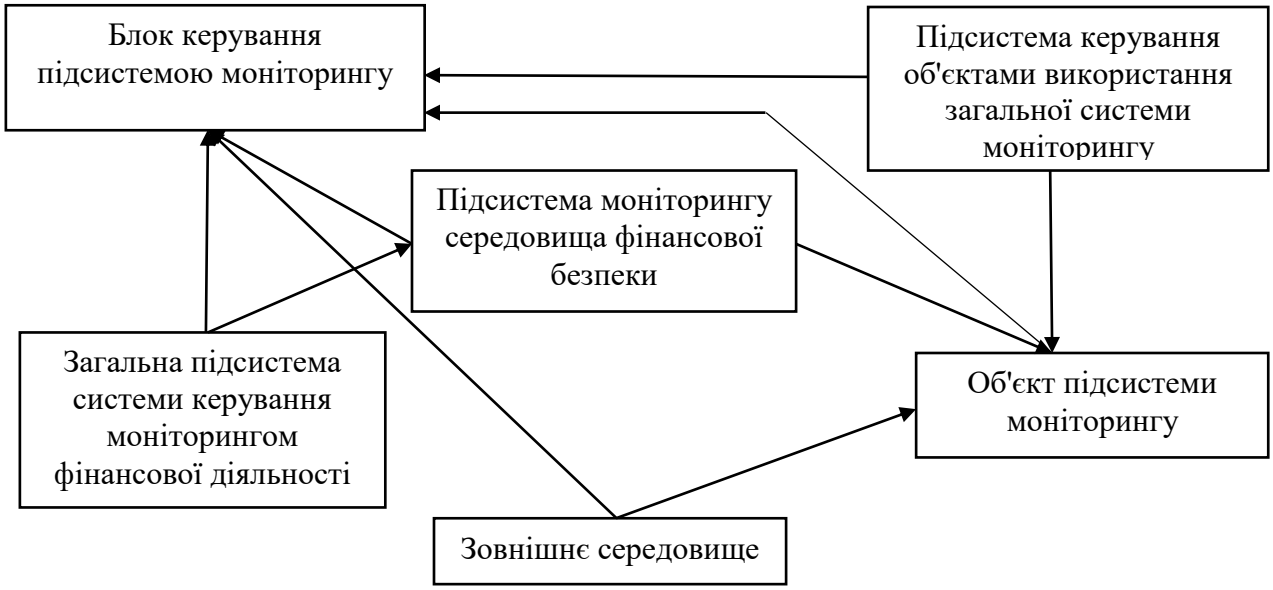

Рис. 1.11. Роль держави у формуванні та забезпеченні фінансової безпеки, їх взаємозв'язок у підсистемі державного моніторингу

Джерело: розроблено автором

Організація заходів щодо мінімізації загроз та забезпечення інтересів держави передбачає наявність стратегічних та тактичних дій, що використовуються суб'єктами, з управління ризиками та підвищення фінансової безпеки. Її імплементація інституційними органами дозволить забезпечити системне позиціонування країни та її системи національної економіки серед світових країн-конкурентів, чітко та постійно відстежувати поточний рівень фінансової безпеки та прогнозувати його, виявляти та усувати потенційні загрози, забезпечувати вироблення та прийняття оптимальних рішень щодо розвитку діяльності всіх систем економічного середовища [452] (табл. 1.9).

Виділимо характеристики фінансової безпеки країни, які підлягають кількісній оцінці (характеризують фінансову та макроекономічну стійкість) і не підлягають кількісній оцінці (характеризують умови переходу викликів у загрози): а) валютну структуру зовнішнього державного боргу (високий ступінь його валютизації); б) обмеження доступу до фінансування міжнародними фінансовими організаціями;

На сучасному етапі до викликів національної фінансової безпеки можна віднести:

– невисокий рівень інвестування в інноваційні сектори економіки;

– зростання загального рівня цін у світі;

– зниження довіри до національної валюти та впевненості населення в особистій фінансовій безпеці.

Таблиця 1.9

Характеристики державної участі у формуванні фінансової безпеки і оцінка їх впливу на національну безпеку

Характеристики , що підлягають виміру (відбивають фінансову і макроекономічну стійкість)	Вплив на національно - національну фінансову безпека	Характеристики , не підлягають вимірювання (відбивають умови переходу викликів у загрози)	Вплив на національно - національну фінансову безпека
Цінова стабільність	Збереження купівельної здібності національної валюти	Залежність від міжнародних фінансових механізмів	Власний вектор впливу
Збалансованість бюджету	Здатність забезпечувати фінансування соціальної сфери та інфраструктурних інвестицій	Місце національної фінансової системи в мережевий структурі світових фінансів	Здатність впливати на процеси у сфері геофінансів
Рівень золотовалютних резервів	Здатність покривати боргові зобов'язання або нівелювати різкі коливання курсу національної валюти	Соціально - політичний вектор розвитку	Пріоритети національно - го розвитку та орієнтованість на первинність фінансової стійкості у системі забезпечення національної фінансоіої безпеки
Розмір та структура зовнішнього боргу	Навантаження на бюджет і золото - валютні резерви в залежи - мости від графіка платежів та валюти запозичень	Рівень цифровізації та розвитку альтернативних систем розрахунків і платежів	Місце в мережі – інтенсивність та інфраструктурне забезпечення фінансових операцій
Сальдо рахунки поточних операцій	Забезпечення приплив валютної виручки в країну		
Відхилення обмінного курсу на різних сегментах валютного ринку від офіційного курсу	Забезпечення безперебійної роботи банківської системи та фінансових ринків		

Джерело: розроблено автором

Отже, фінансова безпека держави є критично важливою для підтримки

національної безпеки в цілому, включаючи громадську та інформаційну складові. Успішне забезпечення фінансової безпеки вимагає комплексного підходу та координації зусиль у всіх сферах суспільного життя.

Фінансова безпека держави визначається фінансовими можливостями сучасних підприємств і рівнем фінансової безпеки кожного підприємця. Важливим є стан фінансової безпеки кожного суб'єкта. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що фінансова безпека держави і господарюючих суб'єктів пов'язана з певними поняттями. Велику роль відіграє безліч різних факторів. Фахівцям рекомендується звертати увагу на ключові елементи безпеки та умови її забезпечення. Загальний рівень фінансової безпеки держави має вирішальне значення для гарантування національної безпеки. Існує кілька основних факторів, що забезпечують функціонування такої системи безпеки. Перш за все, важливо забезпечити цілісну та повну правову нормативну базу. Також необхідно долати як внутрішні, так і зовнішні загрози. Надзвичайно важливо, щоб органи державної влади забезпечували ефективне функціонування всіх сфер економічної та суспільної діяльності [372].

Зв'язок між фінансовою безпекою та діяльністю підприємств може бути як позитивним, так і негативним і цей взаємозв'язок впливає на фінансову безпеку держави, залежно від ефективності фінансового управління на підприємствах [47]. Фактори, що впливають на фінансову безпеку, можуть змінюватися в залежності від суб'єктивних та об'єктивних обставин: Різноманітні обставини можуть впливати на фінансову безпеку як у позитивному, так і в негативному напрямках (табл. 1.10).

Ми визначаємо, що забезпечення різних заходів, спрямованих на підтримку високого рівня фінансової безпеки, включає наступні основні аспекти: Вплив різноманітних внутрішніх і зовнішніх умов визначає рівень фінансової безпеки.

Безпека та стабільний фінансовий стан підприємств і держави є взаємозалежними: Стан фінансової безпеки підприємств безпосередньо впливає на загальну фінансову стабільність держави. Тому важливо, щоб усі суб'єкти

господарювання, від малих підприємств до державних установ, працювали над покращенням своєї фінансової системи, що сприятиме загальній стабільності та безпеці економіки країни.

Таблиця 1.10

Провідні ролі державних інституцій у забезпеченні фінансової безпеки України

Роль	Опис	Приклад	Рекомендації
Фінансова стабільність та інформаційна безпека	Стабільна фінансова система забезпечує можливість захисту інформаційної сфери	При нестабільності фінансової системи інформаційна безпека під загрозою	Забезпечити стабільність фінансової системи для підтримки інформаційної безпеки
Завдання для забезпечення фінансової безпеки	Забезпечення стабільного економічного розвитку та стійкості платіжної системи	Нейтралізація впливу глобальних фінансових криз та уникнення конфліктів між різними рівнями влади	Розробити та впровадити ефективні фінансові стратегії для стійкості економіки
Національні інтереси у фінансовій сфері	Забезпечення відповідності державних видатків наявним ресурсам та інвестування в науково-інтенсивне виробництво	Фінансування державних програм, перш за все соціального спрямування, та залучення іноземних інвестицій	Впровадити механізми контролю та ефективного використання бюджетних ресурсів
Загрози фінансовій безпеці	Загроза фінансовій безпеці може виникнути через внутрішні або зовнішні чинники	Ризик руйнації ключових ланок фінансової системи, шкода національному багатству	Ідентифікувати та мінімізувати загрози фінансовій безпеці через внутрішні та зовнішні фактори
Основні внутрішні загрози фінансовій безпеці	Необхідність посилення системи державного фінансового контролю та підвищення платоспроможності населення	Відсутність соціальної орієнтованості економіки та слабка здатність фінансової системи підтримувати економіку	Посилити систему державного фінансового контролю та підвищити економічну орієнтованість на соціальні потреби
Оцінка системи державних органів	Глобальна криза показала, що поточна система державних органів не здатна ефективно виконувати завдання	Неефективність поточної системи державних органів у виконанні завдань забезпечення фінансової безпеки	Реформувати державні органи для підвищення їх ефективності у забезпеченні фінансової безпеки

Джерело: розроблено автором

Держава відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової безпеки через регулювання фінансових ринків, управління фіскальною політикою, антикризове управління та захист від зовнішніх загроз. Ефективна державна політика в цих сферах сприяє зміцненню фінансової системи, захисту

національних інтересів та створенню умов для сталого економічного розвитку. Забезпечення фінансової безпеки є комплексним завданням, що вимагає скоординованих дій та тісної співпраці між усіма рівнями державної влади та фінансових інституцій.

Висновки до розділу 1.

1. Визначено, що фінансова безпека держави є ключовим елементом економічного розвитку та стабільності. В умовах глобалізації та економічної нестабільності, забезпечення фінансової безпеки набуває особливої актуальності. Це включає створення прийнятних умов для економічного зростання, збереження стабільності та єдності фінансової системи, а також здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Доведено, що державні органи відіграють вирішальну роль у забезпеченні фінансової безпеки шляхом підтримки стійкості економічного розвитку, стабільності платіжної системи та основних фінансово-економічних параметрів. Важливими завданнями є нейтралізація впливу світових фінансових криз, запобігання витоку капіталів за кордон, уникнення конфліктів між різними рівнями влади щодо розподілу ресурсів, а також запобігання фінансовим злочинам та правопорушенням. Забезпечення фінансової безпеки вимагає комплексного підходу, що включає ефективне управління державними фінансами, контроль над грошовою масою та кредитною політикою, підтримку стабільності банківської системи, забезпечення прозорості фінансових ринків, а також міжнародну співпрацю для підтримки глобальної фінансової стабільності. Лише через інтеграцію всіх цих заходів можна досягти високого рівня фінансової безпеки та ефективно реагувати на виклики та загрози сучасного світу.

2. Дослідження показали, що фінансова безпека держави є критичним фактором для забезпечення економічної стабільності та сталого розвитку. В умовах глобалізації та постійно зростаючих економічних викликів, забезпечення фінансової безпеки стає надзвичайно важливим завданням. Це

включає стабільність макроекономічних показників, надійність банківської системи, ефективне управління державним боргом та прозорість фінансових операцій. Дослідження українських економістів відіграють ключову роль у розумінні та вирішенні проблем фінансової безпеки. Вони аналізують різні аспекти фінансової стабільності, включаючи макроекономічні показники, банківську систему, фіскальну політику та соціально-економічні фактори. Ці дослідження надають необхідну основу для розробки ефективних стратегій, спрямованих на підтримку фінансової стабільності та економічного зростання.

Забезпечення фінансової безпеки вимагає комплексного підходу, який включає аналіз ризиків, використання сучасних методів і моделей, емпіричний аналіз та адаптацію міжнародного досвіду. Важливим є також міжнародне співробітництво та координація економічних політик. Такий підхід дозволяє не лише реагувати на поточні виклики, але й передбачати майбутні тенденції, забезпечуючи тим самим довгострокову фінансову стабільність та економічний розвиток.

3. Дослідження показало, що поняття «фінансова безпека» має довгу історію розвитку, яка починається з давніх цивілізацій. Від стародавніх методів контролю над фінансовими ресурсами до сучасних комплексних стратегій, фінансова безпека еволюціонувала, відображаючи зміни в економічних і соціальних умовах. Сьогодні фінансова безпека включає не лише захист від економічних криз, але й попередження фінансових злочинів, забезпечення стабільності банківської системи та ефективне управління державними фінансами. Глобалізація суттєво змінила економічний ландшафт, підвищивши взаємозалежність національних економік. Це означає, що фінансова нестабільність в одній країні може швидко поширитися на інші, викликаючи глобальні фінансові кризи. Таким чином, фінансова безпека вимагає комплексного підходу, що включає контроль за глобальними фінансовими потоками, міжнародну співпрацю та захист від зовнішніх економічних шоків. Це дозволяє забезпечити стабільність національної економіки в умовах глобальних ризиків. Обгрунтовано, що національні інтереси у фінансовій сфері

є ключовими для забезпечення фінансової безпеки держави. Вони включають підтримку державних витрат відповідно до наявних ресурсів, забезпечення цільового фінансування державних програм, зменшення наслідків світових фінансових криз, боротьбу з інфляцією та залучення іноземних інвестицій. Ефективне управління цими інтересами допомагає забезпечити стійкість фінансової системи та економічний розвиток, що є основою для довгострокової фінансової безпеки держави.

4. Доведено, що держава відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової безпеки, здійснюючи регулювання фінансових ринків, управління фіскальною політикою та захист від внутрішніх і зовнішніх загроз. Ефективне виконання цих функцій сприяє зміцненню фінансової системи, захисту національних інтересів і створенню сприятливих умов для сталого економічного розвитку. Рівень фінансової безпеки держави визначається низкою ключових факторів, таких як фінансова незалежність, ефективність фінансово-кредитної політики, політична стабільність і наявність розвиненої законодавчої бази. Важливими також є зовнішні та внутрішні загрози, такі як глобальні економічні кризи, корупція, тіньова економіка та політична нестабільність. Забезпечення фінансової безпеки вимагає комплексного підходу, що включає моніторинг і аналіз фінансових показників, ефективне управління державними ресурсами, підтримку платіжної дисципліни, а також розробку і впровадження заходів для запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам. Також необхідна координація зусиль між різними рівнями влади та фінансовими інституціями для досягнення стійкої економічної стабільності.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

2.1. Суть та компоненти публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави

Починаючи з 1990-х років, Україна пережила численні виклики, які визначили формування її політики фінансової безпеки. Вихід з Радянського Союзу поставив перед державою складне завдання – вибудувати ефективну та стійку фінансову систему в умовах перехідної економіки. Цей період ознаменувався пошуком власного шляху до економічної незалежності та фінансової стабільності, що заклало основу для розвитку політики фінансової безпеки на наступні десятиліття.

1. 1990-ті рр. та становлення політики фінансової безпеки держави. На початку 1990-х років, з проголошенням незалежності у 1991 році, Україна почала формувати власну фінансову систему і тих умовах відсутності досвіду ринкової економіки та централізованої фінансової політики, економіка країни зіткнулася з низкою проблем: високою інфляцією, падінням виробництва, кризою неплатежів та відсутністю дієвої податкової системи. Період 1990-х років можна охарактеризувати як час економічної нестабільності, коли фінансова система була надзвичайно вразливою. У цей час головною метою політики фінансової безпеки було стримання інфляційних процесів та забезпечення макроекономічної стабільності. Для цього в середині 1990-х років уряд впровадив низку реформ: створення Національного банку України, введення власної валюти — гривні (1996 рік), та формування податкової системи. Наведені кроки були спрямовані на стабілізацію національної економіки, зміцнення контролю над фінансовими потоками та створення засад для подальшого розвитку фінансової безпеки [354].

У 1997 році вперше було затверджено Концепцію національної безпеки України, яка визначила її як стан захищеності ключових інтересів особи, суспільства та держави від різноманітних внутрішніх і зовнішніх загроз. Ця концепція підкреслювала, що забезпечення національної безпеки є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей [320]. У документі були визначені національні інтереси та вперше розділені сфери національної безпеки на політичну, економічну, соціальну, воєнну, екологічну, науково-технологічну та інформаційну. Також було сформовано список загроз національним інтересам у кожній із цих сфер, а також окреслено головні напрями державної політики та механізми забезпечення безпеки [271]. Проте, подальший розвиток країни, зміни у соціально-економічних умовах та зміцнення одних загроз поряд зі зменшенням інших вимагали вдосконалення правової бази у сфері національної безпеки. З цієї причини 19 червня 2003 року був прийнятий Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV, який замінив попередню Концепцію. Цей закон став першим спеціалізованим законодавчим актом у сфері національної безпеки, розширивши та уточнивши поняття національної безпеки, доповнивши перелік її принципів і пріоритетних національних інтересів [240].

2. 2000-ті рр. і забезпечення основ розвитку фінансової системи. У 2000-х роках, після початкового періоду трансформації, економіка України почала демонструвати ознаки стабілізації. Державна політика у сфері фінансової безпеки почала орієнтуватися на інтеграцію до світових ринків, залучення іноземних інвестицій та гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами. Були створені механізми регулювання банківської системи, фінансових ринків та державного боргу. Однак, цей період був також відзначений новими викликами. Світова фінансова криза 2008-2009 років продемонструвала недоліки в системі фінансового регулювання та необхідність розробки більш ефективних інструментів фінансової безпеки. Українська економіка зазнала значних втрат, зокрема, через високий рівень зовнішньої заборгованості, нестабільність банківської системи та обмежений доступ до

міжнародних фінансових ринків. У цей період в уряді та фінансових інститутах почали розглядати питання фінансової безпеки як ключовий елемент національної безпеки [11, с. 3].

3. 2010-ті рр. як база посилення акценту фінансової безпеки України. Після кризи 2008-2009 років політика фінансової безпеки України зазнала серйозних змін і вже у 2010-х роках уряд та фінансові регулятори почали впроваджувати комплексні реформи для посилення фінансової системи. Були прийняті заходи для посилення контролю над банківським сектором, зокрема через впровадження нових регуляторних стандартів та підвищення вимог до капіталізації банків. Акцент робився також на підвищенні прозорості фінансових ринків та вдосконаленні механізмів протидії відтоку капіталу [22, с. 60-61].

Політична та економічна криза 2014 року, пов’язана з анексією Криму та військовими діями на Сході України, стала ще одним викликом для політики фінансової безпеки. Втрата контролю над частиною території, падіння національної валюти та санкції з боку міжнародної спільноти вплинули на макроекономічну стабільність. У відповідь уряд України розпочав програму жорсткої бюджетної економії, валютних обмежень та структурних реформ для стабілізації фінансової системи.

4. Сучасний етап: виклики та перспективи фінансової безпеки. Сьогоденні питання фінансової безпеки в Україні набуває нового значення. Ключові виклики включають високий рівень державного боргу, залежність від зовнішнього фінансування, тінізацію економіки та нестабільність банківського сектору. Уряд України працює над впровадженням нових інструментів фінансової політики, спрямованих на зміцнення фінансової безпеки, що інтегрує питання по впровадженню цифрових технологій у фінансовому секторі, реформу податкової системи, а також інтеграцію в європейський фінансовий простір.

Фінансова безпека країни покликана забезпечувати: дотримання нормативних основних фінансових показників та параметрів; стабільність

розрахунково-платіжної системи; нейтральність впливу світових фінансових криз; зниження обсягу тіньової економіки; запобігання витоку капіталу з країни; оптимальний розподіл та використання бюджетних коштів за рівнями управління; залучення на вигідних країні умовах іноземного капіталу; легалізацію доходів, нарощування державного бюджету. Враховуючи це, структура системи фінансової безпеки і контролю представлена на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Модель побудови системи державного фінансового контролю

Джерело: розроблено автором на основі [145, 212]

Варто зазначити, що ця структура включає основні компоненти будь-якої працюючої системи: вхід (інформаційна база для контрольної діяльності), вихід (результат роботи системи ДФК) та механізм, який перетворює вхід у вихід. Цей механізм реалізується через виконання контрольних процедур відповідно до визначених цілей, завдань та форм контролю (обробка інформації, використання еталонів для порівняння).

Публічне управління у сфері забезпечення фінансової безпеки держави передбачає комплексну діяльність органів державної влади, що включає аналіз, планування, реалізацію та контроль заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків і загроз фінансовому сектору. Основна мета публічного управління в цій сфері полягає у створенні умов для стабільного функціонування фінансової системи, забезпечення захисту державних фінансових ресурсів та запобігання кризовим ситуаціям. Державні органи регулювання та управління публічними фінансовими відносинами з метою забезпечення фінансової безпеки держави слід структурувати відповідно до складових фінансової безпеки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Державні органи у системі управління фінансовою безпекою держави

Компонування роботи органів державної влади	Основні функції діяльності	Забезпечення фінансової безпеки держави	Шляхи удосконалення національної фінансової безпеки
Уряд України, Державна служба фінансового моніторингу, Державна аудиторська служба, Агентство з управління держборгом, Державна податкова служба, Державна казначейська служба	- Регулювання фінансових ринків - Моніторинг та контроль фінансових операцій - Управління державним боргом - Проведення аудитів та перевірок	- Виявлення та запобігання фінансовим злочинам - Контроль за використанням державних коштів - Забезпечення прозорості фінансових операцій	- Впровадження цифрових технологій для моніторингу - Посилення міжвідомчої співпраці - Розробка методик аудиту та контролю
Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба, Державна аудиторська служба	- Управління бюджетом - Контроль за витратами державного бюджету - Проведення бюджетного аудиту	- Забезпечення збалансованого бюджету - Попередження бюджетних порушень та зловживань	- Оптимізація бюджетних процесів - Підвищення прозорості використання бюджетних коштів - Впровадження електронних систем обліку та звітності

Компонування роботи органів державної влади	Основні функції діяльності	Забезпечення фінансової безпеки держави	Шляхи удосконалення національної фінансової безпеки
Міністерство фінансів України, Державна фіскальна служба, Державна аудиторська служба	- Податковий контроль - Виявлення та припинення податкових порушень - Оцінка податкової політики	- Попередження ухилення від сплати податків - Підтримка податкової стабільності	- Реформування податкової системи - Автоматизація податкового обліку - Спрощення податкових процедур для бізнесу
Міністерство фінансів України, Державна служба фінансового моніторингу, Національний Банк України	- Контроль за валютними операціями - Відстеження незаконних валютних транзакцій	- Забезпечення стабільності національної валюти/ - Захист від фінансових ризиків на валютному ринку	- Розробка стратегії валютної стабільності - Підвищення рівня фінансової грамотності населення
Національний Банк України	- Регулювання грошово-кредитної політики - Забезпечення стабільності банківської системи	- Контроль інфляції - Підтримка національної валюти - Захист від кредитних ризиків	- Розробка нових монетарних інструментів - Впровадження електронних систем платежів - Підвищення ефективності грошово-кредитної політики
Уряд України, Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Державна служба фінансового моніторингу	- Управління іноземними інвестиціями - Розробка стратегій залучення інвестицій - Контроль за інвестиційними потоками	- Захист інвестиційного клімату - Забезпечення фінансової стабільності у сфері іноземних інвестицій	- Впровадження інноваційних інструментів для підтримки інвестицій - Спрощення процедур залучення іноземних інвестицій - Удосконалення законодавства у сфері інвестицій

Джерело: розроблено автором на основі [203, 214, 233, 234, 235]

Місцеві органи виконавчої влади мають також визначальну роль у забезпеченні фінансової безпеки на регіональному рівні. Департаменти фінансів та економічного розвитку, управління Державної податкової служби, Державної казначейської служби та Державної аудиторської служби виконують широкий спектр завдань, спрямованих на ефективне управління бюджетними ресурсами, забезпечення стабільного економічного розвитку та запобігання фінансовим правопорушенням. Взаємодія цих органів дозволяє зміцнити фінансову стабільність регіонів, підвищити прозорість фінансових процесів і

забезпечити надійну фінансову безпеку держави в цілому (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Місцеві органи виконавчої влади у сфері державних фінансів та фінансової діяльності

Місцевий орган виконавчої влади	Основні функції та завдання	Забезпечення фінансової безпеки держави	Шляхи розвитку фінансового моніторингу і безпеки
Департаменти фінансів обласних військових адміністрацій (ОВА)	- Розробка, виконання та контроль за місцевими бюджетами. - Аналіз фінансового стану регіону та прогнозування доходів і видатків. - Управління фінансовими ресурсами на регіональному рівні.	- Забезпечення стабільності та збалансованості місцевих бюджетів. - Контроль за ефективним використанням державних коштів.	- Впровадження сучасних технологій для підвищення прозорості та контролю над бюджетними процесами. - Регулярний аналіз фінансових потоків на регіональному рівні.
Департаменти економічного розвитку ОВА	- Формування та реалізація програм економічного розвитку області. - Залучення інвестицій та підтримка підприємництва. - Контроль за виконанням економічної політики на місцевому рівні.	- Розробка стратегій для підвищення економічної стійкості регіону. - Забезпечення фінансової підтримки для пріоритетних економічних проєктів.	- Залучення інвестиційних фондів для розвитку регіональних проєктів. - Створення платформ для обміну інформацією між підприємцями та інвесторами.
Місцеві управління Державної податкової служби (ДПС)	- Здійснення контролю за своєчасною сплатою податків та зборів. - Проведення податкових перевірок та боротьба з ухиленням від оподаткування. - Консультації платникам податків щодо застосування податкового законодавства.	- Контроль надходжень до місцевих бюджетів та попередження податкових порушень. - Захист економічних інтересів регіону.	- Автоматизація податкового контролю для підвищення ефективності. - Співпраця з іншими органами для виявлення та запобігання податковим правопорушенням.
Місцеві управління Державної	- Виконання місцевих бюджетів та проведення операцій із бюджетними коштами.	- Контроль за використанням бюджетних ресурсів та попередження	- Впровадження електронних систем обліку та звітності.
казначейської служби	- Контроль за цільовим використанням бюджетних коштів. - Здійснення фінансового обліку та звітності на місцевому рівні.	фінансових зловживань.	- Підвищення прозорості у використанні бюджетних коштів.

Місцевий орган виконавчої влади	Основні функції та завдання	Забезпечення фінансової безпеки держави	Шляхи розвитку фінансового моніторингу і безпеки
Управління Державної аудиторської служби	- Проведення аудиту та перевірок бюджетних установ і місцевих органів влади. - Оцінка ефективності використання бюджетних ресурсів. - Підготовка рекомендацій для підвищення фінансової дисципліни.	- Забезпечення ефективного та раціонального використання бюджетних коштів. - Виявлення та попередження фінансових порушень.	- Розробка методик аудиту з використанням сучасних інформаційних технологій. - Проведення тренінгів для підвищення кваліфікації аудиторів.
Місцеві органи самоврядування (міські, районні, сільські ради)	- Формування та затвердження місцевих бюджетів. - Контроль за надходженням та використанням місцевих фінансових ресурсів. - Підтримка місцевого підприємництва та залучення інвестицій.	- Сприяння ефективному використанню місцевих ресурсів та розвитку економічної стабільності.	- Залучення громади до контролю над місцевими бюджетами. - Проведення публічних обговорень для підвищення прозорості фінансових рішень.
Місцеві управління Державної служби фінансового моніторингу	- Моніторинг та контроль фінансових операцій на місцевому рівні. - Виявлення та запобігання незаконному відмиванню коштів. - Співпраця з іншими органами для протидії фінансовим злочинам.	- Захист фінансової системи від незаконних операцій та забезпечення її стабільності.	- Впровадження сучасних технологій для моніторингу та аналізу фінансових операцій. - Підвищення рівня взаємодії з банківськими установами для обміну інформацією.

Джерело: розроблено автором на основі [201, 209, 218, 219, 223, 246, 249]

Під об'єктами фінансових відносин для цілей дослідження нами розуміються державні органи влади, які управляють фінансовими ризиками, утвореними протиріччями учасників фінансових відносин (і мінімізують вплив фінансових загроз), спрямованих на систему забезпечення економічної безпеки держави, інструментами та методами, закріпленими у нормативно-правових актах. Під суб'єктами фінансових відносин розуміються фінансові агенти, здатні формувати фактори, що утворюють фінансові ризики, негативна дія яких спрямована на економічну безпеку держави шляхом опору регулюванню та (або) впливу на державні керуючі інститути у фінансовій сфері [26, с. 85]. Підхід щодо класифікації учасників фінансових відносин для цілей

дослідження можна представити так (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Класифікація учасників фінансових відносин для цілей забезпечення фінансової безпеки держави

Показник	Класифікаційні групи	Учасники фінансових відносин
1. за напрямом - впливу фінансових ризиків по відношенню до національної фінансової системи	об'єкти фінансових відносин; суб'єкти фінансових відносин Внутрішні зовнішні транснаціональні	Органи державної влади. Фінансові організації органи державної влади; фінансові установи; фізичні особи іноземних держав; іноземні фінансові організації; фізичні особи міжнародні фінансові об'єднання
2. стосовно прийняття рішень щодо управління системою забезпечення фінансовою безпекою держави	приймаючі регламентуючі - управлінські рішення у сфері фінансової безпеки; приймаючі нормативні та методологічні рішення щодо управління фінансовими ризиками; виконують управлінські рішення; що контролюють виконання управлінських рішень.	Верховна Рада України, Уряд України, міністерство фінансів України, Національний Банк України; фінансові установи; фізичні особи; іноземні держави; іноземні фінансові організації; міжнародні фінансові об'єднання Державні служби: з фінансових ринків, з фінансового моніторингу.
3. Стосовно фінансових організаційно-правових механізмів	органи грошово-кредитного регулювання; органи валютного регулювання; органи бюджетно-податкового регулювання;	

Джерело: розроблено автором на основі [41, 143, 196, 222]

З класифікації, наведеної в табл. 2.2, вважаємо за необхідне пояснити виділення учасників за ознакою напряму впливу фінансових ризиків, перелік яких нами обмежується об'єктами та суб'єктами фінансових відносин.

У своєму дослідженні ми виходили з того, що фінансова політика, яку проводять державні органи управління, визначає стан захищеності фінансової системи від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. З цього випливає, що складові фінансової політики визначають стан захищеності відповідних складових фінансової системи від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. Таким

чином, державні органи управління, що забезпечують їх (складові фінансової політики) проведення є керуючими інститутами складових фінансової безпеки в сфері публічного управління (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Схема відповідності складових фінансової політики та фінансової безпеки держави (

Джерело: розроблено автором на основі [304, 306]

Слід визначити основні параметри концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері яка затверджена була розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р. [249].

Рівень національної безпеки у фінансовому секторі залежить від різноманітних внутрішніх і зовнішніх факторів: державної фінансово-кредитної політики, політичної стабільності, ефективності правової бази та міжнародних зобов'язань України. До зовнішніх загроз для фінансової безпеки належать такі фактори [302, 307, 375]:

– обмежений доступ до міжнародних фінансових ринків;
– висока залежність від експортно-імпортної діяльності;
– погіршення зовнішньоторговельного балансу та зростання дефіциту

платіжного балансу;

– значна залежність від зовнішнього кредитування;

– вплив глобальних фінансових криз на національну економіку.

Внутрішніми загрозами для фінансової безпеки є:

– нестабільність та недосконаліть правового регулювання у фінансовій сфері;

– нерівномірний податковий тиск на бізнес, що призводить до ухилення від сплати податків та відтоку капіталу за кордон;

– відтік інвестицій через погіршення інвестиційного клімату;

– низька бюджетна дисципліна та незбалансованість бюджетної системи;

– зростання державного боргу;

– тінізація економіки;

– недостатній рівень золотовалютних резервів;

– висока доларизація економіки;

– різкі коливання курсу національної валюти, не пов'язані з макроекономічними факторами;

– слабкий розвиток фондового ринку, включаючи недостатній захист прав інвесторів;

– недостатня капіталізація фінансової системи.

Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Документ визначає основні напрями розвитку банківської системи, небанківських фінансових установ, фондового ринку та системи управління ризиками [334]. Мета цієї стратегії – створення стабільного та конкурентоспроможного фінансового сектору, який би сприяв економічному зростанню країни. Основними завданнями є підвищення рівня капіталізації банків, розвиток ринку цінних паперів, впровадження міжнародних стандартів фінансового регулювання та розширення доступу до фінансових послуг. Стратегія також передбачає інтеграцію фінансового сектору України в європейський ринок, що

дозволить підвищити його стійкість і залучити іноземні інвестиції. Водночас, вона спрямована на зміцнення захисту прав інвесторів та підвищення прозорості діяльності фінансових установ.

Національна стратегія управління державним боргом. Значна частина фінансової безпеки України пов'язана з ефективним управлінням державним боргом. Національна стратегія управління державним боргом спрямована на зменшення боргового навантаження, оптимізацію структури боргу та мінімізацію ризиків, пов'язаних із зовнішнім фінансуванням [332, 333]. Основні заходи в рамках цієї стратегії включають впровадження принципів прозорості та підзвітності у процесі залучення та використання зовнішніх і внутрішніх запозичень, підтримку стабільності національної валюти, а також розвиток внутрішнього ринку державних облігацій.

Розглядаючи публічне управління у забезпеченні фінансової безпеки як складну багаторівневу багатофункціональну систему саме державного управління, при її формуванні і розвитку слід використати напрями її діяльності, що забезпечують її системну раціональність [321, 346]. Зв’язки між суб’єктами і об’єктами у забезпеченні фінансової безпеки держави різноманітні (рис. 2.3).

Слід виокремити рішення законодавчої влади України щодо регулювання діяльності державних інститутів управління, спрямовані на забезпечення фінансової безпеки, закріплені у відповідних актах, щодо наявності згаданих функцій, інструментів та методів забезпечення фінансової безпеки. Як видно з таблиці, практично не охопленим державним рівнем управління є інвестиційна безпека та фінансова безпека у сфері розрахунків та платежів.

Основними цілями Програми були визначені [329, 330, 331]:

– забезпечення комплексного захисту прав інвесторів;

– посилення координації та співпраці різних органів державної влади у справі захисту прав інвесторів;

– створення постійної підтримки супроводу інвестицій.

Рис. 2.3. Складові впливу на фінансову безпеку держави в координатах публічного управління

Джерело: розроблено автором на основі [210, 272, 295]

Досягнення зазначеної мети передбачалося ґрунтуватися на рішеннях - наступних основних завдань [46, с. 134-135]:

– удосконалення законодавства України;

– удосконалення виконання законодавства України;

– створення компенсаційних схем захисту прав інвесторів та розвиток страхування;

– удосконалення системи розкриття інформації;

– розвиток інфраструктури фінансового та фондового ринків;

– оптимізація оподаткування інвестицій.

Разом з наявністю рішень, закріплених у зазначеному акті з управління - інвестиціями за рахунок участі іноземних інвесторів на ринку цінних паперів, недостатня кількість управлінських рішень щодо залучення національних інвестицій, забезпечення їх збереження, розширення їх видів. Серед таких рішень можна навести лише освіту для створення системи захисту інвесторів від несумлінного підприємництва на фінансовому ринку України Державної комісії із захисту прав інвесторів на фінансовому ринку України. Комісія є колегіальним органом, діяльність якого спрямована на організацію розробки та реалізації системи державних заходів щодо захисту прав інвесторів на фінансовому ринку України. У своїй діяльності підпорядкована та підзвітна Президенту України.

Інструментами управління діяльності інвесторів на національних - фінансових та фондових ринках визначено такі [30, с. 78]:

– організація перевірок дотримання прав інвесторів у процесі діяльності юридичних осіб на фінансовому ринку України;

– заслуховування керівників та інших посадових осіб державних органів виконавчої влади та органів місцевої влади регіонів України, керівництва Національного банку України, а також юридичних осіб щодо забезпечення прав інвесторів, вкладників та акціонерів;

– запити та отримання необхідних документів від державних органів виконавчої влади та органів виконавчої влади суб'єктів України;

– направлення інформації державним органам виконавчої влади та органам виконавчої влади суб'єктів України для прийняття рішень про застосування санкцій щодо порушуючих права інвесторів банків, інших кредитних організацій та фінансових компаній;

– направлення відповідних матеріалів до правоохоронних органів при виявленні порушень законодавства України банками, іншими кредитними організаціями та фінансовими компаніями;

– внесення Президенту України подання про притягнення до відповідальності керівників державних органів виконавчої влади, які не забезпечили належного виконання покладених на них функцій захисту прав інвесторів на фінансовому ринку України.

Визнаємо необхідність зміцнення методологічної бази управління інвестиціями шляхом включення до регуляторних документів у сфері інвестиційної безпеки заходів для розвитку внутрішніх джерел фінансування, визначення обмежень іноземної участі у капіталі вітчизняних компаній, а також галузевих обмежень (обмеження або заборона на іноземні інвестиції у ключові галузі для економічного розвитку країни) [38. С. 185]. Державним правовим механізмом, що забезпечує управління фінансовою безпекою України, є закріплена система інститутів та органів влади, нормативно-законодавча база, орієнтована на створення умов стійкого функціонування фінансової системи, своєчасне запобігання та протидію небезпекам, загрозам та глобальним ризикам, що виникають. Нами встановлено, що структура державних контролюючих механізмів представлена трьома інтегральними підсистемами, що охоплюють усі горизонти управління фінансовою системою країни [43, с. 112-113]:

1. Правова – розробка, реалізація та контроль застосування сукупності нормативно-правових актів, що створюють умови та критеріальні обмеження щодо забезпечення фінансової безпеки.

2. Інституційна – система відповідних державних органів та інститутів, що контролюють розвиток та функціонування фінансової системи,

що забезпечує фінансову безпеку України.

3. Інструментальна – комплекс конкретних заходів, способів, методів, прийомів та механізмів управління акумулюванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів, як основи створення умов для забезпечення фінансової безпеки країни. На рис. 2.4. представлений склад та взаємозв'язок інтегральних підсистем, що формують контур фінансової безпеки України.

Рис. 2.4. Інтегральні підсистеми, що формують контур фінансової безпеки в умовах розбудови державного управління

Джерело: розроблено автором

Державні фінанси є складною багатогранною бюджетною системою, що складається з трьох підсистем, до складу яких входять: державний бюджет; місцеві державні бюджети; позабюджетні фонди – Пенсійний, соціальне страхування, державний та територіальні фонди обов'язкового медичного страхування. Друга підсистема представлена фінансами державних та муніципальних організацій та підприємств. Третя складова включає фінанси, створені безліччю домашніх господарств. Організація активного процесу приросту фінансів у трьох підсистемах на основі використання вітчизняних інновацій та інтелектуального потенціалу забезпечує генерування фінансових ресурсів в межах державного бюджету. Створення умов забезпечення фінансової безпеки держави є найважливішим аргументом стійкості економіки

країни, підтвердженням якості чинної законодавчо-правової бази та фінансової безпеки України [25, с. 73].

Фінансова безпека країни забезпечується Конституцією України, яка встановила відповідну ефективну систему державних органів, інститутів та механізмів, що визначають обов'язки, повноваження та взаємовідносини між ними щодо здійснення консолідації та раціонального використання фінансових ресурсів для задоволення суспільних потреб. На основі Конституції України розроблено систему законів, що регулюють фінансову систему держави, визначальних повноваження державних структур та інститутів управління фінансовою безпекою країни та організацій. Чинні закони встановлюють порядок ведення процесів акумулювання, розподілу та використання фінансів, визначають ступінь відповідальності за недотримання законодавства щодо забезпечення фінансової стійкості економіки України. Особлива стратегічна та тактична роль в управлінні та здійсненні контролюючих функцій належить Президенту країни, відповідно до указів якого забезпечується фінансова безпека, виявляються правопорушення при використанні державних фінансів та майнових об'єктів (табл. 2.3).

Таким чином, органи державного управління забезпечують фінансову безпеку держави. У дослідженні зроблено висновок, що формування фінансової безпеки країни здійснюється [6, с. 99-100]:

– шляхом поточного, оперативного та перспективного постійного контролю за своєчасним надходженням коштів до державного бюджету, бюджетів суб'єктів України та позабюджетних фондів за цільовим призначенням та їх обсягом;

– ефективним витрачанням державних коштів та використанням державної власності. У процесі контролю мають обов'язково аналізуватися встановлені відхилення від затверджених показників державного бюджету;

– розробкою пропозицій, спрямованих на усунення виявлених недоліків з метою вдосконалення бюджетного процесу. При цьому здійснюється оцінка обґрунтування доходних та видаткових статей бюджету,

проводиться експертиза проектів законів та правових актів щодо витрачання коштів державного бюджету. Державні органи керують процесами руху та консолідування фінансів повинні визначати законність розподілу коштів державного бюджету, позабюджетних фондів у Національному банку України та інших банках;

– проведенням контролю за своєчасністю надходження до державного бюджету податків та інших платежів, а також оцінкою ефективності роботи державних органів щодо цілеспрямованого використання коштів відповідно до статей державного бюджету. Крім того, контрольні органи повинні контролювати правильність ведення бухгалтерського обліку та звітності;

– виявленням резервів зростання доходної бази бюджетів за рівнями економіки;

– оцінкою зниження видаткової частини бюджету;

– здійсненням контролю за веденням міжбюджетних фінансових розрахунків та відносин;

– проведенням перевірки обігу коштів бюджету в банках та інших організаціях, контроль за ходом створення, надходження, розподілу та використання цільових бюджетних фондів, що надаються у вигляді фінансової допомоги округами, регіонами, муніципалітетами та іншими державними структурами.

Для зниження рівня загроз на фінансову безпеку держава використовує різноманітні інструменти макрорегулювання, які можна поділити на кілька категорій: фіскальні, монетарні, валютні, регуляторні та інституційні.

1. Базові фіскальні інструменти. Основною метою фіскальної політики є забезпечення стабільності державних фінансів та підтримка економічного зростання. До фіскальних інструментів належать заходи з контролю бюджетного дефіциту, управління державним боргом, оптимізації податкового навантаження та збільшення доходів державного бюджету. Держава здійснює перерозподіл бюджетних коштів, збільшувати інвестиції в інфраструктурні проєкти, підтримувати соціальні програми, скорочувати неефективні видатки.

1. Монетарні інструменти. Центральний банк відіграє ключову роль у зниженні загроз фінансовій безпеці шляхом застосування монетарних інструментів, таких як регулювання облікової ставки, контроль грошової маси, операції на відкритому ринку. Зменшення інфляції та підтримка стабільності національної валюти є основними завданнями центрального банку. Крім того, забезпечення достатнього рівня ліквідності банківської системи сприяє зниженню ризиків фінансової кризи.

3. Валютні інструменти. Управління валютним курсом та регулювання валютних операцій є важливими складовими забезпечення фінансової безпеки. Для цього використовуються інтервенції на валютному ринку, встановлення валютних обмежень, формування та управління валютними резервами, що формує механізм підтримки стабільного курсу національної валюти сприяє збереженню довіри інвесторів та запобігає відтоку капіталу [3, с. 105].

4. Регуляторні інструменти. Державне регулювання фінансового сектору включає контроль та нагляд за банками, страховими компаніями, фондовими ринками та іншими фінансовими установами. Впровадження жорстких регуляторних стандартів, зокрема щодо достатності капіталу, управління ризиками, прозорості звітності, допомагає знизити фінансові ризики. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк та інші регулятори повинні посилювати контроль за діяльністю фінансових інституцій, забезпечуючи їх стабільність та надійність.

5. Інституційні інструменти. До інституційних інструментів належать створення нових або вдосконалення існуючих державних органів, які відповідають за моніторинг та оцінку загроз фінансовій безпеці, розробку стратегій та планів дій для їх нейтралізації (табл. 2.4). Формування фінансової безпеки полягає у виявленні, попередженні та припиненні наступних дій державних господарюючих, комерційних організацій та інших суб'єктів економіки під час використання державного майнового права [13, с. 172].

– зловживань в управлінні фінансовою та господарською діяльністю, використанні природних ресурсів, нематеріальних об'єктів, що завдають фінансової чи матеріальної шкоди державі;

Таблиця 2.4

Інструменти публічного макрорегулювання зниження рівня загроз на фінансову безпеку держави

Інструмент	Характеристика впровадження	Перспективні результати	Спосіб реалізації	Вплив дераву
1. Реформування податкової системи	Податкова система є одним з ключових інструментів забезпеченні фінансової безпеки держави. Спрощення податкових процедур, зниження податкових ставок.	Збільшення податкових надходжень до бюджету та зниження рівня тіньової економіки.	Єдиний податок для малих підприємств.	Зниження стимулів для ухилення від сплати податків.
2. Використання сучасних технологій	Сучасні технології можуть значно підвищити ефективність моніторингу та контролю за економічною діяльністю в межах країни.	Висока ступінь прозорості та безпеки, зниження можливості маніпуляцій та шахрайства.	Електронні системи подання податкової звітності, блокчейн-технології.	Покращення ефективного контролю за економічною діяльністю.
3. Підвищення прозорості та відкритості роботи державних органів	Прозорість та відкритість у роботі державних органів є критично важливими для підвищення довіри до податкової системи. Регулярне оприлюднення інформації про податкові надходження та витрати держави.	Підвищення довіри до податкової системи та своєчасне реагування на проблеми платників податків.	Гарячі лінії, електронні платформи для подання скарг і пропозицій.	Зменшення рівня тіньової економіки через підвищення прозорості.
Монетарна політика	Монетарна політика, яку здійснює центральний банк, також може бути ефективним інструментом у боротьбі з тіньовою економікою. Контроль за грошовою масою, регулювання інфляції та підтримка стабільного курсу національної валюти.	Створення стабільних економічних умов, що сприяє зниженню рівня тіньової економіки.	Регулювання облікової ставки та резервних вимог.	Зниження рівня тіньової економіки через стабільні економічні умови.
4. Політика стимулювання інвестицій	Стимулювання інвестицій є важливим елементом у боротьбі з тіньовою економікою. Впровадження податкових пільг для інвесторів, зниження адміністративних бар'єрів для бізнесу та забезпечення стабільності правового поля.	Економічне зростання, створення нових робочих місць та збільшення податкових надходжень.	Податкові пільги для інвесторів.	Зниження рівня тіньової економіки через економічне зростання.

Джерело: розроблено автором на основі [351, 370, 410]

– недотримання чинного бюджетного, господарського та фінансового законодавства при управлінні грошовими та іншими коштами;

– виявлення недоліків та порушень при освіті, розподілі та використанні коштів та направлення їх на цільове призначення організації.

Оцінка функцій та обов'язків державних органів управління дозволяє зробити висновок про наявність значних можливостей та невикористаних резервів, реалізація яких забезпечить отримання додаткових фінансових засобів для інноваційного розвитку країни [204, с. 56].

Для успішного управління фінансовою безпекою необхідна чітка координація дій між різними органами влади, адаптація законодавства до сучасних викликів та активна участь у міжнародних процесах. Таким чином, на основі аналізу та дослідження процесів розподілу, контролю та управління фінансовою системою країни, виявлено склад та структуру державних органів, відповідальних за забезпечення фінансової безпеки, які на основі створення вітчизняних конкурентоспроможних інновацій, активізації інтелектуального потенціалу та стимулювання людського капіталу зобов'язані забезпечувати приріст валового. внутрішнього продукту, консолідацію коштів із різних внутрішніх та зовнішніх джерел, необхідних для збільшення державного бюджету та бюджетів суб'єктів України.

2.2. Державна політика публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні

Фінансова безпека є однією з найважливіших складових національної безпеки будь-якої держави яка і визначає здатність країни захищати свої фінансові ресурси, забезпечувати економічну стабільність і протидіяти загрозам, які можуть підірвати її фінансову систему. В сучасній Україні фінансова безпека набуває особливої актуальності в умовах економічної нестабільності, політичних змін та зовнішніх загроз. Саме тому ефективна державна політика публічного управління в цій сфері є ключовим елементом

для збереження суверенітету та стабільності. Зважаючи на складність і багатогранність фінансової безпеки в сфері публічного управління, а також на тісні взаємозв'язки між її різними елементами, неможливо негайно виявити всі критичні проблеми та надати однозначні рішення для їх усунення. Саме ефективність системи фінансової безпеки залежить від принципів її організації, взаємодії компонентів і застосованих методів та засобів. Для формування фінансової безпеки країни, використані наукові принципи Аллена В. і Вуда Г., адаптовані до умов розвинених держав. Вони були модифіковані, зокрема, таким чином [406, с. 59]:

1) Забезпечення можливості для виробництва додаткового ВВП, як у формі прибутку, так і через підвищення заробітної плати, сумарно перевищуючи державні субсидії;

2) Системоутворюючі галузі повинні мати високу конкурентоспроможність з огляду на якість, інфраструктуру просування, післяпродажне обслуговування та ціну порівняно з товаром іноземних виробників, при цьому державна підтримка має сприяти зниженню виробництва іноземних конкурентів;

3) Концентрація фінансового капіталу та виробництва у системоутворюючих галузях має бути не нижчою, ніж у іноземних конкурентів, що може потребувати пом'якшення національного антимонопольного законодавства для цих галузей;

4) Фінансові вливання в промисловість не повинні викликати зростання цін на виробничі ресурси, але виробники мають отримувати частку доходів у формі співучасті з державою;

5) Фінансова політика вважається ефективною, якщо вона забезпечує галузі з перевагою у виробничих витратах та сприяє збільшенню виробництва, що підвищує якість товарів та знижує витрати завдяки раціональному використанню ресурсів;

6) Виділення коштів на дослідження і розробки найефективніше, якщо вони допомагають створити новітні технології, що знижують витрати,

підвищують продуктивність і дозволяють виробляти високоякісніший товар на відміну від імпортованих товарів.

Державна підтримка вітчизняних НДДКР, конкуруючих з іноземними компаніями, має бути такою, щоб суми витрат становили переважну частку у складі витрат виробництва. Підтримка як такої допомоги створює реальні чинники конкурентної боротьби, дозволяє освоїти товар, здатний зайняти на світовому ринку певну нішу, обмежити входження на внутрішній ринок іноземних конкурентів [55].

Так Чикуркова А., Бочкарьова О. посилюють нашу позицію, коли пишуть – державна політика фінансової стратегічної підтримки системоутворюючих галузей має бути суттєвішою залежно від розширення ніші ринку, зростання масштабу виробництва, отриманих інноваційних переваг, що сприяють кардинальній зміні структури імпорту та експорту, і що вигода [361].

У фінансовій системі значну роль відіграють трудові фактори, основані на інтелектуальному потенціалі людського капіталу. Однак, як зазначають Ситник Н., Петришин Х., у класичній та неокласичній економічних школах капітал розглядається як факторний дохід, що не відображає повною мірою особливості інтелектуального капіталу. Це пов'язано з тим, що структурний і людський капітал є самостійними виробничими факторами, залучення яких у виробництво вимагає особливого підходу через їх взаємозалежність [324, с. 79-80].

Проте досвід розвинених країн показує, що інтелектуальний потенціал, який базується на кваліфікації людського капіталу, є важливим чинником матеріального добробуту суспільства. Міжнародний стандарт фінансової звітності (МСФЗ 38) вимагає адекватного обліку інтелектуального капіталу, але не пропонує конкретного методу для оцінки його ефективності. Це веде до того, що організації часто не приділяють достатньої уваги обліку нематеріальних активів та їх впливу на фінансову безпеку компанії. Нематеріальні активи, такі як бренди або торгові марки, часто виявляються неліквідними, що ускладнює їх продаж та оцінку. Додатково, недосконале

оподаткування, базоване на вартості активів та витратах, може спотворювати структуру податків і призводити до зниження доходів компанії [368, с. 34]. Поряд із цим у науковій літературі відсутня методика оцінки рівня фінансової безпеки організацій та обчислення сукупного капіталу.

Ми можемо, певною мірою, погодитися з позицією Токар О., Шевченко О. які, досліджуючи причини невдалого інституційного будівництва економіки Росії конкурентного середовища, робить висновок, що реформи на макроекономічному рівні «зводяться лише до прямого запозичення формальних норм розвинутих країн світу. Внаслідок спрямування векторів мотивів, формальних законів та неформальних практик внаслідок асимітричності інституційної мотивації не завжди збігаються» [347, с. 358].

На нашу думку, система забезпечення та підвищення фінансової безпеки держави повинна ґрунтуватися на таких принципах [357]:

1) Законність через діяльність усіх учасників фінансової безпеки має здійснюватися виключно в рамках чинного законодавства, у межах їх компетенції та згідно з установленими правовими нормами.

2) Обґрунтованість, коли кожен компонент системи повинен базуватися на чіткій теоретичній та методологічній основі.

3) Керованість – це ієрархічна структура системи визначається її складністю та важливістю завдань, а також потребою в постійному й безумовному контролі за їх виконанням.

4) Справедливість та рівноправність через забезпечення рівних прав і справедливого ставлення до всіх суб'єктів системи.

5) Невідворотність покарання. Працює як тоді, коли масові та серйозні порушення фінансових прав і інтересів громадян не повинні залишатися без відповідних санкцій.

6) Ефективність правоохоронних механізмів формується через наявність дієвих засобів для захисту прав і вирішення правових спорів та конфліктів у сфері фінансової безпеки.

7) Багатовимірність врахування всіх аспектів і проявів фінансової

безпеки.

8) Комплексність формується як система де жоден компонент системи не може повністю замінити відсутність іншого; усі елементи взаємодоповнюють один одного.

9) Неподільність, це актуальна безпека кожного елемента або суб'єкта забезпечується через підтримку безпеки всієї системи в цілому.

10) Баланс інтересів через гармонізацію фінансових інтересів на макро- та мікрорівнях.

11) Взаємна відповідальність, це коли усі учасники системи несуть відповідальність на всіх її рівнях.

12) Прозорість для забезпечення максимально можливого рівня відкритості у сфері фінансової безпеки з урахуванням вимог державної таємниці.

13) Еволюційність передбачає поступовий перехід від системи, яка зосереджена виключно на державних інтересах, до системи, що прагне до злагодженого врахування потреб громадян, домашніх господарств, підприємств, організацій, галузей, регіонів, а також національних, суспільних та глобальних інтересів.

Важливо на рівні публічного управління усвідомлювати, що поєднання елементів системи не є статичним: значення складових фінансової безпеки змінюється в залежності від ситуації, що вимагає постійного оновлення. Необхідно змінювати якісні характеристики фінансової безпеки (рис. 2.5.).

Формування фінансової безпеки держави визначається стійкістю бюджетної системи, збалансованістю державних фінансів, контрольованим борговим навантаженням, стабільністю банківського сектору та ефективністю фінансового контролю. Забезпечення фінансової безпеки України є складним та багатогранним завданням, яке потребує системного підходу та ефективної державної політики публічного управління. Таким чином, на основі аналізу та вивчення праць вчених ми встановили, що на фінансову безпеку серед основних елементів її забезпеченості та формування важливий вплив для

приросту фінансових ресурсів має активність людського і в тому числі інтелектуального капіталу.

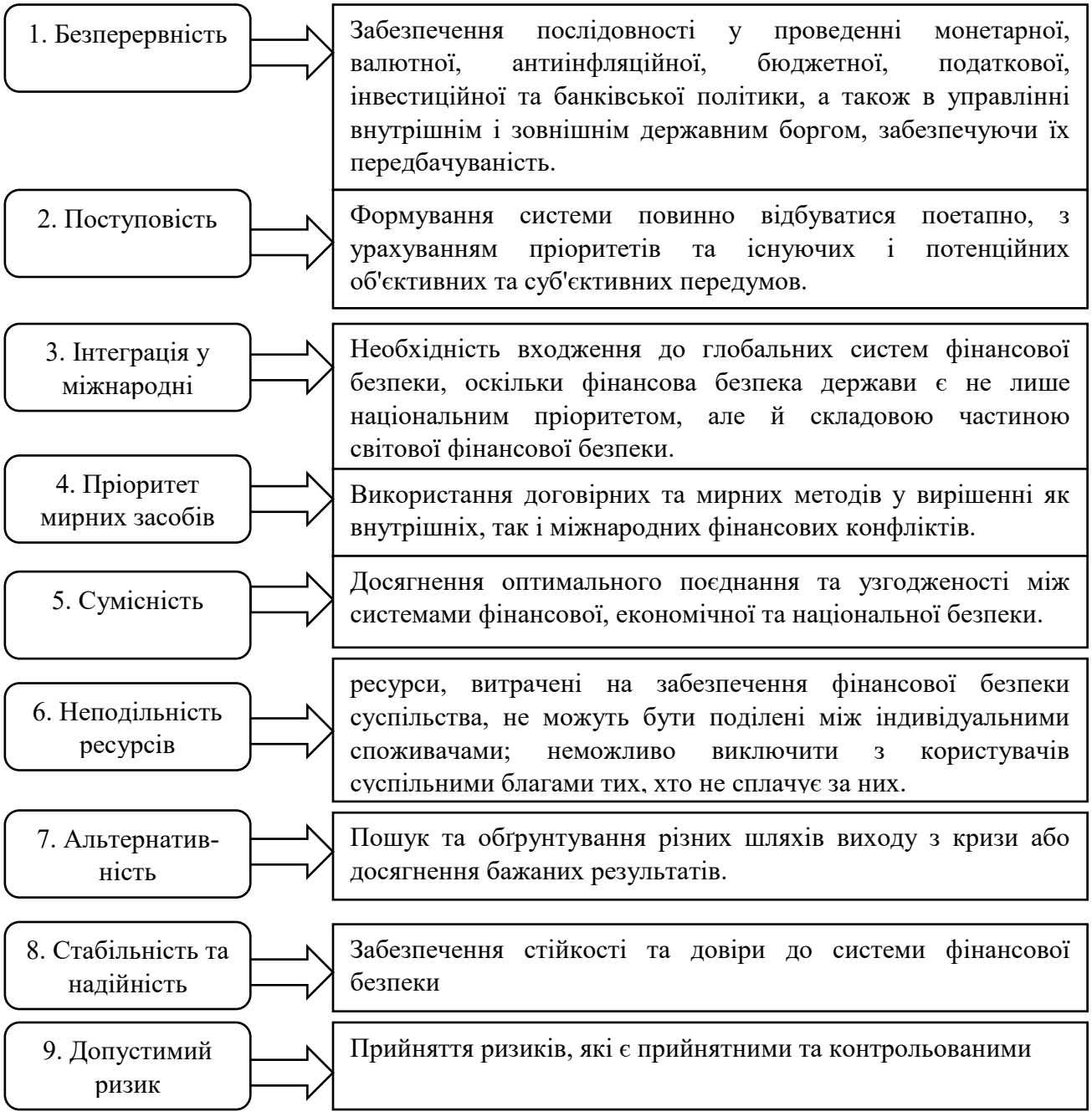

Рис. 2.5. Визначальні характеристики формування фінансової безпеки держави

Джерело: розроблено автором

Формування ефективного і дієвого механізму забезпечення фінансової безпеки має включати реформування фінансових інституцій, посилення

бюджетної дисципліни, покращення ділового клімату та якості публічного управління, боротьбу з корупцією та удосконалення монетарної політики (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Інструменти Державної політики публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні

Інструмент	Ціль	Механізми реалізації	Відповідальні органи	Очікувані результати
1. Фінансовий моніторинг	Виявлення нелегальних фінансових операцій	Аналіз та контроль транзакцій	Національний банк України	Зменшення тіньової економіки
2. Регулювання валютного ринку	Стабілізація національної валюти	Встановлення валютних обмежень	Національний банк України	Стабільність валютного курсу
3. Антикорупційні заходи	Запобігання корупції	Розробка антикорупційних стратегій	Національне агентство з питань запобігання корупції	Зниження рівня корупції
4. Бюджетний контроль	Оптимізація бюджетних витрат	Аудит державних фінансів	Міністерство фінансів України	Підвищення ефективності витрат
5. Податкова реформа	Підвищення надходжень до бюджету	Вдосконалення податкового законодавства	Державна податкова служба України	Зростання доходів бюджету

Джерело: розроблено автором на основі [11, 25, 33]

Реалізація цього виду потенціалу сприяє: створенню високопродуктивного необоротного капіталу, підвищенню об'єктивності доходу суб'єктів економіки різних рівнів; посилення консолідованого бюджету України; раціонального розподілу коштів у розділах державного бюджету; виконання його витратної частини; поповнення джерел фінансування дефіциту державного бюджету; зниження заборгованості з податкових платежів; акумулювання надходжень, ефективного витрачання коштів бюджетів та фондів усіх рівнів економіки.

Гарантування фінансової безпеки країни спирається на спеціальний механізм, який складається з системи організаційних та інституційних заходів. Ця система спрямована на своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію

та усунення загроз фінансовій безпеці держави (рис. 2.6.).

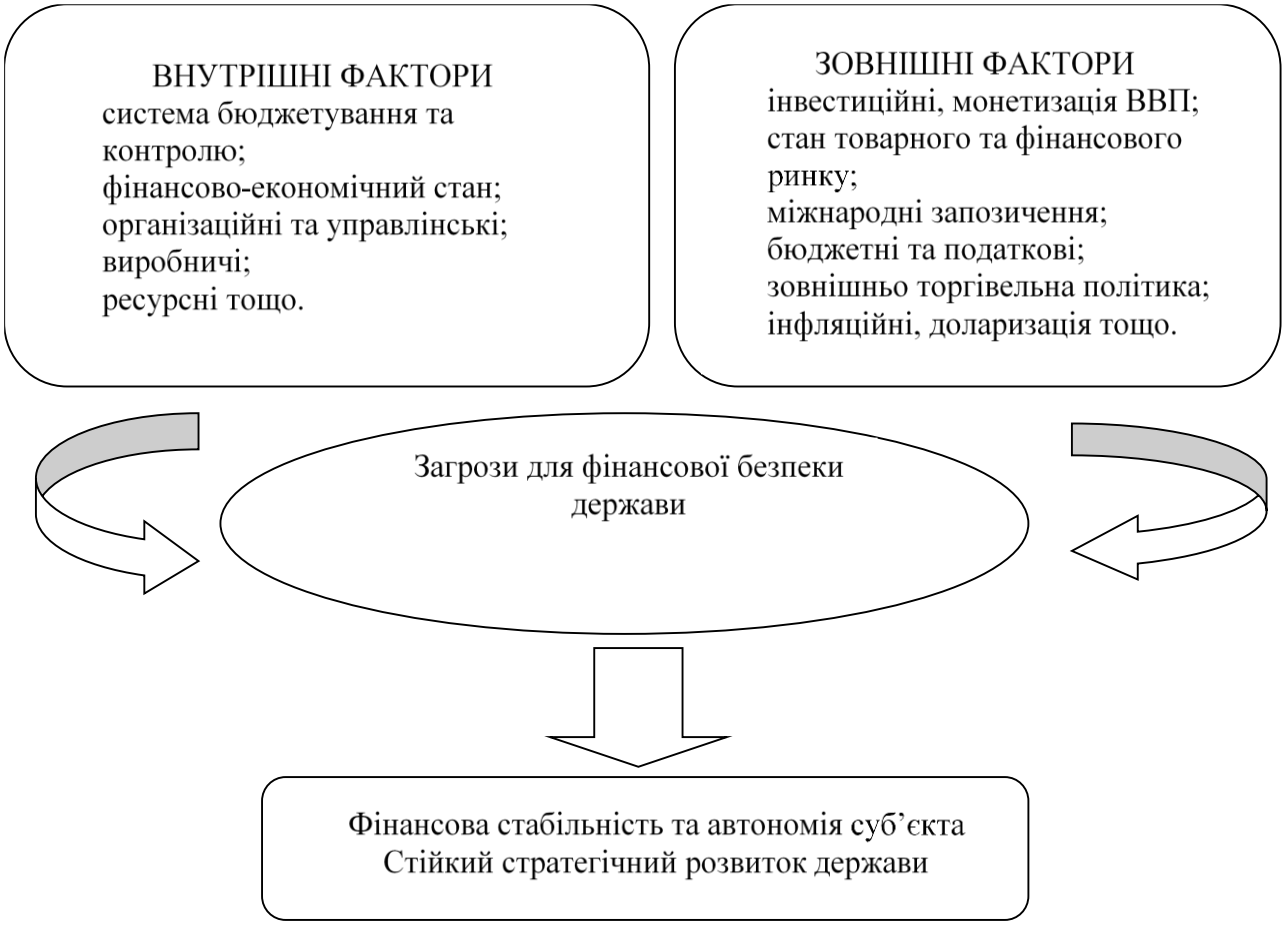

Рис. 2.6. Поєднання складових впливу на рівень фінансової безпеки держави

Джерело: розроблено автором на основі [30, 59, 60]

Отже, для створення та впровадження механізму фінансової безпеки держави необхідно не лише ідентифікувати наявні та потенційні загрози, але й визначити ресурси, потрібні для їх нейтралізації.

На сьогодні рівень фінансової безпеки держави не відповідає необхідним стандартам, що вимагатиме далі потребу в розробці та обґрунтуванні правової системи, спрямованої на виявлення та усунення ризиків і загроз у функціонуванні фінансової системи.

Важливо також окреслити основні проблеми, пов'язані з розробкою та роботою цієї системи, зокрема: глобалізація світової економіки та її вплив на економічні тенденції і фінансову безпеку держави; необхідність встановлення адекватних критеріїв оцінки фінансової безпеки; специфіка ризиків та загроз,

пов'язаних з функціонуванням фінансової системи держави тощо [69, с. 76]. Очевидно, що Україні потрібно забезпечити стійку фінансову безпеку, тому вона буде змушена перенаправити свою економічну політику від розробки «механізму фінансування» до механізму розвитку реального сектора економіки та створення високооплачуваних робочих місць [105].

Ми переконані, що подовження карантину збільшить негативні наслідки ризиків для фінансової та економічної безпеки індивідуальних та корпоративних суб'єктів, а також для держави загалом. Детальніше про це можна побачити у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Можливі прояви негативного впливу ризиків в формуванні фінансово-економічної безпеки держави

Категорії впливу загроз	Оцінка сили впливу загроз
На громадян країни	- зупинення роботи компаній, установ, організацій через введені карантинні обмеження; - відправлення співробітників у неоплачувані відпустки або зниження зарплатні, що призводить до втрати доходів; - масові звільнення в суміжних секторах через зменшення попиту на їхню продукцію.
На малий та середній бізнес	- порушення існуючих ланцюгів постачання, що спричиняє дефіцит матеріалів та комплектуючих; - різке зменшення споживчого попиту та втрата ринків збуту; - дефіцит робочої сили через обмеження на пересування працівників; - збільшення боргів, нестача обігових коштів, що посилює фінансові труднощі компаній; - поглинання банкрутів великими корпораціями, що призводить до зростання монополії.
На економічну безпеку держави	- значне зростання державних видатків через девальвацію національної валюти та збільшення витрат на обслуговування державного боргу; - погіршення фінансового стану держави через зменшення надходжень до бюджету; - накопичення боргів державних органів та підприємств; - зростання неплатежів за комунальні послуги, що ускладнює роботу інфраструктурних підприємств.

Джерело: розроблено автором на основі [86, 883]

Експерти попереджають, що при продовженні чинної фінансової

політики, Україна може зіткнутися з такими основними ризиками:

– значне зниження вартості гривні;
– погіршення стану державних фінансів;
– збільшення ризиків у банківській сфері;
– зростання боргового навантаження.

Для підтримки стійкості фінансової безпеки країни рекомендується переглянути економічну політику, відмовитися від неконтрольованої фінансіалізації на користь розвитку реального сектору економіки і створення якісних робочих місць. Також слід збільшити соціальну відповідальність громадян та підприємців.

Оновлення правових рамок фінансової безпеки стає ключовим у процесах державотворення і правотворення, особливо в умовах зростаючих кризових викликів та загроз. Політика фінансової стійкості повинна забезпечувати швидку реакцію на потенційну нестабільність у валютному курсі, бюджетній політиці, державному боргу і банківському секторі, підтримуючи основні системні функції фінансової системи як на короткі, так і на довгі терміни.

На основі проведеного дослідження, пандемія COVID-19 передбачає негативні перспективи для фінансово-економічного розвитку України, ставлячи під загрозу вже слабкі позиції фінансової безпеки країни. З другої половини 2022 року спостерігається зниження ВВП, що свідчить про настання економічної рецесії. Політична нестабільність та військові конфлікти на сході України знижують інтерес зовнішніх інвесторів до фінансування економіки країни. Для зменшення впливу пандемії на фінансову безпеку необхідний комплексний підхід, включаючи застосування державної фінансової підтримки та організаційно-економічних заходів на місцевому рівні для оптимального використання фінансових ресурсів, включно з ресурсами малого і середнього бізнесу [89]. Ефективне протидіяння фінансовим злочинам вимагає постійного удосконалення законодавства, особливо в частині регулювання фінансової відповідальності. На підставі наведеного закону в майбутньому мають розроблятися й нові нормативно-правові акти в сфері державного управління [2, с. 19] (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Основні напрями забезпечення фінансової безпеки України

Напрямок	Заходи	Сфера застосування
Соціально-економічний розвиток	- Підвищення рівня життя населення - Зміцнення науково-технічного потенціалу - Боротьба з процесами тіньової економіки	Загальна фінансова система
Інвестиційний клімат та інновації	- Покращення інвестиційного клімату - Впровадження інноваційної моделі розвитку	Реальний сектор економіки
Фінансово-бюджетна політика	- Впровадження заходів раціонального використання бюджетних коштів. - Децентралізація системи державного управління; - Підвищення рівня бюджетної дисципліни	Бюджетна сфера
Банківська система та валютний ринок	- Підвищення ефективності банківської системи - Регулювання співпраці банків із центральним банком. - Розвиток інструментів державного управління.	Банківська та валютна сфери
Міжнародна співпраця та мінімізація ризиків	- Розвиток на взаємовигідний основі відносин з іншими країнами світу. - Мінімізація рівня тиску з боку ризиків та загроз на поточну фінансову безпеку України	Зовнішньоекономічна діяльність

Джерело: розроблено автором

Вважаємо, що вдосконалення цих нормативних актів, з урахуванням соціальної відповідальності всіх учасників, дозволить збільшити ефективність системи фінансової безпеки, формуючи механізми для ідентифікації та запобігання економічним ризикам і загрозам. Такі заходи є особливо важливими, враховуючи сучасне невідповідність між системою забезпечення фінансової безпеки та соціально-економічними пріоритетами [4, 8]:

– розробка нового закону є ключовим кроком у цьому напрямку, який має стати фундаментом для фінансової безпеки країни. важливо, щоб закон включав:

– визначення ключових елементів фінансової безпеки.

– впровадження ефективних механізмів регулювання і контролю.

– розробку комплексного підходу до планування і організації заходів з фінансової безпеки.

Законопроект повинен також визначити базові терміни, повноваження та правовий статус основних суб'єктів, виокремити інтереси у сфері фінансової безпеки та нормативи для контролю за її забезпеченням. Хоча «Стратегія

національної безпеки України» включає базові норми регуляції фінансової безпеки, існує вагома потреба в їх удосконаленні [333].

Характеристиками є достатність фінансових ресурсів, здатність протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, збереження платоспроможності, прогнозованість фінансової політики, захист національних економічних інтересів та адаптивність державного регулювання до кризових змін. Для зміцнення фінансової безпеки країни необхідно створити ефективний механізм, що дозволить адресувати весь спектр завдань: від правових до ресурсних. Один із ключових елементів цього процесу – заснування локального координаційного центру, завданням якого буде систематичне моніторингове відстеження економічних та фінансових змін у державі для виявлення потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз (рис. 2.7.).

Функціонування механізму фінансового контролю виявляє різні неправомірності, такі як обман при митному оформленні товарів, порушення законодавства, неправильне застосування митних режимів та необґрунтоване використання пільг під час митних операцій. В структурі механізму фінансового контролю присутній блок оцінювання, завданням якого є аналіз контрольних результатів та оцінка дотримання норм і стандартів фінансової безпеки.

У випадку виявлення невідповідностей нормативам фінансової безпеки вживаються керівні заходи, що спрямовані на збільшення ефективності механізму і на зменшення чи усунення виявлених проблем:

1) застосування штрафів та адміністративних заходів до порушників митних правил, включно з анулюванням ліцензій;

2) розробку заходів для поліпшення компонентів механізму фінансового контролю, що включає вдосконалення законодавчих, організаційних та інформаційних аспектів, підвищення ефективності роботи контрольних органів і методів фінансового контролю.

Рис. 2.7. Стадії методичного підходу до оцінки рівня фінансової безпеки держави

Джерело: розроблено автором

Також слід актуалізувати правову основу фінансової безпеки, запровадивши зміни до наявних законів та розробивши нові, що допоможе втілити потрібні інституційно-правові рамки для її забезпечення. Тому, критично важливим є прийняття заходів, які спрямовані на зміцнення загальної фінансової системи, зниження ризиків кризи, захист національної валюти і боротьбу з інфляцією, а також на поліпшення фінансового моніторингу (рис. 2.8.).

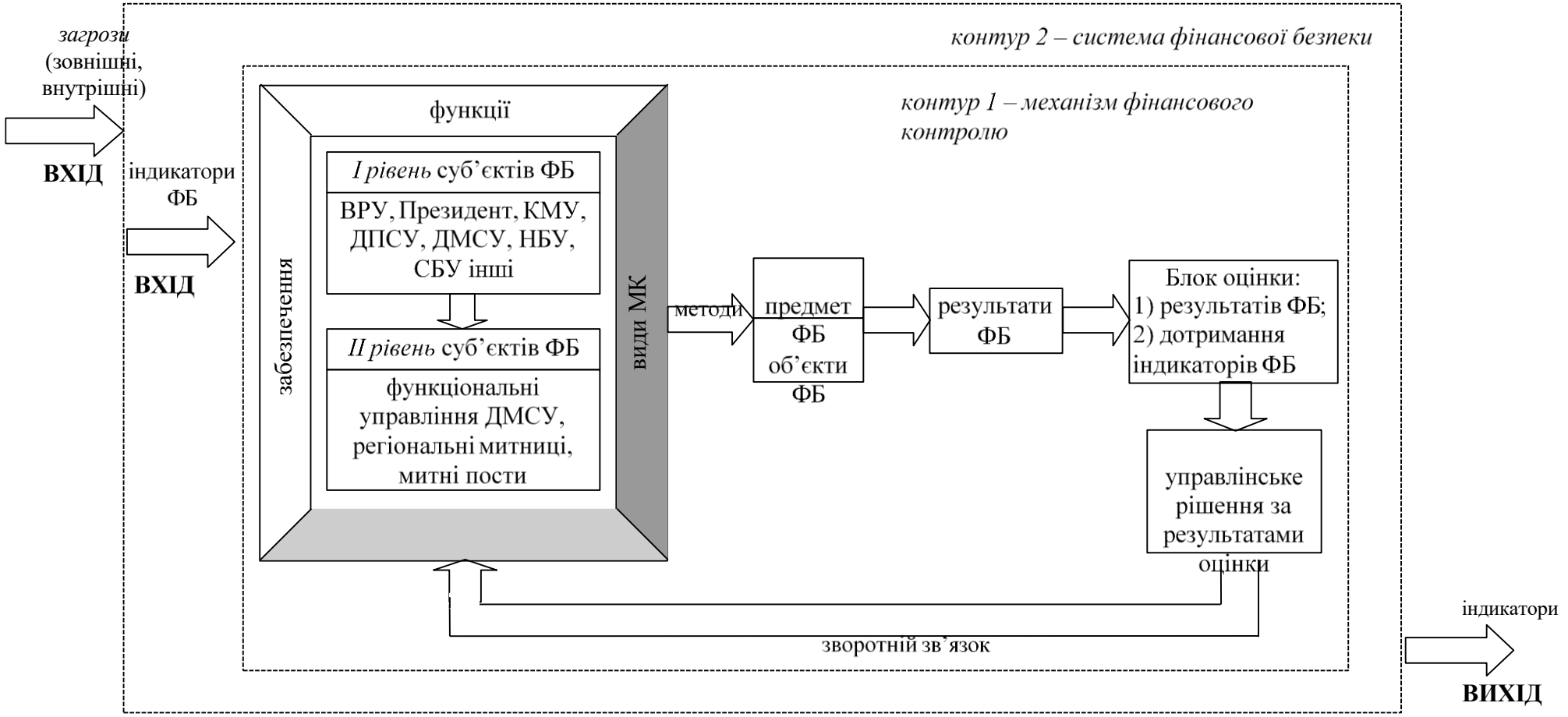

Рис. 2.8. Механізм забезпечення фінансової безпеки держави у рівневому форматі взаємодії інститутів влади

Джерело: розроблено автором

Все це має на меті забезпечення фінансової стабільності держави, яка має велике значення для забезпечення її фінансової незалежності, особливо враховуючи вплив як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Загальний стан фінансової безпеки в країні тісно пов'язаний з такими факторами, як геополітичне середовище, стан фінансово-кредитної політики, політична ситуація, якість нормативно-правового забезпечення фінансової сфери, а також міжнародні зобов’язання. Державні структури мають прикласти значні зусилля для розробки і впровадження дієвого механізму фінансової безпеки, що буде відповідати як внутрішнім, так і міжнародним стандартам. Пропонується заснувати центр координації з фінансової безпеки, який буде взаємодіяти з законодавчими, виконавчими та судовими органами влади. Цей центр має на меті об'єктивно та комплексно моніторити економічну та фінансову сферу, щоб своєчасно виявляти та прогнозувати внутрішні та зовнішні загрози, які можуть вплинути на фінансову стабільність держави.

2.3. Механізми публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні

По мірі переходу до фінансової економіки з'являються нові виклики, які посилюють існуючі загрози для ефективного публічного управління. Це обумовлює необхідність перегляду існуючих та впровадження інноваційних підходів до забезпечення фінансової безпеки держави. Сучасний контекст вимагає модифікації методів управління фінансовою безпекою, включаючи розробку механізмів для своєчасного реагування на потенційні кризи. Механізм фінансової безпеки держави повинен включати різні елементи, такі як кадрові, інформаційні, технічні, фінансово-економічні та організаційні складові, а також системи моніторингу, що охоплюють загрози на національному та міжнародному рівнях. Розробка такої системи вимагає врахування об'єктних та суб'єктних аспектів, системи показників безпеки, інституційно-правових та

організаційних структур, а також заходів і методів для попередження та нейтралізації потенційних загроз (рис. 2.9).

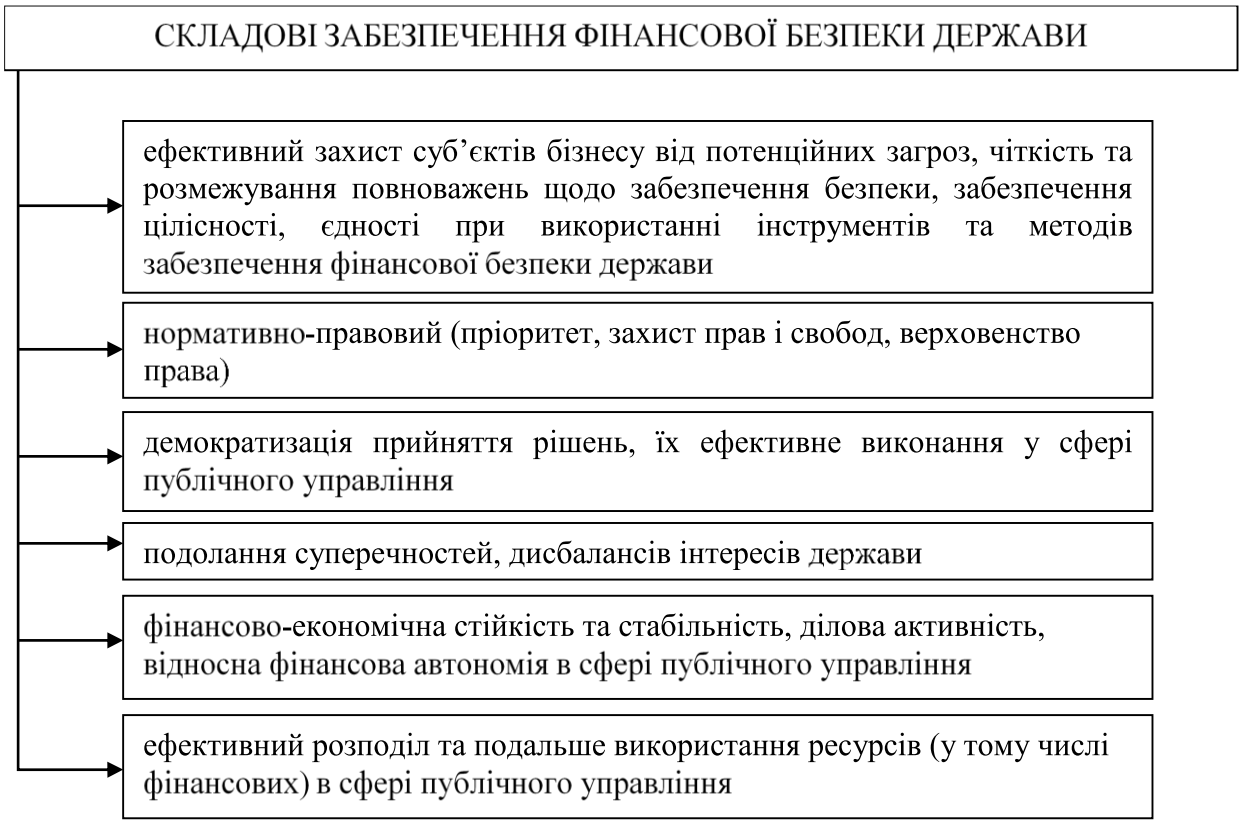

Рис. 2.9. Окремі складові забезпечення фінансової безпеки країни

Джерело: розроблено автором на основі [121, 149]

Ефективна фінансова безпека може бути досягнута шляхом адекватної економічної політики, постійної модернізації та проактивного управління загрозами, а стратегія та тактика повинні бути спрямовані на розвиток позитивних тенденцій у відповідних сферах державного управління. Варто підкреслити наявність важливого зв'язку між фінансово-економічною безпекою та економічними кризами, наслідки яких можна частково нейтралізувати за допомогою модернізації вже обговореного механізму забезпечення безпеки як на макро-, так і на мікрорівні. Такі зміни потребують комплексного підходу до всіх елементів системи фінансової безпеки бізнес-суб'єктів (рис. 2.10.).

Фінансово-економічна безпека країни визначається рівнем її захищеності від потенційно шкідливих зовнішніх та внутрішніх впливів економічного

середовища на всіх рівнях взаємодій, а також здатністю ефективно протидіяти цим впливам і реагувати на потенційні загрози. Система управління фінансовою безпекою держави включає у себе ресурсний менеджмент суб'єктів бізнесу та відповідний кадровий потенціал, який здійснює ключові рішення у сфері їх ресурсної бази. Сучасні організаційні підходи до управління фінансовою безпекою держави передбачають покращення структури їх управління.

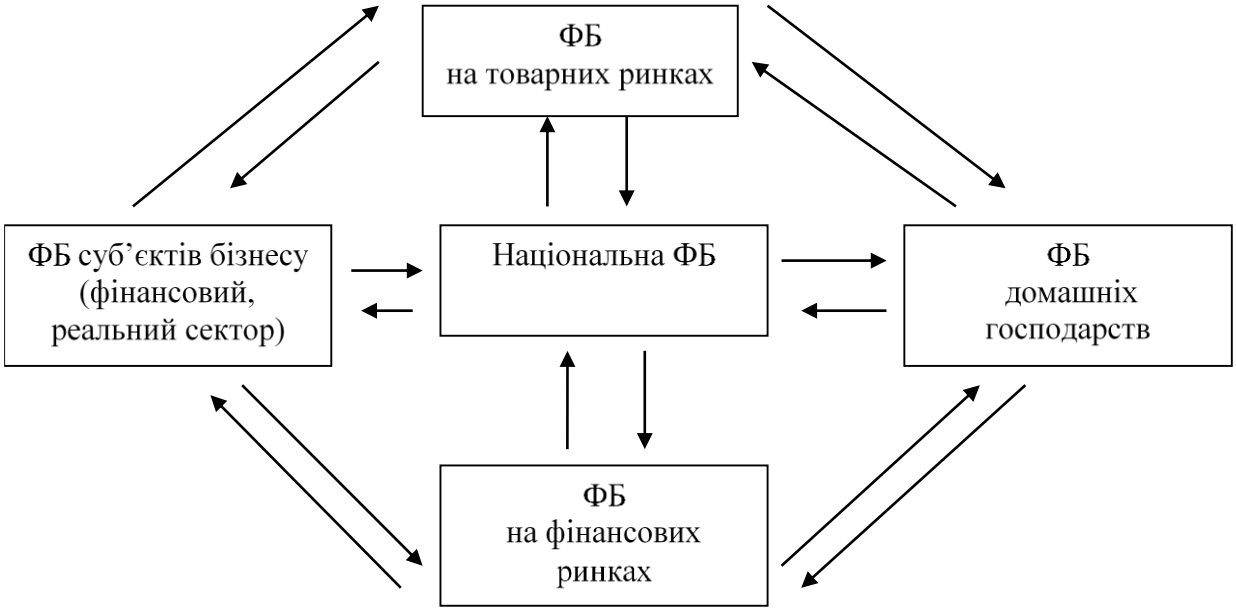

Рис. 2.10. Система фінансової безпеки держави

Джерело: розроблено автором на основі [38, 40, 417]

Відповідальність за безпосереднє управління фінансовою безпекою (ФБ) покладена на спеціалізовану державну інституцію або виконавчі органи країни. Ці органи відповідають за визначення, аналіз існуючих та потенційних загроз, оцінку рівня фінансової безпеки і чинників, що безпосередньо впливають на неї, а також за розробку і обґрунтування стратегій для протидії можливим загрозам та їхніми наслідками. Структура фінансової безпеки формується в залежності від особливостей державотворення і принципів публічного управління.

Створення механізму фінансової безпеки починається з розробки

концепції (рис. 2.11), а також відповідних стратегій і політик, що системно потребує чіткого визначення інтересів у сфері фінансової безпеки.

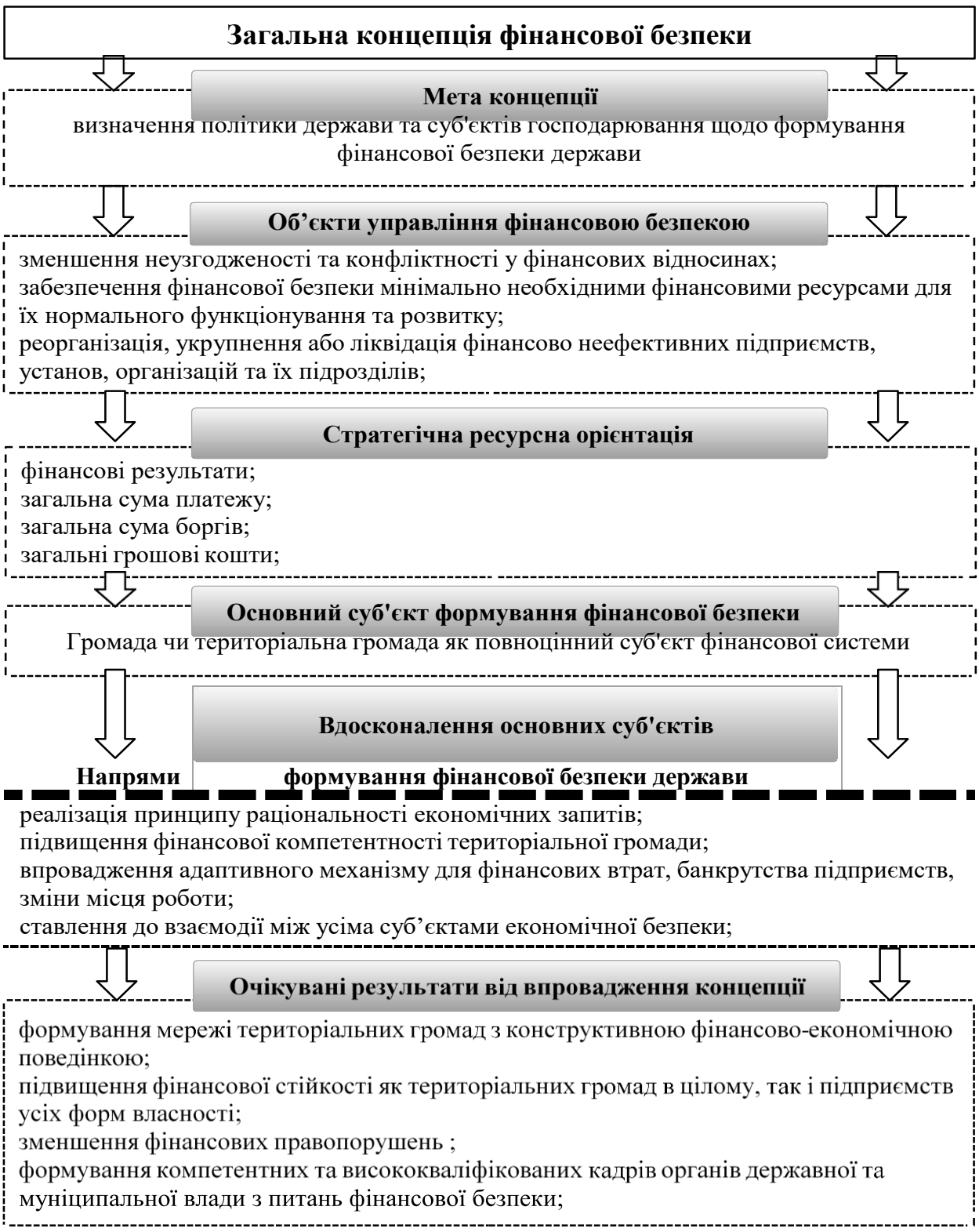

Рис. 2.11. Концепція фінансової безпеки держави

Джерело: розроблено автором

Необхідно підкреслити, що для методологічного забезпечення фінансової безпеки в Україні важливо розробити концепцію, яка визначить основні поняття і проблеми в цій сфері публічного управління, а також запропонує шляхи їх вирішення [5, с. 141]. Зміст такого документа не повинен бути статичним догматом; він має постійно та систематично оновлюватися. Ця концепція фінансової безпеки стане джерелом теоретико-методологічних ідей для формування підходів до розробки державних і корпоративних стратегій фінансової безпеки, а також для створення механізмів реалізації заходів зі зміцнення фінансової безпеки країни. В умовах нинішньої соціально-економічної та політичної кризи проблеми фінансового забезпечення не можуть бути вирішені одним державним органом чи навіть їх групою. Тому в розробленій концепції ключову роль відведено народній або територіальній громаді, на якій базується надійність і ефективність всієї системи фінансової безпеки держави як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Фінансова безпека може аналізуватися на двох рівнях: мікро та макро. На мікрорівні вона стосується фінансового благополуччя домогосподарств і підприємств, тоді як макрорівень включає фінансову стабільність держави. Аналіз фінансової безпеки України відіграє ключову роль для забезпечення макроекономічної стабільності країни, що дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення для зниження ризиків та формування дієвої монетарної та фіскальної політики. Оцінювання фінансової безпеки повинно базуватися на точній і повній інформаційній основі, яка служить фундаментом для глибокого аналізу та прогнозування [64, с. 796-797].

Управління фінансовою безпекою країни має включати різноманітні підходи: процесуальний, системний, функціональний та ситуативний, засновані на міцній нормативно-правовій базі, що визначає фінансову безпеку як інтегровану систему. Фінансова безпека ґрунтується на матеріальній основі, яка об'єднує її компоненти за економічним змістом і рівнями безпеки. Її стан формується під впливом економічних і неекономічних факторів, які можуть як підсилити, так і погрожувати її стабільності. Інформаційна складова фінансової

безпеки відіграє важливу роль у систематизації управління та визначенні загального рівня фінансової безпеки [39].

Фінансова безпека аналізується на мікро- та макрорівнях. На мікрорівні вона стосується фінансового благополуччя домогосподарств і підприємств, тоді як макрорівень включає оцінку фінансової стабільності держави, що є критичною для прийняття ефективних управлінських рішень щодо нейтралізації загроз і формування продуктивної монетарної та фіскальної політики. Оцінка фінансової безпеки має базуватися на точній та актуальній інформаційній основі, що є важливим для детального аналізу та прогнозування [6, 26, с. 93]. Управління фінансовою безпекою на державному рівні має включати комбінацію процесуальних, системних, функціональних та ситуативних підходів, опираючись на чітко визначену нормативно-правову основу, яка визначає фінансову безпеку як систему. Документи, про які йде мова, описують заходи, які спрямовані на підтримку не тільки фінансової, але й економічної та національної безпеки в цілому. Розглянемо більш детально державні структури, що регулюють фінансовий сектор. Рада національної безпеки і оборони України (РНБО) відповідає за координацію та контроль за виконавчою владою у сферах національної безпеки. Служба з питань економічної, соціальної та енергетичної безпеки в рамках РНБО фокусується на економічній безпеці, а питання фінансової безпеки відносяться до компетенції служби економічної безпеки. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) впливає на фінансову безпеку двома основними шляхами: регулюючи діяльність фінансових установ, зареєстрованих як акціонерні товариства, та контролюючи учасників фондового ринку. Національна комісія, що регулює діяльність у сфері фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), відіграє стратегічну роль у визначенні загроз та розвитку фінансових установ під час формування стратегії країни. Вона регулює всі фінансові установи, забезпечуючи дотримання міжнародних стандартів звітності. Діяльність банків в Україні, як державних так і приватних, підпадає під регулювання Національного банку України (НБУ), основна мета якого

полягає в забезпеченні економічної безпеки та стабільності банківської системи. Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), засноване після Революції Гідності у 2015 році, зосереджено на боротьбі з корупцією, займаючись виявленням, розслідуванням і розкриттям корупційних злочинів [172-178].

Реформування системи державного регулювання було ініційовано зі створенням у 2015 році Ради з фінансової стабільності, яка призначена для виявлення і реагування на ризики, що можуть порушити стабільність фінансової системи України. Щодо механізму забезпечення фінансової безпеки, він включає кілька основних компонентів [11, с. 4, 29]:

1) Ретельний моніторинг фінансового сектору та загальноекономічного стану.

2) Встановлення максимальних та критичних порогів для ключових індикаторів фінансової безпеки, перевищення яких може вказувати на ризики для стабільності системи.

3) Активні дії держави у виявленні та зменшенні загроз фінансовій безпеці.

Оглядаючи питання державного регулювання фінансової безпеки, можна визначити декілька ключових проблем:

1) На даний момент діють лише базові положення про економічну безпеку, що підкреслює недостатність нормативно-правової бази для регулювання на всіх необхідних рівнях;

2) Довгострокова документація не містить чітких вказівок для забезпечення фінансової безпеки країни;

3) Існує перекриття обов'язків серед деяких органів управління;

4) Є потреба у постійному моніторингу фінансової безпеки з ретельним аналізом динаміки індикаторів;

5) Прозорість діяльності регуляторів фінансового ринку залишається недостатньою. На рисунку 2.12. представлено механізм управління фінансовою безпекою держави.

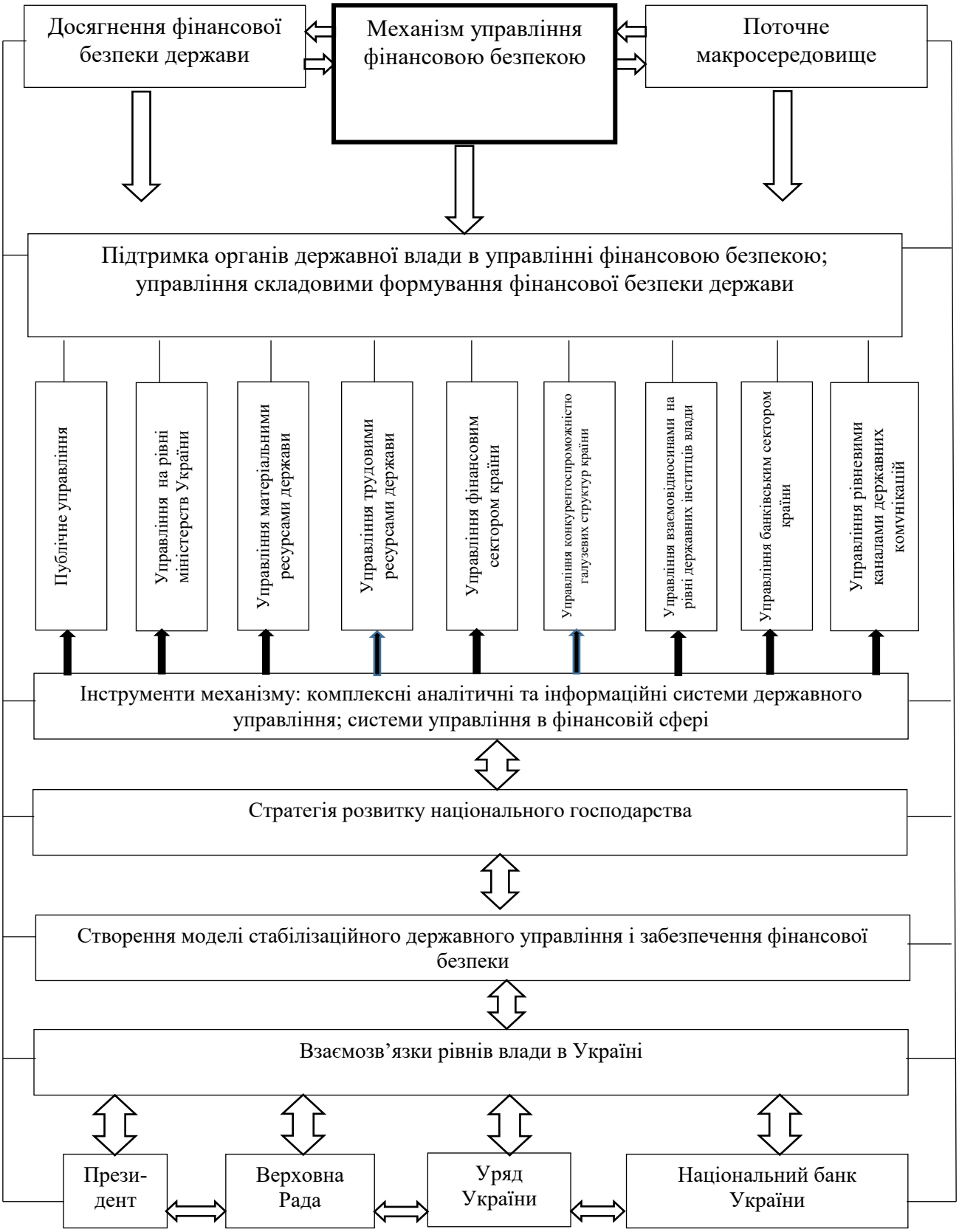

Рис. 2.12. Механізм забезпечення і управління фінансовою безпекою держави

Джерело: розроблено автором

Одним із визначальних напрямів забезпечення фінансової безпеки є регулювання грошово-кредитної сфери держави. На сучасному етапі головними завданнями в цій сфері є підтримання фінансової стабільності на макроекономічному рівні, сприяння фінансово-економічному зростанню та підвищення конкурентоспроможності економіки країни.

Наразі існують значні загрози для фінансової безпеки, серед яких: високий тиск на державний і місцеві бюджети, платіжна криза, інфляційні процеси, девальвація та коливання курсу національної валюти, зростання розміру державного боргу і скорочення джерел його фінансування, збільшення ризиків неплатежів, а також недостатній розвиток банківського, страхового та фондового секторів фінансової системи України. У зв'язку з цим важливим завданням є вдосконалення методичних підходів до забезпечення фінансової безпеки України, що включає створення ефективного інституційно-правового та організаційно-економічного механізму грошово-кредитної політики держави [28, с. 178] (рис. 2.13.).

Розробка універсального та ефективного інституційно-правового механізму монетарної політики має на меті створення дієвої системи державного управління із залученням основних дійових осіб, включаючи центральні органи та місцеві громади. Така структура дозволить ефективно регулювати учасників монетарних відносин, стимулювати розвиток цього сектору, систематизувати законодавство у фінансовій галузі, протидіяти деструктивним внутрішнім та зовнішнім впливам, створити механізми громадського контролю та забезпечити адекватну інформаційно-аналітичну підтримку для фінансової безпеки держави [10, с. 44]. Заходи, представлені на рис. 2.13., допоможуть створити інституційно-правові передумови для зміцнення фінансової безпеки грошово-кредитного сектору. Однак без вдосконалення інституційно-економічного механізму грошово-кредитної політики досягнення збалансованості та узгодженості між усіма учасниками та регуляторами цього процесу буде неможливим [45].

<table>
<tr><td colspan="3">Державне управління виконання грошово-кредитної політики</td></tr>
<tr><td>формальні правила:</td><td>Правила, які не регулюють монетарну складову</td><td>неформальні</td></tr>
<tr><td colspan="3">Головна мета:
Формування універсального інституційного та юридичного механізму грошово-кредитної політики з метою забезпечення фінансової безпеки України</td></tr>
<tr><td colspan="3">Напрями вдосконалення інституційно-правового розвитку грошово-кредитногосектору</td></tr>
<tr><td>Удосконалення стратегічного галузевого планування:
1. запровадження середньо-та/або довгострокового планування та прогнозування монетарних тенденцій;
2. безперервний моніторинг державного грошово-кредитної політики;
3. розробка сучасної методо-логії оцінки фінансової безпеки у грошово-кредитній сфері;</td><td>Покращення державного управління сектором:
1. забезпечення взаємодії різних суб'єктів регулю-вання фінансової безпеки;
2. систематизування управ-ління державною фінан-совою безпекою на основі функціональності;
3. чітке правове визначення функцій та повноважень кожного органу державного управління;</td><td>Створення сприят ливого економічного та правового середовища для розвитку галузі:
1. удосконалення нормативно-правової бази грошових відносин;
2. балансування адміністративних та економічних практик;
3. усунення руйнівного внутрішнього і зовнішнього впливу</td></tr>
<tr><td colspan="3">Очікувані результати від впровадження механізму</td></tr>
<tr><td>моделювання стратегічного планування розвитку грошово-кредитного сектору;
розроблення та затвердження концепції фінансової безпеки України
інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки в грошово-кредитному секторі;
визначення стратегічних пріоритетів розвитку;</td><td>- незалежна і прозора грошово-кредитна політика Національного банку України;
послідовність і взаємність грошово-кредитної, фіскальної та економічної політик;
розробка ефективної системи моніторингу та оцінки впровадження механізму;</td><td>зниження інфляції та девальвації валюти;
досягнення лібералі-зації моделі валютного регулювання;
збалансованість і неприхованість грошо-во-кредитного сектору;
підвищення грошової незалежності банківсь-кої системи України;</td></tr>
</table>

Рис. 2.13. Напрямки розвитку інституційно-правового механізму грошово-кредитної політики при формуванні фінансової безпеки України

Джерело: розроблено автором

На основі вищезазначеного можна розробити вдосконалений організаційно-економічний механізм грошово-кредитної політики для забезпечення фінансової безпеки України (рис. 2.14).

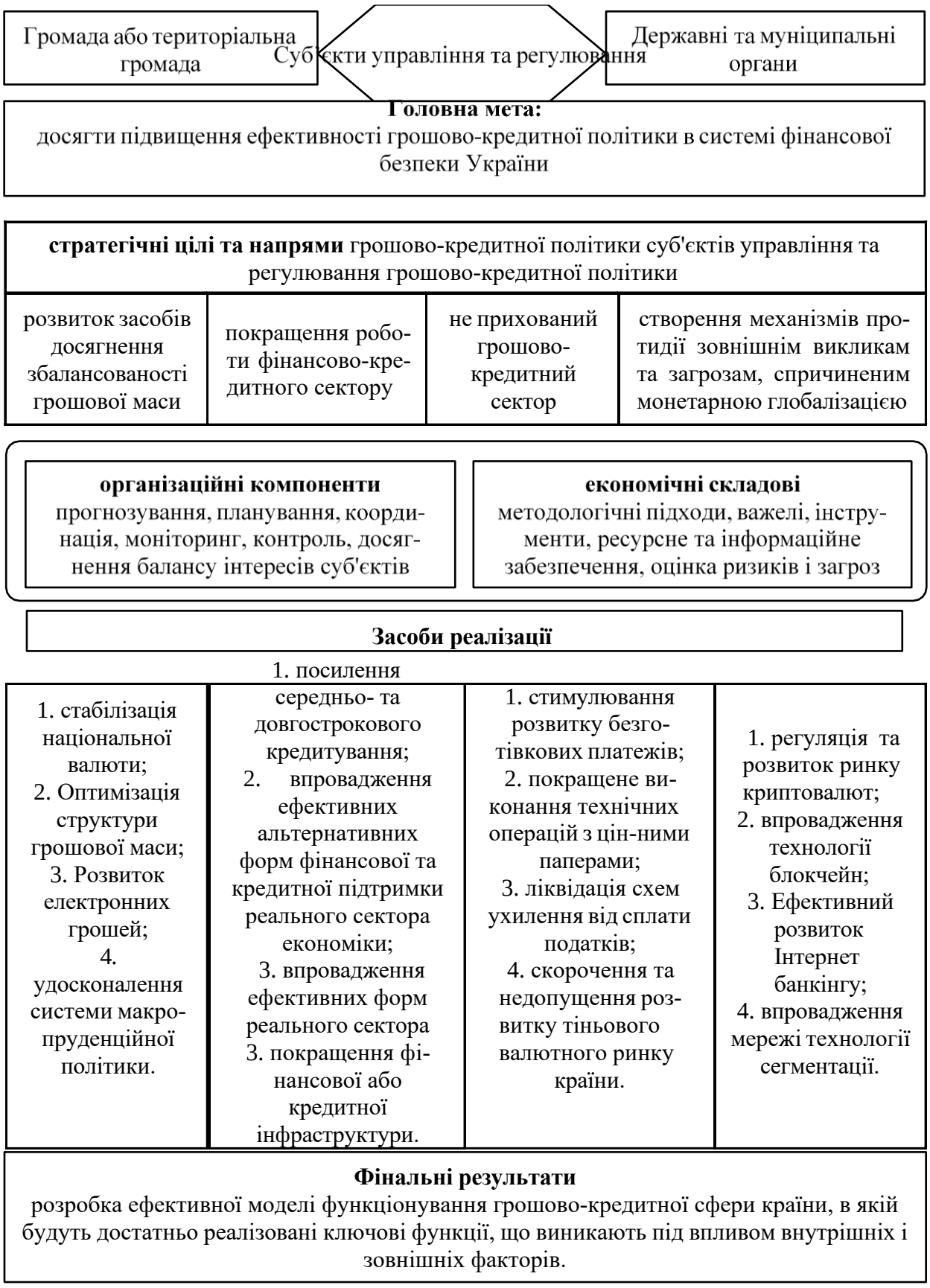

Рис. 2.14. Напрямки розвитку механізму грошово-кредитної політики при формуванні фінансової безпеки (сформовано на основі власних досліджень)

Джерело: розроблено автором

Впровадження та трансформація інституційно-правового і організаційно-механізму використання грошово-кредитної та фінансової безпеки України, який був сформований згідно матеріалів з рис. 2.14, у поєднанні стратегічних цілей і показників оцінки рівня ефективності (табл. 2.8.), дозволить покращити методологічні підходи в окремих сферах фінансової безпеки (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Стратегічні цілі і оцінки рівня ефективності формування фінансової безпеки України

Стратегічні напрямки	Показники успішності
Фактори фінансової стабільності держави	- ефективне управління фінансовим сектором і вдосконалення механізмів нагляду; - прозорість фінансового сектору; - стійкість фінансового сектору до зовнішніх викликів; підвищення стандартів корпоративного управління і ризик-менеджменту.
Макроекономічна позитивна динаміка	- забезпечення стабільності державних фінансів; підтримка кредитування для кредиторів і інвесторів; - створення сприятливих умов для залучення довгострокових інвестицій у економіку.
Використання фінансової інклюзії	- підвищення доступності та використання фінансових послуг; зміцнення захисту прав споживачів у сфері фінансових послуг; підвищення рівня фінансової грамотності населення.
Розбудова інституту фінансового ринку	- стимулювання розвитку небанківських фінансових послуг; створення ефективної інфраструктури ринків капіталу; - запровадження ліквідних ринків фінансових інструментів і механізмів зниження ризиків фінансових операцій; інтеграція фінансового ринку України у світову фінансову систему.
Поширення фінансових інновацій	- впровадження відкритої архітектури фінансового ринку і системи нагляду; - розвиток фінтех-ринку цифрових технологій та регуляторних платформ; - розвиток електронного публічного управління.

Джерело: розроблено автором

Комплексний підхід, що включає оптимізацію структури управління, реформування інструментів монетарної політики, впровадження інновацій,

покращення нормативно-правової бази та підвищення фінансової грамотності, сприятиме зміцненню макроекономічної стабільності та стійкості країни перед внутрішніми і зовнішніми викликами. Отже, основним результатом розробки та реалізації організаційно-економічного механізму грошово-кредитної політики для забезпечення фінансової безпеки України має стати створення ефективної моделі функціонування грошово-кредитної сфери країни [14, с. 384].

Для забезпечення більш ефективного управління фінансовою системою важливо адаптувати нормативно-правову базу до сучасних викликів. Це передбачає створення нових законодавчих актів та вдосконалення існуючих, що регламентують діяльність фінансового сектору, підвищення вимог до прозорості, відповідальності та звітності банків і фінансових установ.

Для досягнення потрібних результатів слід встановити та реалізувати стратегічні цілі і напрями грошово-кредитної політики. Основні завдання цих напрямів включають [52]:

– розроблення засобів для досягнення балансу в обігу грошової маси.

– вдосконалення діяльності у фінансово-кредитному секторі.

«детенізація» грошово-кредитного сектору для зменшення тіньових обігів коштів.

Практичне втілення запропонованих стратегічних ініціатив та поліпшення законодавчої бази митного контролю в контексті фінансової безпеки країни має на меті:

1) сприяти економічному зростанню та інтеграції країни до європейського економічного простору;

2) розширювати взаємовигідне співробітництво з іншими країнами;

3) знижувати вплив зовнішніх та внутрішніх загроз на фінансову безпеку. Стратегічні ініціативи з розвитку митного контролю в рамках системи фінансової безпеки країни мають вирішальне значення і базуються на детально проробленій структурі його механізмів.

Таблиця 2.9

Заходи публічного адміністрування щодо вдосконалення і комплексного забезпечення фінансової безпеки України

Напрямок удосконалення	Заходи для покращення	Бажаний результат
Банківська система (Національний банк України та комерційні банки)	- Зниження ставки девальвації для кредитних ресурсів; - Контроль за продажем державних цінних паперів комерційними банками; - Рефінансування або націоналізація ключових банків для посилення фінансової безпеки; - Введення податкових пільг для банків, які кредитують пріоритетні сфери; - Збільшення обсягу мікрокредитів; - Поліпшення захисту прав кредиторів; - Розробка удосконалених систем використання кредитних реєстрів банками.	- Зміцнення середньо- та довгострокового кредитування; - Розвиток фінансово-кредитного ринку; - Підвищення фінансового потенціалу банків; - Зміцнення стійкості банківського сектору до системних і форс-мажорних криз.
Небанківські фінансово-кредитні установи (страхові, лізингові, факторингові компанії, кредитні спілки)	- Збільшення венчурного фінансування у високотехнологічних секторах; - Запровадження кредитної кооперації та ефективне функціонування кредитних спілок; - Реформування лізингових відносин; - Стимулювання розвитку нових фінансово-кредитних установ, таких як форфейтинг, франчайзинг, факторинг і краудфандинг.	- Оптимізація інституційної структури фінансування національної економіки через збільшення інвестицій.
Фінансово-кредитна інфраструктура (фондові біржі, торгово-інформаційні системи, депозитарії, фонди, консалтингові структури, аналітичні агентства)	- Визначення теоретичних та практичних принципів діяльності зберігачів і реєстраторів цінних паперів; - Розвиток біржової торгівлі, зокрема міжнародної; - Надання аналітичної підтримки українським підприємствам у сфері фінансової безпеки; - Створення можливостей для ефективного спільного інвестування; - Впровадження механізмів державної та недержавної підтримки підприємництва.	- Забезпечення потреб фінансових суб'єктів у грошових ресурсах; - Зменшення витрат при взаємодії фінансових суб'єктів; - Постійне та надійне консультування та інформаційна підтримка.

Джерело: розроблено автором

Розгляднемо також і тратегічні підходи до удосконалення митного контролю, важливо знайти найбільш відповідну модель для їхньої реалізації. Визнаємо, що ефективна організація митного контролю як елементу управління дозволяє оптимізувати роботу митних служб, вибирати найкращі форми,

методи та заходи контролю, що сприяє впровадженню національної митної політики (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Стратегічні заходи щодо розбудови системи митного контролю в координатах виконання потреб фінансової безпеки країни (сформовано автором на основі власних досліджень)

№ з/п	Структурні елементи механізму митного контролю	Стратегічні ініціативи щодо розвитку митного контролю у системі фінансової безпеки держави
1	Агенти митного контролю та їх ресурси (складова агентства)	Ініціативи для збільшення чисельності та кваліфікації персоналу в Державній митній службі, включаючи підвищення заробітної плати, навчання та покращення корпоративної культури
2	Вдосконалення управління в митній службі	Покращення планування та прогнозування державних митних доходів, збільшення координації між центральними та територіальними органами, забезпечення обміну інформацією в реальному часі для кращої оцінки ризиків та порушень
3	Поліпшення законодавчої бази	Гармонізація національного митного законодавства із міжнародними стандартами, прийняття актів для регулювання зборів та контрольних процедур на кордонах
4	Розвиток інформаційної інфраструктури	Створення електронного митного середовища, збільшення кількості електронних декларацій, впровадження системи електронного моніторингу товарів, підвищення оснащеності технічними засобами контролю
5	Об’єкти під митним контролем (об’єктна складова)	Зміцнення адміністративної відповідальності за порушення митних правил
6	Методологічне забезпечення контролю	Вдосконалення методологічного забезпечення через застосування ризик-орієнтованих методів, розширене використання електронних перевірок, та імплементацію концепції безперервного контролю
7	Оцінка результатів митного контролю	Впровадження нових методів оцінки ефективності та результативності контролю, заснованих на бенчмаркінгу та визначенні інтегральних показників діяльності
8	Управлінські рішення по контрольним результатам	Підвищення відповідальності керівників за прийняття рішень, реалізація внутрішніх рекомендацій для оптимізації процесів митного контролю

Джерело: розроблено автором

Виконання теоретико-методологічних заходів, зазначених у таблицях 2.9 та 2.10, підсилить фінансову безпеку України в різних секторах. Втілення цих

заходів допоможе зменшити тіньову економіку у грошово-кредитній сфері, зняти ризики, що загрожують валютному сектору, та впровадити сучасні управлінські механізми для захисту фінансової безпеки на рівнях макро та мікроекономіки. Особлива увага має бути приділена удосконаленню законодавства, що захищає фінансову систему від протиправних дій і забезпечує компенсацію збитків через правопорушення. Такі заходи сприятимуть ефективній інтеграції України в глобальний фінансово-економічний простір.

2.4. Європейський досвід публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави

У країнах Європейського Союзу (ЄС) фактор фінансової безпеки складає провідне значення, оскільки цей компонент державного управління вона є невід'ємною частиною загальноєвропейської економічної інтеграції. Він повністю забезпечує стійкість та конкурентоспроможність економік держав-членів ЕС в координатах глобалізації світового устрою. Стратегії у сфері фінансів, офіційно прийняті в рамках Європейського Союзу, невпинно розвиваються та оновлюються, аби відповідати викликам сучасності і через ці причини сучасний ЄС спрямовує свої зусилля на розробку багатовекторних стратегій, які забезпечують фінансову стабільність і сприяють економічному зростанню.

1. Стратегія розвитку фінансового ринку: Союз ринків капіталу (СРК). Союз ринків капіталу (Capital Markets Union, CMU) — це масштабна стратегічна ініціатива Європейського Союзу, яка має на меті створення єдиного ринку капіталу в межах ЄС. Запропонована ще у 2015 році, стратегія націлена на ліквідацію бар'єрів, які ускладнюють вільне переміщення капіталу між країнами-членами. Завдяки цьому ЄС прагне забезпечити більш ефективне використання фінансових ресурсів та стимулювати інвестиції. Основні цілі цієї

стратегії включають:

а) розвиток фінансування бізнесу через механізм надання компаніям, особливо малим та середнім підприємствам (МСП), легшого доступу до капіталу з метою інвестування в інновації та розширення своїх бізнес-можливостей, сприяючи економічному розвитку ЄС;

б) інтеграція фінансових ринків через гармонізацію законодавства та фінансових стандартів країн-членів, що дозволяє формувати гнучкий та максимально ефективний ринок капіталу, відкритий для інвесторів і підприємств з усього Союзу [12, с. 113].

В) зміцнення фінансової стійкості направлена на запровадження нових інструментів та механізмів, які можуть запобігати системним ризикам, здатним негативно вплинути на фінансову стабільність у ЄС.

2. Банківський союз (Banking Union) — це комплексна система фінансового нагляду та регулювання банківського сектору, яка була запроваджена у відповідь на фінансову кризу 2008-2009 років. Основна мета цієї ініціативи як зміцнення стабільності банків у єврозоні та захист інтересів вкладників. Банківський союз складається з трьох основних компонентів:

а) єдиний наглядовий механізм (ЄНМ), який передбачає централізований нагляд за найбільшими банками єврозони під керівництвом Європейського центрального банку (ЄЦБ) і модель може забезпечувати дотримання банками загальних стандартів фінансової стабільності та мінімізує ризики для фінансової системи ЄС;

б) запровадження єдиного механізму вирішення проблем (ЄМВП) банків, що опинилися у фінансовій скруті, з метою недопущення банкрутства та мінімізації негативного впливу на європейську економіку в цілому.

в) єдина система страхування депозитів для формування сталої довіри громадян до банківської системи, і забезпечення захисту вкладів громадян у банках єврозони [49, с. 62-63].

3. Європейська стратегія з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (AML/CFT Strategy).

У 2020 році Європейська комісія прийняла нову стратегію з протидії відмиванню коштів (Anti-Money Laundering, AML) та фінансуванню тероризму (Countering the Financing of Terrorism, CFT) і вона покликана зміцнити фінансову безпеку та забезпечити прозорість фінансових операцій на всій території ЄС. Ключові напрямки стратегії сьогодні це:

а) робота єдиного наглядового органу, який здійснюєв нагляд за дотриманням правил AML/CFT у всіх країнах-членах ЄС, забезпечуючи єдність підходів та посилення контролю;

б) Єдині стандарти AML/CFT через гармонізація нормативно-правової бази у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму на території ЄС, що унеможливить використання фінансових систем для незаконної діяльності;

в) вдосконалення моніторингу транзакцій для подальшого посилення співпраці між фінансовими установами та регуляторами для відстеження підозрілих операцій та виявлення потенційних загроз у режимі реального часу [53].

4. Стратегія цифрових фінансів (Digital Finance Strategy). З огляду на стрімкий розвиток цифрових технологій, Європейський Союз розробив стратегію цифрових фінансів, яка спрямована на створення сучасної, конкурентоспроможної фінансової екосистеми, де переваги цифрових інновацій використовуються на благо громадян і бізнесу. Головні цілі названої стратегії включать такі положення:

а) Розвиток інноваційних фінансових послуг через практику Впровадження передових технологій, які забезпечують зручність, швидкість та безпеку фінансових операцій для користувачів;

б) Захист споживачів для аодальшого забезпечення високого рівня захисту клієнтів та їхніх даних у цифровій сфері, аби зменшити ризики кіберзлочинності та шахрайства;

в) Інтеграція цифрових рішень і створення єдиного цифрового ринку для фінансових послуг, що спростить доступ громадян та підприємств до

фінансових продуктів і послуг на території всього ЄС [23, с. 108].

Системний підхід до утворенні і підтримки фінансової безпеки в сфері публічного регулювання на рівні країн Європи базується на засадах комплексного і системному аналізі фінансових ризиків. Також включено інструменти постійного моніторингу та адаптації фінансової політики держави відповідно до наявних змін у зовнішньому / внутрішньому макросередовищі. Після закінчення глобальної фінансової кризи 2008 р. в практиці державного менеджменту країн ЄС було прийнято рішення про створення нових інституцій і механізмів державного актикризового регулювання. До цього переліку інституцій і механізмів тоді увійшли: Європейський механізм стабільності (ESM) та Єдиний механізм нагляду (SSM), які отримали статус частини більшої стратегії зміцнення фінансової стійкості для всього Європейського Союзу [451].

Прецедент європейської інтеграції сприяв розробці та імплементації спільних підходів до регулювання фінансових ринків, що включають контроль за банківським сектором, управління окремим державним боргом на рівні країни-члена і звісно ж податкову гармонізацію. У відповідь на глобальні фінансові кризи ЄС приймає спільні рішення щодо необхідного посилення роботи по координації політик європейської фінансової безпеки. Ці засади сформували необхідність утворення Європейської системи фінансового нагляду (ESFS), що об'єднує Європейський орган з банківського нагляду (EBA), Європейський орган з цінних паперів і ринків (ESMA) та Європейський орган з страхування та пенсійного забезпечення (EIOPA), всі вони інституційно здатні забезпечити гармонізацію публічного регулювання, публічного нагляду у фінансовій сфері на рівні всього ЄС [59].

Інтеграція в ЄС також включає економічний і валютний союз, що передбачає запровадження єдиної валюти – євро. Введення євро мало глибокий вплив на політику фінансової безпеки, оскільки воно вимагало і практики координації макроекономічної політики та дотримання спільних фіскальних правил. Так для забезпечення фінансової стабільності в межах економічного і валютного союзу, свого часу було, розроблено і впроваджено Пакт стабільності і зростання (SGP). Пакт встановлює принципові ліміти для бюджетного

дефіциту та державного боргу країн-членів ЄС. Центральним елементом політики фінансової безпеки для сучасної єврозони став Європейський центральний банк (ЄЦБ). Цей фінансовий інститут взяв на себе роль регулятора грошово-кредитної політики та наглядача за стабільністю всієї європейської банківської системи тощо. ЄЦБ без перебільшення отримав роль системного інституту для забезпечення фінансової стабільності в умовах кризових процесів на рівні ЄС, та здійснення монетарні інтервенції, що додає значної ліквідності всьому європейському банківському сектору (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Особливості і визначальні риси при формуванні фінансової безпеки в ЄС

Принципи фінансової безпеки	Механізми забезпечення	Інституції та організації	Результати та виклики
1. Прозорість та підзвітність	Суцільний моніторинг фінансових ризиків і швидке реагування на загрози	Європейський орган з банківського нагляду (ЕВА), Європейський орган з цінних паперів і ринків (ESMA)	Заходи зі стимулювання економічного зростання і зростання конкурентоспроможності, нові виклики для безпеки ЄС
2. Стабільність державного регулювання	Державний контроль над інфляцією, валютним курсом, доходами і видатками	Європейський механізм стабільності (ESM), Єдиний механізм нагляду (SSM)	Забезпечення зменшення макроекономічних ризиків, підтримка стійкого економічного зростання
3. Координація	Наднаціональне фінансове регулювання, спільна регулююча політика	Європейська система фінансового нагляду (ESFS), Європейський центральний банк (ЄЦБ)	Гармонізація регулювання, посилення роботи з координації політик фінансової безпеки
4. Системний підхід	Комплексний аналіз фінансових ризиків, адаптація політики	Європейський банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк	Інтеграція єврозони, забезпечення стабільності через координацію макроекономічної політики та фіскальних правил

Джерело: розроблено автором на основі [421-422]

Інтеграційні процеси в територіальному ареалі Європи значно потім вплинули на міжнародний вимір політики національної фінансової безпеки. Окремо країни ЄС почали активну співпрацю з рядом міжнародних фінансових інститутів, у їх числі Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Базельський комітет з банківського нагляду. Також практика комплексної

інтеграції в межах ЄС простимулювала держави-члени до того, щоб дотримуватися міжнародних стандартів і норм регулювання в області фінансової безпеки для зібльшення рівня прозорості і підзвітності всіх окремо працюючих національних фінансових систем.

Також зазначимо те, що європейські інтеграційні надбання і сформовані інститути наддержавного управління працюють як єдиний організм по відношенню до міжнародних фінансових форумів, міжнародних організацій. Розрахунок на те, що зміцнюватиме у майбутньому позиції ЄС на світовій арені. Вже саме в умовах сьогодення, Європейський Союз вдало використовує свій економічний та політичний вплив для сприяння стабільності міжнародної фінансової системи та протидії прогнозованим фінансовим кризам [60, с. 14]. Організаційні засади загальноєвропейської політики забезпечення фінансової безпеки представимо на рис. 2.15.

Рис. 2.15. Організаційні і фінансові засади забезпечення фінансової безпеки країн ЄС

Джерело: розроблено автором на основі [423-424]

Фінансове регулювання та нагляд є ключовими елементами політики

забезпечення фінансової безпеки, особливо в умовах глобалізованої економіки та зростаючих фінансових ризиків. Саме на рівні країн Європейського Союзу (ЄС) ефективно працюють досить різні моделі фінансового регулювання та нагляду, які були локально розроблені і потім адаптовані до національних умов, а також до інтеграційних вимог ЄС. Національні моделі країн відображають різноманітність підходів до державного управління фінансовою стабільністю, здійснення регулювання банківського сектору, забезпечення ефективного фінансового моніторингу.

1. Модель Німеччини. Сучасна європейська централізована модель фінансового регулювання передбачає зосередження функцій нагляду в одному національному органі, що має повноваження регулювати всі сектори того ж національного фінансового ринку.

В Німеччині подібна державна модель реалізується через роботу Федерального управління фінансового нагляду (BaFin), яке об'єднує функції нагляду за банками, ринком страхування, ринками всього капіталу. Інституція BaFin тісно взаємодіє разом Німецьким центральним банком (Bundesbank) для забезпечення державної фінансової стабільності. Окремо відзначено роль BaFin в ролі державного головного регулятора та наглядової інстанції в німецькому банківському секторі. Централізована державна модель у Німеччині формує засади для швидкого відгуку і реакції на кризові ситуації, вона вдало забезпечує координацію між різними секторами фінансового ринку та мінімізує очікуване дублювання регуляторних функцій ряду державних інституцій [443].

Також Німеччина активно використовує міжвідомчу координацію між BaFin, Bundesbank, Міністерством фінансів та іншими органами для забезпечення ефективного аналізу поточних і прогнозованих фінансових ризиків. Німецька стратегія також включає тісну співпрацю з Європейським центральним банком (ЄЦБ) та іншими європейськими наглядовими органами в рамках Європейського банківського союзу та Єдиного механізму нагляду (SSM).

2. Модель Великобританії. Децентралізовані моделі фінансового

регулювання можуть, в тому числі, базуватися на розподілі функцій між кількома спеціалізованими установами. Сучасна Великобританія є таким прикладом, бо саме сьогодні в ній залишається кістяк моделі, яку до свого виходу з ЄС вона використовувала. В рамках моделі наглядові функції розподілялися між трьома основними установами: Банк Англії (BoE), Управління з фінансового нагляду (FCA) та Управління з пруденційного регулювання (PRA). Банк Англії відповідав за забезпечення макроекономічної стабільності та регулювання системних ризиків, у той час як FCA здійснювало нагляд за поведінкою ринкових учасників, а PRA - за пруденційним регулюванням роботи банків та функціонування всіх страхових компаній [428].

Такий підхід став свого часу взірцем того, як можна ефективно розподіляти ресурси, знижувати ризик конфлікту інтересів та підвищувати гнучкість у відповідь на зміни глобального ринку. Децентралізована модель фінансового нагляду в Великій Британії має свої переваги, включаючи можливість глибшого спеціалізованого аналізу, адаптації до інновацій та швидшого впровадження нових регуляторних стандартів. Однак, вона також може призводити до проблем координації між різними наглядовими органами та створювати появу практики дублювання функцій між державними інституціями.

3. Французька модель. Вже Франція використовує сьогодні гібридну модель, в межах якої було поєднано елементи централізованого і децентралізованого підходів. Основними регуляторними органами для французької моделі фінансової безпеки є системний Banque de France. Банк відповідає за загальну фінансову стабільність та макропруденційний нагляд. Інші інституції державної моделі це Управління пруденційного нагляду і вирішення проблем (ACPR), яке реалізує пруденційний нагляд за банками та національними і іноземними страховиками. Крім того, Управління фінансових ринків (AMF) здійснює нагляд за ринками капіталу та діяльністю фінансових посередників. Показана гібридна модель Франції об'єднує визначальні переваги централізації і спеціалізації, і модель забезпечує як глибокий аналіз фінансових

ринків, так і ефективний нагляд за системними макроризиками. Такий підхід знижує рівень ризику можливої концентрації економічної чи адміністративної влади і дає можливості забезпечити належну координацію між регуляторними органами.

В свою чергу і Франція після кризових наслідків 2008-2010 рр. потужно посилила на державному рівні нормативну базу для контролю за банками та іншими фінансовими установами, впровадила нові механізми управління кризами та вдосконалила системи раннього попередження про фінансові загрози. Французька стратегія системно і постійно включає заходи з підвищення фінансової грамотності та прозорості, що допомагає підвищенню ступеня довіри в суспільстві до самої національної фінансової системи та допомагає знизити ризик формування кризових умов або зародків. Франція робить акцент на міжнародній координації, активно співпрацює з країнами ЄС, Європейськими регуляторами, а також з міжнародними фінансовими організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [434].

4. Національна стратегія фінансової безпеки Швеції. Швеція, як країна з відкритою економікою і високим рівнем фінансової інтеграції, приділяє значну увагу забезпеченню фінансової безпеки через підтримку стабільності банківської системи та ефективного управління власним державним боргом. На сьогоднішній день, центральними регуляторами є Шведський центральний банк (Riksbank) та Шведське управління з фінансового нагляду (Finansinspektionen).

Шведська модель фінансової безпеки базується на підході, коли відбувається поєднання практик ведення макро- та мікропруденційного нагляду. Шведський банк – Riksbank впевнено відповідає за монетарну політику і забезпечення стабільності цінового поля країни, а також виконує роль кредитора останньої інстанції, для формування ліквідності національного банківського сегменту. Національна регулююча інституція Finansinspektionen наглядає за активністю всіх банків, всього страхового сегменту, пенсійних фондів та ряду другорядних фінансових інституцій, що систематизує для всіх

учасників відповідність вимогам державного регулювання і забезпечення фінансової безпеки.

Швеція вже після 2010, 2011 рр. запровадила більш жорсткі вимоги до розміру капіталу та показників ліквідності банків, що додало стійкості всій фінансовій системі. У зазначений період було впроваджено і нормативно закріплено нові механізми управління ризиками, включаючи стрес-тести банків, для проведення постійного і вибіркового оцінювання для банківських установ можливостей витримування фінансових шоків. Шведська стратегія фінансової безпеки також передбачає активну співпрацю з іншими країнами ЄС та міжнародними організаціями для забезпечення стабільності фінансових ринків та запобігання фінансовим кризам і вже точно, що унікальною складовою є також залучення приватного сектора до процесу формування політики фінансової безпеки, що сприяє більшій прозорості та підвищенню ефективності регулювання (табл. 2.11). Як було зазначено на початку 2011 р. Європейський Союз на наддержавному рівні регулювання вдосконалив і наситив Європейську систему фінансового нагляду (ESFS) [435].

Таблиця 2.11

Порівняльний аналіз провідних національних моделей державного управління фінансовою безпекою держави ряду країн Європи

Базові і діючі моделі	Країна походження	Регуляторні інституції	Сутність і основа моделі	Особливості та результати
1. Централізована модель	Німеччина	BaFin, Bundesbank	Зосередження нагляду в одному органі; співпраця з ЄЦБ	Швидкий відгук на кризові ситуації; координація між секторами
2. Децентралізована модель	Велика Британія	BoE, FCA, PRA	Розподіл наглядових функцій між різними органами	Спеціалізований аналіз, гнучкість у впровадженні стандартів
3. Гібридна модель	Франція	Banque de France, ACPR, AMF	Поєднання централізованого і децентралізованого підходів	Ефективний нагляд за системними ризиками; міжнародна координація
4. Інтегрована модель	Швеція	Riksbank, Finansinspektionen	Комбінація макро- та мікропруденційного нагляду	Жорсткі вимоги до капіталу; співпраця з міжнародними організаціями

Джерело: розроблено автором на основі [418-420]

Нова вдосконалена система складається з трьох європейських наглядових органів (ESA): 1) Європейського банківського органу (EBA), 2) Європейського органу з цінних паперів та ринків (ESMA) та 3) Європейського органу з страхування та пенсійного забезпечення (EIOPA). Вказані інститути ЄС обов'язково взаємодіють з національними регуляторами країн ЄС, забезпечують гармонізацію регулювання та нагляду у фінансовій галузі на рівні всього ЄС.

Інтеграція на рівні ЄС дозволила створити більш узгоджену регуляторну базу, яка сприяє зниженню системних ризиків та забезпеченню фінансової стабільності. Водночас, європейська система залишає національним регуляторам країн ЄС доволі високий рівень автономії, за рахунок якого паралельно працюють специфічні національні особливості. Нова система містить і комплексні механізми вирішення конфліктів між національними регуляторами, також має алгоритм швидкого обміну інформацією по стану справ у фінансовій сфері і регуляторній політиці.

Центральні банки і регуляторні фінансові органи ЄС і країн Європи відіграють без перебільшення ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності. Всі вони системно реалізують функцію монетарного управління, функцію банківського нагляду, оперативного регулювання фінансових ринків, оцінки фінасіалізації державного управління. Центральні банки європейських держав, такі як Європейський центральний банк (ЄЦБ), Банк Англії, Bundesbank у Німеччині та Banque de France, відповідають за формування та реалізацію грошово-кредитної політики, і кінцевою метою для них є забезпечення існування європейської фінансової системи [446]. Центральні банки несуть і функцію кредитора останньої інстанції, вони формують і адмініструють пороги банківських систем. Всі поточні регуляторні органи на рівні ЄС, а саме Європейський банківський орган (EBA), Європейський орган з цінних паперів та ринків (ESMA) і кортеж національних фінансових регуляторів відповідає за прозору роботу банківських і небанківських фінансових установ, моніторинг фінансових ринків країн ЄС, а також за

забезпечення виконання нормативних вимог та стандартів. Наднаціональні і державні регуляторні органи формують «правила поведінки» на окремих або локальних фінансових ринках, контролюють діяльність фінансових установ, контролюють дотримання пруденційних вимог, які включають капітальні нормативи, ліквідність, управління ризиками та інші аспекти фінансової діяльності тощо [445].

У форматі існування Європейського Союзу особливо важливу функціональну роль звісно має ЄЦБ, який є центральним елементом єдиної грошово-кредитної політики для країн єврозони. ЄЦБ в останні 15 років значно розширив свої повноваження у сфері банківського нагляду через створення Єдиного механізму нагляду (SSM), який контролює діяльність найбільших банків у єврозоні, що дало йому прецедент монопольного формування підходів до фінансового нагляду. Вказані умови стали доленосними для зростання рівня прозорості, підвищення показника ефективності державного регулювання, зменшення системних фінансових ризиків і головне, значне зростання рівня довіри до інтегрованої європейської фінансової системи.

Європейський досвід і практичні надбання вказують, що ефективне управління фінансовою безпекою вимагає взаємодії між державними та приватними інститутами. Саме через подібну співпрацю ефективний моніторингу фінансових ризиків, відбувається швидке реагування на рівневі загрози та підтримується довгострокова стабільність фінансової системи європейських країн. Також не менш важливим аспектом є співпраця між державними та приватними інститутами у сфері управління кризами, бо вже в межах Європейського механізму стабільності (ESM) країни-члени єврозони мають доступ до механізму для надання фінансової підтримки країнам, які опинилися у фінансовій кризі. Приватні інвестори також відіграють важливу роль у реструктуризації державного боргу, беручи участь у переговорах про реструктуризацію або рефінансування боргів, що допомагає знизити фінансові навантаження на державний сектор.

Адаптація європейського досвіду у сфері фінансової безпеки є

визначальним і безповоротним завданням для сучасної України, яка прагне досягти високого рівня стабільності національної фінансової системи та у підсумку інтегруватися на правах поноцінного члена до лав європейської моделі. Європейський Союз (ЄС) сформував практику і накопичив досвід у сфері регулювання фінансових ринків, нагляду за банківським сектором та антикризового державного управління, що може стати корисним елементом для майбутньої України в контексті підвищення рівня її фінансової безпеки. Але візначимо, що існують як можливості для впровадження європейських практик, так і значні виклики та обмеження, які необхідно враховувати при адаптації цього досвіду в українських реаліях і моделі публічного управління [365, с. 311].

Європейський досвід у сфері фінансової безпеки пропонує Україні низку підходів та інструментів, які можуть бути ефективними для зміцнення її фінансової системи. По-перше, європейська практика впровадження єдиних стандартів банківського нагляду та регулювання, таких як Базель III, може сприяти підвищенню стійкості українських банків через застосування жорстких вимог до структури банківського капіталу, ліквідності та моделей управління ризиками. Досвід Європи корисний і в аспекті зниження ймовірності українських банкрутств банків, впровадження стрес заходів, розробки алгоритмів і програм власних банківських фінансових безпек.

По-друге, використання європейських механізмів управління кризами, у прикладі Єдиного механізму нагляду (SSM) і самого Європейського механізму стабільності (ESM), здатне формувати допомогу для України у створенні національної аутентичної моделі швидкого реагування на фінансові збої і банківські шоки. Так реорганізація національного Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за європейським зразком може підвищити всю довіру населення України до банківської системи, а у післявоєнний період сформувати внутрішній інвестиційний ресурс відновлення і насичення ліквідністю національної фінансової системи.

По-третє, європейські практики у сфері прозорості та звітності

фінансових установ дають технологію як подолати або зменшити ризики корупції в суспільстві, як покращити управління державними фінансами в Україні. Також відмічаємо, що впровадження стандартів Міжнародної організації з боротьби з відмиванням коштів (FATF) та дотримання норм ЄС щодо протидії фінансуванню тероризму ґрунтовно розвиває фінансову систему та посилює захист в питанні фінансової безпеки, що відображено в (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Адаптація європейського досвіду у сфері фінансової безпеки для України

Аспект адаптації	Витоки європейського досвіду	Можливості для України	Виклики для України	Рекомендації для сфери публічного управління
1. Банківський нагляд і регулювання	Впровадження стандартів Базель III	Підвищення стійкості банків до криз	Інституційна слабкість, відсутність належної інфраструктури	Розробка плану реформування, поступове впровадження стандартів
2. Управління кризами	Єдиний механізм нагляду (SSM), Європейський механізм стабільності (ESM)	Створення національних інструментів для швидкого реагування	Політична нестабільність, економічна волатильність	Посилення регуляторних органів, створення нових механізмів
3. Прозорість і звітність	Стандарти FATF, норми ЄС щодо протидії фінансуванню тероризму	Зменшення ризиків корупції, покращення управління фінансами	Високий рівень корупції	Підвищення прозорості, зміцнення співпраці з міжнародними партнерами
4. Фінансова грамотність	Освітні програми, підвищення обізнаності	Покращення розуміння фінансових продуктів	Низький рівень фінансової грамотності, обмежений доступ до фінпослуг	Проведення освітніх програм, розширення доступу до фінансових послуг

Джерело: розроблено автором

Незважаючи на очевидні переваги, визначаємо значні бар'єри для адаптації європейських практик в Україні. По-перше, це інституційна слабкість і відсутність належної регуляторної інфраструктури і сьогодні Україна має обмежені ресурси для забезпечення ефективного нагляду за банківським сектором і фінансовими ринками, що може ускладнити впровадження європейських стандартів. По-друге, високий рівень корупції в фінансовому

секторі залишається серйозною перешкодою для впровадження європейських практик. Корупція підриває довіру до регуляторних органів та створює сприятливі умови для ухилення від виконання нормативних вимог, що у підсумку призводить до отримання низької ефективності нових регуляторних заходів та підриву стабільності фінансової системи в країні [438].

По-третє, проблеми політичної нестабільності та економічної волатильності в Україні ускладнюють процес адаптації європейських моделей, особливо через часті зміни уряду та політичних пріоритетів можуть призвести до нестабільності в процесі реформування фінансової системи, а також до непослідовності у впровадженні політик, необхідних для зміцнення фінансової безпеки.

Також обов’язково відмічаємо бар'єр як недостатній рівень фінансової грамотності населення та обмежений доступ до фінансових послуг у ряді регіонів України через війну і руйнування. Наведені факти значно сьогодні ускладнюють розуміння нових регуляторних вимог і підходів, а також знижують ефективність публічних заходів з підвищення рівня фінансової стабільності держави [437].

Для ефективної адаптації європейського досвіду Україні необхідно враховувати специфіку національної економіки та національної фінансової системи. По-перше, необхідно розробити чіткий план реформування фінансового сектора, який би включав поступове впровадження європейських стандартів банківського нагляду, питань банківської капіталізації та системного і прозорого управління ризиками в цій сфері державного менеджменту. Україна може почати з найважливіших аспектів, таких як підвищення вимог до капіталу та ліквідності банків, та поступово переходити до більш складних фінансових стандартів. По-друге, принципово сформувати державний інститут наглядових та регуляторних органів, які далі будуть ефективно забезпечувати виконання нових правил і стандартів в аспекті саме фінансової безпеки. До таких реформ слід віднести і зміцнення роботи і регуляторної складової Національного банку України, запровадження нових інституцій, відповідальних за регулювання

фінансових ринків, та підвищення прозорості та підзвітності нових регуляторних органів.

По-третє, для успішної адаптації європейського досвіду принципово прозоре забезпечення тісної співпраці з міжнародними партнерами, такими як ЄС, МВФ та Світовий банк тощо. Україна має сформувати механізм використання можливої міжнародної або суто європейської технічної допомоги, фінансової підтримки та імплементації експертних знань у державні процеси створення необхідної інфраструктури та посилення інституційної спроможності. По-четверте, в сфері державного управління слід сконцентрувати увагу влади на факторах розвитку фінансових послуг і державного фінансового моніторингу [441].

Висновки до розділу 2.

1. Було досліджено основні компоненти та змістовну складову публічного управління з метою комплексного для забезпечення фінансової безпеки держави. Визначено, що публічне управління в цьому питанні передбачає аналіз, планування, реалізацію та контроль заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків і загроз для національного фінансового сектора. Виділено складову щодо необхідності досягнення балансу між бюджетною системою та іншими складовими фінансової системи, включаючи грошову, кредитну, податкову та валютну компоненти. Було удосконалено підхід до класифікації учасників фінансових відносин, які впливають на фінансову безпеку держави, включаючи державні органи, національні та іноземні фінансові установи, професійних учасників ринку, а також суб’єктів тіньової економіки та окреслено, що ці учасники відіграють важливу роль у регулюванні та управлінні наявними фінансовими потоками. Було проведено дослідження процесів того які державні органи забезпечують управління публічними фінансовими відносинами з метою забезпечення фінансової безпеки, та структуровано їх відповідно до їхніх функцій у державній фінансовій системі.

2. Було розроблено механізм публічного управління в напрямку цілісного забезпечення фінансової безпеки України, на засадах того, що наявні методи управління державною фінансово-економічною безпекою окремих суб’єктів економіки потребують модернізації для своєчасного запобігання новим кризовим явищам. Було сформовано концептуальний підхід до створення ефективного механізму забезпечення фінансової безпеки держави, який охоплює об'єктні та суб'єктні складові, систему індикаторів безпеки, а також інституційно-правові та організаційні структури, заходи та методи попередження можливих загроз для складових функціонування держави. Було надано оцінювання провідних факторів впливу на систему фінансової безпеки України, зокрема зовнішні та внутрішні загрози, а також їх наслідки для поточного державного управління.

Було розроблено рекомендації щодо впровадження оновленої стратегії і тактики забезпечення фінансової безпеки, орієнтованої на розвиток позитивних тенденцій у сфері публічного управління, в межах яких запропоновано організаційні заходи по вдосконаленню інституційно-правового та організаційно-економічного механізмів управління. Заходи мають бути спрямовані на комплексне посилення фінансової стійкості країни як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

3. Дослідження показало, що для досягнення належного рівня фінансової безпеки, державні органи мають здійснити комплексні заходи, спрямовані на формування дієвого механізму її забезпечення. Було запропонвано створення координаційного центру з питань фінансової безпеки, який би взаємодіяв із законодавчими, виконавчими та судовими органами влади, а також здійснював постійний моніторинг економічного та фінансового середовища для виявлення та прогнозування потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз. Проведений аналіз показав, що основні напрямки захисту фінансових інтересів держави охоплюють бюджетну та грошово-кредитну політику, функціонування фондового ринку, а також небанківський сектор фінансової системи. Не менш важливим є вдосконалення стратегічного планування на галузевому рівні та

оптимізація державного управління цими секторами.

4. Було проведене дослідження накопиченого досвіду публічного управління європейських країн для формування національної системи власної фінансової безпеки. Було визначено ключову роль системи фінансової безпеки у підтримці економічної стабільності, захисту національних фінансових інтересів та ефективному реагуванні на перманентні внутрішні та глобальні загрози. Було виявлено особливості європейських моделей фінансової безпеки для утворення прозорості, підзвітності та координації у забезпеченні національних інтересів.

Було обґрунтовано концептуальну основу для використання європейського досвіду в Україні, зокрема через адаптацію основних принципів фінансової безпеки ЄС, таких як прозорість, стабільність державного регулювання, координація та системний підхід до управління фінансовими ризиками, які мають бути імплементовані українську фінансову систему для зміцнення її стійкості. Обґрунтовано організаційно-управлінські заходи по систмній адаптації європейського досвіду для зміцнення рівня фінансової безпеки України. Заходи містять етапи впровадження єдиних стандартів банківського нагляду, створення національних механізмів для швидкого реагування на фінансові кризи, підвищення прозорості та підзвітності національних фінансових інституцій.

РОЗДІЛ 3
АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

3.1. Нормативно-правовий механізм публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави

За останні десять років, особливо з початку євроінтеграції України, простежуються динамічні тенденції до розбудови національних інститутів підтримки фінансової безпеки та стабільності. В основі їх діяльності – нормативно-правове забезпечення, що регламентує правила організації роботи, міжвідомчу взаємодію, координацію, управлінські функції та повноваження у сфері захисту фінансових інтересів. З початку 2014 року в Україні внесено суттєві зміни у законодавчу базу регулювання фінансового сектору (ринок цінних паперів, страхування, банківський сектор, запобігання відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом) та фінансової системи країни за такими сферами: управління державними фінансами, оподаткування, митниця. Тож в цілому вдосконалено нормативно-правовий механізм управління фінансовою безпекою в цілях посилення стійкості фінансової системи. Реформа децентралізації влади посилила інституційну, правову та фінансову спроможність органів місцевого самоврядування та місцевої влади до захисту фінансових інтересів, управління фінансовими ресурсами та спростила міжбюджетні відносини. Нормативно-правові засади державного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки висвітлені у працях Азаренкової Г.С. [2], Акімової Л. М. [4], Бондаренко А. І. [24], Бровко Л.І., [30], Бугайцова С. Г. [34], Гбур З. В. [52], Дмитрук П.С. [88], Кальмука О. [142], Колодізєва О. М. [152], Радіонова Ю. Д. [307], Савченко К.В. [318], Свірко С. В. [321], Ситник Н. С., Кравченко Б. О. [323], Хмелькова А. В. [356], Водночас, в дослідженнях

вказаних науковців не висвітлені теоретико-практичні основи управління фінансовою безпекою в системі державного управління, включаючи законодавчий механізм такого управління.

Різносторонньо підходить до питання правового забезпечення фінансової безпеки держави Радіонова Ю. Д. [307], визначає загальні теоретичні засади механізму правового забезпечення фінансової безпеки. Оболенський О. Ю., Обушна Н. І. [197] характеризують особливості формування вітчизняного механізму правового забезпечення фінансової безпеки.

Так Нікольчук Ю. М., Лопатовська О. О. наводять класифікацію системи нормативно-правових актів у підсистемі регулювання державного боргу залежно від правового статусу суб'єкта їх прийняття [195]: 1) міжнародні договори, ратифіковані Україною; 2) закони та постанови Верховної Ради України; 3) Укази Президента; 4) акти центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ); 5) нормативно-правові акти місцевої влади, органів місцевого самоврядування (ОМС). Відзначимо, що ця класифікація не враховує систему загальних та спеціальних нормативно-правових актів, розроблених Національним банком України, правові акти Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України. Також варто врахувати саму сутність поняття нормативно-правовий механізм, під яким вчені розуміють сукупність або систему нормативно-правових актів, за допомогою яких здійснюється регулювання бюджетної, податкової, митної, грошово-кредитної, валютної, банківської, небанківської та інших сфер державного управління. Сам нормативно-правовий акт являє собою «офіційний документ, прийнятий (виданий) уповноваженим на це суб'єктом у визначених законом формі та порядку, який встановлює норми права для неозначеного кола осіб і розрахований на неодноразове застосування». Тож, виходячи з визначення сутності нормативно-правовий акт доцільно класифікувати систему НПА у сфері забезпечення фінансової безпеки за головними повноважними суб'єктами управління та складовими фінансової безпеки держави або сферами

нормативно-правового регулювання [202, 289, 290, 191, 292].

Складність дослідження нормативно-правового механізму забезпечення фінансової безпеки полягає у наявності відмінних за сферами регулювання та функціями повноважних суб'єктів управління, створенням нових служб або комітетів в підпорядкуванні центральним органам виконавчої влади.

Беручи за основу теоретико-практичні розвідки та напрацювання провідних вчених в галузі державного управління, Акімова Л. М. [4] визначимо нормативно-правовий механізм публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки як сукупність нормативно-правових актів, розроблених, прийнятих, затверджених повноважними органами та суб'єктами регулювання фінансової сфери та законодавчих засобів впливу суб'єктів управління на складові фінансової безпеки.

Нормативно-правовий механізм управління забезпечення фінансової безпеки можна трактувати також як складову системи публічного управління, яка охоплює сукупність правових норм з регламентування, нормативного забезпечення організаційної, управлінської діяльності органів виконавчої влади, державних колегіальних органів у цій сфері, визначаючи фінансові та матеріально-технічні засади такої діяльності. За допомогою нормативно-правового механізму публічного управління реалізовується функція регулювання повноважних органів та суб'єктів у сфері фінансової безпеки, що полягає у створенні системи норм та правил впорядкування діяльності об'єктів управління. В Україні функціонує достатньо централізований та ієрархічно впорядкований нормативно-правовий механізм публічного управління у сфері фінансової безпеки (рис. 3.1). Функція нормативно-правового регулювання та розробки НПА у фінансовій сфері зосереджена за основними державними регуляторами (НБУ, МФУ, НКЦПФР),а підвідомчі їм служби відповідають за розробку нормативно-правових актів, пропозицій їх вдосконалення, узагальнення практики застосування законодавства.

В межах нормативно-правового механізму публічного управління у сфері

забезпечення фінансової безпеки існують достатньо складні взаємозв'язки, зважаючи на різний статус повноважних органів та суб'єктів управління та ступінь їх ієрархії, законодавчо закріплених функцій та повноважень. Інституційні зміни в державі та проведення реформ державного управління зумовили фундаментальні зміни в наявній законодавчій базі. Така перебудова пов'язана з прагненням до вступу в ЄС та імплементацією відповідних стандартів впорядкування діяльності державних інститутів [20].

Повністю незалежно функціонує Національний банк України зі статусом «особливого центрального органу державного управління», відповідального за розробку, прийняття нормативно-правових документів у валютній, грошово-кредитній, банківській сферах регулювання, а також здійснює впорядкування діяльності небанківських фінансових установ (страховиків, фінансових компаній, ломбардів, кредитних установ та інших).

НБУ відповідальний за банківське регулювання та нагляд, а також впорядкування діяльності небанківських фінансових установ (ФУ). Серед функцій НБУ: «банківське регулювання та нагляд», … «державне регулювання та нагляд на ринку небанківських фінансових послуг на індивідуальній, консолідованій основі»,… «державне регулювання та нагляд за юридичними особами, які надають фінансові або / та супровідні послуги в межах програм органів місцевого самоврядування або державних програм»,… «державне регулювання та нагляд за функціонуванням страхових компаній, перестраховиків», …, «валютне регулювання та нагляд», «регулювання у сфері протидії та запобігання відмиванню доходів, одержаних незаконним способом» [16].

Національний банк здійснює розробку нормативно-правових актів (постанови, інструкції, положення, правила) відповідно законодавству України та в межах його повноважень та компетенції, які обов'язкові до виконання державними органами влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами, здійснює видачу актів організаційно-

розпорядчого характеру, індивідуальної дії.

За Міністерством фінансів України закріплено повноваження щодо нормативно-правового регулювання фінансової, бюджетної, податкової, митної сфер, сфері адміністрування єдиного внеску на обов'язкове державне страхування громадян, у сферах порушення законодавства у відповідних напрямках державної політики, контролю за дотриманням законів державного внутрішнього фінансового контролю тощо. Міністерство фінансів формує та реалізовує державну політику контролю за дотриманням бюджетного, податкового, митного, боргового законодавства, узагальнює законодавчу практику у фінансовій сфері, розробляє пропозиції НПА, проєктів законів та інших НПА та надає їх для розгляду Кабінету міністрів України, а також погоджує проєкти НПА підвідомчих центральних органів виконавчої влади, зокрема Державної податкової та митної служб, Державної аудиторської служби (не є суб'єктом нормо творення). МФУ відповідальне за нормативно-правове регулювання у фінансовій, бюджетній, податковій, митній та інших сферах, які прямо або опосередковано впливають на фінансову безпеку, підготовку до імплементації міжнародних стандартів та законодавства. Податкові та митні органи вносять пропозиції з покращення законодавства у відповідній сфері та наказів МФУ, здійснюють розробку НПА у податковій, митній сферах, а також контроль суб'єктів господарювання за діючим законодавством (рис. 3.1).

Державна податкова служба України у визначеному порядку вносить на розгляду Міністерства фінансів пропозиції з покращення нормативно-правової бази, прийнятих Кабінетом Міністрів України та Президентом України нормативно-правових актів, центральних органів виконавчої влади, а також до наказів Міністерства фінансів; відповідальна за розробку проектів законів, актів Кабінету Міністрів України, Президента України, проектів наказів міністерства фінансів, розробку пропозиції до нормативно-правових актів у власній сфері діяльності; проводить контроль за дотриманням податкового законодавства.

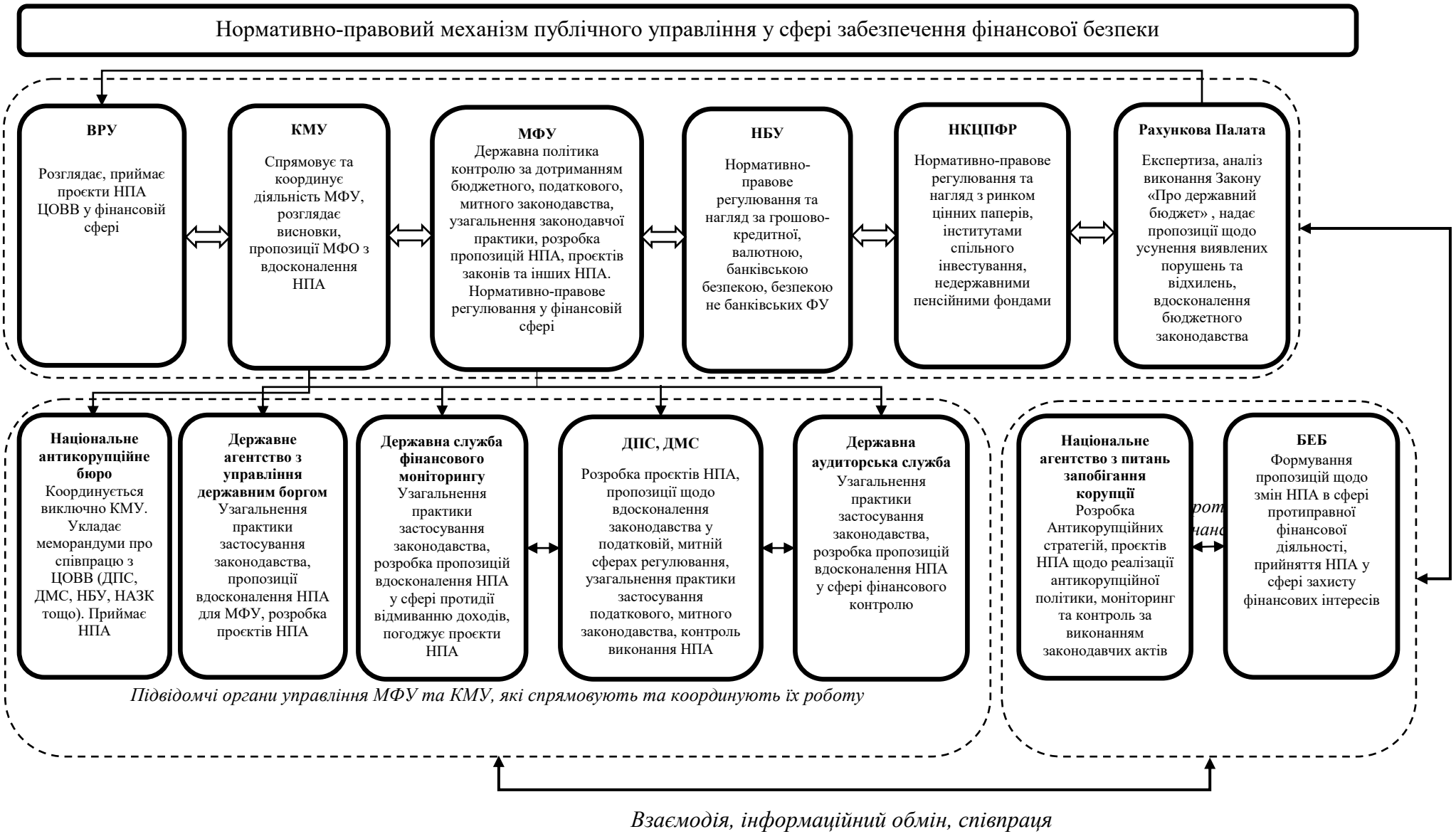

Рис. 3.1. Нормативно-правовий механізм публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки

Джерело: розробка автора

Подібні повноваження у сфері нормативно-правового регулювання виконує Державна митна служба України: узагальнення практики застосування законодавства у митній сфері, внесення пропозицій щодо покращення нормативно-правових актів на розгляд Міністерству фінансів, Кабінету Міністрів та Президенту України, центральних органів виконавчої влади; розробка проектів законів, актів Кабінету Міністрів та Президенту України, розробку пропозиції до нормативно-правових актів у власній сфері діяльності; проводить контроль за дотриманням митного законодавства [48].

На Державну службу фінансового моніторингу (підрозділ фінансової розвідки «адміністративного типу») покладено функції узагальнення практики застосування законодавства у її віданні, розробки пропозицій з покращення нормативно-правових актів, актів Кабінету Міністрів та Президента України, їх подачі Міністерству фінансів; погодження проєктів нормативно-правових актів, розроблених суб'єктами державного фінансового моніторингу у сфері протидії, запобігання відмиванню незаконно отриманих доходів, розробки пропозицій щодо стратегічних напрямків власної діяльності. Водночас, Програма стратегічного розвитку служби затверджується Міністерством фінансів, напрямки розвитку системи запобігання та протидії відмиванню коштів визначаються КМУ, що вказує на певною мірою залежність підрозділу фінансової розвідки від уряду та МФУ [44].

В частині реалізації міжнародних стандартів у сфері протидії та запобігання відмиванню доходів Держфінмоніторинг здійснює заходи з розробки пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правових актів, в тому числі прийнятий у грудні 2019 року Закон України «» спрямований на реалізацію рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, імплементацію в законодавство України вимог Директиви ЄС 2015/849 Європейського Парламенту та Ради «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму» та Регламенту ЄС 2015/847 «Про інформацію, що супроводжує перекази», обов'язкові для країн, які мають намір стати членами ЄС.

Згідно Бюджетного кодексу України діяльність місцевих фінансових органів керована та впорядкована саме нормами Конституції України, Бюджетного, Податкового кодексу, інших законів України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів, департаментів фінансів обласних державних адміністрацій, рішенням виконавчих комітетів [71].

З 2015 року нормативно-правовий механізм публічного управління у сфері фінансової безпеки набуває нових якостей. По-перше, відбувається щорічне планування нормотворчої діяльності, регуляторної активності повноважних органів та суб'єктів. Регуляторна діяльність у сфері фінансової безпеки стає окремим напрямком роботи ЦОВВ в Україні, що підлягає плануванню, оцінці результативності та постійному перегляду, модернізації законодавства. По-друге, плануються заходи з відстеження результативності прийнятих нормативно-правових актів та регулярно публікуються звіти щодо результатів дії прийнятих норм та положень, стану їх дотримання суб'єктами управління та суб'єктами господарювання. Огляд звітів про результативність окремих НПА свідчать про результативність нормотворчої діяльності у фінансовій сфері. По-третє, посилюється міжвідомча співпраця та координація, налагоджено інформаційний обмін між НБУ, МФУ, НКЦПФР та іншими ЦОВВ щодо стратегічного розвитку фінансового сектору України, що втілюється у відповідних стратегіях [155].

До нововведень можна віднести моніторинг регуляторної активності Міністерства фінансів України, що запроваджений з 2015 року та передбачає періодичне відстеження результативності регуляторних актів для розуміння щодо забезпечення виконання вимог положень нормативно-правових актів України [141].

З 2015 року запроваджено планування регуляторної діяльності Міністерства фінансів України та визначення очікуваних результатів від прийняття регуляторних актів (зменшення фіскального тиску, створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності, покращення процедур

внутрішнього державного аудиту, вдосконалення митного контролю, приведення НПА у відповідність законодавству та інші). Тобто регуляторні дії та рішення набули цілеспрямованого характеру. До системи нормативно-правових актів у фінансовій сфері належить (табл. 3.1, табл. 3.2):

Таблиця 3.1

Нормативно-правові акти забезпечення фінансової безпеки держави на макрорівні за її складовими

Класифікація НПА за складовими ФБ	Нормативно-правові акти
Загальне національне законодавство	
Загальне національне законодавство	Конституція України від 01 січня 2020 № 254к/96-ВР «Бюджетний кодекс України» від 01 серпня 2024 № 2456-VI «Податковий кодекс України» від 03 вересня 2024 № 2755-VI «Господарський кодекс України» від 03 вересня 2024 № 436-IV «Митний кодекс України» від 27 липня 2024 № 4495-VI Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 24 грудня 2023 № 1160-IV Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 29 липня 2023 № 183/98-ВР Закон України «Про національну безпеку України» від 09 серпня 2024 № 2469-VIII
Спеціальне національне законодавство	
Грошово-кредитна ФБ	Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 03 вересня 2024 № 2121-III Закон України «Про валюту і валютні операції» від 01 липня 2024 № 2473-VIII Закон України «Про платіжні послуги» від 20 червня 2024 № 1591-IX Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 20 червня 2024 № 1953-IX Рішення Ради Національного банку України «Про затвердження Порядку розроблення Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням» від 26 червня 2019 № 27-рд.
Бюджетна ФБ	«Бюджетний кодекс України» від 01 серпня 2024 № 2456-VI «Податковий кодекс України» від 03 вересня 2024 № 2755-VI «Господарський кодекс України» від 03 вересня 2024 № 436-IV «Митний кодекс України» від 27 липня 2024 № 4495-VI Постанова Верховної ради України Про Бюджетну декларацію на 2022 – 2024 роки від 15 липня 2021 № 1652-IX Закони України про Державний бюджет України на відповідний рік.
Боргова ФБ	«Бюджетний кодекс України» від 01 серпня 2024 № 2456-VI Закони України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2021 – 2024 роки Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з управлінням державним (місцевим) боргом» від 01 серпня 2012 № 815 Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Бюджетної декларації на 2022 – 2024 роки» від 31 травня 2021 № 548

Класифікація НПА за складовими ФБ	Класифікація НПА за складовими ФБ
Банківська ФБ	Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 03 вересня 2024 № 2121-III Закон України «Про валюту і валютні операції» від 01 липня 2024 № 2473-VIII Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 19 квітня 2024 № 4452-VI Закон України «Про платіжні послуги» від 20 червня 2024 № 1591-IX Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 23 вересня 2024 № 361-IX Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 20 червня 2024 № 1953-IX Закон України «Про захист персональних даних» від 27квітня 2024 № 2297-VI Закон України «Про споживче кредитування» від 01січня 2024 № 1734-VIII Закон України «Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків» від 20червня 2024 № 1985-VIII Постанова Національного банку України «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» від 19 травня 2020 № 65 Постанова Національного банку України «Про затвердження Правил здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України» в 2023 році від 25квітня 2023 № 56 Постанова Національного банку України «Про затвердження Положення про валютний нагляд» від 03 січня 2019 № 13 Постанова Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків» від 25 грудня 2014 № 863
ФБ небанківського сектору	Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 20.06.2024 № 1953-IX Закон України «Про страхування» від 20 червня 2024 № 1909-IX Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09 липня 2003 № 1058-IV Закон України «Про іпотеку» від 05 червня 2003 № 898-IV Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» від 19 червня 2003 № 979-IV Закон України «Про іпотечні облігації» від 22 грудня 2005 № 3273-IV Закон України «Про кредитні спілки» від 01січня 2024 № 3254-IX Закон України «Про Національний банк України» від 19 квітня 2024 від № 679-XIV Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09 липня 2003 № 1057-IV Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 № 2664-III
Валютна ФБ	Закон України «Про Національний банк України» від 19 квітня 2024 від № 679-XIV Закон України «Про платіжні послуги» від 20 червня 2024 № 1591-IX «Бюджетний кодекс України» від 01 серпня 2024 № 2456-VI «Податковий кодекс України» від 03 вересня 2024 № 2755-VI Закон України «Про валюту і валютні операції» від 01.07.2024 № 2473-VIII

Джерело: систематизовано автором

1. Загальне законодавства України – створена за принципом ієрархії система нормативно-правових актів та міжнародних договорів: Конституція України, Цивільний кодекс, Господарський кодекс, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Митний кодекс України, а також закони, що регламентують діяльність повноважних суб’єктів управління у сфері

забезпечення фінансової безпеки держави за її складовими.

2. Спеціальне законодавство: нормативно-правові акти спеціальної дії та підзаконні нормативно-правові акти із забезпечення фінансової безпеки на макрорівні за її складовими: грошово-кредитна; валютна; банківська безпека; безпека небанківського фінансового сектору; боргова; бюджетна безпека.

Власне інституційні зміни та перехід повноважень із регулювання небанківського фінансового сектору до НБУ після реформи «спліт» у 2020 році та надання центральному банку повноважень із підтримки фінансової стабільності в цілях сталого економічного зростання забезпечило фундаментальне оновлення законодавства в умовах реформування публічного управління.

Таблиця 3.2

Законодавство із врегулювання діяльності повноважних суб'єктів управління

Характеристика законодавства	Перелік нормативно-правових актів
Розроблені та прийняті Закони, Положення, які визначають правовий статус, принципи, завдання, центральних органів виконавчої влади, колегіальних органів управління в сфері фінансової безпеки	Закон України Про Національний банк України від 19 квітня 2024 № 679-XIV Указ Президента України «Про Раду з фінансової стабільності» від 27 травня 2023 № 170/2015 Закон України «Про Рахункову палату» від 04 травня 2024 року №576-VIII Положення КМУ «Про Міністерство фінансів України» від 27 грудня 2006 року № 1837 Постанова КМУ «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» від 29.12.2023 №227-2019-п Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» від 29 липня 2015 року № 537 Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку від 07 липня 2020 № 1063/2011 Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 01 січня 2024 №1150-IX Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 10 грудня 2023 №1698-VII

Джерело: сформовано автором на основі [216-228]

Правова інтеграція України до ЄС сприяла вдосконаленню нормативно-правового забезпечення публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки, адже відбуваються процеси фундаментального оновлення

законодавства у різних напрямках захисту фінансових інтересів.

Насамперед прийнято такі нові нормативно-правові акти, як Закон України «Про платіжні послуги» від 20 червня 2024 № 1591-IX, Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 20 червня 2024 № 1953-IX, Закон України «Про страхування» від 20 червня 2024 № 1909-IX, Закон України «Про кредитні спілки» від 01січня 2024 № 3254-IX, Закон України «Про валюту і валютні операції» від 01.07.2024 № 2473-VIII, Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 23 вересня 2024 № 361-IX. Нормами вказаних документів здійснено впорядкування діяльності учасників ринків фінансових послуг відповідно до особливостей їх функціонування, в якому значну частку займають фінансові компанії, кредитні спілки, страхові компанії. Водночас, чинне законодавство містить ряд прогалин, обмежень та труднощів, пов’язаних з практичною імплементацією. На відміну від країн ЄС, де існують чіткі часові рамки впровадження нових норм та положень в практичну площину та відповідні технічні стандарти (наприклад, щодо оновлення, модернізації інфраструктури ринку) в Україні не здійснюється планування імплементації нормативно-правових актів. Основні недоліки чинного законодавства у сфері захисту фінансових інтересів держави, приватного сектору та суспільства в Україні наведені та систематизовані у табл. 3.3. Варто також зазначити, що потребують оновлення інші нормативно-правові акти, зокрема з врегулювання діяльності недержавних пенсійних фондів, адже на сьогодні не дотримуються визначені нормами Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09 липня 2003 № 1057-IV) принципи недержавного пенсійного забезпечення: заінтересованості фізичних осіб, економічної заінтересованості роботодавців. Фактично рівень довіри до таких фондів в України низький, вони не користуються попитом серед населення [151].

Таблиця 3.3

Основні недоліки та обмеження чинного законодавства у сфері захисту фінансових інтересів держави, приватного сектору та суспільства в Україні

Нормативно-правовий акт	Недоліки, обмеження
Закон України «Про платіжні послуги» від 20 червня 2024 № 1591-IX	Складність адаптації до норм Директиви ЄС «Про платіжні послуги», яка забезпечує гнучкість ринку в ЄС для споживачів та фінансових компаній Норми закону можуть зумовлювати труднощі з запровадженням відкритого банкінгу (процедура надання банкам іншим компаніям фінансової інформації) через потребу у розробці технічних стандартів Високі фінансові, організаційні, технічні вимоги до для нових учасників платіжного ринку (розмір статутного капіталу, розкриття фінансової звітності) Складність практичного застосування окремих норм та положень Наявність фінансових та технічних бар'єрів для входу на ринок нових учасників (ліцензійні умови) Відсутність чітких механізмів вирішення спорів між постачальниками та користувачами платіжних послуг
Закон України «Про валюту і валютні операції» від 01.07.2024 № 2473-VIII	Правова невизначеність Наявність вимог щодо валютного контролю для певних операцій підприємств, що зумовлює адміністративне навантаження на бізнесу Ліміти на переказ іноземної валюти за кордон для фізичних та юридичних осіб Наявність ризиків для інвесторів через надання можливості НБУ введенні обмежень на репатріацію дивідендів в разі загроз фінансовій стабільності Обмеженість у використанні інструментів валютного хеджування Не врахування сучасних тенденцій у розвитку ринку цифрових фінансових активів
Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 20 червня 2024 № 1953-IX	Посилення адміністративного навантаження на небанківські фінансові установи через встановлення вимог до звітності та внутрішнього контролю, потреба у витратах на проведення аудиту, комплаєнсу Правова невизначеність через потребу додаткового врегулювання окремих питань діяльності фінансових установ (стандарти оцінки ризиків, порядок надання деяких послуг тощо) Відсутність перелік інструментів вирішення спорів між фінансовими установами та їх клієнтами Не узгодженість з нормами Директиви ЄС MiFID II
Закон України «Про страхування» від 20 червня 2024 № 1909-IX	Скорочення кількості видів обов'язкового страхування із 50 видів до 23 класів (включаючи страхування працівників, які працюють в небезпечних умовах), відповідно скорочення рівня соціальної захищеності населення Складність процесів ліцензування у зв'язку з потребою переоформлення ліцензій страховиками за класами страхування Впровадження вимог до капіталу та платоспроможності страховиків, що може зумовити скорочення страхового ринку через вихід страховиків. Відсутність норм щодо співпраці між наглядовими органами за страховим ринком України та іноземних держав
Закон України «Про кредитні	Збільшення ступеня регуляторного навантаження на кредитні спілки (вимоги щодо погодження кандидатів на керівні посади з НБУ, право

Нормативно-правовий акт	Недоліки, обмеження
спілки» від 01січня 2024 № 3254-IX	вимоги НБУ заміни керівників) Можливість передачі права вимоги сплати за кредитами може створити ризики недобросовісного управління такими угодами Відсутність деталізації нових фінансових послуг, які можуть надавати кредитні спілки, що сповільнює їх впровадження фінансовими установами
Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, …» від 23 вересня 2024 № 361-IX	Складні процедури належної перевірки клієнтів, зокрема малими організаціями, у яких відсутні фінансові ресурси для запровадження ризик-орієнтованого підходу Зростання ступеня навантаження на приватний сектор щодо перевірки та ведення звітності Недостатній ступінь комунікації між регуляторами та приватним сектором щодо проведення перевірок Недостатність врахування специфіки використання цифрових фінансових активів, включаючи криптовалюти

Джерело: сформовано автором на основі [221-245]

Досі не набув чинності Закон України «Про віртуальні активи», не зважаючи на тривалі дискусії повноважних суб'єктів управління на центральному рівні влади (НБУ, НКЦПФР, Міністерства цифрової трансформації) щодо законодавчого визначення видів забезпечених цифрових фінансових активів, операцій з такими активами, які мають підлягати оподаткуванню. Така ситуація спричинена потребою у приведенні у відповідність вітчизняних норм до норм вже діючого в ЄС MiCA. На разі, ринок цифрових фінансових активів (в першу чергу криттоактивів), який динамічно розвивається в Європі, мало врегульований в Україні.

Протягом 2022-2024 року Національний банк України (НБУ) забезпечив адаптацію нормативно-правових актів до умов воєнного стану в цілях підтримки стійкості банківської системи, небанківського фінансового сектору, посилення фінансового моніторингу ділових фінансових відносин та протидії незаконному відмиванню коштів. Регуляторні зміни також стосувалися функціонування валютного ринку з поступовим переходом до валютної лібералізації діяльності бізнесу [158].

Для забезпечення безперебійного функціонування банківських установ прийнято положення щодо розробки внутрішніх документів банками,

небанківськими фінансовими установами щодо безперебійного їх функціонування для продовження надання основних фінансових послуг, а також щодо можливості оперативної зміни режимів роботи фінансових установ, адаптації їх роботи до умов воєнного стану. НБУ визначив три режими функціонування фінансових установ: підвищеної готовності, обмеженої готовності, критичний режим.

В цілях адаптації банківської діяльності до міжнародних стандартів НБУ внесено зміни до Положення про ліцензування банків, затвердженого Постановою НБУ від 22 грудня 2018 року № 149. Зміни стосувалися підвищення вимог до прозорості та репутації банків [167].

Для забезпечення стабільності функціонування банківської системи, підтримки міжнародних резервів НБУ приймає Постанову «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24 лютого 2022 року № 18 (далі Постанова №18). Норми Постанови передбачали введення обмежень на проведення банками ряду операцій, зокрема на видачу готівки понад 100 тис. грн. на одного клієнта в день, видачу готівки в іноземній валюті понад 100 тис. грн. в день, видачу готівки клієнтам за кордоном понад 12,5 тис. грн. на 7 днів, заборона на видачу ощадних сертифікатів банками в іноземній валюті, заборона на торгівлю валютними цінностями для повноважних установ (за певними винятками продажу іноземної валюти в готівковій, безготівковій формі фізичними, юридичними особами та за винятком продажу іноземної валюти фізичними особами до 100 тис. грн. в день з зарахуванням на рахунок коштів від продажу).

Таким чином, призупинено функціонування валютного ринку за винятком операцій з продажу іноземної валюти для запобігання панічним настроям на ринку, встановлено фіксований обмінний курс, введено мораторій на транскордонні платежі, призупинено проведення банками видаткових операцій за рахунками резидентів рф, призупинено випуск електронних грошей банками-резидентами, поповнення електронних гаманців та розповсюдження електронних грошей [169].

На період дії Постанови №18 НБУ встановив ліміти відкритої валютної позиції: загальної довгої відкритої валютної позиції не більше 5%, короткої відкритої валютної позиції – не більше 5%. Банківським установам заборонено транскордонні перекази валютних цінностей нерезидентам з України, переказувати кошти з кореспондентських рахунків на рахунки банків-нерезидентів, за певними випадками (надання кредитів нерезидентам, з погашення кредитів банками перед нерезидентами, переказів нерезидентам за операціями імпорту, виконання зобов'язань за імпортними операціями перед іноземними експортно-кредитними агенціями тощо).

Водночас Постановою №18 передбачено підкріплення банкоматів готівкою без встановлення обмежень, забезпечення безперебійної роботи відділень банків, безперебійного доступу до сховищ, сейфів клієнтів, рефінансування банків НБУ для підтримки їх ліквідності терміном до одного року, здійснення НБУ підкріплення готівкою без обмежень, відсутність обмежень на здійснення урядом платежів [169].

Вже в листопаді 2022 року, зважаючи на стійкість банківської системи та її ліквідності, НБУ скасовано бланкове рефінансування банків, за яким обсяг отриманих банками кредитів на початку березня 2022 року складав понад 160 млрд. грн., а вже на листопад 2022 року скоротився до 54,4 млрд. грн. при цьому продовжено можливість отримання банками класичного рефінансування під забезпечення (Постанова Правління Національного банку України від 4 листопада 2022 року № 228).

У 2024 році Постанову №18 оновлено, зокрема внесено такі обмеження, як заборона надавачам платіжних послуг здійснення переказів з рахунків фізичних осіб понад 150 тис. грн. в місяць протягом 1 жовтня 2024 року – 31 березня 2025 року з використанням електронних платіжних засобів (за винятком власних переказів між рахунків та волонтерської діяльності) [167].

Поступово також знімаються валютні обмеження шляхом валютної лібералізації на основі відповідної стратегії НБУ, що передбачає перехід до більшої гнучкості курсу обміну гривні, повернення до режиму інфляційного

таргетування для збільшення можливостей для торгових операцій бізнесу, сприяння кредитуванню та інвестуванню, лібералізації торгового фінансування, управління банківськими валютними ризиками.

У травні 2024 року НБУ оголосив про впровадження заходів пом'якшення валютних обмежень для вітчизняних підприємств (внесення змін до Постанови №18): скасування всіх обмежень на імпорт робіт, послуг; для сприяння надходженню експортної виручки забезпечено можливість бізнесу купівлі – переказу валюти для оплати портових, аеропортових зборів; для сприяння інвестиціям надано можливість репатріації дивідендів за акціями, корпоративними правами за результатами діяльності з 1 січня 2024 року обсягом 1 млн. євро в місяць; для ввезення в Україну нового обладнання надано можливість переказу коштів за операціями оренди/лізингу за кордон без додаткових обмежень щодо предмету цих операцій; пом'якшено обмеження в частині погашення нових кредитів шляхом спрощення умов купівлі валюти резидентами для повернення, обслуговування зовнішніх позик терміном до одного року; надано можливості погашення процентів за зовнішніми діючими кредитами з обсягом переказу не більше 1 млн. євро [179-181].

Для посилення контролю за незаконними операціями, пов'язаними з відмиванням коштів, затверджено зміни у сфері фінансового моніторингу (Постанова Правління Національного банку України 05 жовтня 2024 року № 121), які передбачають вимоги до банків щодо перевірки структури власності та інформації про кінцевих бенефіціарів власників підприємств, ведення переліків клієнтів в електронному вигляді із встановленими рівнями ризику ділових відносин (операції без ділових відносин).

Для адаптації регулювання та нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ (страхових компаній, кредитних спілок), небанківських фінансових груп, учасників ринку платіжних операцій, осіб з надання посередницьких фінансових послуг, колекторських компаній Постановою НБУ «» від 06 березня 2022 року знято можливість застосування регулятором заходів впливу на вказані установи за порушення строків подання звітності, строків

подання фінансової та консолідованої фінансової звітності, вимог щодо наявності власного капіталу, щодо подання НБУ документів про реєстрацію, ліцензування, обов'язкового подання інформації на власних веб-сайтах [200].

НБУ також скасовано застосування заходів впливу: 1) до страховиків при порушення обов'язкових нормативів, критеріїв платоспроможності, достатності капіталу, ліквідності, ризикованості операцій та якості операцій; 2) до кредитних спілок: при порушенні законодавчо визначених фінансових вимог та нормативів, які обмежують ризики за операціями з фінансовими активами; 3) до небанківських фінансових установ при порушення обов'язкових фінансових нормативів, вимог з обмеження ризикових операцій з фінансовими активами.

При цьому для дії вказаних норм страховики та кредитні спілки мають дотримуватись обмежень щодо виплат премій, бонусів, матеріальних винагород керівникам, дивідендів акціонерам, щодо операцій з подальшими ризиками неплатоспроможності, щодо збільшення обсягів капітальних інвестицій тощо. Кредитним спілкам обмежено видачу готівки понад 100 тис. грн. в день кожному її члену в національній валюті.

Підсумовуючи, в умовах військового вторгнення нормативне регулювання банківської, валютної, грошово-кредитної безпеки, безпеки небанківського фінансового сектору зосереджене на підтримці стійкості банківських установ шляхом надання можливості бланкового рефінансування, обмежень на зняття готівкових коштів та продажу іноземної валюти, забезпечення безперебійності роботи банків, фіксації обмінного курсу, скасування заходів впливу за порушення законодавчих вимог небанківськими фінансовими установами, посиленню фінансового моніторингу [192].

Огляд системи нормативно-правових актів України за складовими фінансової безпеки дає змогу визначити об'єкти нормативно-правового регулювання публічного управління у цій сфері: бюджетна система та бюджетний процес, міжбюджетні відносини; процеси здійснення зовнішніх та внутрішніх місцевих запозичень, державний борг; відносини у сфері справляння податків та зборів на центральному та місцевому рівнях; відносини

у сфері справляння митних платежів на центральному та місцевому рівні; відносини у сферах забезпечення грошово-кредитної безпеки, валютної безпеки, безпеки небанківського фінансового сектору. Законодавчі зміни сприяли посиленню захисту фінансових інтересів саме споживачів фінансових послуг шляхом посиленню вимог до діяльності фінансових установ, що опосередковано впливає на стан фінансової безпеки держави (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Об’єкти нормативно-правового регулювання у сфері забезпечення фінансової безпеки України

Джерело: систематизовано автором

Функціонування нормативно-правового механізму публічного управління все більше набуває стратегічної спрямованості у зв’язку з посиленням міжнародного співробітництва, що потребує від повноважних органів розробки стратегії державної фінансової політики. Зважаючи на вище зазначене, дослідимо детальніше стратегічні документи у сфері забезпечення фінансової безпеки України. З початку незалежності не було сформовано стратегії або концепції захисту фінансових інтересів, а окремі проблеми фінансової безпеки визначалися в системі захисту національних інтересів або були виділені в стратегії забезпечення економічної безпеки.

Це пов’язано з тим, що тривалий проміжок часу фінансова безпека розглядалася як компонент національної або економічної безпеки, відповідно

нормативно-правове забезпечення характеризувалося фрагментарністю, нестабільністю, обмеженістю регулювання та захисту фінансових інтересів.

В цілому з 1997 року з прийняттям Концепції національної безпеки України та в подальшому інших стратегічно важливих документів у сфері національної безпеки поступово еволюціонує як державна фінансова політика, так і нормативно-правовий механізм публічного управління. Нові виклики та загрози призвели до необхідності створення нових державних установ та інституційної розбудови, що і сприяло розвитку системи нормативно-правових актів за складовими фінансової безпеки (табл. 3.4).

В цілому до основних недоліків систематизованих у таблиці 3.3 стратегічних документів належать: не достатньо висвітлено проблематику фінансової безпеки, відсутнє відповідне поняття та її роль в національній безпеці; не визначає понять фінансова безпека, фінансова політика, інтереси держави у фінансові сфері; містить окремі напрямки державної політики у фінансовій сфері, відсутній цілісний механізм захисту фінансових інтересів, не сформовано системо утворюючі елементи її регулювання [295].

Водночас, згідно Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року №964-IV визначено поняття «національна безпека» – як «захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства, держави, за якої забезпечуються своєчасне виявлення, запобігання, нейтралізація реальних, можливих загроз національним інтересам у сферах фондових ринків, обігу цінних паперів, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, податково-бюджетної, митної політики, ринку банківських послуг, монетарної та валютної політики» як сферах державного управління [326].

У Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року №964-IV також частково були визначені загрози фінансовій безпеці (хоча прямо загрози не були зазначені, а опосередковано через ідентифікацію негативних чинників впливу на економічну безпеку): суттєве скорочення ВВП; нестабільність правового регулювання відносин у сфері фіскальної (фінансової) політики держави; відсутня програма запобігання фінансовим кризам; ріст кредитних ризиків; великий ступінь боргової

залежності держави, критичний обсяг державних зовнішнього, внутрішнього боргу [218].

Таблиця 3.4

Стратегічні документи у сфері забезпечення фінансової безпеки: переваги та недоліки

Стратегічний документ	Змістовна характеристика
Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року №964-IV	Визначає сфери захисту життєво важливих інтересів суспільства: фондові ринки, обіг цінних паперів, ринок фінансових послуг, захист прав власності,…, податково-бюджетна, митна політика, …, ринок банківських послуг, …, монетарна та валютна політики». Частково визначає загрози фінансовій безпеці (хоча прямо загрози не були зазначені, а опосередковано через ідентифікацію негативних чинників впливу на економічну безпеку): скорочення ВВП; нестабільність правового регулювання відносин у сфері фіскальної (фінансової) політики держави; відсутня програма запобігання фінансовим кризам; ріст кредитних ризиків; великий ступінь боргової залежності держави, критичний обсяг державних зовнішнього, внутрішнього боргу. Визначає напрямки державної політики з питань національної безпеки у фінансовій сфері: реформування системи оподаткування, стимулювання фінансово-кредитної сфери, призупинення виведення капіталу за кордон, скорочення поза банківського обігу грошової маси, збалансованість бюджетної сфери, внутрішня й зовнішня захищеність національної грошової одиниці, цінова стабільність, захист інтересів вкладників фінансового ринку, виваженість політики запозичень.
Стратегія національної безпеки «Україна у світі, що змінюється» від 12 лютого 2007 року № 105	Визначає внутрішні загрози фінансові безпеці: валютні ризики, неефективність використання коштів державного та місцевих бюджетів; високий ступінь тінізації економіки, відсутність стимулів для легалізації доходів населення; надмірність впливу іноземного капіталу на розвиток деяких стратегічно важливих секторів національної економіки, зростання питомої ваги іноземного капіталу в таких галузях
Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» від 15 серпня 2012 р. № 569-р.	Визначає негативні чинники створення зовнішніх та внутрішніх загроз у цій сфері, мету концепції, шляхи та способи розв’язання наявних проблем, заходи посилення фінансової безпеки за її складовими (бюджетна, банківська, податкова, валютна, безпека в управлінні державним боргом, у сфері фінансів реального сектору економіки, небанківського фінансового сектору, фондового ринку).
Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року від 11 серпня 2021 № 347/2021	Визначає ключові завдання у сфері фінансової безпеки відповідно наявним викликам та загрозам, стану фінансової безпеки країни.

Джерело: розроблено автором за даними [285-288].

В Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19

червня 2003 року №964-IV лише містяться окремі напрямки державної політики у фінансовій сфері, натомість відсутній цілісний механізм забезпечення фінансових інтересів країни, не сформовані системо утворюючі елементи її регулювання [317].

Відзначимо, що така ситуація пов'язана насамперед з тим, що до законодавчо визначених повноважень Ради з національної безпеки й оборони України належить лише прийняття рішень щодо стратегічних національних інтересів України напрямків та концептуальних підходів забезпечення національної безпеки у різних сферах, фінансовій в тому числі [297].

До напрямків державної політики з питань національної безпеки у фінансовій сфері згідно Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року №964-IV віднесено: реформування податкової системи, пожвавлення фінансово-кредитної сфери, припинення відтоку капіталу за кордон, скорочення рівня поза банківського обігу грошової маси, збалансований розвиток бюджетної сфери, внутрішня та зовнішня захищеність національної валюти, її стабільність, захист інтересів вкладників та в цілому фінансового ринку, виважена політики внутрішніх та зовнішніх запозичень [304].

В Законі України «Про національну безпеку України», прийнятому у 2018 році, в редакції від 31 березня 2023 №2469-VIII, мало йдеться про фінансову безпеку держави як складову національної. Нормативно-правовий документ визначає «національну безпеку» як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз». У Законі лише зазначено про те, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення та економічної та інших видів безпеки держави як одного за напрямків політики [296].

Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року №964-IV став основою для розробки Стратегії національної безпеки «Україна у світі, що змінюється» від 12 лютого 2007 року № 105 (втратила

чинність на підставі Указу Президента № 287/2015 від 26.05.2015) [341].

У Стратегії національної безпеки від 12 лютого 2007 року № 105/2007 було визначено внутрішні загрози економічній безпеці, в тому числі фінансовій: валютні ризики, неефективність використання коштів державного та місцевих бюджетів; високий ступінь тінізації економіки, відсутність стимулів для легалізації доходів населення; надмірність впливу іноземного капіталу на розвиток деяких стратегічно важливих секторів національної економіки, зростання питомої ваги іноземного капіталу в таких галузях [336].

У 2015 році попередня стратегія національної безпеки [] була змінена на Стратегію національної безпеки України від 26 травня 2015 № 287/2015 (втратила чинність у зв'язку з Указом Президента від 14 вересня 2020 № 392/2020) саме за рішенням Ради національної безпеки і оборони України [363].

У 2020 році прийнято Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), в якій відсутні як цілі, так і завдання, заходи й напрямки в сфері забезпечення фінансової безпеки. Документ визначає загрози національним інтересам України, згадуючи зокрема «зростаючий дефіцит фінансових ресурсів через який існують труднощі виділення коштів для забезпечення виробництва та закупівлі у необхідних обсягах сучасних зразків озброєння та військової техніки», корупція, нова глобальна фінансово-економічна криза, та інші [349].

Натомість цей стратегічний документ визначав пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки, серед яких забезпечення сталого функціонування фінансової системи, послідовна грошово-кредитна політика, підвищення довіри до фінансових інститутів держави, сприятливі фінансові умови [13]. Стратегія стала основою для розроблення стратегічних, концептуальних документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, в тому числі економічній та фінансовій як її

складовій.

На початку 2022 року Указом Президента В. Зеленського затверджено Стратегію забезпечення державної безпеки від 16 лютого 2022 року № 56/2022, що «визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки, є основою для планування і реалізації політики у сфері державної безпеки» [331]. Власне правовою основою для розробки та реалізації Стратегії є положення вище згаданого Закону України «Про національну безпеку України», прийнятому у 2018 році, в редакції від 31 березня 2023 №2469-VIII [227].

Серед загроз державній безпеці Стратегія визначає саме «недостатню ефективність органів державної влади, …, недосконаліть механізмів державного управління, та … фінансового… забезпечення процесу розвитку системи забезпечення державної безпеки», …., «обмеженість держави у фінансових ресурсах» [342]. Таким чином, виходячи з розглянутих положень вище наведених стратегічних документів можна дійти висновку, що у системі національної безпеки фінансова безпека передбачає досягнення такого стану фінансової системи, за якого є можливим фінансове забезпечення національних інтересів у різних сферах суспільних відносин. Оптимальний стан фінансової безпеки сприяє підтримці оптимального стану національної безпеки та надає можливість попередити, усунути та скоротити ступінь впливу негативних чинників та загроз національним інтересам завдяки достатнім обсягам фінансування.

У 2021 році в Україні прийнято Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року (ухвалена Указом Президента України № 347/2021 від 11.08.2021) [], що визначає способи досягнення цілей та пріоритетів у сфері забезпечення фінансової безпеки як складової економічної. У Стратегії № 347/2021 від 11.08.2021 також ідентифіковані стан, виклики, загрози фінансовій безпеці, оцінено її ступінь у 2018-2020 роках [377].

У Стратегії наведено перелік викликів та загроз фінансовій безпеці

країни: низький рівень бюджетної дисципліни, низька інституційна спроможність розпорядників бюджетних коштів розробляти плани діяльності більш як на один рік, обмежені зв'язки між бюджетним плануванням та пріоритетними напрямами розвитку держави; значний обсяг дефіциту державного бюджету, що перевищує визначені Бюджетним кодексом України 3% від прогнозного номінального обсягу ВВП, що за фактичної відсутності неборгових джерел його фінансування спричиняє зростання державного боргу та відповідного навантаження на державний бюджет; недостатній рівень фінансової інклюзії; невирішені питання щодо активів та фінансових зобов'язань на тимчасово окупованих територіях України; високий рівень тінізації економіки; втрата доходів бюджету внаслідок поширених явищ «сірого» імпорту та контрабанди, схем ухилення від оподаткування, розмивання бази оподаткування шляхом використання «низькоподаткових» юрисдикцій; непослідовність правового регулювання відносин у податковій сфері; недостатній розвиток довгострокового кредитування; значна частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків, у тому числі державного сектору; функціонування системи пенсійного забезпечення в умовах високого демографічного навантаження; низький рівень ліквідності фондового ринку, захисту прав інвесторів поряд із недостатньою спроможністю регулятора протидіяти зловживанням на ринку; поширення явища легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [].

Серед важливих стратегічних документів – Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері від 15 серпня 2012 р. № 569-р [], в якій визначені негативні зовнішні, внутрішні явища, фактори та чинники, які загрожують фінансовим інтересам країни, мета, шляхи та способи розв’язання наявних фінансових проблем, заходи зміцнення фінансової безпеки (бюджетної, банківської, податкової, валютної, безпеки в управлінні державним боргом, у сфері фінансів реального сектору економіки, функціонування фондового ринку, небанківського фінансового сектору) [].

Відзначимо, що у досі діючій Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері від 15 серпня 2012 р. № 569-р. ідентифіковані не достатньо актуальні проблеми фінансової системи країни, а саме йдеться про фінансово-економічну кризу 2008 року, обмежений доступ до світових фінансових ринків, залежність України від експорту та імпорту, погіршення стану зовнішньої торгівлі, ріст дефіциту платіжного балансу, залежність від зовнішніх кредиторів. Внутрішні загрози фінансовій безпеці наступні: недосконале, постійно мінливе правове регулювання, нерівномірність у розподілі податкового навантаження на економічних агентів, відтік капіталу за кордон та погіршення інвестиційних умов, низький ступінь бюджетної дисципліни, незбалансована бюджетна система, зростання державного боргу, низький обсяг золотовалютних резервів, доларизація економіки, коливання обмінного курсу, слабкість фондового ринку, недостатність капіталізації фінансової системи. [388]

Окремої уваги заслуговують стратегії забезпечення фінансової безпеки та стабільності в розрізі її складових (табл. 3.5).

Стратегія розвитку фінансового сектору України від 29 серпня 2023 року № 299-рш затверджена в результаті співпраці Національного банку України, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Серед напрямків документу: фінансова стабільність, макроекономічна стабільність, функціонування фінансової системи в цілях відбудови, надання громадянам країни сучасних фінансових послуг, інституційна спроможність регуляторів. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року [111] визначає наступну мету регулювання – «забезпечення акумуляції, розподілу та обігу фінансових ресурсів на основі фінансової інклюзії та стабільності, поширення технологій у фінансовому секторі та кібербезпеки для сприяння відновлення економіки держави» [391].

Таблиця 3.5

Стратегії забезпечення фінансової безпеки та стабільності в розрізі її складових

Складова фінансової безпеки	Стратегія забезпечення фінансової безпеки
Грошово-кредитна	Стратегія монетарної політики України від 13 липня 2018 року № 37-рд Рішення Ради Національного банку України «Про Основні засади грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням» від 11 вересня 2024 року № 16-рд Стратегія з розвитку кредитування Ради з фінансової стабільності Національного банку України
Банківська	Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (припинена у 2023 році) Стратегія розвитку фінансового сектору України від 29 серпня 2023 року № 299-рш
Боргова	Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2024–2026 роки від 27 жовтня 2023 р. № 1117
Бюджетна	Національна стратегія доходів до 2030 року від 27 грудня 2023 року № 1218-р
Безпека небанківського фінансового сектору	Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (припинена у 2023 році) Стратегія розвитку фінансового сектору України від 29 серпня 2023 року № 299-рш Стратегія з розвитку кредитування Ради з фінансової стабільності
Валютна безпека	Стратегію пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу і повернення до інфляційного таргетування Стратегія валютних інтервенцій Національного банку України від 29.12.2020 № 769-рш
Фінансова (з точки зору управління публічними фінансами)	Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки від 29 грудня 2021 р. № 1805-р. Національна стратегія доходів до 2030 року від 27 грудня 2023 року № 1218-р Розпорядження КМУ «Про схвалення концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику» від 27 грудня 2018 р. № 1101-р

Джерело: систематизовано автором за даними [340, 343. 352, 373, 379]

Стратегія монетарної політики України від 13 липня 2018 року № 37-рд визначає цілі, принципи та інструменти монетарного регулювання, обмежує пряму та непряму підтримку державного бюджету, посилює передбачуваність та прогнозованість такої політики, сприяючи фінансовій стабільності. Основні засади грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням на відповідний рік визначають цілі монетарної політики з врахуванням стану макроекономіки та наявних ризиків. У вересня 2024 року Радою НБУ прийнято Рішення «Про Основні засади грошово-кредитної політики та здійснення

контролю за її проведенням» від 11 вересня 2024 року № 16-рд, що визначає засади монетарної політики в період війни та повоєнного відновлення.

Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2024–2026 роки від 27 жовтня 2023 р. № 1117 інструмент Міністерства фінансів для аналізу поточного стану боргу, формування цілей, завдань та заходів оптимізації структури боргу з позиції співвідношення вартості обслуговування та наявних ризиків та задля відновлення боргового тиску на прийнятному рівні. Стратегія управління державним боргом передбачає сприяння борговій стійкості за рахунок подальшого пільгового фінансування дефіциту бюджету, максимізації грантової підтримки, призупинення виплат за боргом за програмою кредитування МВФ на 2023-2027 роки, скорочення ризиків рефінансування боргу, дефіциту бюджету за рахунок податкової, митної реформи.

Національна стратегія доходів до 2030 року від 27 грудня 2023 року № 1218-р (далі – НСДУ) – це документ, дорожня карта реформування митної, податкової служби, покращення процедур адміністрування податків та зборів для задоволення фіскальних потреб України, підтримки економічного зростання шляхом пошуку способів забезпечення зростання надходжень до бюджету, усунення можливостей ухилення від сплати податків тощо.

Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки від 29 грудня 2021 р. № 1805-р. передбачає побудову стійкої, ефективної системи управління державними фінансами для забезпечення фінансової стабільності шляхом: дотримання фіскальної дисципліни, ефективності розподілу фінансових ресурсів, виконання державного та місцевих бюджетів, прозорості державних фінансів, розвитку підсистеми управління людськими ресурсами.

У 2024 році Національним банком України оприлюднена Стратегія з відновлення кредитування, заходи якої спрямовані на спрямування фінансових ресурсів банків на кредитування військово-промислового комплексу, сектору енергетики, сільського господарства, переробної промисловості. До

інструментів державної політики розвитку кредитування належать: міжнародні та державні гарантії, страхування політичних та воєнних ризиків, програма часткової компенсації відсоткових ставок, проєктне фінансування, кошти державних фінансових інститутів [399].

Національні регулятори поступово планують перехід від «стратегії виживання» в умовах воєнного стану до «стратегії відновлення», створення передумов для подальшого прогресу у досягнення цілей фінансової безпеки (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Основні тенденції та перспективні напрямки нормативно-правового регулювання у сфері фінансової безпеки України

Складова фінансової безпеки	Стратегія забезпечення фінансової безпеки
Грошово-кредитна	Забезпечення цінової стабільності національної валюти, стабільних та низьких темпів інфляції Перехід до більшої гнучкості обмінного курсу та режиму гнучкого інфляційного таргетування з подальшим відновленням інфляційного таргетування з плаваючим обмінним курсом (5% інфляція) за рахунок узгодженої комбінації інструментів валютно-курсової та процентної політики, валютних обмежень (норми обов'язкових резервів, операції з цінними паперами) Розвиток монетарних інструментів, розбудова операційного дизайну монетарної політики Вдосконалення функціонування фінансових ринків, післякризового відновлення банківського сектору для поглиблення механізму монетарної трансмісії Фінансова, операційна, інституційна незалежність НБУ, уникнення прямого фінансування державного сектору Відновлення обсягів кредитування за рахунок скорочення ставок за кредитами та шляхом спрямування фінансових ресурсів банків на кредитування військово-промислового комплексу, сектору енергетики, сільського господарства, переробної промисловості, розвитку відповідного законодавства для стимулювання ринкового кредитування, збалансування регуляторних вимог НБУ для підтримки фінансової стабільності Розвиток системи гарантування вкладів фізичних осіб
Валютна	Забезпечення стійкості валютного ринку за рахунок утримання реальних процентних ставок за строковими інструментами в національній валюті для захисту гривневих заощаджень Керована гнучкість обмінного курсу як перехідний режим до повернення до плаваючого обмінного курсу Поступове пом'якшення валютних обмежень для сприяння активності підприємств та їх виходу на нові ринки Підтримка потрібного обсягу міжнародних резервів, зокрема за рахунок міжнародної допомоги Скорочення структурного дефіциту на валютному ринку за рахунок експорту
Банківська, безпека небанківського	Забезпечення фінансової стабільності фінансового сектору: вдосконалення моделі регулювання, гармонізація регуляторних вимог та міжнародна співпраця, розвиток оверсайту та нагляду, виведення неплатоспроможних фінансових установ,

фінансового сектору	відкритість інформаційного обміну між регуляторами, контроль за кредитними ризиками, підвищення якості корпоративного управління Фінансова інклюзія: підвищення рівня користування та доступності фінансових послуг, розвиток платіжної інфраструктури, розвиток віддалених каналів продажу фінансових послуг, впровадження регулювання ринкової поведінки учасників фінансового сектору, захист інвесторів та вкладників, прозорість інформації про фінансові послуги, розвиток фінансової грамотності населення Розвиток фінансових ринків: дерегуляція ринків небанківських фінансових послуг, розвиток страхового ринку, розвиток фінансового лізингу та факторингу, операцій з кредитними спілками, податкове стимулювання інструментів фінансового сектору, розвиток інфраструктури за міжнародними
	стандартами, розвиток інституту посередників, рейтингових агентств, інтеграція фінансового сектору до світового. Інноваційний розвиток: розвиток цифрових технологій, фінансово-технологічного сектору, використання регуляторами IT-технологій, розвиток IT-інфраструктури тощо

Продовження табл. 3.6

Боргова	Посилення кооперації з міжнародними партнерами для продовження пільгового фінансування бюджету, максимізація обсягів грантової підтримки Поступове відновлення боргової стійкості, призупинення виплат за боргом в рамках програми МВФ у 2023-2027 роках, залучення фінансування з найнижчою вартістю, обмеження боргових ризиків Збереження ліквідності та скорочення дефіциту бюджету Створення передумов участі приватного сектору у відбудові, розвиток внутрішнього ринку капіталу Мінімізація ризиків рефінансування боргу
Бюджетна	Фінансування бюджетного дефіциту за рахунок міжнародної допомоги Поступове зменшення дефіциту бюджету за рахунок розширення внутрішньої ресурсної бази, впровадження додаткових фіскальних заходів Підвищення обсягів податкових надходжень до бюджету Вдосконалення податкового та митного адміністрування, реформування податкової, митної систем Спрощення системи оподаткування (диференційована система ставок, прогресивна шкала ставок на доходи фізичних осіб, узгодження правил оподаткування прибутку підприємств із ЄС, дотримання міжнародних принципів трансферного ціноутворення, уніфікація пільгових режимів) Підвищення ефективності пільгового оподаткування імпорту, гармонізація митного законодавства з ЄС, розбудова митниці Продовження процесів реформування системи управління державними фінансами

Джерело: узагальнено автором

Заходи та регуляції повноважних суб’єктів управління у фінансовій сфері зосереджуються на середньострокове забезпечення грошово-кредитної стійкості, цінової стабільності, відновлення повоєнного кредитування, сприяння стабільності валютного ринку, фінансову стабільність та розбудову фінансового сектору, включаючи небанківський фінансовий сектор та його дерегуляцію, зростання ролі фінансового лізингу, факторингу, кредитування кредитних спілок, фінансову інклюзію, розбудову IT-інфраструктури

кібербезпеку, використання цифрових технологій та розвиток інноваційних сегментів фінансового сектору (ринок віртуальних активів, фінансово-технологічного сектору) тощо. Особлива увага приділяється подальшій гармонізації нормативного регулювання з нормами ЄС, набуття режиму внутрішнього ринку з ЄС у сфері фінансових послуг [392].

Повоєнне законодавства у сфері регулювання бюджетної безпеки буде спрямоване на поступове зменшення дефіциту бюджету за рахунок розширення внутрішньої ресурсної бази, впровадження додаткових фіскальних заходів, підвищення обсягів податкових надходжень до бюджету, вдосконалення податкового та митного адміністрування, реформування податкової, митної систем. Стратегічними пріоритетами МФУ визначає спрощення системи оподаткування (диференційована система ставок, прогресивна шкала ставок на доходи фізичних осіб, узгодження правил оподаткування прибутку підприємств із ЄС, дотримання міжнародних принципів трансферного ціноутворення, уніфікація пільгових режимів), підвищення ефективності пільгового оподаткування імпорту, гармонізація митного законодавства з ЄС, розбудова митниці, продовження процесів реформування системи управління державними фінансами [390].

Дослідження становлення нормативно-правового механізму публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні демонструє поступовий розвиток системи нормативно-правових актів (рис. 3.3).

У 1991-2000 – х роках розроблені документи, що впорядковували лише окремі аспекти захисту фінансових інтересів, тому система НПА характеризувалась фрагментарністю, не відповідаючи міжнародним вимогам та стандартам. Це зумовлювало ряд проблем у підтримці стабільності фінансової системи України: високі проценті ставки, значна частка готівки поза банківським обігом, низька питома вага споживчого кредитування, відтік фінансових ресурсів за кордон; перевищення обсягів кредитів над депозитами та в цілому низька здатність населення до заощаджень через неможливість державних органів захистити фінансові інтереси громадян, високий ступінь

недовіри до банків, неврегульованість діяльності фінансово-кредитних інститутів, низький рівень проникнення страхування та розвитку ринку цінних паперів; зростання дефіциту сектору загального державного управління та дефіциту державного боргу та інші проблеми [407].

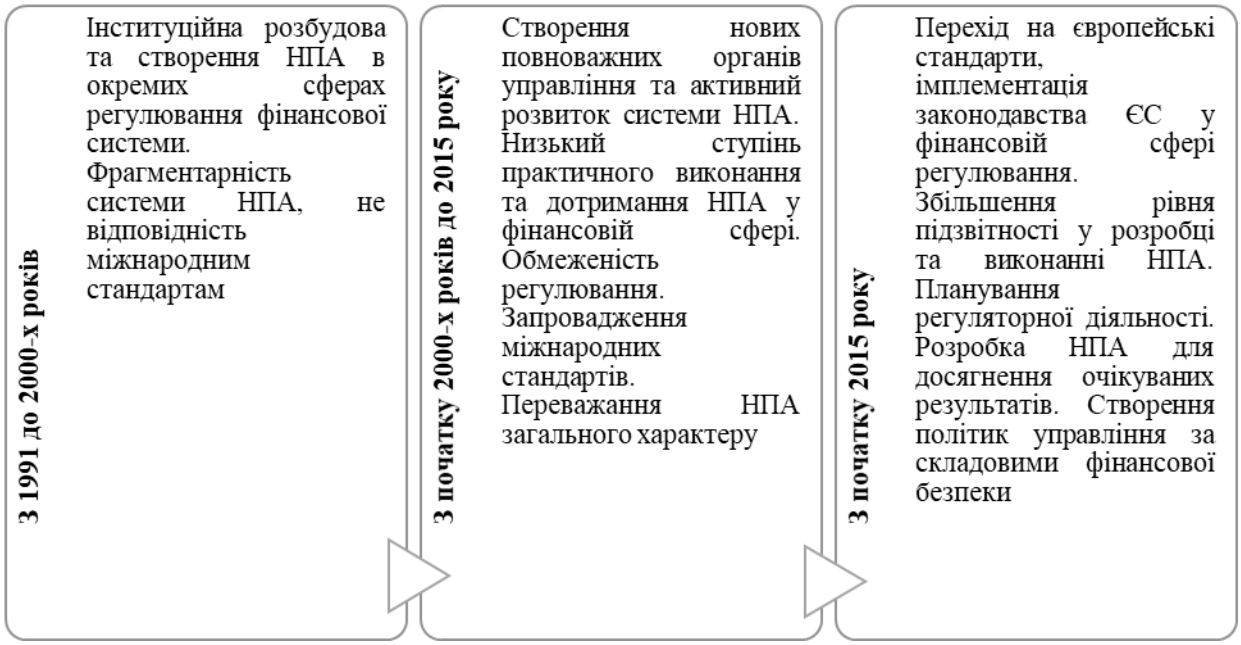

Рис. 3.3. Етапи становлення нормативно-правового механізму публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України

Джерело: сформовано автором

З початку 2000-х років зі створенням нових інститутів у сфері забезпечення фінансової безпеки розпочинається створення нових нормативно-правових актів. У 2001 році ухвалено кодифікований Бюджетний кодекс, діючий до 2011 року, яким запроваджено нову ідеологію міжбюджетних відносин, в основі яких – адміністративно-територіальний поділ країни, прямі відносини між державним та обласними бюджетами, чіткий поділ доходів та витрат, правила розподілу та перерозподілу коштів, фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригувальні коефіцієнти покладені в основу розрахунку міжбюджетних трансфертів. Водночас, зміна бюджетної системи не забезпечила вирішення проблеми нерівномірності розподілу коштів бюджету, а фінансові ресурси були сконцентровані на центральному рівні управління. На

цьому етапі розвитку системи нормативно-правових актів також досить довго тривали процеси прийняття Податкового кодексу України з початку 2000-х років аж до 2010 року з численними поправками (майже 9,5 тис. поправок). Після вступу в силу Податкового кодексу у 2011році вдалося забезпечити зростання доходів бюджету, проте ряд проблем із підтримки фінансової стійкості країни не вдалося вирішити: дефіцит державного бюджету, бюджетних та позабюджетних фондів, зведеного бюджету, ріст державного боргу, залежність України від кон'юнктури зовнішнього ринку тощо. З початку 2000-х років також прийнято закони, що врегульовували діяльність банківського та небанківського фінансового сектору, проте не вирішували ряду системних проблем, які накопичувалися в цілому у фінансовому секторі.

З початку євроінтеграції розпочався новий етап становлення нормативно-правового механізму публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України. Характерними особливостями цього періоду вважаємо: поступовий перехід на європейські стандарти, імплементацію законодавства ЄС у фінансовій сфері регулювання; збільшення рівня підзвітності у розробці та виконанні НПА; планування регуляторної діяльності; розробка НПА для досягнення очікуваних результатів; створення політик управління за складовими фінансової безпеки.

Серед проблем нормативно-правового механізму публічного управління наступні:

1. Проблеми, пов'язані з недотриманням принципу законності – практичним виконанням законів, а також якості регуляторного забезпечення як складової підтримки цього принципу (табл. 3.7). В Україні за 2019-2023 років практично відсутні зміни в якості регуляторного забезпечення, тобто в цілому простежується середній ступінь практичного виконання нормативно-правових актів.

2. Відсутність фіскальних норм та правил управління у фінансовій сфері, що мають на меті забезпечити фіскальну дисципліну. Як показує досвід найбільш розвинених європейських країн (Нідерланди, Німеччина, Франція) саме податково-бюджетні правила сприяли скороченню рівня державного

боргу;

Таблиця 3.7

Динаміка індексу законності в Україні у 2019-2023 роках

Показники	2019	2020	2021	2022	2023
Індекс законності	0,50	0,51	0,51	0,50	0,49
Субіндекс регуляторного забезпечення	0,42	0,43	0,44	0,43	0,43
Ефективність виконання державних постанов	0,42	0,43	0,42	0,41	0,42
Виконання державних постанов відбувається без неправомірного впливу	0,42	0,42	0,41	0,41	0,41
Субіндекс відсутності корупції	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33

Джерело: складено автором за даними [305, 322]

Фіскальні правила або встановлення цілей у досягнення прогнозованого рівня державних витрат, дефіциту бюджету або державного боргу діють як механізм гарантування виконання фіскальної стратегії уряду, прозорості та підзвітності у його роботі. У разі відсутності бюджетної дисципліни або низького рівня довіри до дій уряду в управління публічними фінансами скорочується ступінь впевненості громадян у інституційній спроможності повноважних суб'єктів до реалізації фінансової політики країни, зростає вартість запозичень та зростає невпевненість інвесторів щодо ефективності їх інвестицій.

3. Підзвітність органів управління Президенту України та ВРУ, що призводить до неможливості реалізації принципу повної незалежності у виконанні ними їх функцій. Зокрема, Рада Національного банку формується за призначенням ВРУ та Президента України. Міністерство фінансів при виконанні повноважень керується законодавством України, указами Президента, постановами ВРУ.

Саме незалежність фіскальних державних установ забезпечує прозорість управління публічними фінансами, критичну оцінку та формування неупереджених правил та порад щодо реалізації фіскальної політики, її ефективності.

4. Залежність між дієвістю механізму регулювання фінансової безпеки та

інституційною спроможністю повноважних суб'єктів управління, що має забезпечити його повноцінне функціонування, що зумовлено рядом причин: станом матеріально-технічного, фінансового забезпечення, корупційними ризиками, тривалими процесами реформування органів державної влади у зв'язку з євроінтеграцією, низьким ступенем результативності та якості діяльності державних службовців;

5. Мінливість нормативно-правових актів – численні зміни регуляторного середовища, про що свідчать часті зміни Бюджетного кодексу України, Податкового кодексу, які не задовольняють суспільні запити та фінансові інтереси населення.

6. Застарілість окремих нормативно-правових актів, що призводить до їх невідповідності потребам та викликам зовнішнього середовища;

7. Тривалість процесів імплементації законодавства ЄС у вітчизняну правову базу.

8. Нерівномірність розвитку правового поля за різними складовими фінансової безпеки, особливо, що стосується боргової безпеки, безпеки небанківського фінансового сектору х409ї.

Підсумовуючи, в Україні створено достатньо ефективний нормативно-правовий механізм публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки. Розвиток системи нормативно-правового регулювання сприяє захисту фінансових інтересів України та, не зважаючи на тривалі воєнні дії, дозволяє підтримувати фінансову стійкість. Поряд з цим, вважаємо, що існують проблеми захисту фінансових інтересів громадян України, насамперед пов'язані з падінням доходів населення, неможливістю органів державної влади та регуляторів забезпечити їх збільшення у середньостроковій перспективі. Зростання рівня державного боргу та подальше реформування податкової та митної служб можуть посилити цю проблему, адже додаткове податкове навантаження призведе до ризиків тінізації доходів та відтоку капіталу за кордон.

3.2. Організаційно-управлінський механізм публічного управління

забезпечення фінансової безпеки держави

Поява нових видів та загроз фінансовій стабільності потребує пошуку нових форм, методів та інструментів управління у сфері фінансової безпеки, налагодження взаємозв'язків, покращення процесів співпраці та координації між різними державними установами, центральними, місцевими органами виконавчої влади. Поява нових видів ризиків та загроз фінансовій безпеці вимагає перебудови та вдосконалення системи публічного управління у цій сфері, зокрема оптимізації організаційно-управлінського механізму: чіткого розподілу функцій в різних напрямках захисту фінансової системи; створення за потреби нових служб та підрозділів для виконання окремих завдань захисту фінансових інтересів; забезпечення координації та взаємодії повноважних суб'єктів менеджменту; запровадження інноваційних методів управління, зокрема шляхом розробки та інтеграції інформаційно-комунікаційних систем.

Організаційно-управлінський механізм публічного управління у сфері фінансової безпеки держави визначимо як сукупність взаємопов'язаних повноважних органів, суб'єктів управління та взаємозв'язків між ними, які виникають в процесі виконання ними функцій та повноважень у фінансовій сфері держави з використанням методів, інструментів керівного впливу на стан фінансової системи, фінансову стабільність.

Процеси інтеграції України до ЄС вплинули на трансформацію організаційно-управлінського механізму у сфері фінансової безпеки. З 2014 року відбувається процес реформування системи організації та управління державними фінансами для вирішення найбільш гострих проблем у відповідній сфері регулювання. У структурі Міністерства фінансів створені підвідомчі служби, відповідальні за регулювання податкової, митної, боргової, бюджетної безпеки. Водночас Міністерство фінансів здійснює розробку фінансової політики у вказаних напрямках публічного управління. Тобто простежується більш чіткий розподіл повноважень у сфері захисту фінансових інтересів з посиленням прозорості, підзвітності, ефективності в діяльності повноважних

суб'єктів менеджменту. Новими рисами організації діяльності у сфері фінансової безпеки є посилення міжнародної співпраці, інтеграція технологій для налагодження процесу взаємодії між центральними органами виконавчої влади, впровадження нових методів інформаційно-аналітичної діяльності.

Триває реформування фіскальної служби України, яка у 2018 році була реорганізована у Державну податкову та Державну митну служби з метою вдосконалення організаційної структури за функціональним принципом, усунення проблеми дублювання функцій, демілітаризації податкових органів, забезпечення їх підзвітності та прозорості, надання якісних зручних послуг платникам податків, ефективного адміністрування податків та зборів.

Відмітимо, що реформування фіскального управління спричинене вимогами МВФ в рамках надання макрофінансової підтримки. Починаючи з 2016 року чотирирічна програма в рамках Механізму розширеного фінансування МВФ, яка замінила підписану у 2014 році програму Фонду Stand-by, передбачала надання Україні фінансової підтримки обсягом 17,5 млрд. дол. для стабілізації економіки, посилення заходів стабілізації платіжного балансу, які б сприяли зростанню обсягів міжнародних резервів, запобігання відтоку капіталу. В цих цілях уряд України зобов'язувався провести давно необхідні структурні реформи публічного управління державними фінансами та фінансовим сектором. В результаті вдалося посилити інституційну незалежність НБУ, сприяти зміцненню банківського сектору та системі державних фінансів.

У 2018 році схвалений МВФ Меморандум про економічну та фінансову політику передбачав надання 3,9 млрд. дол. фінансування для підтримки резервів НБУ, а також містив напрямки діяльності повноважних суб'єктів управління щодо грошово-кредитної, валютно-курсової, бюджетної політики, політики розвитку фінансового сектору.

В рамках Механізму розширеного фінансування МВФ здійснює фінансування програми макрофінансової підтримки України обсягом 151,4 млрд. дол. на період четвертного кварталу 2023 року – першого кварталу 2027

року містить вимоги щодо податково-бюджетної, монетарної політики. Програма також передбачає підтримку фіскальної, боргової стійкості, макроекономічної та фінансової стабільності, вирішення проблем платіжного балансу. У Меморандумі про економічну та фінансову політику викладено зобов'язання України щодо структурних реформ, які охоплюють систему державних фінансів, фінансовий сектор, валютно-курсову, монетарну політику, боротьбу з корупцією, покращення врядування, розвиток публічного управління інвестиціями.

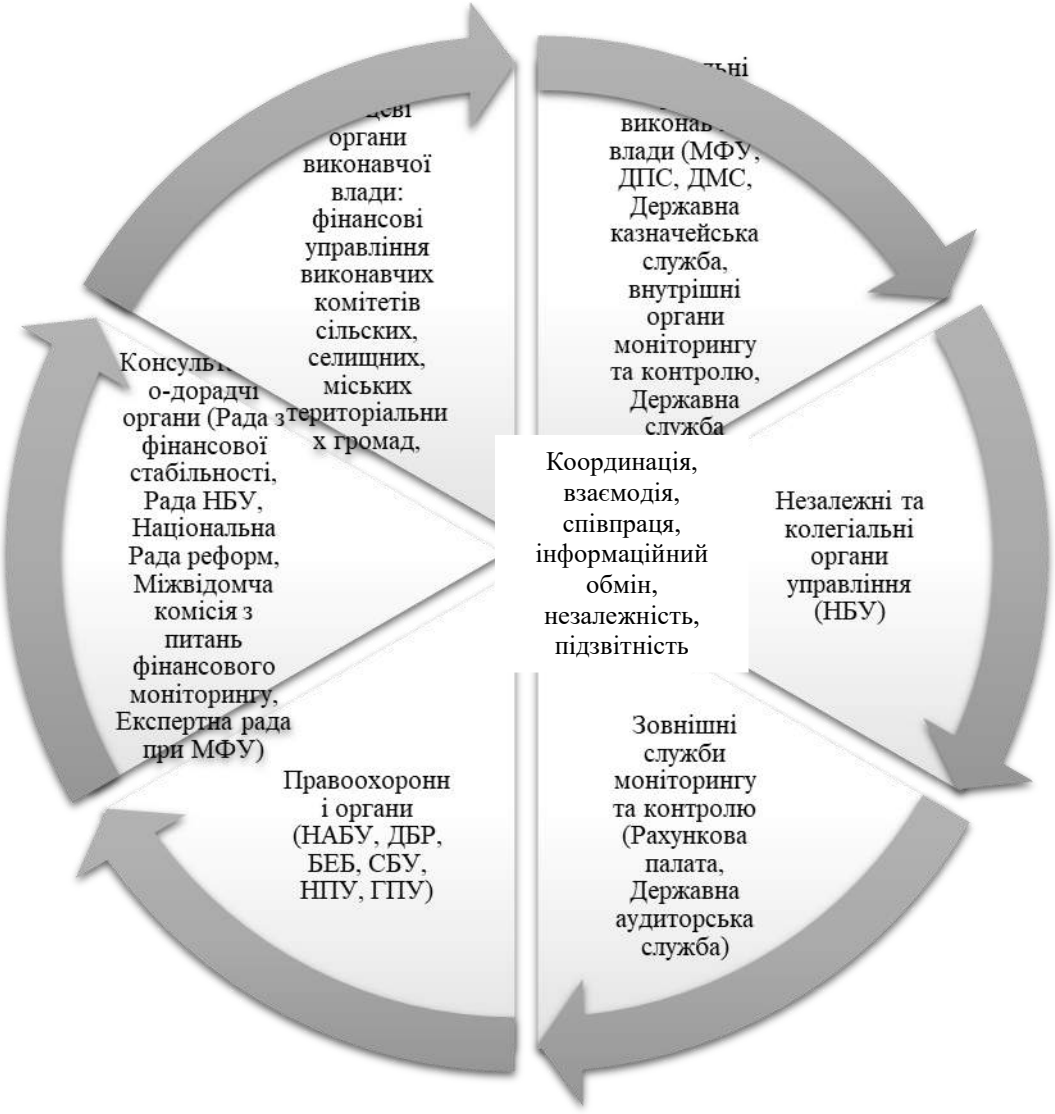

Рис. 3.4. Класифікація повноважних органів та суб'єктів управління у сфері фінансової безпеки держави

Джерело: розробка автора

Сьогодні в Україні створена секторальна модель державного регулювання

сфери забезпечення фінансової безпеки. Це передбачає розподіл видів діяльності за різними органами та суб'єктами управління за їх функціями. Така модель передбачає розмежування повноважень між різними суб'єктами підтримки фінансової стабільності та захисту фінансових інтересів.

У 2020 році до НБУ перейшли функції регулювання небанківського фінансового сектору у зв'язку з потребою захисту інтересів споживачів відповідних послуг []. Крім цього, серед завдань центрального банку – забезпечення фінансової стабільності.

У 2018 році була реформована фіскальна служба шляхом вдосконалення її організаційної структури за функціями та створення податкової та митної служб. У підпорядкуванні Міністерства фінансів України створені служби податкового, митного, фінансового регулювання державних банків та підприємств, служба фінансового моніторингу, казначейська, аудиторська служба. У 2020 році створено Агентство з управління державним боргом за моделлю управління, створеною в Бельгії, Нідерландах, Німеччині, Австрії [] (рис. 3.5).

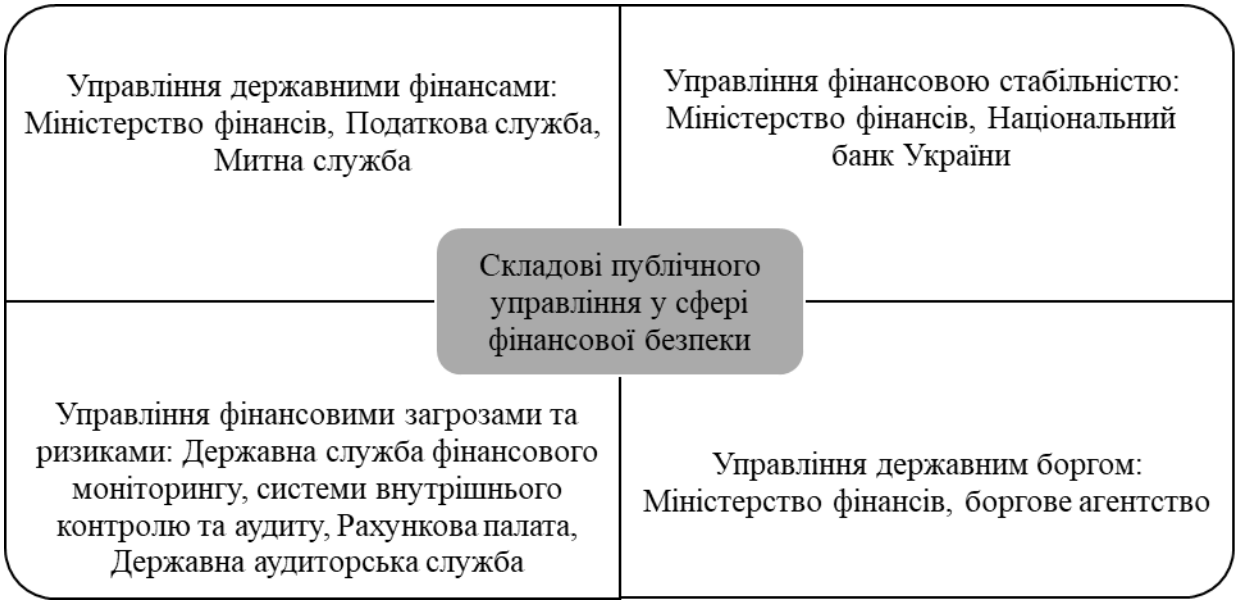

Рис. 3.5. Складові публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України

Джерело: розроблено автором

Особливостями сучасної моделі управління є: налагодження

взаємозв’язку між грошово-кредитною та фіскальною політикою, адже перша, крім підтримки цінової стабільності, має забезпечити фінансову стійкість країни; створення повноважних органів управління фінансовими інтересами, фінансовими ризиками України за функціональним принципом; налагодження відкритої взаємодії між різними суб’єктами менеджменту; підвищення ступеня прозорості та підзвітності у функціонуванні моделі публічного менеджменту; зростання важливості місцевого управління державними фінансами у зв’язку з фіскальною децентралізацією; посилення стану внутрішньої системи аудиту та контролю за використанням бюджетних коштів; розвиток підсистеми управління публічними інвестиціями.

Таким чином, в Україні поступово налагоджується та прогресує секторальна модель публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки, відмінними особливостями якої є: розподіл повноважень між центральними органами виконавчої влади та повноважними суб’єктами управління за функціональним принципом; вдосконалення процесів податково-бюджетного планування, аудиту, контролю, моніторингу; реформування підсистем управління публічними інвестиціями, місцевими та державними фінансами у зв’язку з фіскальною децентралізацією/

Євроінтеграційні процеси в Україні зумовили трансформацію організаційно-управлінського механізму публічного управління у фінансовій сфері в Україні. З початку незалежності діяльність повноважних суб’єктів у цьому напрямку регулювання характеризувалася відсутністю стратегій управління, інституційною слабкістю, надмірною урегульованістю, централізованістю впливу на стан державних фінансів переважно центральних органів державної влади, тоді як місцева влада та громади не мали вагомого впливу на формування фінансових ресурсів, їх розподіл. З часу незалежності та створення Міністерства фінансів більшість управлінських функцій щодо формування та розподілу фінансових ресурсів були зосереджені на центральному рівні. Створення підвідомчих Міністерству фінансів органів управління не вирішувало такі проблеми та загрози фінансовій безпеці, як

дефіцит державного бюджету, залежність фінансової системи країни від зовнішніх запозичень та потрясінь, зростання державного боргу, прострочена заборгованість за кредитами, в цілому недовіра до фінансового сектору в Україні.

В Угоді про асоціацію 2014 року визначені норми щодо управління державними фінансами: статті 346-347 передбачають співробітництво у цій галузі управління на основі міжнародних стандартів, відповідальність принципам прозорості, економності, ефективності, підзвітності результативності, запровадження середньострокового бюджетного планування, вдосконалення програмно-цільових підходів в управлінні, методів протидії та боротьби з корупцією (рис. 3.6).

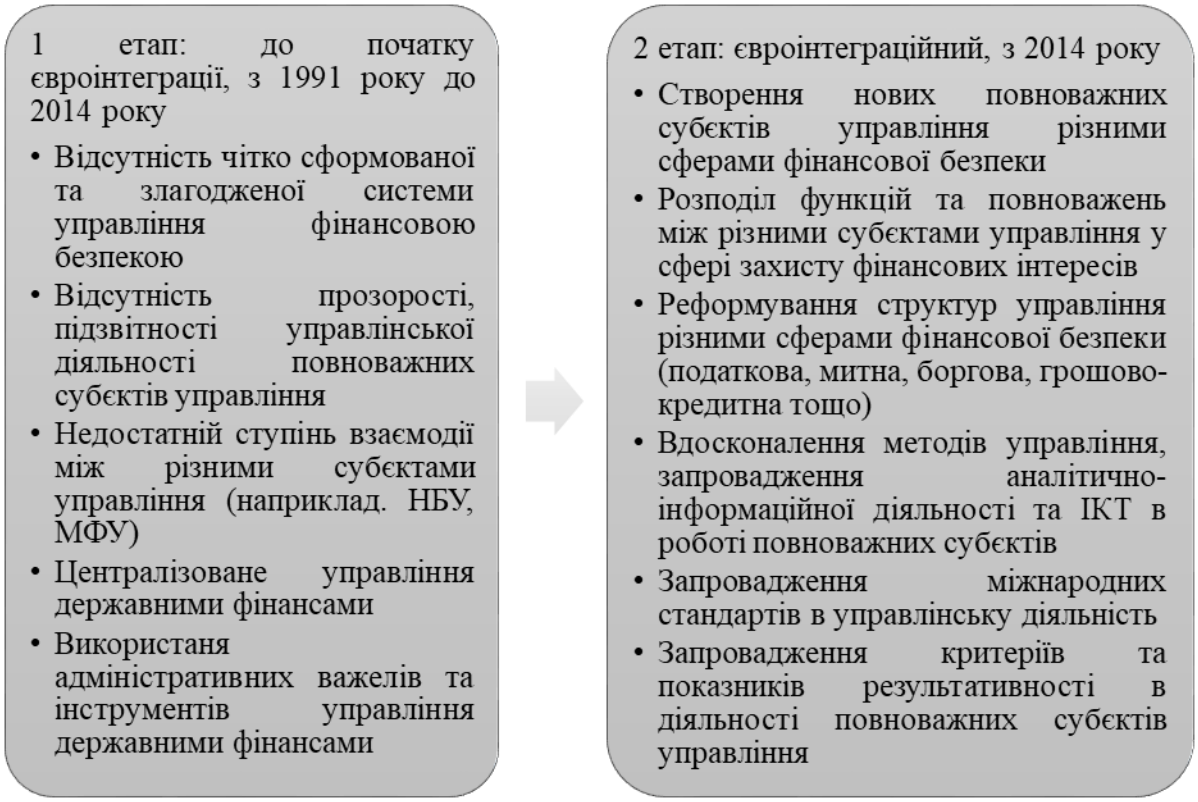

Рис. 3.6. Етапи становлення організаційно-управлінського механізму публічного управління у сфері фінансової безпеки держави

Джерело: сформовано автором

З початку євроінтеграції відбулося ряд суттєвих зрушень в організаційно-управлінському механізмі публічного управління в сфері фінансової безпеки.

По-перше, створені нові суб'єкти управління найбільш проблемними місцями з визначеними функціями та повноваженнями, такі як Національне агентство з питань запобігання корупції, Агентство з управління державним боргом, Бюро економічної безпеки, а також відбувся розподіл повноважень між Державною податковою та Державною митною службами. По-друге, підзвітність та прозорість діяльності забезпечується впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій та систем в діяльність державних службовців, створенням уніфікованих веб-сайтів, на яких детально розміщується звітність про роботу повноважних органів управління та результати виконання бюджетних програм.

Класифікувати суб'єктів публічного управління у сфері фінансової безпеки можна на основі виокремлення складових відповідної системи, а саме: державний апарат; державна служба; публічні прояви управління. До публічного управління забезпеченням фінансової безпеки України належать такі державні органи: Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та її Апарат управління, Рахункова палата та її Апарат Рахункової палати, Агентство з управління державним боргом, Національне агентство з питань запобігання корупції та Апарат управління (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Система публічного управління забезпеченням фінансової безпеки України

Складова публічного управління (ПУ)	Завдання / функції / повноваження
Державний апарат	
Кабінет Міністрів України	Визначає основні положення діяльності центральних органів виконавчої влади, відповідальних за управління ризиками у сфері фінансової безпеки, координує, спрямовує їх діяльність.
Міністерство фінансів України (МФУ)	Реалізація фінансової політики (податкової, митної, бюджетної, боргової, розвиток державних підприємств та банків), управління фінансовими ресурсами для підтримки соціально-економічного розвитку, впровадження заходів з підвищення ефективності управління державними фінансами, управління фіскальними ризиками тощо.
Національний банк України як економічно незалежний орган	Функції: забезпечення цінової стабільності, реалізація монетарної (грошово-кредитної) політики, участь у

Складова публічного управління (ПУ)	Завдання / функції / повноваження
управління	підтримці фінансової стабільності та стабільності фінансової системи, стійкості економічного зростання
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) та Апарат управління (створена 2011 року)	Підтримка безпеки небанківського фінансового сектору, виконання регуляторних, наглядових функцій для забезпечення ефективного й належного функціонування ринку цінних паперів, забезпечення економіки грошовим капіталом
Рахункова палата та Апарат Рахункової палати	Здійснення державного зовнішнього фінансового контролю та аудиту за використанням бюджетних коштів шляхом аудиту ефективності (економності, результативності, продуктивності) використання коштів бюджету розпорядниками коштів, проведення експертизи.
Агентство з управління державним боргом (утворене в 2020 році), діяльність якого координується, спрямовується КМУ через МФУ	Реалізація заходів у сфері управління державним та гарантованим державним боргом, здійснення внутрішніх та зовнішніх запозичень, емісія державних боргових цінних паперів, взаємодія з первинними дилерами
Національне антикорупційне бюро України	Реалізація державної політики протидії корупційним та іншим ризикам, які виникають в діяльності державних органів та посадових осіб (утворене у 2014 році)
Національне агентство з питань запобігання корупції та Апарат управління (утворена 2015 року)	Реалізація державної політики у сфері запобігання корупції в цілому в Україні, які виникають діяльності публічних службовців
Державна служба	
Державна податкова служба	Реалізація державної податкової політики, контроль за надходженнями до бюджету податкових платежів та зборів, податкове адміністрування
Державна митна служба	Реалізація державної митної політики, створення сприятливих зовнішньоторговельних умов через спрощення митних процедур та правил, адміністрування, справляння, контроль за митними платежами до відповідних бюджетів.
Державна служба фінансового моніторингу України	Реалізація державної фінансової політики у сфері запобігання, протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом. Виконання функцій підрозділу фінансової розвідки (створений у 2002 році)
Публічні прояви ПУ	Жителі територіальних громад як учасники бюджетного процесу (інструмент громадський бюджет) Громадські організації (громадська організація «Білозерський центр регіонального розвитку», що співпрацює з відповідною селищною радою за фінансування ЄС), громадські партнерства (партнерство «За місцеві бюджети», створене ЗМІ та неурядовими організаціями)

Джерело: розроблено автором на основі [293, 320, 322, 326]

Класифікувати повноважних суб'єктів управління у сфері фінансової

безпеки також можливо за її складовими: 1) за фінансову, бюджетну, податкову, митну, боргову безпеку відповідальні Міністерство фінансів України та її підвідомчі органи; 2) за грошово-кредитну, валютну безпеку, безпеку небанківського фінансового сектору відповідальні Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; 3) за управління наявними ризиками та загрозами фінансовій безпеці (таблиця 3.9, таблиця 3.10).

Президент України затверджує концептуальні підходи та стратегії у сфері фінансової безпеки, визначаючи стратегічні напрямки державної політики.

У 2015 році за Указом Президента створено міжвідомчий колегіальний орган Раду з фінансової стабільності, що ідентифікує системні ризики фінансовій стабільності, розробляє рекомендації їх нівелювання. У структурі Ради створено робочі групи – комітети для налагодження механізмів співпраці, координації дій із забезпечення фінансової стабільності. На рівні комітетів між різними регулюючими органами узгоджуються законодавчо-нормативне регулювання у фінансовій сфері [378].

При Президентові України утворено Раду національної безпеки і оборони України – координаційний орган, що забезпечує внесенню Президентові України пропозицій щодо зовнішньої, внутрішньої політики, зокрема у фінансовій сфері, координацію, контролю за діяльністю центральних органів виконавчої влади, визначає стратегічні національні інтереси, концептуальні підходи та напрямки забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері.

До складу Ради з фінансової стабільності та Ради з національної безпеки та оборони включені представники як Міністерства фінансів, так і Національного банку. Крім цього, при Раді з фінансової стабільності створені спеціалізовані комітети, які включають представників центральних органів виконавчої влади, відповідальних за різні складові фінансової безпеки (комітет з фінансового розвитку, комітет з питань розвитку внутрішнього боргового ринку, з врегулювання непрацюючих кредитів та інші) [376].

Таблиця 3.9

Суб’єкти публічного управління із забезпечення фінансової безпеки в розрізі її складових (фінансова, бюджетна, податкова, митна, боргова безпека)

Найменування повноважного органу управління згідно з відомчою і програмною класифікаціями видатків та кредитування державного бюджету	Складова фінансової безпеки, за яку відповідає суб’єкт державного управління (або бере участь в реалізації відповідної державної політики)
Міністерство фінансів України	Боргова безпека та політика (боргова стійкість, управління боргом), фінансова безпека та політика в окремих сферах (ефективна взаємодія з фінансових питань, розвиток ринку фінансових послуг, державних банків), бюджетна безпека та політика (розподіл ресурсів за пріоритетами)
Апарат Міністерства фінансів України	
Керівництво та управління у сфері фінансів	
Інформаційне забезпечення системи управління державними фінансами та електронної верифікації і моніторингу	
Підготовка кадрів у сфері фінансової політики закладами вищої освіти	
Наукова і науково-технічна діяльність у сфері фінансової політики	
Міністерство фінансів України (загальнодержавні функції)	
Обслуговування державного боргу	
Забезпечення інституційної спроможності органів державної влади	
Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні	
Агентство з управління державним боргом	Бюджетна безпека у сфері управління державним боргом, гарантованим державним боргом та ризиками у відповідній сфері, здійснення внутрішніх та зовнішніх запозичень, емісія державних боргових цінних паперів, взаємодія з первинними дилерами (утворене в лютому 2020 року)
Керівництво та управління у сфері реалізації політики з питань управління державним боргом	
Державна служба фінансового моніторингу України	Фінансова безпека у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом. Виконує функції підрозділу фінансової розвідки (створений у 2002 році)
Керівництво та управління у сфері фінансового моніторингу	
Підвищення кваліфікації у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення	

Джерело: складено автором

Таблиця 3.10

Суб’єкти публічного управління із забезпечення фінансової безпеки в розрізі її складових (грошово-кредитна, валютна безпека, безпека небанківського фінансового сектору безпека) та управління ризиками

Найменування повноважного органу управління згідно з відомчою і програмною класифікаціями видатків та кредитування державного бюджету	Складова фінансової безпеки, за яку відповідає суб’єкт державного управління (або бере участь в реалізації відповідної державної політики)
Національний банк України	Грошово-кредитна, валютна безпека, безпека небанківського фінансового сектору (банки, фінансові, страхові компанії, кредитні установи, інші небанківські фінансові установи). Виконання нормативно-правового регулювання та нагляду, реалізація монетарної, макропруденційної політики, запровадження мікро пруденційних стандартів
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	Безпека небанківського фінансового сектору. НКЦПФР виконує регуляторні, наглядові функції для створення умов ефективного й належного функціонування ринку цінних паперів, забезпечення економіки грошовим капіталом (утворена в 2011 році)
Апарат Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку	
Керівництво та управління у сфері фондового ринку	
Функціонування центру збору фінансової звітності на основі таксономії за міжнародними стандартами фінансової звітності в єдиному електронному форматі	
Національне антикорупційне бюро України	Фінансова безпека у сфері протидії корупційним та іншим ризикам, які виникають в процесі діяльності посадових осіб з виконання державних функцій (утворене у 2014 році)
Забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України	
Національне агентство з питань запобігання корупції	Фінансова безпека у сфері запобігання корупції та відповідним ризикам в цілому в Україні, які виникають в процесі діяльності публічних службовців (утворене у 2015 році)
Апарат Національного агентства з питань запобігання корупції	
Забезпечення діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції	
Реалізація антикорупційних стратегій	
Бюро економічної безпеки України	Фінансова безпека: виконує завдання щодо протидії правопорушенням, які загрожують функціонуванню економіки, здійснює аналіз та управління ризиків, загроз у цій сфері, в цілому забезпечує економічну безпеку держави (утворене у 2020 році)
Апарат Бюро економічної безпеки України	
Керівництво та управління у сфері економічної безпеки	
Рахункова палата	Фінансова безпека та бюджетна безпека зокрема: здійснює контроль за надходженням та використанням бюджетних коштів, здійснює державний зовнішній фінансовий контроль шляхом аудиту ефективності (продуктивності, економності та результативності використання коштів бюджету різними розпорядниками), відповідності, експертизи тощо (утворена в
Апарат Рахункової палати	
Керівництво та управління у сфері контролю за виконанням державного бюджету	

Джерело: складено автором

Кабінет Міністрів України визначає основні положення діяльності

центральних органів виконавчої влади, відповідальних за управління ризиками у сфері фінансової безпеки, координує, спрямовує їх діяльність, схвалює стратегічні напрямки діяльності та стратегії розвитку повноважних суб'єктів управління.

Національний банк України (Рада з фінансової стабільності як міжвідомчий орган) забезпечення цінової стабільності шляхом реалізації грошово-кредитної політики, участь у підтримці фінансової стабільності, Оцінка ризиків фінансовій стабільності (макроекономічний, кредитні ризики корпорацій та домогосподарств, ризики капіталу, прибутковості, ліквідності, валютний ризик).

Рахункова палата як державний колегіальний орган здійснює контроль за надходженнями до державного бюджету коштів, їх використанням від імені Верховної Ради України, підзвітна ВРУ, надає інформацію про результати роботи на регулярній основі [208].

Рахункова палата забезпечує проведення державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) шляхом здійснення зовнішнього фінансового аудиту, аудиту відповідності, економності, ефективності, результативності, експертизи, аналізу, інших контрольних заходів щодо надходжень та видатків державного та місцевих бюджетів [454]. Аудит ефективності полягає у встановленні фактичного стану справ щодо своєчасності, належності, повноти бюджетних надходжень, результативності використання розпорядниками бюджетних коштів, стану внутрішнього контролю розпорядників бюджетних коштів.

Міністерство фінансів України забезпечує концентрацію фінансових ресурсів на пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку, здійснює заходи з підвищення ефективності управління державними фінансами, проводить аналіз фінансово-економічного становища держави тощо. Виконує функції постійного органу управління функціональної підсистеми єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру. Проводить аналіз фіскальних ризиків та

здійснює впровадження заходів для їх скорочення.

Міністерство фінансів забезпечує формування, реалізацію державної фінансової політики, включаючи податкову, митну політику, здійснює координацію діяльності ДПС, ДМС, затверджує НПА у сфері їх компетенції, проводить аналіз надходжень податків, платежів, зборів, джерел податкових надходжень, вивчає вплив на надходження до бюджету макроекономічних показників, законів, міжнародних угод та договорів.

До основних суб'єктів публічного управління в сфері фінансової безпеки, які знаходяться у відомстві Міністерства фінансів, координуються КМУ, належать Державна податкова служба, Державна митна служба, Державна служба фінансового моніторингу України, Державне агентство з управління державним боргом.

Державна податкова служба реалізовує державну податкову політику, здійснює контроль за надходженням до бюджетів, державних цільових фондів податків, платежів, зборів, їх адміністрування тощо. Проведення аналізу та управління ризиками для визначення форм й обсягів податкового контролю.

Державна митна служба забезпечення митної безпеки, захисту відповідних інтересів України, створення сприятливих зовнішньоторговельних умов, сприяючи збільшенню товарообігу, здійснює адміністрування, справляння, контроль за надходженням митних платежів до відповідних бюджетів. Проводить аналіз ризиків, пов'язаних з митною безпекою (аналіз товаропотоків, контрабанда, перевірка сплати митних платежів у повному обсязі тощо). Здійснює управління ризиками для визначення форм, обсягів митного контролю, проводить моніторинг ризикових зовнішньоекономічних операцій (шляхом таргетингу, ініціювання проведення додаткових заходів щодо митного контролю із залученням мобільних груп) [377].

Окрема складова управління повноважних органів – захист фінансових інтересів України шляхом протидії загрозам та ризикам: корупційним ризикам, недобросовісній конкуренції, відмиванню доходів незаконним чином. За вказані напрямки відповідальні Національне агентство з питань запобігання

корупції, Антимонопольний комітет України, Державна служба фінансового моніторингу [453].

Державна служба фінансового моніторингу виконує функції підрозділу фінансової розвідки «адміністративного типу», формує державну політику протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним способом, відповідає за проведення національної, секторальної оцінки ризиків завдяки аналітично-інформаційній діяльності. Агентство з управління державним боргом підвідомче Міністерству фінансів, діяльність якого координується, спрямовується КМУ. Управління ризиками в підсистемі бюджетної безпеки, зокрема ризиками, пов'язаними з державним, гарантованим державою боргом, ризиками, пов'язаними з здійсненням запозичень.

Державна аудиторська служба України (далі – ДАСУ) – центрального органу виконавчої влади, діяльність якого координує та спрямовує КМУ через міністра фінансів України

Аудит проводиться Державною аудиторською службою України, її міжрегіональними територіальними органами, а його результати публікуються відповідно до положень Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26 січня 1993 року № 2939-XII. Зазначена служба контролює підконтрольні їй установи, що не належать до її структури, а також проводить внутрішній контроль за виконавчою владою України, за такими видами: стан виконання бюджетних програм та регіональних, державних цільових програм, стан виконання місцевих бюджетів [301].

Місія Державної аудиторської служби України полягає в забезпеченні економічного добробуту України через реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю, що спрямований на оцінку законного, ефективного, результативного, цільового використання фінансових ресурсів держави, досягнення економії коштів бюджету, формування пропозицій щодо державної політики у цій сфері [167].

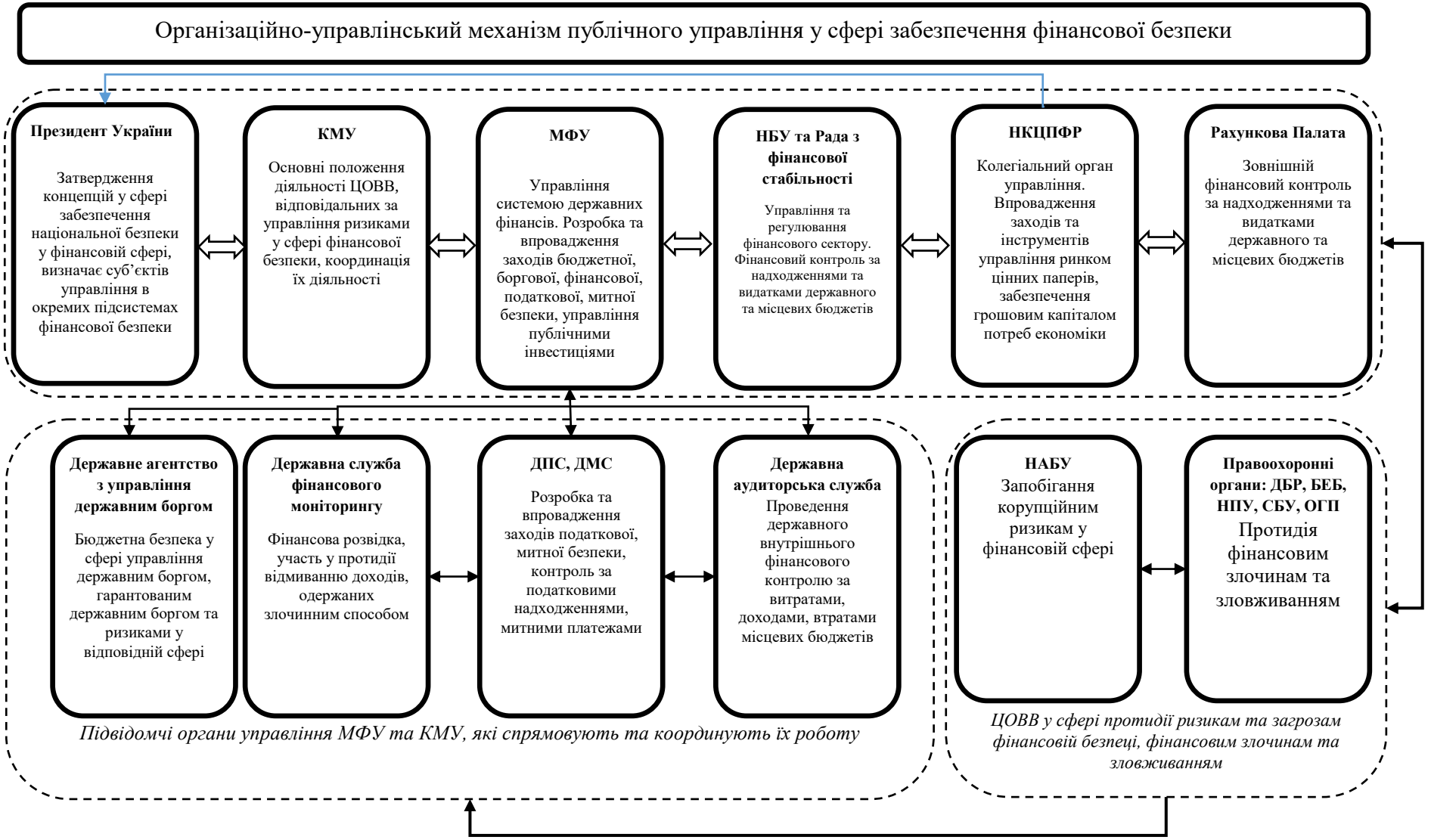

Рис. 3.7. Організаційно-управлінський механізм публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України

Джерело: складено автором

Основними цілями у діяльності Державної аудиторської служби України є наступні: ефективне державне управлінню шляхом зміцнення державного фінансового контролю за сферами з найбільшим ступенем ризиків (ідентифікація зловживань у фінансовому секторі, ефективне, прозоре здійснення публічних закупівель, скорочення ступеня зловживань ресурсами та коштами місцевих бюджетів); інституційна спроможність, її розвиток на центральному та місцевому рівнях управління (вдосконалення нормативно-правової бази у сфері державного фінансового контролю; розвиток ефективної системи управління, аудиту, контролю якості заходів; запровадження сучасних ІТ-рішень в роботу служби).

До основних правоохоронних органів, з якими співпрацюють центральні органи виконавчої влади у сфері забезпечення захисту фінансових інтересів, належать Національне антикорупційне бюро (НАБУ), Бюро економічної безпеки України (БЕБ), Державне бюро розслідувань (ДБР), підрозділи Національної поліції України (НПУ), Служба безпеки України (СБУ), Офіс Генерального прокурора (ОГП) та його територіальні органи, тощо.

НАБУ створене у 2014 році як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом (Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» № 1698-18, (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 47, ст.2051), що здійснює діяльність з виявлення, попередження, розслідування, припинення, розкриття корупційних кримінальних правопорушень, їх запобігання, що вчинені посадовими особами, органами місцевого самоврядування. Посилення інституційної спроможності НАБУ – один з пріоритетів роботи у 2024 році, що забезпечується шляхом конкурсного відбору працівників, цифровізації процесів розслідування, сприяння їх прозорості та відкритості за рахунок розбудови системи електронного кримінального провадження «іКейс». Серед викликів у діяльності НАБУ – підтримка ефективності при зростанні штату працівників на 15%, підготовка до проведення аудиту ефективності, цифровізація внутрішніх процесів розслідування, імплементація рекомендацій міжнародних експертів для підвищення продуктивності роботи, спроби політизації роботи бюро [187].

В умовах війни підвищення рівня взаємодії НАБУ – один з пріоритетів в діяльності, зокрема відбувається розбудова взаємин із Центральним антикорупційним бюро Польщі, Національним бюро розслідувань Фінляндії, Європейським банком реконструкції та розвитку, Організацією економічного співробітництва та розвитку.

Важливий напрямок співпраці НАБУ – посилення оперативної роботи та створення механізмів спільного контролю фінансової допомоги країн-партнерів в умовах війни, зокрема з інспекторами США при Міністерстві оборони, з державним департаментом США, Агентством з міжнародного розвитку (USAID). Зміцнення контролю за фінансовою допомогою, наданою партнерами, здійснюється шляхом збільшення кількості детективів та аналітиків, залучених до розслідувань у сфері оборони та відновлення, створенням Ради громадського контролю.

Бюро економічної безпеки України (БЕБ) – це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. БЕБ виконує завдання щодо протидії правопорушенням, які загрожують функціонуванню економіки, здійснює аналіз та управління ризиків, загроз у цій сфері, в цілому забезпечує економічну безпеку держави (утворене у 2020 році). 1) виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних; оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення; надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки; забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави [171].

Державне бюро розслідувань (ДБР), створене в 2016 році, виконує функції досудового розслідування кримінальних проваджень вищих службовців, суддів, правоохоронних органів, зокрема у фінансовій сфері, яку

раніше виконувала прокуратура. При ДБР у 2020 році створено Раду громадського контролю – консультативно-дорадчий колегіальний орган для сприяння прозорості, цивільного контролю за його діяльністю. Основна увага в діяльності ДБР зосереджена на корупційних злочинах при здійсненні публічних закупівель, зокрема для потреб армії, привласнення високопосадовцями коштів в результаті закупівель, використанні в особистих цілях державного майна, незаконного відчуження майна та неправомірного використання бюджетних коштів [164].

СБУ – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку, зокрема у фінансовій сфері та протидії фінансуванню тероризму. Відтак, у 2024 році СБУ забезпечила захист об'єктів критичної інфраструктури та протидії фінансуванню тероризму обсягом 500 млрд. грн. В рамках кримінальних проваджень і внаслідок застосованих санкцій СБУ у 2024 році арештовано активи в Україні обсягом понад 500 млрд. грн. (корпоративні права та нерухоме майно підприємств, кінцевими бенефіціарами яких є російські корпорації «Роснефть», «Росатом», «Газпром», «Ростех», «Русал», «Група ГМС», «Татнефть», банки тощо) [456].

Простежуються позитивні зміни у виконанні основних функцій публічного управління повноважними суб'єктами у сфері забезпечення фінансової безпеки. Насамперед, впроваджується стратегічне середньострокове планування у бюджетній, борговій сфері, фінансовому секторі за основними його сегментами, що передбачає визначення пріоритетів розвитку у сфері регулювання та забезпечення фінансової стабільності, розробка завдань та заходів захисту фінансових інтересів у формі стратегій, концепцій, програм, планів заходів тощо.

Завдяки макроекономічному прогнозуванню НБУ, відбувається перехід від пасивної політики управління, в якій відсутні важелі впливу на цінову, фінансову стабільність, до активної політики регулятора, яка передбачає планування використання заздалегідь визначеного набору інструментів впливу на фінансовий сектор. Система прогнозування НБУ побудована на основі

використання макроекономічних моделей для проведення монетарної політики на основі режиму інфляційного таргетування.

В організації, координації діяльності повноважних суб'єктів управління у сфері забезпечення фінансової безпеки також простежуються значні зміни. Доказом цього слугує створення Агентства з управління державним боргом, реформування податкової та митної служби, або ж надання Національному банку України повноважень з регулювання окремих ринків небанківських фінансових установ для задоволення потреб економіки в мобілізації фінансових ресурсів. посилюється співпраця [457].

Інституційні зміни 2015 року також сприяли посиленню незалежності діяльності Рахункової палати як колегіального органу фінансово-бюджетного контролю, адже було значно розширено функції та повноваження цього органу незалежного зовнішнього фінансового контролю. На Рахункову палату покладено функції з контролю за дотриманням бюджетного законодавства України. Згідно Закону України «Про Рахункову палату» на неї покладено повноваження проведення експертизи проекту закону «Про державний бюджет», що подається Верховній Раді України. До кінця грудня 2024 року заплановано реформування Рахункової палати згідно зобов'язань України, викладених у Меморандумі про економічну та фінансову політику.

В цілях посилення моніторингу за державними витратами проводиться реорганізація Державної аудиторської служби, вдосконалено механізм перевірок в контексті використання публічних коштів. Відзначимо, що робота служби спрямована на цільове, ефективне, результативне законне використання та збереження фінансових ресурсів, сприяння економії коштів бюджету. Стратегічні цілі роботи служби – посилення урядового фінансового контролю за найбільш ризиковими сферами (ідентифікацій фінансових зловживань, включаючи зловживання на місцевому рівні, ефективне, прозоре здійснення публічних закупівель), посилення інституційної власної спроможності на різних управлінських рівнях (вдосконалення відповідного законодавства, впровадження ІТ-рішень в роботу служби, ефективної системи управління,

контролю якості заходів служби) [163].

Державна аудиторська служба фактично єдиний урядовий орган, що має повноваження контролю за місцевими бюджетами: проведення інспектування, спеціалізованих аудитів для виявлення незаконних, неефективних управлінських дій, недопущення ризикових операцій на місцевому рівні щодо місцевих фінансових ресурсів, які призводять недоотримання доходів, втрат, непродуктивних витрат.

Відтак, у 2018-2019 роках суттєво розширено повноваження Державної аудиторської служби: надано право проведення моніторингу публічних закупівель в системі електронних закупівель Prozorro та контролю за правомірністю, законністю витрат партнерів в рамках виконання спільних операційних програм транскордонного, прикордонного співробітництва за фінансування з використанням Європейського інструменту сусідства.

В діяльності повноважних суб'єктів управління у сфері фінансової безпеки запроваджено ризик-орієнтований підхід. Зокрема Державна аудиторська служба використовує цей підхід у плануванні власної діяльності, відстеженні та аналізі процесів закупівель, витрат на центральному, місцевому рівнях. Державна служба фінансового моніторингу проводить національну та секторальну оцінку ризиків (використання ринку нерухомості для відмивання коштів), типологічні дослідження щодо відмивання доходів від податкових злочинів, від привласнення коштів, майна державних підприємств, в результаті кіберзлочинності, діяльності небанківських фінансових установ тощо.

У діяльності вище зазначених суб'єктів публічного управління в сфері фінансової безпеки використовуються відмінні класифікації ризиків та загроз зовнішнього, внутрішнього середовища. Така ситуація пов'язана зі сферами фінансової безпеки, за які відповідальні регулятори. Відповідно оцінка та аналіз ризиків диференціюються залежно від їх ступеня впливу на окрему складову фінансової безпеки.

Державна служба фінансового моніторингу визначає наступні види основних ризиків системи протидії відмиванню доходів, фінансування

тероризму: низький обсяг реальних доходів громадян; прояви сепаратизму, тероризму; незаконна, тіньова економічна діяльність бізнесу та громадян в Україні, а саме шахрайство, фіктивне підприємництво, ухилення від сплати податків, зборів; зростання ступеня організованої злочинності; високий обіг готівкових коштів; створення та ведення діяльності неприбуткових організацій для відмивання доходів; інші ризики. Тож, у цій класифікації ризики не згруповані за складовими фінансової безпеки.

Міністерство фінансів України виділяє наступні групи фіскальних ризиків, що позначаються на виконанні державного бюджету: макроекономічні; ризики фінансового сектору; боргові ризики; ризики діяльності суб'єктів господарювання державного сектору; ризики невиконання плану надходжень від приватизації державної власності; ризики реалізації ДПП; соціальні ризики.

Натомість Рада з фінансової стабільності визначає наступні види ризиків фінансовій стабільності, що також не згруповані за складовими фінансової безпеки: 1) зовнішні ризики; 2) внутрішні ризики: макроекономічні та фіскальні; ризики реального сектору економіки; іпотечне кредитування та ризики в секторі нерухомості; ризики домогосподарств; 3) ризики банківського сектору: ризики фондування, ліквідності, прибутковості та достатності капіталу, ризики корпоративного та роздрібного кредитування [124].

Посилення співпраці між органами забезпечення фінансової безпеки, правоохоронними як на національному, так і міжнародному рівні, є однією з характеристик управлінського-організаційного механізму забезпечення фінансової безпеки. Про це зокрема свідчить статистика кількості переданих матеріалів Державною службою фінансового моніторингу матеріалів до правоохоронних органів у 2019-2023 роках (рис. 3.8). Державна аудиторська служба співпрацю з правоохоронними органами в цілях перевірки місцевих бюджетів, зокрема з НАБУ, ДБР, СБУ, НПУ, Офісом Генерального прокурора та його територіальними органами. Посилена співпраця БЕБ [140].

Організаційно-управлінський механізм публічного управління забезпеченням фінансової безпеки характеризується рядом сильних та слабких

сторін. До сильних сторін віднесемо: налагоджену організаційну структуру механізму з чітким розподілом повноважень та функцій, що характерно для практики країн ЄС.

Рис. 3.8. Загальна кількість переданих Державною службою фінансового моніторингу матеріалів до правоохоронних органів у 2019-2023 роках

Джерело: побудовано автором на основі [96-100]

Розвиток організаційної структури та організаційних зв'язків сприяв налагодженню взаємозв'язків між різними інституційними рівнями зміцненню управління за рахунок координації, співпраці, підзвітності. Відтак, тісна співпраця налагоджена між НБУ та МФУ, Державною службою фінансового моніторингу щодо інформаційного обміну у сфері відмивання доходів. Налагоджена зовнішня взаємодія та процеси міжнародного співробітництва у забезпеченні підтримки фінансової стабільності. Окремої уваги заслуговує розвиток підсистеми управління ризиками (корупційними, фіскальними), розвинене нормативно-правове забезпечення діяльності органів управління, використання ризик-орієнтованого підходу в управлінській діяльності [109].

До слабких сторін механізму віднесемо: повільні зміни в розбудові та реформуванні окремих інститутів управління, залежність підвідомчих організацій управління нижчого рівня від ЦОВВ центрального рівня, частково від рекомендацій міжнародних організацій, потребу у підвищенні рівня компетентності в управлінні фінансовою безпекою, обмеженість фінансових ресурсів для забезпечення виконання повноважень (рис. 3.9).

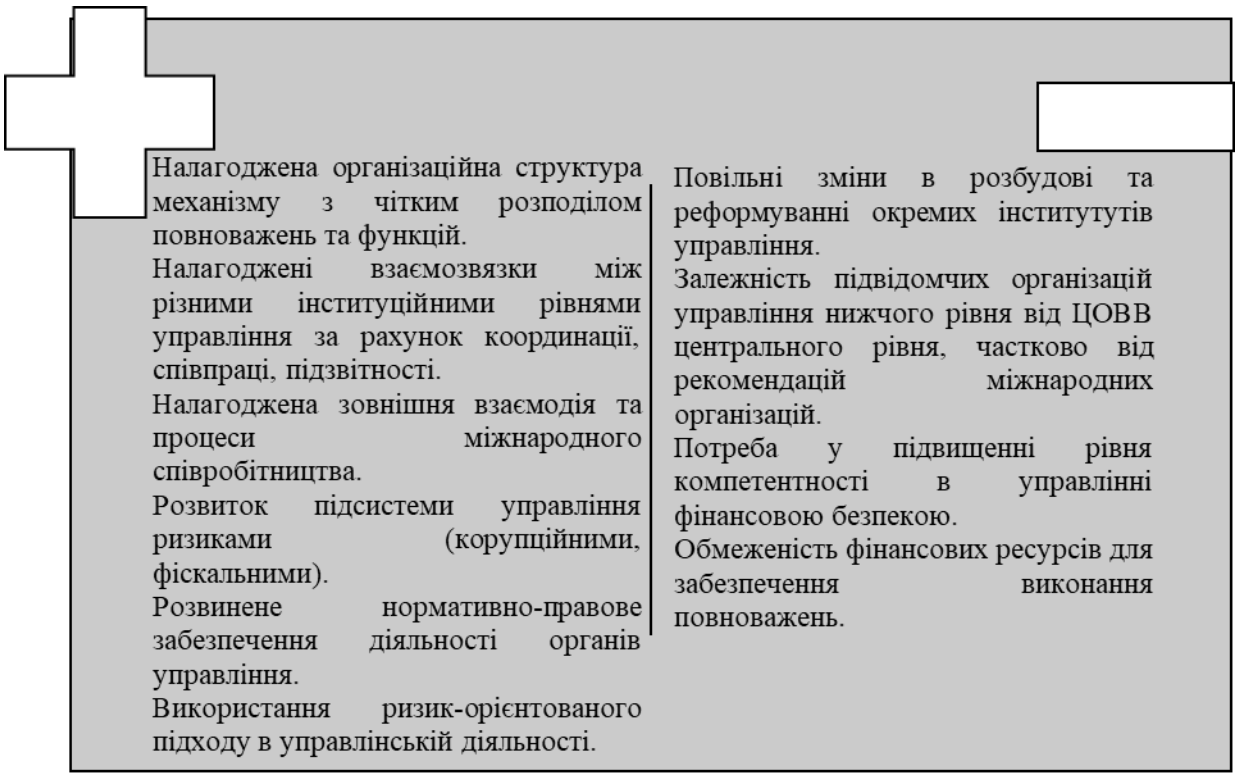

Рис. 3.9. Сильні та слабкі сторони організаційно-управлінського механізму публічного управління забезпеченням фінансової безпеки

Джерело: сформовано автором

Покращення системи публічного управління фінансовою безпекою України варто зосередити на наступних напрямках [49, 69]:

– посилення координації, взаємодії між НБУ та МФУ щодо фінансової стабільності, зокрема для узгодження цілей грошово-кредитної та фіскальної політики;

– використання потенціалу фінансового ринку України для забезпечення потреб фінансової системи України у фінансових ресурсах. У 2020 році до НБУ перейшла функція регулювання ринку небанківських фінансових установ, що позитивно позначилося на стані регулювання цього сектору. Тож на сьогодні центральний банк має значно більший ступінь впливу на фінансовий ринок України, що в цілому посилює державну здатність до захисту фінансових інтересів;

– посилення фіскальної відповідальності повноважних органів управління за прикладом Німеччини, Франції, Нідерландів, де суб’єкти

менеджменту мають дотримуватися правил про забезпечення стабільності, зокрема правил дотримання обмежень державного боргу. Відтак, Нідерланди здійснюють виважене фіскальне управління, дотримуючись правил Пакту про стабільність і зростання (ПСР), розроблених для забезпечення ведення надійної політики державних фінансів та координації фіскальної політики [161];

– перегляд державних видатків та витрат для контролю за публічними фінансами та їх розподілом між різними сферами регулювання, що особливо стосується галузі охорони здоров'я, пенсійного забезпечення, дотацій та субсидій регіонам;

– прогресивна сприятлива для інвестицій та заощаджень населення податкова політика (Німеччина, Нідерланди) для сприяння інвестиціям та соціальному добробуту населення [50];

– розробка оновленої методології оцінки рівня фінансової безпеки у співпраці Міністерства фінансів України, підвідомчих йому органів та установ з Міністерством економіки, що включатиме нові показники її вимірювання та загрози;

– розробка стратегії фінансової політики держави з врахуванням наявних проблем, викликів та загроз фінансовій стабільності у співпраці Міністерства фінансів України, підвідомчих йому органів та установ з Міністерством економіки, Міністерством соціальної політики України задля досягнення соціально-економічного добробуту населення за прикладом країн ЄС, в яких розвинені системи соціального захисту та забезпечення. На сьогодні фінансова політика Міністерства фінансів України стосується лише діяльності державних банків, а Національна стратегія доходів має на меті досягнення таких цілей: зміцнення фіскальної спроможності, адаптація податкового, митного законодавства за стандартами ЄС та впровадження відповідних заходів, створення стимулів післявоєнного відновлення [51]. Тобто діяльність Міністерства фінансів зосереджується на фіскальній функції – врегулювання доходів та витрат, тоді як фінансова політика країн ЄС передбачає досягнення соціально-економічного добробуту населення. Німеччина, Франція,

Нідерланди, Іспанія та інші країни ЄС здійснюють фінансове регулювання соціальної сфери, реформуючи національні системи зайнятості та соціального забезпечення [42]. Тож європейські країни орієнтовані на захист фінансових інтересів громадян, що є одним з пріоритетів політики фінансової безпеки;

– запровадження показників результативності в діяльності повноважних органів та суб'єктів управління фінансовою безпекою: витрати, якість, створені продукти та соціальні ефекти.

– продовження реформування податкової та митної служб, зокрема посилення автоматизації та цифровізації процедур у цих сферах регулювання.

– проведення щорічного аудиту економності, ефективності та результативності діяльності підвідомчих Міністерству фінансів органів та установ.

– зосередження уваги на найбільш проблемних місцях управління фінансовою сферою: непрацюючих кредитах, зростанні державного боргу, державних витратах на соціальні потреби населення та їх ефективність.

Підсумовуючи, організаційно-управлінський механізм публічного управління в сфері забезпечення фінансової безпеки перебуває в процесі трансформації. Зміни пов'язані з розвитком інституційної спроможності повноважних суб'єктів до виконання ними функцій управління, створенням нових органів управління різними складовими фінансової безпеки, ризиками та загрозами, розмежуванням повноважень та посиленням внутрішньої, зовнішньої співпраці [7].

Захист фінансових інтересів держави та підтримка фінансової стабільності потребує виваженого підходу до формування та впровадження фінансової політики держави, співпраці, координації та взаємодії повноважних органів управління. Посилення співпраці з партнерами та міжнародними організаціями сприяли запровадженню такого підходу до розробки, імплементації, перегляду політики управління фінансовими ресурсами, її узгодження з іншими політиками та заходами центральних органів виконавчої влади.

В науковій думці наявні різні погляди на сутність фінансового механізму державного управління:

1) його ототожнюють з сукупністю конкретних важелів та методів створення й використання фінансових ресурсів для забезпечення та розвитку державних структур, суб'єктів господарювання та населення термін розглядають як комплекс фінансових форм, методів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства:

2) Перелік фінансовими стимулами та санкціями, за допомогою яких забезпечується здійснення системи розподільчих і перерозподільчих процесів, формування, використання фондів грошових коштів держави, суб'єктів господарювання, в цілому функціонування фінансової системи, реалізація фінансової політики, спрямованої на економічне зростання, добробут громадян;

3) наукову категорію визначають з позиції інструментального підходу, як інструмент реалізації функції фінансів та державного управління з цілеспрямованим характером впливу на фінансову систему, державні фінанси, бюджетну систему, фінансову безпеку держави та систему державного фінансового контролю;

4) фінансовий механізм розглядають як систему управління фінансовими відносинами та ресурсами з використанням сукупності встановлених державою методів, інструментів, важелів з регулюванням та забезпеченням їх впливу на стан фінансової системи або загалом як «сукупність способів організації фінансових відносин, що застосовуються у цілях забезпечення сприятливих умов для економічного розвитку»;

5) фінансовий механізм регулювання визначають як систему фінансових засобів із забезпечення впорядкування, функціонування та розвитку фінансових правовідносин щодо акумуляції, розподілу, перерозподілу, використання публічних коштів та контролю за ходом цих процесів [1].

Виходячи із сутності фінансової безпеки держави та її складових варто трактувати фінансовий механізм публічного управління у сфері захисту фінансових інтересів держави як сукупність фінансових методів, інструментів та важелів, які використовують при виконанні власних функцій повноважні

органи та суб'єкти управління (МФУ, НБУ, ДПС, ДМС, тощо) для підтримки фінансової стабільності, протидії ризикам та загрозам, наявним у фінансовій системі та економіці країни [56].

Роль фінансового механізму у сфері забезпечення фінансової безпеки полягає у виконанні основних функцій: 1) фінансове забезпечення повноважних суб'єктів управління (методи: самофінансування, кредитування, безповоротне фінансування, фінансова допомога тощо), державних підприємств, державних банків, державних установ та організацій; 2) фінансове регулювання – використання інструментів монетарної, фіскальної політики, інструментів саморегулювання; 3) організація та управління фінансовими відносинами (акумуляція, мобілізація фінансових ресурсів учасниками фінансових відносин; розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів між учасниками фінансових відносин; використання фінансових ресурсів для забезпечення потреб державних органів влади, суб'єктів господарювання, населення). Мета фінансового механізму публічного управління у сфері фінансової безпеки полягає у ефективному, результативному, якісному управлінні фінансовими ресурсами з метою захисту фінансових інтересів держави [42].

Вказані вище функції фінансового механізму здійснюються за допомогою сукупності форм, методів та інструментів створення, мобілізації, розподілу, використання фінансових ресурсів рис. 3.10).

Методи фінансового механізму публічного управління у сфері фінансової безпеки держави:

1. Методи планування (прогнозування) бюджету:

1.1) нормативний метод, в основі якого нормативи для регламентації видів надходжень та видатків, що дає змогу виявити резерви в бюджеті. Згідно бюджетного кодексу В Україні використовується фінансовий норматив бюджетної забезпеченості – це такий рівень фінансового забезпечення виконання завдань та функцій місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевого самоврядування, який гарантується державою в межах наявних коштів бюджету, використовується для розрахунку міжбюджетних трансфертів;

Рис. 3.10. Фінансовий механізм публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки

Джерело: складено автором

1.2) коефіцієнтний метод: екстраполяція показників минулого року з врахуванням коефіцієнтів для відображення очікуваних змін в плановому році;

1.3) балансовий метод планування для забезпечення узгодженості між джерелами надходжень до бюджету та напрямами використання бюджетних ресурсів (витрат) за їх видами, регіонами, дає змогу встановити взаємозв'язок загального обсягу фінансових ресурсів держави із потребами відомств (відомча класифікація видатків);

1.4) програмно-цільовий метод планування – метод управління бюджетними коштами для фінансування державних програм соціально-економічного розвитку, досягнення конкретних результатів, що передбачає оцінку ефективності використання коштів бюджету на всіх етапах бюджетного

процесу (Базика С. К. , с. 116; Бюджетний кодекс України).

Інструменти фінансового механізму публічного управління у сфері фінансової безпеки держави:

1) грошово-кредитна безпека: інструменти регулювання грошової маси, облікова ставка та інші ставки, депозитні, кредитні операції, операції з регулювання ліквідності банків (кредити овернайт, депозитні сертифікати, короткострокові, довгострокові кредити рефінансування банків), купівля та продаж державних цінних паперів;

2) боргова безпека: державні та місцеві запозичення, облігації внутрішньої та зовнішньої державної позики, кредитування від банків та НБУ, кредитування міжнародних організацій або інших держав, довгострокове пільгове фінансування, встановлення частки державного боргу у національній, іноземній валюті, встановлення співвідношення державного боргу до ВВП;

3) бюджетна безпека: податки та збори, внески, дотації, субсидії, інвестиції, державні кредити та позики, податкові пільги, податкові режими, структура доходів та видатків;

4) банківська безпека: ліцензування та нагляд, нормативи та стандарти банківської діяльності, пруденційні стандарти;

5) безпека небанківського фінансового сектору: ліцензування, реєстрація, нагляд, ліміти, нормативи формування резервів, нормативи капіталу, ліквідності, обмеження розміру ризиків, обов’язкові види страхування та інші.

6) валютна безпека: девальвація (ревальвація) національної валюти, валютні обмеження, валютні інтервенції, режим валютного курсу (фіксований, плаваючий, гнучкий валютний курс), інструменти управління валютними ризиками, тимчасові обмеження та ліміти (на продаж валюти тощо), обов’язковий продаж валютної виручки.

Реформування системи публічного управління в Україні сприяло більш узгодженому та ефективному функціонуванню фінансового механізму керівного впливу на стан фінансової безпеки (рис. 3.11). По-перше, повноважні органи та суб’єкти управління діють достатньо незалежно, здійснюючи вибір політики та фінансових інструментів залежно від стану фінансової системи. По-

друге, рівень взаємодії та співпраці між різними інститутами влади значно посилився.

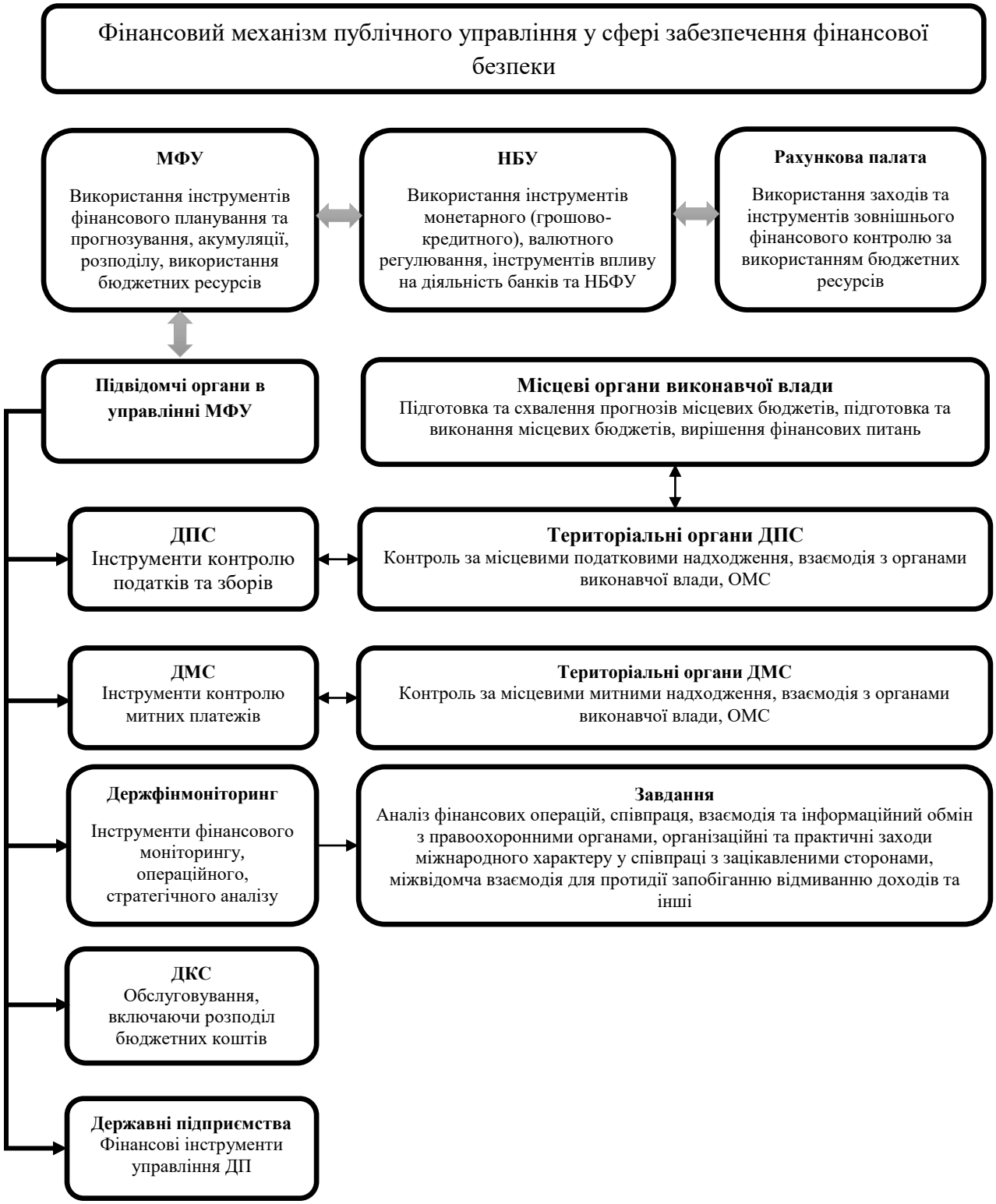

Рис. 3.11. Фінансовий механізм публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки держави

Джерело: розроблено автором

Особливо це стосується діяльності НБУ та Міністерства фінансів, Міністерства економіки щодо дискусій та обговорень макроекономічних прогнозів. По-третє, використання інструментів середньострокового прогнозування та планування також позитивно позначається на дієвості фінансового механізму держави (стратегічні плани діяльності на три роки). Важливий чинник якості – підтримка міжнародних організацій та держав-партнерів, що сприяє фінансовій стабільності в Україні [62].

Основні особливості функціонування фінансового механізму публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України:

– співпраця відповідальних за фінансові інтереси країни центральних органів влади щодо вибору інструментів державної фінансової політики, управління державним боргом. Відтак, між Міністерством фінансів та Національним банком укладено меморандум про взаєморозуміння для врегулювання механізму обслуговування зобов'язань Уряду перед МВФ з боку НБУ від імені МФУ;

– стратегія управління державними фінансами, підготовлена у 2017 році, слугує основою для реалізації державної фінансової політики за підтримки партнерів та міжнародних фінансових організацій;

– формування, розробка та впровадження фінансової політики держави відбувається в умовах тісного міжнародного співробітництва України з Європейським Союзом, Міжнародним Валютним фондом на основі Меморандуму про економічну та фінансову політику, схваленого 2018 року, міжнародними фінансовими організаціями (Світовим банком в напрямку зміцнення управління державними фінансами, Європейським банком реконструкції та розвитку, Європейським інвестиційним банком, Німецьким товариством міжнародного співробітництва, Кредитна установа для відбудови). у Меморандумі визначено напрямки грошово-кредитної, валютно-курсової, бюджетної політики України, політику у фінансовому секторі, врядуванні, управлінні державними підприємствами. Зазначимо, що мета програми розширеного фінансування від МВФ полягає у відновленні фіскальної та

стійкості та досягнення боргової стійкості в довгостроковій перспективі шляхом реформування системи управління фінансами.

– реалізація виваженої фіскальної політики в Україні в умовах війни та обмеженості зовнішньої підтримки, що передбачає утримання видатків бюджету в межах внутрішніх ресурсів за рахунок їх стримування, авансових надходжень, зокрема за рахунок податку на прибуток банків у 2023 році, мобілізації внутрішнього фінансування, використання буферів ліквідності;

– використання кількісних критеріїв ефективності фіскальної політики та індикативних цільових показників, що характеризують стан підтримки фінансової стійкості: контроль первинного та загального сальдо необоронних видатків сектору загального державного управління, обсяги податкових надходжень, виданих державних гарантій, обсяг накопичення простроченої кредиторської заборгованості, видатків на соціальну сферу;

– запровадження фіскальних заходів для підтримки фінансової стабільності та стримування ризиків фінансовій безпеці, пріоритизація видатків державного бюджету та виконання дій для акумуляції внутрішніх доходів бюджету [9].

– Не зважаючи на ряд позитивних зрушень у функціонуванні фінансового механізму публічного управління у сфері забезпечення фінансових інтересів, в Україні наявні системні проблеми:

1) фрагментованість, неузгодженість планування через відсутність цілісної системи планування, недостатній ступінь цифровізації процесів планування, слабкий зв'язок між стратегічним та бюджетним плануванням, плануванням фінансових ресурсів на центральному та місцевому рівні, неузгоджене планування публічних інвестицій зі стратегічним та бюджетним плануванням;

2) неефективність управління результатами через слабкість зв’язку між бюджетом, ключовими показниками ефективності його виконання, недостанім ступенем інституційної та управлінської підзвітності, обмеженістю центрального та місцевого рівнів управління в імплементації заходів;

3) непередбачуваність бюджетно-податкової політики та вибору інструментів політики у середньостроковій перспективі, що пов’язано з відсутністю комплексної системи управління фіскальними ризиками, оцінка яких зводиться виключно до аналізу та виявлення загроз в управлінні державними підприємствами; формалістичним підходом до оцінки впливу на бюджет та визначення вартості нових ініціатив з боку розробників політики (рис. 3.12) [58].

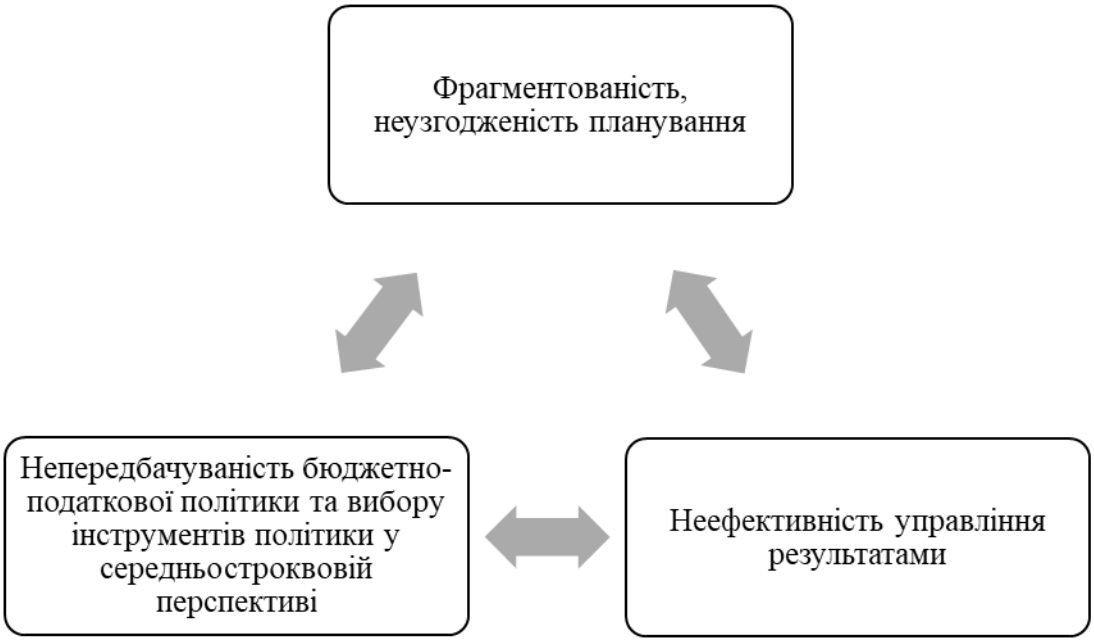

Рис. 3.12. Ключові проблеми фінансового механізму публічного управління в сфері забезпечення фінансової безпеки

Джерело: складено автором

Тож, в Україні достатньо складний фінансовий механізм публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки. Різноманітність підходів, методів, інструментів та важелів впливу на стан фінансової системи, акумуляцію, розподіл, використання фінансових ресурсів потребує вибору найбільш доцільних та ефективних з усіх розглянутих способів. Управління державними фінансами в умовах євроінтеграції власне передбачає оцінювання результативності діючого в Україні фінансового механізму управління.

3.3. Практика Європейського Союзу щодо забезпечення розвитку фінансової сфери та фінансової безпеки

Забезпечення розвитку фінансового регулювання та управління в Європейському Союзі (ЄС) передбачає постійне покращення механізмів співпраці, координації наглядових органів та національних регуляторів у фінансовій сфері, покращення виконання ними їх функцій, завдань та повноважень, модернізацію законодавства та стратегічних інструментів планування державних фінансів. Під фінансовим регулюванням розуміється набір галузевих правил ЄС і національних правил, які визначаються урядом щодо функціонування фінансового сектору в суспільних інтересах, виконання яких забезпечується адміністративними органами. Для фінансового регулювання ЄС характерно посилення нагляду за учасниками фінансового ринку в договірній та позадоговірній сферах на рівня ЄС та національному рівні. Посилення державного нагляду за фінансовим сектором і державне забезпечення дотримання фінансового регулювання з боку ЄС і національних органів фінансового нагляду призвело до розвитку гібридного правового порядку. Вважаємо, що тенденції до посилення фінансового регулювання в публічній площині в ЄС, зумовлено численними ризиками та загрозами для фінансової безпеки, поширенням ризиків небанківського фінансового сектору на фінансову систему.

Ще одна особливість сучасного фінансового регулювання в ЄС – розробка нормативного забезпечення впливу на учасників роздрібного фінансового ринку (правила ведення бізнесу – стандартів поведінки фірм на ринку, організаційні вимоги – вимоги до внутрішньої діяльності). Макропруденційне регулювання для забезпечення надійності та безпеки окремих фінансових компаній, інтересів учасників фінансового сектору, захисту від системних ризиків, доповнюється мікропруденційними регуляціями, спрямоване на підтримку фінансової стабільності в межах ЄС шляхом зміцнення корпоративного управління. Нормативне забезпечення фінансового регулювання фінансового сектору в ЄС наведено у табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Нормативне забезпечення фінансового регулювання фінансового сектору в ЄС

Складова фінансового регулювання	Директива, регламент
Регулювання фінансових ринків	Директива 2014/65/ЄС «Про ринки фінансових інструментів» [] (Markets in Financial Instruments Directive, MIFID II), офіційно прийнята 29 квітня 2015 року, слугує основою регулювання фінансових ринків, спрямована на підвищення їх конкурентоспроможності шляхом створення єдиного ринку інвестиційних послуг, забезпечує захист інвесторів при інвестуванні у фінансові інструменти. Директива 2014/65/ЄС застосовується до операторів ринку, інвестиційних фірм, надавачів послуг з повідомлення даних і фірм третіх країн, що надають інвестиційні послуги або здійснюють інвестиційну діяльність шляхом заснування філій на території ЄС. Регламент (ЄС) № 600/2014 про ринки фінансових інструментів (MiFIR): врегульовує виконання Директиви 2014/65/ЄС [] Регламент (ЄС) № 648/2012 «Про регулювання європейської ринкової інфраструктури» (EMIR) щодо позабіржових деривативів, центральних контрагентів і торгових репозиторіїв спрямований на підвищення прозорості ринків деривативів [].
Банківське регулювання	Регламент (ЄС) № 575/2013 «Про пруденційні вимоги для кредитних установ та про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 648/2012» встановлює вимоги до капіталу, ліквідності та звітності для банківських установ []. Регламент (ЄС) № 1024/2013 «Про покладання конкретних завдань на Європейський центральний банк щодо політики, пов’язаної з пруденційним наглядом за кредитними установами» / «Про створення єдиного механізму нагляду (SSM)» [] Регламент (ЄС) № 806/2014 «Про Єдиний механізм врегулювання» (SRM) встановлює єдині правила та єдину процедуру ліквідації кредитних установ та певних інвестиційних компаній у рамках Єдиного механізму ліквідації та Єдиного фонду ліквідації [] Директива 2014/59/ЄС (BRRD) визначає норми для відновлення та санації кредитних установ та інвестиційних компаній, врегульовує питання неплатоспроможності банків [].
Регулювання страхового, інвестиційного ринків	Регламент (ЄС) № 1286/2014 «Про документи ключової інформації для пакованих інвестиційних і страхових продуктів» / «Комплексні роздрібні та страхові інвестиційні продукти» (PRIIPs) забезпечує прозорість і доступність інформації для інвесторів []. Регламент (ЄС) № 2015/760 «Про європейські довгострокові інвестиційні фонди» (ELTIFs) спрямований на стимулювання довгострокових інвестицій [].
Безпека та протидія відмиванню коштів	Регламент (ЄС) № 2016/679 «Про захист даних» (GDPR) врегульовує захист персональних даних клієнтів, вільний їх обіг, включаючи фінансовий сектор [] Регламент (ЄС) № 2015/847 «Про передачу інформації, пов'язаної з переказами коштів» врегульовує питання протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму [].
Цифрові фінанси	Регламент (Положення) Європейського Парламенту та Ради «Про регулювання ринків криптоактивів» від 31 травня 2023 року № 2023/1114 (MiCA) [] Закон «Про цифрову операційну стійкість» (Digital Operational Resilience Act, DORA) []

Джерело: складено автором

Європейська система фінансового регулювання та нагляду реорганізована у 2011 році у відповідь на виклики фінансової кризи 2008 року, до складу якої входять наглядові органи, Європейська рада системних ризиків, відповідальна за макропруденційний нагляд (Європейський центральний банк, національні центральні банки, Європейська комісія), національні регуляторні, їх наглядові органи. За мікропруденційний нагляд на рівні ЄС відповідальні Європейське банківське управління (European Banking Authority, EBA), Європейське управління цінних паперів (European Securities and Markets Authority, ESMA), Європейське управління страхування та професійних пенсій (European Insurance and Occupational Pensions Authority, EIOPA).

У 2011 році створено Європейське управління страхування та професійних пенсій – органи фінансового регулювання у страховій сфері, сфері пенсійного забезпечення. У 2011 році створено повністю незалежний орган, відповідальний за ринки цінних паперів, - Європейське управління з цінних паперів і ринків (ESMA), мета якого полягає у покращення захисту прав інвесторів, сприяння впорядкуванню стабільності фінансових ринків, до складу якого входять національні органи країн-членів, відповідальні за ринки цінних паперів.

Перехід до сталих фінансів з врахуванням екологічних, соціальних, управлінських аспектів – один з пріоритетів діяльності Європейського управління з цінних паперів і ринків, спрямований на розробку правил сталого фінансування. У лютому 2020 року ESMA прийнято першу Стратегію сталого фінансування, якою передбачено конвергенцію відповідних правил в межах держав-членів ЄС, прямий нагляд за ринком, моніторинг ризиків. Дорожня карта сталого фінансування на 2022-2024 роки визначає заходи сталого фінансування.

В цілому фінансове регулювання ЄС фокусується на забезпечення стабільності фінансової системи ЄС, цифровій трансформації фінансового сектору, нагляді, моніторингу ризиків фінансовій стабільності та розвитку внутрішнього врядування. Наглядові органи ЄС виконують функції надання консультацій законодавчим органам ЄС, розробки технічних стандартів відповідно наявного законодавства, координації з національними регуляторами

у фінансовій сфері, міжсекторальної координації (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Пріоритетні напрямки діяльності Європейських наглядових органів на 2023-2026 роки

Наглядовий орган	Напрямки діяльності
Європейський наглядовий орган	Рамки регулювання «Комплексні роздрібні та страхові інвестиційні продукти» (Packaged retail and insurance-based investment products, PRIIPs) Законодавство SFDR, ESG Аналіз ключових тенденцій та вразливостей фінансовій стабільності Рамки регулювання секюритизації Цифрова операційна стійкість, включаючи розробку технічних стандартів в межах управління ризиками ІКТ-сектору, керівних принципів розрахунку витрат та кількісної оцінки втрат на реагування на кризу та відновлення Покращення системи обміну інформацією, включаючи розробку інструкцій та ІТ-рішень для забезпечення галузевого та міжгалузевого обміну інформацією щодо оцінювання придатності та належності.
Пріоритети Європейського банківського управління	Забезпечення ефективного, послідовного пруденційного регулювання та нагляду за банківським сектором (робоча програма на 2023-2025 роки): завершення виконання реформування згідно Базель ІІІ, проведення розширеного стрес-тестування в межах ЄС, реалізації стратегії управління даними (покращення способів отримання, використання, поширення даних серед зацікавлених сторін) Цифрові фінанси та введення в дію Положення Європейського Парламенту та Ради «Про регулювання ринків криптоактивів» від 31 травня 2023 року № 2023/1114 (the Regulation on Markets in Crypto-Assets, MiCA), Закону «Про цифрову операційну стійкість» (Digital Operational Resilience Act, DORA) з січня 2025 року Продовження заходів протидії та боротьби з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму Виконання дорожньої карти ESG Roadmap
Пріоритети Європейського управління страхування та професійних пенсій	Сприяння фінансовій стабільності та довірі до страхового ринку (стратегія на 2023-2026 років, Цифрова стратегія): стійкість фінансування та створення сталого страхування, посилення захисту споживачів у страховій сфері Цифрова трансформація: підтримка нагляду за страховим ринком, використання можливостей цифрової трансформації Політика нагляду: надійний, ефективний пруденційний нагляд та нагляд за поведінкою учасників ринку в межах ЄС Надання високоякісних консультацій з врахуванням потреб суспільства та нового горизонтального регулювання Фінансова стабільність з фокусом на аналізі ризиків, вразливостей та загроз фінансовому сектору Внутрішнє регулювання: розвиток професійних стандартів, економічно ефективне управління

Наглядовий орган	Напрямки діяльності
Пріоритети Європейського управління з цінних паперів і ринків	Сприяння фінансовій стабільності системи ЄС шляхом захисту прав інвесторів (робоча програма та стратегія на 2023-2028 роки): Стійке фінансування: розробка технічних стандартів, відповідно до Регламенту про розкриття інформації щодо стійкого фінансування (Sustainable Finance Disclosure Regulation, SFDR) Співпраця в галузі технологічних інновацій та ефективного використання даних (розробка технічних стандартів, керівництв для впровадження нових правил в області цифрових фінансів: Закон «Про цифрову операційну стійкість» для зміцнення IT-безпеки фінансових установ, стійкості фінансового сектору (DORA), Регламент щодо регулювання ринків криптоактивів (MiCA), впровадження правової основи для функціонування пілотного режиму технології розподіленої книги, яка використовується для торгівлі та розрахунків за транзакціями криптоактивів, які кваліфікуються як фінансові інструменти відповідно до MiFID II (the DLT Pilot Regime) Адаптація до цифровізації фінансових ринків шляхом конвергенції нагляду та зміцнення єдиних правил ЄС Вимоги до фінансової звітності інвесторів Координація загальних наглядових заходів в області стійкого розвитку Ринки та інфраструктура: розробка технічних стандартів з авторизації, реєстрації постачальників Продовження моніторингу розвитку ринку та оцінка ризиків, нагляд та конвергенція на основі ризик-орієнтованого підходу

Джерело: систематизовано автором на основі [70, 118, 119, 120]

У зв’язку з виникненням нових способів відмивання коштів (криптоактиви, краудфандинг) ЄС модернізує регуляторні норми та управління цією сферою, відзначаючи важливість застосування банками та іншими фінансовими установами заходів запобігання цим протиправним діям. Перша Директива про боротьбу з відмиванням грошей була прийнята в 1990 році для запобігання зловживанням у фінансовій системі в цілях відмивання коштів та незаконного збагачення. Нормативне регулювання у цій сфері передбачало застосування вимог належної перевірки клієнтів зобов’язаними особами при вступу у ділові фінансові відносини (ідентифікація особи, контроль транзакцій, повідомлення про підозрілі транзакції). Для пом’якшення нових видів ризиків, які існують у цій сфері, ЄС прийняв новий Регламент «Про відстеження переказів коштів», який забезпечує відстеження переказів криптоактивів і автентифікацію користувачів відповідно до стандартів FATF (буде застосовуватися з грудня 2024 року). Нова законодавча база доповнює інші

нормативні акти, зокрема Регламент (Положення) Європейського Парламенту та Ради «Про регулювання ринків криптоактивів» від 31 травня 2023 року № 2023/1114 (MiCA) [128].

Для ефективного застосування та виконання законодавства у сфері протидії відмиванню коштів, ЄС здійснює імплементацію його норм у всіх державах-членах та співпраці з компетентними органами. Комісія забезпечує ефективне застосування законодавства шляхом перегляду транспонування законодавства ЄС та співпраці з компетентними органами. Служби Комісії тісно співпрацюють з європейськими наглядовими органами щодо впровадження правил ПВК/ФТ. Об'єднаний комітет європейських наглядових органів з ПВК/ФТ видає рекомендації та висновки для сприяння національним компетентним органам у розумінні нормативних вимог.

Згідно нового Регламенту з боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму передбачає створення нового органу управління у цій сфері, що трансформує нагляд у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму в ЄС, посилюватиме співпрацю між підрозділами фінансової розвідки (ПФР). Управління з боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму (AMLA) позиціонується як децентралізована агенція ЄС, яка координуватиме роботу національних органів для забезпечення правильного та послідовного застосування правил ЄС. Метою Управління ЄС є трансформація нагляду за боротьбою з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму (ПВК/ФТ) в ЄС і посилення співпраці між підрозділами фінансової розвідки (ПФР). З 1 січня 2028 року заплановано повноцінний прямий нагляд за сферою відмивання грошей та фінансування тероризму [125, 126, 127].

Шоста Директива ЄС про боротьбу з відмиванням грошей (6 AMLD), яка набула чинності 3 грудня 2020 року та була імплементована регульованими організаціями до 3 червня 2021 року, спрямована на посилення правил боротьби з відмиванням грошей (AML) у ЄС і покладає більшу відповідальність на регульовані організації за боротьбу з фінансовими злочинами (рис. 3.13).

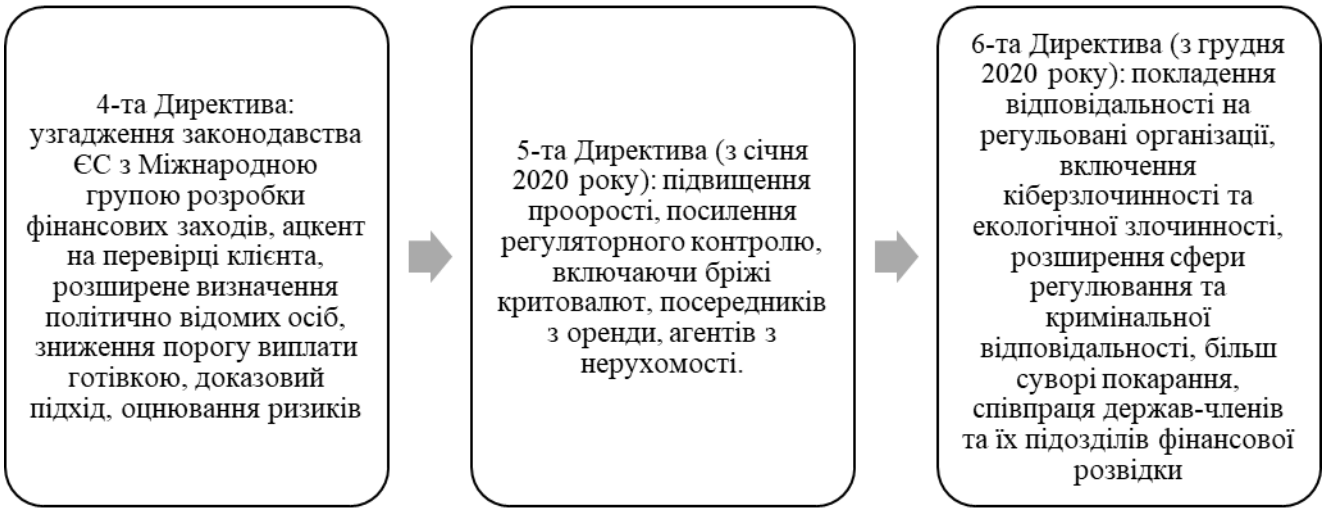

Рис. 3.13. Нормативне регулювання сфери протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму в ЄС

Джерело: складено автором за даними [413, 414]

В умовах постійних криз, зокрема зумовлених пандемією та війною в Україні, фінансове регулювання в ЄС спрямоване на вирішення проблем, пов'язаних зі зростанням безробіття, міграції, оборонних видатків, підвищенням облікових ставок та зростанням інфляції, цін на енергоресурси та продовольство. В результаті зростає фінансове навантаження на бюджет ЄС, що потребує постійного його перегляду, пошуку нових інструментів та джерел фінансування, незважаючи на стабільне зростання фінансових ресурсів та національних внесків до бюджету ЄС у 2014-2023 роках (рис. 3.14).

Рис. 3.14. Динаміка обсягів власних фінансових ресурсів та національних внесків бюджету ЄС у 2014-2023 роках, млн. євро

Джерело: складено автором за даними [422]

Фінансові пріоритети ЄС у 2021-2027 роках кардинально відрізняються від пріоритетів впродовж 2014-2020 років, зокрема за напрямами фінансування та програмами. У 2014-2020 роках кошти спрямовувалися на забезпечення конкурентоспроможності економік, робочі місця, економічну, територіальну та соціальну згуртованість, стійке зростання, безпеку та громадський порядок, тощо.

Впродовж 2014-2020 років в межах бюджету ЄС відбулося зростання видатків на 30,81 млрд. євро, зокрема за рахунок зростання фінансування програм розумного, інклюзивного зростання на 15,86 млрд. євро (4,65% щороку), сталого зростання та захисту природних ресурсів на 4,01 млрд. євро (1,16%), безпеки та громадського порядку на 4,62 млрд. євро (28,54%) (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Динаміка обсягів видатків бюджету ЄС за напрямками фінансування у 2014-2020 роках, млрд. євро

Напрямок фінансування	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Відхилення, +/-	Річний темп росту, %
Розумне, інклюзивне зростання	67,68	68,01	56,27	57,03	76,11	75,53	83,54	15,86	4,65
Стале зростання та захист природних ресурсів	56,58	58,07	57,41	56,74	58,05	59,52	60,60	4,01	1,16
Безпека та громадський порядок	1,71	2,02	3,08	2,87	3,11	3,26	6,33	4,62	28,54
Програми розвитку "Глобальна Європа"	7,21	7,88	10,28	9,79	9,52	10,11	11,41	4,21	8,56
Публічне адміністрування	8,82	8,98	9,32	9,66	9,94	10,38	10,32	1,50	2,67
Всього	142,50	145,24	136,42	137,38	156,91	159,10	173,31	30,81	3,52

Джерело: розраховано автором за даними [423, 424]

І програми розвитку «Глобальна Європа» на 4,21 млрд. євро (8,56%), публічного адміністрування на 1,5 млрд. євро (2,67%). При цьому, за першим напрямком найбільші обсяги фінансування спрямовані на виконання програм забезпечення конкурентоспроможності для зростання та створення робочих

місць, а саме програму досліджень та інновацій The Framework Programme for Research and Innovation (Horizon 2020), програми економічної, соціальної, територіальної згуртованості, зокрема наймеш розвинених регіонів. За другим напрямком найбільше коштів спрямовано на фінансування Європейського фонду сільськогосподарських гарантій (ЄФГФ) – на витрати, пов'язані з розвитком ринком, і прямі виплати. Значний обсяг фінансових ресурсів виділявся для цілей Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільської місцевості (EAFRD) (Додаток А).

У 2021-2023 роках в ЄС змінюються як окремі напрямки фінансування, так і програми спрямування коштів. Відтак, за напрямком єдиний ринок, інновації та цифрові технології виділено 18,5 млрд. євро в 2021 році, 25,3 млрд. євро в 2023 році, а частка цієї статті бюджету склала 10,59%, зокрема частка за напрямком дослідження та розробки – 6,41%, європейські стратегічні інвестиції – 2,78%, єдиний ринок – 0,44% у 2023 році (Додаток Б).

В 2021-2023 роках зростають обсяги фінансування за напрямком згуртованості, стійкості та захисту цінностей, а їх частка склала 50,43% у 2023 році (зокрема, частка витрат на забезпечення регіонального розвитку та згуртованості – 19,57%, витрати на соціальну згуртованість – 7,89%, витрати на забезпечення відновлення та стійкості – 20,83%) [413].

За напрямком природні ресурси та захист навколишнього середовища ЄС виділив 56,8 млрд. євро у 2021 році, 59,5 млрд. євро у 2023 році, а частка витрат склала 24,87% з акцентом на фінансування аграрної політики, морської галузі (частка витрат 17,19%), підтримці Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільської місцевості (частка витрат 6,87% у 2023 році).

Порівняно з іншими напрямками витрат бюджету ЄС, витрат на виконання програм у сфері вирішення проблем, пов’язаних з міграцією, управління кордонами, безпеку й оборону були значно нижчими, склавши 2,7 млрд. євро та 1,4 млрд. євро у 2023 році відповідно. Значні обсяги фінансування відведені на програми з підтримки миру – 10,9 млрд. євро у 2018 році та 15,2 млрд. євро у 2023 році (частка 6,37% у 2023 році) (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Динаміка обсягів видатків бюджету ЄС за напрямками фінансування у 2021-2023 роках, млрд. євро

Напрямок фінансування	2021	2022	2023	Відхилення	Питома вага, %
Єдиний ринок, інновації та цифрові технології	18,5	25,2	25,3	6,79	10,59
Згуртованість, стійкість і цінності	126,5	126,6	120,6	-5,84	50,43
Природні ресурси та навколишнє середовище	56,8	58,3	59,5	2,65	24,87
Міграція та управління кордонами	2,5	3,4	2,7	0,12	1,11
Безпека і оборона	0,7	1,2	1,4	0,68	0,58
Програми підтримки миру	10,9	14,5	15,2	4,30	6,37
Європейське державне управління	10,7	11,6	12,3	1,55	5,13
Всього, млрд. євро	228,0	243,3	239,2	11,19	100,00

Джерело: розраховано автором за даними [423, 424]

Формування бюджету ЄС відбувається згідно правил Фінансового регламенту ЄС (ФРЄС). Фінансовий Регламент ЄС врегульовує процедури розробки, виконання та контролю за бюджетом в межа ЄС, яким передбачається застосування уніфікованого підходу до публічного управління фінансами. Відзначимо, що бюджет ЄС виступає інструментом фінансування політики підтримки держав-членів, зокрема для інвестицій у проєкти, які уряди країн не можуть самостійно забезпечити фінансово у різних сферах управління, таким чином сприяючи автономії інтеграційного об’єднання.

Перегляд фінансових правил у 2018 році сприяв посиленню гнучкості, прозорості регулювання фінансової сфери ЄС, розширив можливості внесення пропозицій до самого регламенту в разі необхідності, забезпечив скорочення адміністративного навантаження на бюджет та був переорієнтований на результативність публічного управління бюджетом ЄС, врегулювання кризових ситуацій та захист фінансових інтересів ЄС, зокрема завдяки цифровізації фінансової сфери. В результаті перегляду та публічних консультацій Фінансового регламенту, сконцентровано увагу на заходах забезпечення

безпеки та стратегічної автономності фінансової сфери ЄС, фінансових інструментах, бюджетних гарантіях та фінансовій допомозі, фінансовій звітності, проведенні цифрового контролю та аудиту фінансової сфери, вдосконаленні правил проведення публічних закупівель (заходи гнучкості при зміні контрактів, електронізація публічних закупівель, електронне виставлення рахунків-фактур, покращення правил залучення зовнішніх експертів). У документі викладені заходи спрощення надання грантів (форми грантів, правила використання, спрощений процес надання гуманітарної допомоги), поширення загальних фінансових правил ЄС на мікропідприємства. Крім того, перегляд Фінансового Регламенту мав на меті сприяти його узгодженості з довгостроковим бюджетом ЄС на 2021-2027 роки або багаторічною фінансовою рамкою (multiannual financial framework, MFF), що забезпечує фінансування програм та заходів фінансової політики ЄС.

З 24 вересня 2024 року діє поточна версія Фінансового Регламенту № 2024/2509 від 23 вересня 2024 року Європейського Парламенту та Ради, яким встановлено фінансові правила до бюджету ЄС, правила щодо здійснення витрат та інструменти впровадження бюджетних програм.

В ЄС розроблено шість багаторічних фінансових рамок, включаючи MFF на 2021-2027 роки: 1) перша між інституційна угода Пакет Делора 1988 року на період 1988-1992 роки для вирішення невідповідності між наявними фінансовими ресурсами та потребами, посилення бюджетної дисципліни в ЄС, забезпечення належного планування; 2) друга між інституційна угода 1993 року на період 1993-1999 роки для фінансування Єдиного європейського акту (Single European Act), яким передбачено зростання фінансування потреб ЄС за рахунок власних фінансових ресурсів та структурних фондів ЄС; 3) третя угода на період 2000-2006 років, підписана 1999 року для фінансування розширеного відтворення та четверта угода підписана 2006 року на період 2007-2013 років.

Завдяки Лісабонському договорі документ набув форми регламенту, що розробляється на п’ятирічний період та забезпечує впорядкованість витрат ЄС в межах наявних фінансових ресурсів. у документі визначені положення, яким

має відповідати бюджет ЄС, встановлені граничні межі видатків для різних категорій видатків. Регламент підписано на період 2014-2020 років, в якому вперше скорочено видатки бюджету ЄС, передбачено гнучкість бюджету та створено систему власних фінансових ресурсів.

У травні 2018 року Європейська Комісія представила законодавчі пропозиції для нової Багаторічної фінансової рамки на 2021-2027 роки в обсязі 1134,6 млрд. євро у вигляді асигнувань (1,11 ВНД ЄС-27). В документі передбачено зростання витрат на управління кордонами, безпекою, міграцією, обороною, фінансування галузі досліджень та розробок, натомість скорочено витрати на аграрний сектор та політику згуртованості ЄС. Передбачалася оптимізація бюджетних програм (з 58 до 37), запропоновано спеціальні інструменти для підвищення гнучкості бюджетування ЄС, модернізацію дохідної частини шляхом впровадження нових категорій фінансових надходжень (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Основні відмінності Фінансового Регламенту ЄС та Багаторічної фінансової рамки ЄС

Ознака	Фінансовий регламент	Багаторічна фінансова рамка
Призначення та роль у фінансовій сфері	Забезпечення фінансового управління та врегулювання використання бюджету ЄС	Фінансове планування довгострокових витрат ЄС за основними пріоритетами розвитку
Правова основа	Врегульовує питання виконання бюджету ЄС	Визначає граничні межі та структуру бюджету
Терміни дії	Діє на постійній основі та оновлюється за необхідності (не менше ніж один раз в два роки)	Приймається на період сім років та оновлюється за потреби
Змістовна характеристика	Законодавчий акт для ефективного, прозорого, гнучкого управління коштами ЄС, що визначає принципи, технічні правила та процедури формування, використання, виконання, контролю, аудиту бюджету	Стратегічний фінансовий документ для забезпечення фінансової стабільності та збалансованості витрат бюджету, визначає стратегічні межі та пріоритети бюджету ЄС за сферами політики
Органи ухвалення	Європейський Парламент, Рада ЄС	Рада ЄС за згодою Європейського Парламенту

Джерело: узагальнено автором

Після пандемії коронавірусу ЄС переглянув багаторічну фінансову рамку

на 2021-2027 роки, до якої включені інструменти відновлення після кризи в обсязі фінансування 750 млрд. євро. З початку війни в Україні ЄС переглянув MFF в грудні 2022 року та в лютому 2024 року. Відтак, в кінці 2022 року розширено бюджетне покриття позик держав-членів шляхом включення кредитів в рамках макрофінансової допомоги Україні на 2023-2024 роки в разі її дефолту. 15 грудня 2022 року Європейський Парламент прийняв резолюцію «Розширення багаторічної фінансової програми на 2021-2027 роки: стійкий бюджет ЄС, який відповідає новим викликам». В лютому 2024 року в результаті перегляду БФП на 2021-2027 роки Україні надано 50 млрд. євро допомоги на 2024-2027 роки, збільшено обсяги фінансування для вирішення міграційних проблем, фінансування Європейського оборонного фонду, резерву солідарності та надзвичайної допомоги, фінансування непередбачуваних обставин (обсяг 3 млрд. євро).

Європейська комісія як виконавчий орган ЄС відповідає за реалізацію фінансової політики, управління бюджетом згідно законодавства. Фінансова політика спрямована на забезпечення економічного добробуту, зростання інвестицій, стійкості державних фінансів та фінансової стабільності. До функцій Європейської комісії належить технічна підтримка держав-членів щодо реформування фінансового сектору, здійснення запозичень на міжнародних ринках капіталу в цілях фінансування політичних програм. Європейська фіскальна рада створена при Європейській комісії як незалежний дорадчий орган, до обов'язків якої входить забезпечення своєчасної фактичної оцінки впровадження системи фіскального управління, консультування щодо перспективних напрямків фіскальної політики з врахуванням національних особливостей, співпраця з незалежними фіскальними установами країн-членів ЄС, внесення пропозиції розвитку фіскальної системи [385].

Згідно Індексу оцінки фінансових інституцій, який вимірюється на основі інформації про діяльність національних незалежних фіскальних установ (МФУ)у державах-членах ЄС шляхом комплексного опитування з 2006 року, Австрія, Італія, Мальта, Люксембург, Португалія, Іспанія, Нідерланди входять

до країн-лідерів (більше 70%), в яких простежується високий рівень незалежності діяльності фіскальних установ та високий рівень якості виконання ними їх завдань. До країн, де спостерігаються найнижчі оцінки виконання завдань фіскальних установ, у 2023 році віднесено Естонію, Словакію, Данію, Швецію, Хорватію, Польщу (менше 50%) (рис. 3.15).

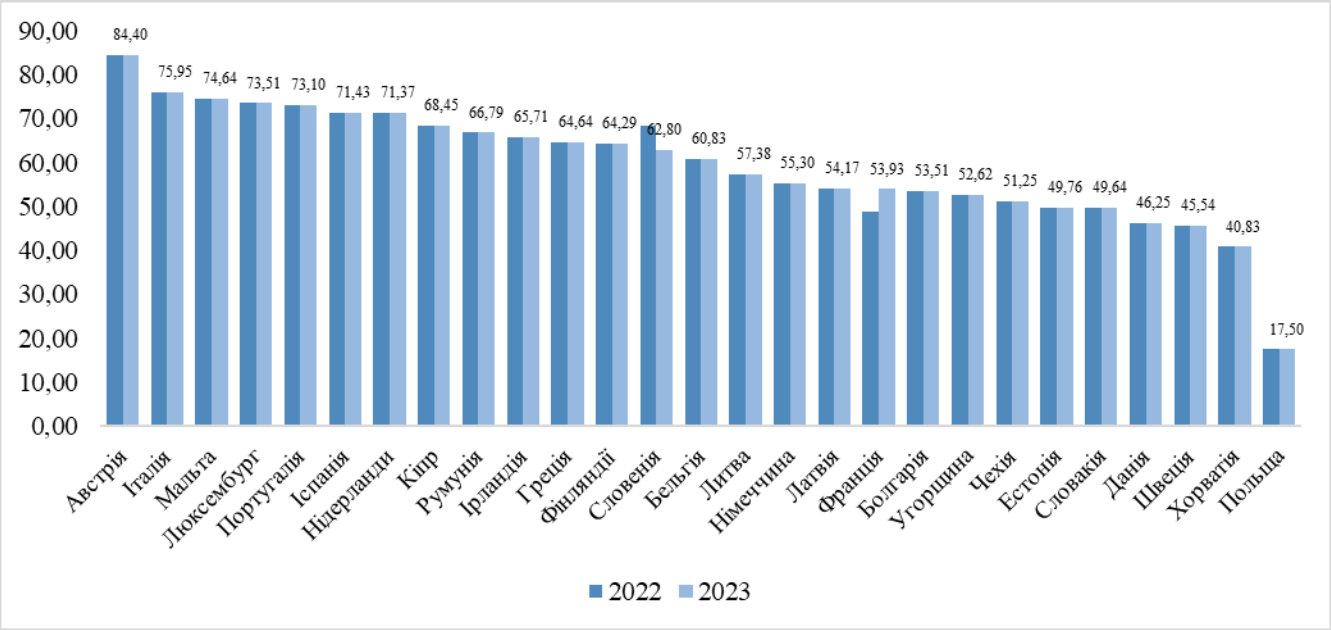

Рис. 3.15. Індекс оцінки незалежності виконання завдань та діяльності фінансових інституцій в розрізі країн ЄС, 2022-2023

Джерело: розраховано автором за даними [423, 424]

Відмітимо, що згідно опитування оцінюються такі завдання, як: моніторинг дотримання фіскальних правил (оцінка 0, 1 або 2, вагомість 30%); макроекономічне прогнозування (оцінка 0, 1 або 2, вагомість 25%); бюджетне прогнозування та калькуляція політичних витрат (оцінка 0, 1, 2 або 3, вагомість 20%); аналіз довгострокової стійкості державних фінансів (оцінка 0 або 1, вагомість 10%); активне просування фіскальної прозорості (оцінка 0 або 1, вагомість 5%); нормативні рекомендації щодо фіскальної політики (оцінка 0 або 1, вагомість 10%.

В межах ЄС діє набір фіскальних правил, розроблених для забезпечення координації фіскальної політики держав ЄС та належності їх систем державних фінансів, як частина прийнятого стратегічного документу Пакту стабільності та

зростання, прийнятого для посилення бюджетної дисципліни та уникнення надмірного зростання боргового навантаження. Пакт стабільності та зростання передбачає подання державами-членами ЄС планів фіскальної політики.

Згідно з умовами Пакту ЄС «Про стабільність і зростання», держави-члени зобов'язалися утримувати свій дефіцит і борг нижче певних меж: державний дефіцит держави-члена не може перевищувати 3% її валового внутрішнього продукту (ВВП), а її борг може не перевищує 60% ВВП. Якщо держава-член не дотримується цих обмежень, запускається так звана процедура надмірного дефіциту (EDP). Це передбачає кілька кроків, включаючи можливість санкцій, щоб спонукати відповідну державу-члена вжити відповідних заходів для виправлення ситуації. Ті самі ліміти дефіциту та боргу також є критеріями для економічного та валютного союзу (ЄВС) і, отже, для приєднання до євро.

Фіскальні правила стосуються правил бюджетного балансу, боргу, витрат бюджетів каїн-членів ЄС, правил щодо доходів бюджетів. З 1990 року кількість фіскальних правил як складової фіскального управління в ЄС, зростає, зокрема запроваджені правила здебільшого щодо забезпеченості збалансованості бюджету (51 у 2014 році, 64 у 2023 році), витрат (17 у 2014 році, 20 у 2023 році), боргу (26 у 2014 році, 28 у 2023 році). Найбільше фіскальних правил за рівнями управління впроваджені у секторі загального державного управління, зокрема щодо збалансованості бюджету (33), боргу (19), доходів (12), а також на місцевому рівні (19 правил щодо збалансованості бюджету) [421].

Не зважаючи на збільшення кількості фіскальних правил в ЄС, протягом 2013-2023 років простежується перевищення частки консолідованого державного боргу: в середньому 86,9% від ВВП у 2013 році, 82,5% від ВВП у 2022 році та 80,8% від ВВП у 2023 році (Додаток В). При цьому, Хорватія, Німеччина, Словенія, Кіпр забезпечили скорочення частки боргу від ВВП у 2013-2023 роках (в межах 62-75% у 2023 році). У Фінляндії та Австрії частка боргу від ВВП становила 77% та 78% відповідно у 2023 році. У Португалії, Бельгії, Іспанії, Франції частка боргу перебувала в межах 100-110% у 2023 році,

тоді як Італія та Греція досягли критичного рівня заборгованості – 135% та 164% відповідно у 2023 році. У інших країнах ЄС частка боргу перебувала на задовільному рівні, не перевищуючи 60%, включаючи Естонію, Болгарію, Люксембург, Швецію, Данію, Литву, Чехію та інші держави. Впродовж 2014-2023 років також зростає частка дефіциту державного бюджету, склавши -3,5%% від ВВП у 2023 році (Додаток Г). значне перевищення дефіциту зафіксовано в Італії, Угорщині, Румунії, Франції, Польщі, Словакії, Мальті, Бельгії (понад -4,0%). У Чехії, Фінляндії, Іспанії показник склав -3,8%, -3% та -3,5% відповідно у 2023 році. У Португалії, Ірландії, Кіпрі, Данії простежується профіцит бюджету у 2023 році, тоді як в інших країнах показник перебуває в межах норми від 0 до 3%. (рис. 3.16) [423].

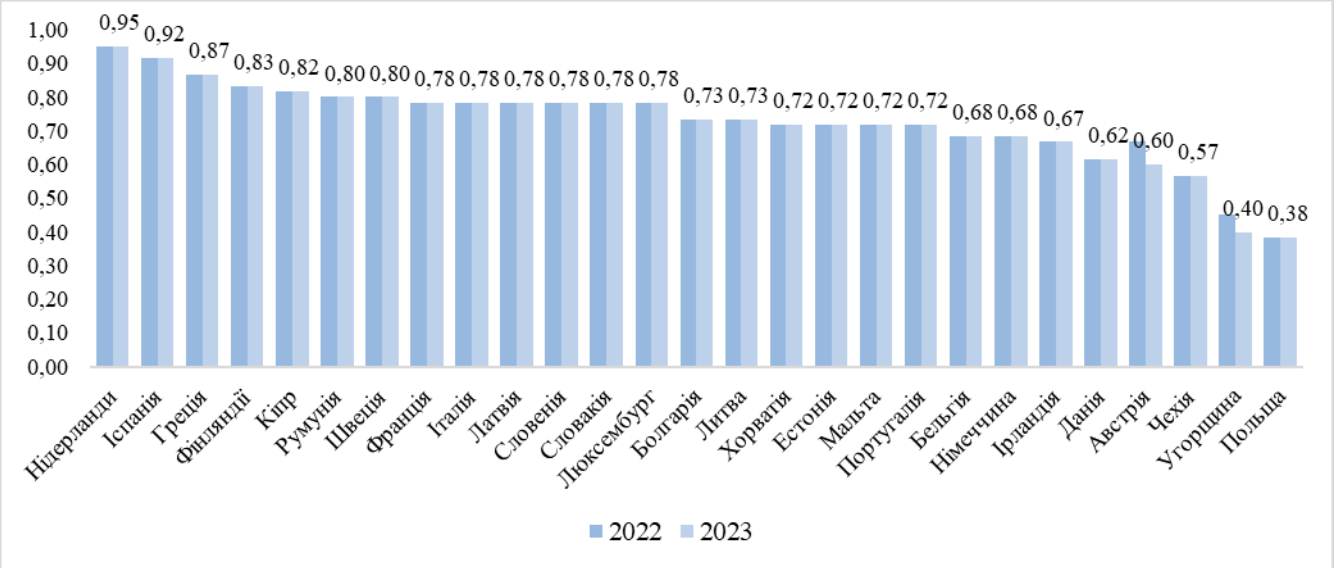

Рис. 3.16. Динаміка Індексу середньострокового бюджетного планування в країнах ЄС, 2022-2023 роки

Джерело: розраховано автором за даними [423, 424]

Інструментом стратегічного управління державними фінансами для сприяння їх стабільності в ЄС, створеним для планування фіскальної політики державами-членами на 3-5років, є середньострокові бюджетні плани (Medium-term budgetary framework, MTBF), за допомогою яких встановлюються бюджетні цілі, забезпечується узгодженість бюджетних рішень з фіскальними цілями, враховуються макроекономічні прогнози. До країн з високим рівнем

якості середньострокового бюджетного планування за Індексом MTBF, розрахованим Генеральним управлінням з економічних і фінансових питань у 2022-2023 роках, віднесемо Нідерланди, Іспанію, Грецію, Фінляндію, Кіпр, Румунію, Швецію (значення Індексу більше 0,8), з середнім рівнем Францію, Італію, Латвію, Словенію, Словакію та інші країни (0,6 – 0,7). У Чехії, Польщі, Угорщині якість середньострокового бюджетного планування перебуває на рівні нижче середнього (менше 0,6) При цьому, у 2023 році основними чинниками високої якості бюджетного планування в країнах з високим значенням Індексу середньострокового бюджетного планування були (Нідерланди, Іспанія, Греція, Фінляндія): взаємопов'язаність національних середньострокових фіскальних планів та річного бюджету, залучення міжнародних фінансових установ до підготовки національних середньострокових фіскальних планів, участь парламенту у підготовці національних середньострокових фіскальних планів, дотримання цілей/лімітів, які були включені до національних середньострокових фіскальних планів. Ці ж чинники в цілому перебувають на високому або нижче високого рівня в країнах ЄС зі значенням Індексу 0,6 – 0,7 [422].

В цілому в усіх країнах ЄС найнижчі оцінки в межах Індексу середньострокового бюджетного планування зафіксовані за такими змінними: відсутність заздалегідь фіксованих цілей/лімітів в середньострокових планах (середня оцінка по країнах 0,25 бали), визначеність коригувальних дій у разі відхилення від планів (середня оцінка по країнах 0,55 бали), розбивка прогнозів витрат і доходів (середня оцінка по країнах 0,70 бали), пояснення щодо впливу на бюджет альтернативних макросценаріїв (середня оцінка по країнах 0,81 бали).

Для підтримки фінансової стабільності та відновлення в межах ЄС розроблені різні механізми, зокрема постійно діюча міжурядова установа Європейський стабілізаційний механізм (ESM) для захисту фінансової стабільності, Європейський механізм фінансової стабілізації (EFSM) при виникненні серйозних фінансових труднощів країни-члена (як от в Ірландії та

Португалії у 2011-2014 роках, Греції в 2015 році), Європейський фонд фінансової стабільності (EFSF), інструменти фінансування, до яких належать політичні програми, програми надання макрофінансової допомоги.

Серед основних політичних програм ЄС – інноваційний інструмент підтримки та економічного відновлення NextGenerationEU, побудована на екологічному, цифровому, стійкому зростанні з запланованим обсягом фінансування 712 млрд. євро до 2026 року. Залучені кошти заплановано спрямувати для надання грантів та позик для підтримки реформ та інвестування національних планів відновлення держав-членів (338 млрд. євро для надання грантів за рахунок запозичень, 385 млрд. євро для надання кредитів).

Програми макрофінансової допомоги (МФД), включаючи Україну, надаються ЄС для підтримки країн з кризою платіжного балансу у формі середньострокових, довгострокових грантів позик, або їх поєднання. Впродовж 2014-2021 років Україна отримала понад 5 млрд. євро через п’ять програм МФД. Відтак, у 2022 році виділено 7,2 млрд. євро в рамках шостої МФД, у 2023 році Україні надано підтримку в обсязі 18 млрд. євро на пільгових умовах фінансування шляхом випуску єврооблігацій ЄС. Програма макрофінансової допомоги Україні передбачає проведення антикорупційної та судової реформи, посилення практики належного управління, модернізацію національних інституцій. Згідно нового механізму фінансування в рамках цієї програми підтримки ЄС планує виділити Україні до 50 млрд. євро впродовж 2024-2027 років, зокрема 33 млрд. євро за рахунок випуску єврооблігацій, які повністю забезпечуватимуться гарантіями держав-членів ЄС [386].

Програма підтримки платіжного балансу в ЄС передбачає надання макрофінансової допомоги країнам з проблемами реального та фінансового сектору економіки, проблемами фінансового регулювання. Допомога надається у формі послідовних середньострокових позик, які залежать від реалізації політики вирішення наявних економічних проблем, та відбувається у співпраці ЄС з МВФ, іншими міжнародними установами або країнами. Країна-одержувач допомоги має представити план економічної політики для вирішення наявних проблем платіжного балансу. В результаті розгляду запиту визначаються

умови, обсяги та тривалість фінансування, підписується Меморандум про взаєморозуміння з визначенням умов економічної політики, кредитна угода з інформацією про процес запозичення та фінансові умови надання позики. В Меморандумі також містяться заходи зміцнення системи державних фінансів та забезпечення стабільності фінансового сектору, структурні реформи для забезпечення зростання.

Як свідчить досвід Угорщини, Румунії та Латвії виділення багатосторонньої макрофінансової допомоги від ЄС, МВФ, ЄБРР, ЄІБ та держав-членів ЄС відбувається лише за умови зміцнення фінансового управління, фіскального управління, проведення структурних реформ та забезпечення фінансової стійкості (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

Механізми фінансової допомоги в рамках програм підтримки платіжного балансу Угорщини, Румунії, Латвії

Характеристика	Угорщина, 2008-2011 рік	Румунія, 2009-2011 рік	Латвія, 2008-2012 рік
Проблеми країни	Падіння внутрішнього ринку, проблеми рефінансування державного та зовнішнього боргу	Зростання внутрішніх та зовнішніх дисбалансів: бюджетний дефіцит, дефіцит рахунку поточних операцій, падіння припливу капіталу, обмінного курсу національної валюти відносно євро	Погіршення економічної ситуації, проблеми банківського сектору,
Умови фінансової допомоги	Покращення фіскального управління, фінансового регулювання, нагляду за фінансовим сектором, фіскальної консолідації, інших структурних реформ.	Покращення фінансового управління, фіскального управління, підвищення стійкості економіки та фінансової стабільності	Реформи фіскальної системи, фінансової системи, структурних реформ.
Обсяги фінансування	14,2 млрд. євро (5,5 млрд. євро від ЄС, 8,7 млрд. євро від МВФ)	20 млрд. євро (5 млрд. євро від ЄС, 12,95 млрд. євро МВФ, 1 млрд. євро Світовий банк, 1 млрд. євро ЄБРР та ЄІБ)	7,5 млрд. євро (3,1 млрд. євро від ЄС, 1,7 млрд. євро від МВФ, 0,4 млрд. євро Світовий банк, 1,9 млрд. євро від Швеції, Норвегії, Естонії, Данії, Фінляндії, 0,4 млрд. євро від ЄБРР, Чехії та Польщі)

Джерело: систематизовано автором за даними

Сьогодні стратегія управління боргом та здійснення запозичень ЄС побудована на стратегії диверсифікованого фінансування з використанням уніфікованого підходу. Механізм реалізації цієї стратегії побудований на визначені структурі управління, процедурах управління, включаючи управління ризиками, методології розподілу доходів, яка гарантує покриття всіх витрат ЄС на надання фінансової допомоги за рахунок коштів її бенефіціарів.

Щорічне рішення про запозичення та план фінансування є ключовими для забезпечення надійного фінансового управління, підзвітності та прозорості в реалізації операцій ЄС з управління боргом. У річному рішенні про запозичення встановлюється максимальна сума запозичень, яку Комісія може здійснити протягом певного року. У піврічному плані фінансування встановлюється орієнтовний календар випуску Комісії та очікувані загальні обсяги випуску на наступні 6 місяців [416].

Рішення про щорічне запозичення встановлює максимальну межу запозичень, які Комісія може планувати протягом одного року. Він також встановлює діапазон максимальних сум довгострокового та короткострокового фінансування, середній термін погашення довгострокового фінансування ЄС і обмежує суму, яку Комісія може випустити за одну операцію.

Піврічні плани фінансування. У 6-місячному плані фінансування Комісії планується запозичення на наступні 6 місяців у межах річного рішення про запозичення. За допомогою своїх планів фінансування Комісія керує очікуваннями ринку та забезпечує можливість зібрати необхідні кошти для покриття відповідних потреб у виплаті. Для забезпечення передбачуваності Комісія регулярно повідомляє учасникам ринку ключові елементи плану фінансування. Зокрема, Комісія регулярно публікує: цільові суми фінансування за рахунок облігацій ЄС; кількість і терміни очікуваних синдикованих угод; цільові дати аукціону для випуску облігацій ЄС і векселів ЄС. 24 червня 2024 року Європейська комісія оприлюднила свій піврічний план фінансування на період з липня по кінець грудня 2024 року. Комісія має намір випустити до 65 мільярдів євро облігацій ЄС у період з липня по кінець грудня 2024 року,

доповнених короткими - строкове фінансування.

До основних інструментів запозичень ЄС належать облігації, векселі та зелені облігації за інструментом відновлення NextGenerationEU. У 2020-2024 році Європейська Комісія випустила соціальні облігації на суму 98,4 млрд. євро для фінансування захисту робочих місць та доходів в умовах пандемії. У 2021 році випущені цінні папери з коротким терміном погашення EU-Bills (менше року). Серед методів фінансування – аукціони та синдикати. Особливістю здійснення запозичень в цілях фінансування бюджету є використання середньострокового планування за допомогою формування дворічних планів.

Загальний обсяг випуску облігацій та цінних паперів для фінансування політичних програм ЄС склав 724,157 млрд. євро впродовж 2020-2024 років, зокрема частка випущених цінних паперів склала 25,13% (181,975 млрд. євро), облігацій – 51,87% (375,596 млрд. євро), зелених облігацій – 9,42% (68,231 млрд. євро), соціальних облігацій – 13,58% (98,355 млрд. євро) (табл. 3.17). Для фінансування позик України ЄС планує залучити 33 млрд. євро облігацій у 2024-2027 роках.

Таблиця 3.17

Динаміка обсягів випуску облігацій, цінних паперів за формами випуску в ЄС у 2020-2024 роках, млн. євро

Інструмент фінансування та форма випуску	Обсяг випуску, млн. євро						Питома вага, %
	2020	2021	2022	2023	2024	Всього, млн. євро	
Цінні папери (EU-Bills)	-	24955	55309	43596	58115	181975	25,13
Аукціон	-	24955	55309	43596	58115	181975	25,13
Облігації (EU-Bonds)	1495	69452	82552	103436	118661	375596	51,87
Аукціон	-	4992	22352	41436	54661	123441	17,05
Синдикат	1495	64460	60200	62000	64000	252155	34,82
Зелені облігації (NGEU green bonds)	-	12000	24448	12463	19320	68231	9,42
Аукціон	-	-	7448	3463	4320	15231	2,10
Синдикат	-	12000	17000	9000	15000	53000	7,32
Соціальні облігації (SURE social bonds)	39500	50137	8718	-	-	98355	13,58
Синдикат	39500	50137	8718	-	-	98355	13,58
Всього	40995	156544	171027	159495	196096	724157	100,00

Джерело: розраховано автором за даними [422]

Таким чином, фінансове регулювання ЄС охоплює різні сфери захисту фінансових інтересів держав-членів. Для фінансового регулювання ЄС характерно посилення нагляду за учасниками фінансового ринку в договірній та позадоговірній сферах на рівня ЄС та національному рівні. В цілому фінансове регулювання ЄС фокусується на забезпечення стабільності фінансової системи ЄС, цифровій трансформації фінансового сектору, нагляді, моніторингу ризиків фінансовій стабільності та розвитку внутрішнього врядування. Наглядові органи ЄС виконують функції надання консультацій законодавчим органам ЄС, розробки технічних стандартів відповідно наявного законодавства, координації з національними регуляторами у фінансовій сфері, міжсекторальної координації.

В умовах постійних криз, зокрема зумовлених пандемією та війною в Україні, фінансове регулювання в ЄС спрямоване на вирішення проблем, пов’язаних зі зростанням безробіття, міграції, оборонних видатків, підвищенням облікових ставок та зростанням інфляції, цін на енергоресурси та продовольство. В цілому простежується тенденція до зростання фінансового навантаження на бюджет ЄС у зв’язку зі зростанням потреб фінансування різних програм підтримки урядів [414].

Фінансові пріоритети ЄС у 2021-2027 роках кардинально відрізняються від пріоритетів впродовж 2014-2020 років, зокрема за напрямами фінансування та програмами. У 2014-2020 роках кошти спрямовувалися на забезпечення конкурентоспроможності економік, робочі місця, економічну, територіальну та соціальну згуртованість, стійке зростання, безпеку та громадський порядок, тощо. У 2021-2023 роках в ЄС змінюються як окремі напрямки фінансування, так і програми спрямування коштів (єдиний ринок, інновації та цифрові технології, дослідження та розробки, європейські стратегічні інвестиції, програми згуртованості, стійкості та захисту цінностей).

Фінансова політика спрямована на забезпечення економічного добробуту, зростання інвестицій, стійкості державних фінансів та фінансової стабільності. Для цілей фінансового планування на рівні ЄС використовуються різноманітні

інструменти, такі як фінансовий регламент, багаторічні плани (рамки) фінансування, набір фіскальних правил. Набір фіскальних правил ЄС розроблений для забезпечення координації фіскальної політики держав ЄС та належності їх систем державних фінансів, як частина прийнятого стратегічного документу Пакту стабільності та зростання, прийнятого для посилення бюджетної дисципліни та уникнення надмірного зростання боргового навантаження. Пакт стабільності та зростання передбачає подання державами-членами ЄС планів фіскальної політики. Інструментом стратегічного управління державними фінансами для сприяння їх стабільності в ЄС, створеним для планування фіскальної політики державами-членами на 3-5 років, є середньострокові бюджетні плани, за допомогою яких встановлюються бюджетні цілі, забезпечується узгодженість бюджетних рішень з фіскальними цілями, враховуються макроекономічні прогнози.

Для підтримки фінансової стабільності та відновлення в межах ЄС розроблені різні механізми, зокрема постійно діюча міжурядова установа Європейський стабілізаційний механізм (ESM) для захисту фінансової стабільності, Європейський механізм фінансової стабілізації (EFSM) при виникненні серйозних фінансових труднощів країни-члена (як от в Ірландії та Португалії у 2011-2014 роках, Греції в 2015 році), Європейський фонд фінансової стабільності (EFSF), інструменти фінансування, до яких належать політичні програми, програми надання макрофінансової допомоги.

Висновки до розділу 3

1. Нормативно-правовий механізм публічного управління фінансовою безпекою України характеризується високим рівнем інституційної складності, багатокомпонентністю та динамічністю, що зумовлено реформами у фінансовому секторі, євроінтеграційним курсом та новими викликами для державного управління. Аналіз показує, що за останнє десятиліття відбулося

суттєве оновлення законодавчої бази у сферах банківського регулювання, валютної політики, протидії відмиванню коштів, управління державними фінансами й податково-митної політики. Сформовано ієрархічну систему нормативно-правових актів, що включає загальні та спеціальні НПА, розроблені ключовими регуляторами: НБУ, МФУ, НКЦПФР, ДПС, ДМС та іншими суб'єктами. Значного посилення набули й функції міжвідомчої координації, моніторингу результативності регуляторних актів і планування нормотворчої діяльності. Таким чином, нормативно-правовий механізм поступово трансформується в цілісну, стратегічно орієнтовану систему, здатну реагувати на ризики та забезпечувати захист фінансових інтересів держави й суспільства.

2. Доведено, що організаційно-управлінський та фінансовий механізм забезпечення фінансової безпеки в Україні ґрунтується на розподілі функцій між широким колом повноважних органів, що здійснюють регулювання, контроль, нагляд і аналітичний супровід фінансової системи. Проведений аналіз демонструє, що формування функціональних зв'язків між НБУ, МФУ, НКЦПФР, Держфінмоніторингом, ДПС, ДМС, БЕБ та іншими інституціями забезпечує комплексне реагування на ризики у банківському, валютному, податковому, борговому та небанківському секторах. Важливою тенденцією є посилення горизонтальної координації, розвиток інформаційного обміну, інтеграція ІКТ-рішень у процеси управління та перехід до регулярного стратегічного планування. Механізм демонструє зростання гнучкості в умовах кризових загроз, зокрема під час воєнного стану, коли регулятори оперативно адаптували системи нагляду, валютного контролю та фінансового моніторингу. Таким чином, організаційно-фінансовий механізм набуває ознак адаптивної, багаторівневої моделі управління стійкістю сектору.

3. Було визначено, що стратегічні документи у сфері фінансової безпеки, свідчать про еволюційний перехід від фрагментарного бачення проблематики до розбудови більш системної основи державної політики. Попри те, що ранні стратегічні акти (Концепція національної безпеки, Стратегія 2007 р.) лише

частково відображали загрози фінансовій безпеці, вони заклали підґрунтя для ідентифікації ключових ризиків: боргової залежності, тінізації економіки, валютної нестабільності та неефективності бюджетної політики. Подальші документи, як-от Стратегія економічної безпеки до 2025 року, запропонували більш комплексний підхід із визначенням конкретних напрямів політики, однак досі відсутній єдиний державний стратегічний акт, присвячений фінансовій безпеці як цілісній системі. Це обумовлює необхідність формування національної стратегії фінансової безпеки, яка б інтегрувала законодавчі засади, інституційні функції, механізми регулювання та оцінку ризиків.

4. Було доведено, що взаємозв'язок між стратегічними документами та законодавчими змінами має поступовий характер і формується в умовах трансформації державного управління, посилення вимог ЄС та накопичення внутрішніх інституційних дисфункцій. Стратегічні акти визначають лише загальні орієнтири державної політики, тоді як законодавство фактично формує механізми реалізації та інструменти впливу. Водночас чинна система стратегічних документів характеризується відсутністю узгодженості, нечіткістю понятєвого апарату та надмірною загальністю у визначенні напрямів політики. Незважаючи на це, їх вплив виявляється через імплементацію нових регуляторних актів, адаптацію законодавства до європейських стандартів, реформування наглядових функцій та формування інституційної архітектури фінансової безпеки. Отже, стратегічний рівень відіграє роль каталізатора модернізації законодавства, але потребує систематизації й концептуального оновлення.

РОЗДІЛ 4
УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

4.1. Методологія вивчення ефективності та результативності публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні

Проблематика ефективності та результативності публічного управління, зокрема її теоретичні засади, концептуальні параметри та змістовні характеристики, посідає вагоме місце в сучасному науковому дискурсі. Значний внесок у розкриття цих аспектів зроблено у працях Т. А. Власенко [8], О. М. Вольської [10], З. В. Гбур [12], О. В. Голинської [16], Л. Гриценко [52], С. В. Свірко [2], С. М. Гончарук [49], які досліджують організаційні, інституційні та функціональні передумови підвищення дієвості управлінських процесів у фінансовій сфері. Наукові праці зазначених авторів концептуалізують категорії ефективності та результативності публічного управління, окреслюють чинники їх формування та специфіку застосування сучасних управлінських підходів у системі забезпечення фінансової безпеки.

Окремий пласт досліджень присвячено проблематиці публічного управління економічною безпекою держави, серед яких важливе місце займають праці З. В. Гбур [13], О. В. Голинської [16], Д. О. Грицишена [17], Л. Гриценко [52]. Дослідники висвітлюють методологічні підходи до визначення економічної безпеки, аргументують необхідність комплексного аналізу загроз, а також систематизують індикативні показники, що відображають стан економічної та фінансової стійкості держави. Водночас у науковому середовищі все ще недостатньо опрацьованими залишаються питання формування інтегрованої системи індикаторів результативності діяльності суб’єктів публічного управління у сфері фінансової безпеки. Дослідження, присвячені оцінюванню ефективності системи публічного управління

економічною безпекою та її ключових складових – бюджетної, боргової, валютної, грошово-кредитної, – репрезентовані у працях О. В. Голинської [16], С. П. Завгородньої [19], Г. П. Ситник [19], С. В. Свірко [17]. Наукові результати цих авторів формують методологічну базу для подальшого аналізу механізмів регулювання фінансової системи та оцінювання спроможності органів державної влади забезпечувати стабільність фінансових процесів. Дослідження розкривають взаємозв'язок між інституційною архітектурою публічного управління, функціональними можливостями органів державної влади та загальним рівнем фінансової безпеки. У межах окремої дослідницької лінії увага акцентується на результативності фінансової діяльності органів державної влади. Науковці пропонують оцінювати її через: – рівень фінансового забезпечення суб'єктів публічного управління [Свірко С. В. 2]; – виконання бюджетних програм та державних фінансових політик [Свірко С. В. 17]; – спроможність органів влади формувати та утримувати достатній обсяг фінансових ресурсів [Власенко Т. А. 8; Гбур З. В. {12]; – наявність і наповненість резервів фінансової стабільності [Гончар М. 48]. Тож, наведені підходи доповнюють один одного, надаючи можливість комплексно оцінити стан публічного управління забезпечення фінансової безпеки на національному рівні. У таблиці 4.1 систематизовано змістовну сутність підходів до вивчення ефективності та результативності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки, можливість їх практичного застосування.

Для комплексного оцінювання керівного впливу на стан фінансової безпеки варто використати усі наведені підходи до вимірювання ефективності та результативності публічного управління. Економічність, продуктивність та результативність публічного управління характеризуватимуть власне діяльність органів у сфері забезпечення фінансової безпеки, тоді як цільова результативність та підхід, за якого вимірюється фінансова стабільність варто застосувати для оцінки стану фінансової безпеки та критичних факторів впливу.

Таблиця 4.1

Підходи до вивчення ефективності та результативності публічного управління та можливість їх застосування при дослідженні забезпечення фінансової безпеки державною службою

Підхід (точка зору)	Сутність підходу в контексті публічного управління забезпеченням фінансової безпеки	Застосування підходу при дослідженні забезпечення фінансової безпеки у державній службі
З точки зору економічності публічного управління (economy)	Реалізація заходів публічних службовців у відповідній сфері з мінімально витраченими ресурсами, що передбачає економію на ресурсах (заплановані ресурси / фактично витрачені ресурси; стан досягнення результатів за рахунок мінімально витрачених ресурсів або максимальний результат за умови використання виділених коштів бюджету)	Можливо оцінити на основі планових та фактичних видатків Зведеного бюджету України на відповідний рік за відомчою та програмною класифікацією в розрізі суб'єктів публічного управління та звітами Рахункової палати щодо результатів діяльності окремих органів виконавчої влади у фінансовій сфері.
З точки зору продуктивності (власне ефективності, efficiency)	Підхід передбачає дослідження ступеня досягнення результатів та ефективності використання ресурсів держави для реалізації комплексу заходів із забезпечення фінансової безпеки для досягнення фінансової стабільності (фактично витрачені ресурси або використані кошти бюджету розпорядником таких коштів / фактичний результат діяльності розпорядника).	
З точки зору результативності (cost effectiveness)	Підхід передбачає оцінку ступеня досягнення результатів, запланованої діяльності із забезпечення фінансової безпеки, стабільності держави через реалізацію відповідними органами та суб'єктами управління заходів (передбачає оцінку відповідності фактичних результатів діяльності запланованим результатам діяльності службовців)	Можливо оцінити на основі звітів про роботу суб'єктів публічного управління із забезпечення фінансової безпеки за її складовими
З точки зору цільової результативності як співвідношення результатів та цілей (effectiveness for goals або target & implementation effectiveness)	Підхід передбачає вивчення правильності постановки цілей із забезпечення фінансової безпеки, що відповідають стану фінансової системи, та ступеня їх досягнення у короткостроковій та довгостроковій перспективі	Можливо використати підхід для визначення правильності постановки цілей із забезпечення фінансової безпеки за наявною Стратегією національної безпеки у фінансовій сфері, виходячи зі стану фінансової системи та показників, які її характеризують, їх динаміки на основі статистичних даних та інформації (результативність).

Підхід (точка зору)	Сутність підходу в контексті публічного управління забезпеченням фінансової безпеки	Застосування підходу при дослідженні забезпечення фінансової безпеки у державній службі
З точки зору досягнення фінансової стабільності (найбільш сучасний підхід) (effectiveness by task) (запропоновано автором)	Підхід передбачає вимірювання ступеня виконання завдань органами державного управління, а також наданих рекомендацій органами державного / наддержавного фінансового нагляду та контролю, які розроблені та пропонуються органам державного управління на основі оцінювання наявних проблем у фінансовій сфері, у реальному секторі економіки та фінансовому секторі (підсекторах, ринках), або факторів, які зумовлюють виникнення ризиків, загроз фінансовій безпеці / стабільності.	Оцінити ступінь виконання завдань можливо на основі: 1) Звітів про діяльність органів державного нагляду та органів державного управління за складовими фінансової безпеки, 2) звітів Рахункової палати щодо результатів аудиту ефективності використання коштів державного бюджету суб'єктами публічного управління із забезпечення фінансової безпеки, в яких висвітлено стан реалізації рекомендацій та пропозицій щодо підвищення ефективності використання коштів бюджету на виконання повноважень суб'єктів публічного управління

Джерело: складено автором за [365, 380]

Оцінка продуктивності використання бюджетних коштів – визначення співвідношення між результатами діяльності розпорядників / одержувачів коштів бюджету на виконання їх повноважень та діяльності в цілому та використані для їх досягнення кошти бюджету. Результати діяльності розпорядників / одержувачів коштів бюджету на виконання їх повноважень оцінюватиме на основі показників фінансової безпеки за її складовими та повноважними суб'єктами за 2022-2023 роки. Оцінка результативності використання бюджетних коштів – визначення ступеня відповідності фактичних результатів діяльності розпорядників / одержувачів коштів бюджету та запланованих результатів діяльності. Фактичні та заплановані результати діяльності можливо оцінити на основі порівняння запланованих заходів повноважних суб'єктів та стану їх досягнення за даними звітів про діяльність за відповідний рік.

Оцінка економності використання бюджетних коштів – ідентифікація

досягнення розпорядниками / одержувачами коштів бюджету планових результатів роботи при мінімальному обсязі використаних на це бюджетних коштів. Також оцінка може передбачати ступінь досягнення максимальних результатів суб'єктами публічного управління при законодавчо визначеному обсязі бюджетних коштів на виконання повноважень. Планові результати роботи можливо ідентифікувати за планами заходів повноважних суб'єктів, а обсяг використаних коштів бюджету – за даними Міністерства фінансів про стан виконання державного бюджету за програмною та відомчою класифікацією видатків бюджету [20].

У роботі Малий І. Й., Власенко М. М. наводиться один з підходів до оцінки діяльності публічного сектору – концепція системних ресурсів, що передбачає розуміння ефективності в контексті здатності організації до забезпечення ресурсами для її стабільного функціонування. В разі застосування такої позиції до вимірювання ефективності публічного менеджменту із забезпечення фінансової безпеки можливо оцінити здатність відповідних суб'єктів формувати й залучати фінансові ресурси для підтримки фінансової стабільності держави, нівелювання ризиків, загроз безпеці у цій сфері.

Найбільш сучасним підходом до оцінювання публічного управління фінансовою безпекою є позиція, за якою визначають рівень фінансової стабільності. Зокрема, в праці А. Ю. Мунько щодо вимірювання фінансової безпеки територій виділено окремий напрям політики фінансової безпеки – «формування резерву фінансової стабільності» за рахунок резервних фондів, управління державною, комунальною власністю.

Ефективність публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні досліджують з точки зору ефективного функціонування фінансової системи [Бондаренко А. І.], ефективного використання фінансових ресурсів держави, результативності фінансової діяльності органів державної влади [Свірко С. В.].

Зокрема, С. В. Свірко пропонує виокремити перелік дійсних бюджетних програм, за кошти яких відбувається фінансування управлінського, керівного

апарату в розрізі суб'єктів державного управління в сфері забезпечення бюджетної безпеки як складової фінансової.

Такий підхід передбачає саме оцінювання планових та фактичних витрат на реалізацію програм із забезпечення діяльності повноважених суб'єктів у сфері фінансової безпеки. Крім того, ці дані дають можливість оцінити динаміку фінансування саме управлінського апарату згідно підходу, за яким вивчається економічність публічного управління. В подальшому ці дані можливо також використати для комплексного дослідження власне продуктивності / ефективності врядування із забезпечення фінансової безпеки.

Додатково такий підхід дає змогу оцінити продуктивність, результативність та економічність публічного управління основних суб'єктів, які забезпечують та мають керівний вплив на фінансову безпеку або ж протидію ризикам, загрозам фінансовій стабільності України. Зважаючи на підхід до оцінювання ефективності публічного управління із забезпечення фінансової безпеки на основі витрат в межах бюджетних програм, вважаємо за доцільне ввести наступні коефіцієнти ефективності публічного управління в сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні, який відображатиме саме економічність менеджменту:

1) питома вага видатків на здійснення управління із забезпечення фінансової безпеки:

$$К_{ЕПУФБ} = \frac{\sum ВУ}{\sum ЗВ} \qquad (4.1),$$

де:

$\sum ЗВ$ – загальні видатки державного бюджету;

$\sum ВУ$ – видатки державного бюджету за функціональною та програмною класифікацією для здійснення керівництва, управлінської діяльності та її інформаційного, кадрового забезпечення, підготовку кадрів у фінансовій сфері закладами вищої освіти, наукову та науково-технічну діяльність у фінансовій сфері, підвищення кваліфікації працівників у сфері боротьби з протидії

відмиванню незаконно отриманих доходів, для підвищення рівня інституційної спроможності центральних органів виконавчої влади у фінансовій сфері, які реалізовують фінансову політику або окремі заходи за напрямком, підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління державними фінансами та інші;

2) ефективність видатків на здійснення управління в сфері забезпечення фінансової безпеки:

$$К_{ЕПУФБ} = \frac{\sum ВУ}{\sum ЧП} \qquad (4.2),$$

де:

ЧП – чисельність працівників державних органів за даними Міністерства фінансів України, кількість яких встановлюється та не встановлюється КМУ.

При зростанні коефіцієнту за умови незмінної / незначної зміни чисельності персоналу органів управління фінансовою безпекою буде скорочуватися ефективність видатків, особливо за умови відсутності змін у досягненні ними цілей, завдань, результатів (результативних показників фінансової безпеки). Варто також оцінити окремі економічні ефекти від діяльності органів публічного управління у сфері захисту фінансових інтересів держави, до яких віднесемо: обсяги збитків, які завдані державі у зв’язку з правопорушеннями (наприклад, відмивання доходів, вивезення капіталу та відтік фінансових ресурсів за кордон) та поверненні завдяки діяльності служб, агентств у різних сферах забезпечення фінансової безпеки та боротьби з наявними загрозами. Подібні додаткові економічні ефекти можливо оцінити за результатами діяльності за певний період окремих органів публічного управління.

Сьогодні в практичній діяльності повноважних суб’єктів управління, відповідальних за виконання повноважень у сфері захисту фінансових інтересів, використовуються такі оцінки результативності виконання бюджетних програм:

1) затрати праці та матеріально-технічних ресурсів;

2) кількість створених продуктів в результаті роботи повноважного суб'єкта управління (наприклад, кількість здійснених заходів в сфері протидії відмиванню доходів, кількість інформації про фінансові операції незаконного характеру, кількість опрацьованих та розроблених нормативно-правових актів, кількість створених документів, наданих рекомендацій тощо);

3) показники ефективності, які переважно відображають кількість створених продуктів на одного працівника служби у сфері захисту фінансових інтересів держави;

4) відносні показники якості діяльності, що відображають питому вагу створених кінцевих продуктів служб та органів влади.

Аудит управлінської діяльності органів державної влади проводить Рахункова палата за законодавчо визначеними оцінками на основі таких методів, як аналіз нормативно-правових актів та документів, показників бюджетних програм, звітів про їх виконання суб'єктів управління – органів виконавчої влади. Саме в методології Рахункової палати пропонується вимірювання таких вимірів результативності виконавчої влади:

1. Оцінювання продуктивності розпорядників бюджетних коштів, які відповідальні за їх використання – визначення співвідношення між результатами діяльності розпорядників / одержувачів коштів бюджету на виконання їх повноважень та діяльність та використані для їх досягнення кошти бюджету.

2. Оцінка результативності розпорядників бюджетних коштів, які відповідальні за їх використання – визначення ступеня відповідності фактичних результатів діяльності розпорядників / одержувачів коштів бюджету та запланованих результатів діяльності.

3. Оцінка економності розпорядників бюджетних коштів, які відповідальні за їх використання – ідентифікація досягнення розпорядниками / одержувачами коштів бюджету планових результатів роботи при мінімальному обсязі використаних на це бюджетних коштів. Також оцінка може передбачати ступінь досягнення максимальних результатів суб'єктами публічного

управління при законодавчо визначеному обсязі бюджетних коштів на виконання повноважень.

Про ефективність та результативність публічного управління фінансовою безпекою свідчать індикатори, показники наявного стану фінансової безпеки держави.

Аналітичний інструментарій щодо показників фінансової безпеки, а саме її бюджетної складової, досліджується у наукових публікаціях: В. Вареник, А. Ю. Мунько, В. В, Даценко та Н. І. Шевченко, М. М. Єрмошенко, С. П. Леонтович, Л. Д. Тулуш та О. Д. Радченко (оцінюють складові фінансової безпеки за методичними рекомендаціями). При цьому, у вказаних дослідженнях охоплено невеликий період часу, за яким розраховано інтегральний індикатор фінансової безпеки. Крім цього, власне в емпіричних оцінках розраховано власне стан фінансової системи України без врахування показників, коефіцієнтів публічного управління у цій сфері.

Показники фінансової безпеки у складі економічної розглядають та оцінюють у монографії М. М. Єрмошенко та К. С. Горячева: рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (%), що характеризує ступінь централізованості фінансового регулювання; частку дефіциту бюджету до ВВП та валового (зовнішнього та внутрішнього) боргу у ВВП для розуміння рівня боргової, бюджетної безпеки; частку трансфертів бюджету у ВВП; монетизацію економіки; обсяг готівки в економіці країни для розуміння рівня її тінізації; частку довгострокових кредитів в обсязі кредитування та в цілому обсяги кредитування реального сектору; частку депозитів в іноземній валюті у загальному обсязі вкладень; динаміку зміни курсу гривні відносно долара; обсяги міжнародних резервів; частку страхування у ВВП країни та рівень страхових виплат та інші [367].

Достатньо повно характеризує стан фінансової безпеки України М. М. Єрмошенко за такими показниками та складовими, як реальний та номінальний ВВП; державний борг та відповідні змінні; показники бюджетної сфери;

показники грошово-кредитного, інвестиційного, банківського та валютного ринку; показники стану фондового та страхового ринку. В цілому, вважаємо, що до розглянутих індикаторів та показників варто включити показники ефективності та результативності публічного управління для вимірювання діяльності органів виконавчої влади на національному рівні.

В Україні оцінювання стану фінансової безпеки як складової економічної здійснюється на основі системного підходу, про що, зокрема, свідчить розроблені та затверджені Міністерством економічного розвитку та торгівлі у 2013 році Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 № 1277.

Відмітимо ряд недоліків діючих Методичних рекомендацій:

1. На сьогодні змінено підходи НБУ до оцінки ризиків у банківській системі, з 2017 року оцінюється частка непрацюючих кредитів, які визначаються «відповідно до правил постанови Правління НБУ № 351 від 30.06.2016» як такі, за якими відбувся дефолт – прострочення платежів за активами / кредитами більше ніж 90 днів, неможливість вчасного погашення боргів позичальників без стягнення забезпечення (табл. 4.2).

2. Наявна неузгодженість в розрахунках показників фінансової безпеки, а саме:

2.1) банківської: доцільно розраховувати співвідношення банківських кредитів та депозитів в національній валюті, а не в іноземній (як на разі закріплено законодавчо) та з використанням обсягів кредитів, наданих депозитними корпораціями резидентам (млн. грн.) (натомість на разі в Методиці використовується просто обсяг наданих кредитів без уточнення);

2.2) потребує уточнення розрахунок показник співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, зважаючи на те, що в методиці пропонується брати до обчислення обсяги кредитів та депозитів строком від 1 до 5 років та понад 5 років, тоді як фактично за даними НБУ наявні оцінки депозитів термінами від 1 до 2 років та понад 2 років.

Таблиця 4.2

Система індикаторів оцінювання складових фінансової безпеки держави

Індикатор та сутність складової фінансової безпеки	Формула обрахунку
Банківська безпека: ступінь фінансової стійкості (стабільності*) банківського сектору	1. Питома вага простроченої заборгованості за кредитами в обсязі кредитування банків, (%): прострочена заборгованість за кредитами, млн. гривень / кредити надані, млн. гривень х 100 2. Частка непрацюючих кредитів (%): прострочення платежів за активом / кредитом більше 90 днів) (додано автором) 3. Відношення банківських кредитів та депозитів (%): кредити, надані банками/ депозитними корпораціями резидентам, млн. гривень / депозити, залучені депозитними корпораціями від резидентів, млн. гривень х 100 4. Рентабельність активів, (%) 5. Рентабельність капіталу, (%) (додано автором) 6. Відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, (%) 7. Відношення довгострокових кредитів (понад 1 рік) та депозитів, разів: (кредити, надані резидентам строком від 1 до 5 років, млн. гривень + кредити, надані резидентам строком понад 5 років, млн. гривень) / (депозити, залучені від резидентів строком від 1 до 2 років, млн. гривень + депозити, залучені від резидентів строком понад 2 років, млн. гривень)
Безпека небанківського фінансового сектору (страхова, фондова): ступінь розвитку страхового, фондового ринків країни для задоволення потреб населення у фінансових послугах	1. Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП) (%): валові страхові премії, млрд. грн. / ВВП, млрд. грн. х 100 2. Рівень проникнення фінансових послуг (до ВВП) (%): обсяг наданих фінансових послуг фінансовими компаніями, млрд. грн. / ВВП, млрд. грн. х 100 (додано автором) 3. Рівень капіталізації лістингових компаній (% ВВП) 4. Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи (далі – ПФТС), кількість критичних відхилень (-10 відсотків): $\sum_{t=1}^{T} K_i$, де $K_i = \begin{cases} 0, T_p\ \text{ПФТС} \geq 90 \\ 1, T_p\ \text{ПФТС} < 90 \end{cases}$. При Тр (темпі росту) ПФТС = індекс ПФТС_t / індекс ПФТС_{t-1} х 100, t – кожна п'ятниця періоду
Боргова безпека: достатній ступінь зовнішньої, внутрішньої заборгованості, вартості її обслуговування, ефективності використання внутрішніх (місцевих в тому числі**), зовнішніх запозичень	1. Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП (%): обсяг державного та гарантованого боргу, млрд. грн. / ВВП, млрд. грн. х 100. 2. Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, (%): обсяг валового зовнішнього боргу, млрд. дол. США х середній курс гривні до долара США / ВВП, млрд. грн. х 100. 3. Відношення обсягу валового внутрішнього боргу до ВВП, (%): обсяг валового внутрішнього боргу, млрд. грн. / ВВП, млрд. грн. х 100. 4. Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі – ОВДП) на первинному ринку, % 5. Обсяг коштів залучених до бюджету за рахунок ОВДП, млрд. грн. (додано автором). 6. Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу (%): обсяг офіційних міжнародних резервних активів, млн. дол. США / обсяг валового зовнішнього боргу, млрд. дол. США х 100
Бюджетна безпека: стан забезпечення фінансової стійкості, платоспроможності державних фінансів для максимальн	1. Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП (%): дефіцит державного бюджету, млрд. грн. / ВВП, млрд. грн. х 100 2. Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління (% до ВВП): (дефіцит сектору загальнодержавного управління, млн. гривень - дефіцит зведеного бюджету, млн. гривень) / ВВП х 100

Індикатор та сутність складової фінансової безпеки	Формула обрахунку
о ефективної реалізації органами влади їх функцій	3. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відсотків: доходи зведеного бюджету, млн. гривень / ВВП, млн. гривень х 100 4. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету (%): (обслуговування державного боргу, млн. гривень + погашення державного боргу, млн. гривень) / доходи державного бюджету, млн. гривень х 100
Валютна безпека: стан стійкості (стабільності*) національної валюти	1. Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період: офіційний курс національної грошової одиниці до долара США у поточному періоді, середній за період / офіційний курс національної грошової одиниці до долара США у відповідному періоді попереднього року, середній за період 2. Офіційні міжнародні резервні активи (міжнародні резерви), (млн дол. США) 3. Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків: кредити, надані резидентам у іноземній валюті, млн. гривень / кредити, надані резидентам, млн. гривень х 100 4. Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США: обсяг валюти, проданої населенню, млрд. доларів США - обсяг валюти, купленої банками в населення, млрд. доларів США 5. Рівень доларизації грошової маси (%): переказні депозити в іноземній валюті, млн. гривень + інші депозити в іноземній валюті, млн. гривень + цінні папери, крім акцій в іноземній валюті, млн. гривень / грошова маса (М3) х 100
Грошово-кредитна безпека: стан доступності та достатності забезпечення суб'єктів економіки кредитними ресурсами	1. Частка готівки в обігу поза банками в обсязі грошової маси (М0/М3) (%): готівкові кошти в обігу (М0), млн. гривень / грошовий агрегат М3 (грошова маса), млн. гривень х 100 2. Різниця між ставками за кредитами, наданими банками, та ставками за депозитами, залученими банками (крім Національного банку), %: процентні ставки за кредитами, наданими резидентам (%) – процентні ставки за депозитами, залученими депозитними корпораціями від резидентів (%). 3. Середньо зважена процентна ставка за кредитами, наданими банками (крім Національного банку) в гривні, відносно індексу споживчих цін, %: середньозважена процентна ставка за кредитами (%) – індекс споживчих цін (%) 4. Частка споживчих кредитів домогосподарств у структурі кредитів резидентів, %: споживчі кредити, надані домогосподарствам / кредити, надані резидентам х 100. 5. Питома вага довгострокових кредитів в обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %: кредити в іноземній валюті терміном понад 5 років / офіційний курс гривні до долара США, середній за період / офіційний курс гривні до долара США за відповідний період попереднього року, середній за період + кредити в національній валюті / кредити, надані резидентам х 100

** запропоновано автором, зважаючи на сучасні тенденції до забезпечення фінансової стабільності банківського сектору*

*** запропоновано автором, зважаючи на продовження децентралізації влади та надання повноважень громадам щодо здійснення місцевих запозичень*

Джерело: складено автором

Тож автором використано саме останні дані для обрахунку. Автором запропоновано включити до розрахунку показник рівень проникнення фінансових послуг (до ВВП) (%): обсяг наданих фінансових послуг фінансовими компаніями, млрд. грн. / ВВП, млрд. грн. х 100 (додано автором). Доцільність вимірювання індикатора пов'язана зі значним зростання ролі та значення як фінансових послуг в Україні, які надаються фінансовими компаніями, так і з вагомістю для населення більш доступних послуг, які пропонують небанківські установи [371].

Для оцінювання ступеня боргової безпеки запропоновано включити до методики оцінки фінансової безпеки обсяг коштів залучених до бюджету за рахунок ОВДП у зв'язку зі зростанням значення цього інструменту внутрішніх запозичень у фінансуванні дефіциту бюджету.

В науковій літературі для вимірювання публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки використовують такі методи, як структурно-функціональний аналіз, незалежний фінансовий аудит, експертні оцінки, інтегральні показники, а до більш сучасних методів належать кореляційний та факторний аналіз.

Інтегральний індекс стану забезпечення фінансової безпеки розрахуємо на основі індикаторів за основними її складовими: банківською, безпекою небанківського фінансового сектору, борговою, бюджетною, валютною та грошово-кредитної безпекою.

Розрахунок інтегральних субіндексів за вказаними складовими фінансової безпеки проведемо на основі статистичних даних Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України, Державної служби статистики України та інших регуляторних органів.

Порядок визначення субіндексів фінансової безпеки наступний:

1. Відбір та формування найбільш релевантних показників за складовими фінансової безпеки за наступними принципами: доступності, об'єктивності даних, достовірності, репрезентативності.

Врахуємо досвід Національного банку України, Міжнародного валютного фонду, Міністерства економічного розвитку при формуванні системи

показників для розрахунку інтегрального індексу фінансової безпеки. Для попередження можливої проблеми пов'язаної з мультиколінеарністю показників, відібраних для аналізу фінансової безпеки, що призводить до виникнення високого ступеня парної кореляції використаємо кореляційний аналіз.

2. Нормування фактичних показників фінансової безпеки для їх уніфікації за допомогою характеристичних (нормованих) значень. Для проведення нормування показників до єдиної шкали використано еталонні (оптимальні) їх значення, за яких рівень фінансової безпеки вважається високим, та наступні формули:

Для показників стимуляторів, зростання яких позитивно позначається на стані фінансової безпеки, використано формулу:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_{opt}} \tag{4.3}$$

Для показників дестимуляторів, зростання яких негативно позначається на стані фінансової безпеки, використано формулу:

$$z_{ij} = \frac{x_{opt}}{x_{ij}} \tag{4.4}$$

Для показників, значення яких в певному діапазоні позитивно впливає на стан фінансової безпеки використовуються формула (4.3), і, навпаки, за певних значень – негативно, тобто відбувається зміна індикатора зі стимулятора на дестимулятор – формула (4.4). Оптимальні значення показників стимуляторів та дестимуляторів визначені як еталонні, при яких забезпечується високий рівень фінансової безпеки (таблиця 4.3). При виході за критичні значення показників-стимуляторів / дестимуляторів їх нормовані оцінки прирівнюються до 0, а при виходу за оптимальні значення – до 1. Таке внормування дасть змогу оцінити рівень фінансової безпеки в межах інтервалу 0 – 1 (або від 0% до 100%). Для нормування показників фінансової безпеки використано підхід, що передбачає порівняння їх статистичних значень з максимальними та

мінімальними значеннями для стимуляторів та дестимуляторів. Зважування нормованих значень індикаторів фінансової безпеки проводилося на основі середнього значення із кількості усіх показників, тобто кожного показнику присвоєно рівну вагу (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Оптимальні (еталонні) значення показників фінансової безпеки за її складовими

Показники фінансової безпеки за складовими	Вид показника та його нормативні значення
Банківська безпека	
1. Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, %	Дестимулятор (2-7%)
2. Частка непрацюючих кредитів, %	Дестимулятор (до 5%)
3. Співвідношення банківських кредитів та депозитів, %	Стимулятор (50-90%), дестимулятор - (110-180%)
4. Рентабельність активів, %	Стимулятор (-1% - +1%), дестимулятор (1% - 3,5%)
5. Рентабельність капіталу, %	Стимулятор (15 % та більше)
6. Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	Стимулятор (більше 90%)
7. Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	Дестимулятор (1-3%)
Безпека небанківського сектору	
1. Рівень проникнення страхування, % до ВВП	Стимулятор (1-8% від ВВП)
2. Рівень проникнення фінансових послуг, % до ВВП	Стимулятор (2-10% до ВВП)
3. Рівень капіталізації лістингових компаній, % ВВП	Стимулятор (15% - 70%), дестимулятор (90% - 150 %)
4. Рівень волатильності індексу ПФТС, %	Дестимулятор (0% - 4%)
Боргова безпека	
1. Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	Дестимулятор (20% - 60%)
2. Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	Дестимулятор (40% - 70%)

Продовження табл. 4.3

3. Відношення обсягу валового внутрішнього боргу до ВВП, %	Стимулятор (до 60%)
4. Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі – ОВДП) на первинному ринку, %	Дестимулятор (4% - 11%)
5. Обсяг коштів залучених до бюджету за рахунок ОВДП, млрд. грн.	Стимулятор (тенденція до зростання)
6. Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	Стимулятор (20-50%)
Бюджетна	
1. Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	Стимулятор (-6% - -2%), дестимулятор (3% - 10%)

Показники фінансової безпеки за складовими	Вид показника та його нормативні значення
2. Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	Стимулятор (-3% - 0%), дестимулятор (0% -5%)
3. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	Стимулятор (18% - 25%), дестимулятор (28% - 37%)
4. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	Дестимулятор (6% - 16%)
Валютна безпека	
1. Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	Стимулятор (90% - 97%), дестимулятор (104% - 130%)
2. Чисті офіційні резерви (міжнародні резерви), млн дол.	Стимулятор (тенденція до зростання)
3. Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	Дестимулятор (20% - 50%)
4. Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. дол.	Стимулятор (-8% - 0%), дестимулятор (0% - 10%)
5. Рівень доларизації грошової маси, %	Дестимулятор (15% - 30%)
Грошово-кредитна	
1. Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (М0/М3), %	Дестимулятор (20% - 35%)
2. Різниця між процентними ставками за кредитами та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), %	Стимулятор (-1% - 3%), дестимулятор (4% - 11%)
3. Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами депозитвиних корпорацій в національній валюті відносно ІСЦ, %	Стимулятор (-7% - 3%), дестимулятор (5% - 15%)
4. Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, %	Стимулятор (1% - 5%), дестимулятор (9% - 21%)
5. Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %	Стимулятор (25% - 60%), Дестимулятор (більше 60%)

Джерело: сформовано автором

Для визначення критичних факторів впливу на фінансову безпеку проведено конфірматорний (підтверджувальний) факторний аналіз для подальшого аналізу та підтвердження внутрішньої структури факторів у сформованому наборі змінних, впорядкування взаємозв’язків між змінними.

У таблиці 4.4 наведено показники ефективності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки за такими вимірами, як стратегічний, правовий, методологічний, інституційний, які оцінено за шкалою від 0 до 5

балів, де 0 відповідає найнижчому значенню, характеризуючи відсутність змін та прогресу, 5 – відповідає найвищому значенню.

Таблиця 4.4

Показники ефективності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки

		Показники ефективності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки
Стратегічний вимір	1	Наявність стратегій, концепцій забезпечення фінансової безпеки за її складовими
	2	Стан формування та впровадження фінансової політики
	3	Стратегічне планування у сфері забезпечення фінансової безпеки
	4	Досягнення цілей фінансових стратегій
	5	Стан виконання завдань та заходів управління фінансовою безпекою
Правовий вимір	6	Стан нормативно-правового забезпечення та системи нормативно-правових актів у сфері забезпечення фінансової безпеки
Методологічний вимір	7	Наявність методології розрахунку рівня фінансової безпеки
Інституційний вимір	8	Стан зовнішнього фінансового аудиту у сфері забезпечення фінансової безпеки (належність виконання функцій Рахунковою палатою)
	9	Стан виконання функцій та повноважень відповідальними за управління органами у сфері фінансової безпеки
	10	Стан управління державним боргом (наявність повноважного органу, стратегії, боргової політики)
	11	Стан міжнародного співробітництва у сфері забезпечення фінансової безпеки
	12	Ступінь централізованості в управлінні фінансовою безпекою
	13	Ступінь підзвітності та прозорості в управлінні фінансовою безпекою

Джерело: власна розробка автора

Для оцінювання змін в показниках ефективності проведено аналіз як стану розвитку нормативно-правових актів (розділ 3 дисертаційного дослідження, пункт 3.1), так і стратегічних документів та звітів про стан досягнення цілей та заходів, розроблених в межах діючих стратегій управління у сфері фінансової безпеки. Для комплексного оцінювання ефективності управління у фінансовій сфері проведено кількісний аналіз взаємозв’язку між індексами фінансової безпеки та середньої оцінкою ефективності публічного

управління, а також окремими показниками ефективності публічного управління з використанням багатофакторного кореляційного аналізу, після чого побудовано однофакторні регресійні моделі залежності між змінними.

Якісний аналіз фінансового регулювання доповнив результати кількісних оцінок. Огляд звітів про діяльність центральних органів виконавчої влади, звітів про досягнення стратегічних цілей в управлінні державними фінансами, звітів про стан виконання заходів та завдань, результатів оцінок виконання бюджетних програм та стану досягнення цілей державної фінансової політики у 2018-2023 роках проведено для системного та комплексного висвітлення результативності та якості публічного управління у сфері захисту фінансових інтересів.

4.2. Дослідження стану фінансової безпеки в Україні впродовж незалежності

З часу здобуття незалежності стан фінансової безпеки України характеризувався різновекторною динамікою: до 2000-х років Міністерство фінансів та Національний банк впроваджували заходи фінансової стабілізації для подолання проблем гіперінфляції, девальвації національної валюти, високої вартості кредитування, та відповідно низького попиту на споживчі кредити, низької платоспроможності, високого рівня дефіциту державного бюджету та централізованого управління державними фінансами, повільного економічного зростання тощо, фактично створюючи засади для майбутнього розвитку фінансової системи. До 2000-х років в Україні також фактично не був сформований фінансовий ринок, а фінансове посередництво та діяльність банківських та небанківських фінансових установ (довірчих товариств, кредитних спілок, страхових компаній, кооперативів) перебувало на етапі зародження та створення системи нормативно-правових актів впорядкування за їх функціонуванням.

З 2000-х років стан фінансової безпеки в Україні покращився, проте ряд

загроз фінансовим інтересам пов’язані з нестабільною фіскальною політикою, що суттєво залежала від політичної ситуації, відсутність програми запобігання фінансовим кризам та ризикам, в цілому відсутність стратегії подолання загроз, боргова залежність України, зростання частки іноземного капіталу в пріоритетних секторах економіки, корупція та відмивання доходів, тінізація економічної діяльності, як наслідок ухилення від сплати податків, вивезення фінансових ресурсів за кордон [187].

Динаміка показників банківської безпеки України у 2005-2023 роках (Додаток Д) вказує на ряд негативних тенденцій, серед яких ріст простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі вітчизняного кредитування (особливо у 2018-2019 роках), що наближався до порогового значення в розмірі 50%. У 2005-2009 роках частка простроченої заборгованості становила в середньому 2,1%, натомість у 2010-2015 роках – 10,1%, стрімко зрісши до 30,47% у 2016 році. З 2017 року показник також зростає до початку 2020 року (таблиця 4.5).

З 2005 року в Україні зростає частка непрацюючих кредитів (за якими визнано дефолт), які сконцентровані в основному в державних банках (особливо Приватбанк) та в портфелі юридичних осіб, а причинами такого спаду є скорочення доходів та платоспроможності позичальників. Як наслідок погіршується стан банківської ліквідності. Приріст частки непрацюючих кредитів з 2015-2017 років пояснюється такими факторами, як проведення НБУ оцінювання якості банківських активів та визнання ними непрацюючих кредитів, впровадження жорстких заходів банківського регулювання та посилення банківського нагляду після кризи 2008-2009 років, визнанням Приватбанком непрацюючих кредитів після націоналізації. В умовах війни частка непрацюючих кредитів зросла, а їх обсяг зріс у зв’язку з неможливістю більшості підприємств вчасно розрахуватися за кредитами та позиками. В державних банках сконцентровано понад 75% непрацюючих кредитів сектору. Внаслідок руйнування активів та заставного майна та погіршення платоспроможності позичальників скоротився рівень їх здатності до

обслуговування боргів, що знижує якість кредитних портфелів банків.

Таблиця 4.5

Динаміка показників банківської безпеки України у 2005-2023 роках

Банківська	2005	2010	2015	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення, +/-
1. Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, %	3,2	9,4	13,5	48,36	41,00	30,02	38,12	38,80	35,64
2. Частка непрацюючих кредитів, %	57,99	15,27	35,39	50,5	43,5	31,7	38,1	37,4	-20,64
3. Співвідношення банківських кредитів та депозитів (%)	71,94	179,37	140,41	104,40	76,66	63,87	56,25	43,26	-28,68
4. Рентабельність активів (%):	1,4	-1,5	-5,5	4,7	2,8	4,5	1,5	6,1	4,68
5. Рентабельність капіталу, %	8,5	-10,2	-65,1	34,8	20,0	35,0	11,0	31,7	23,18
6. Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	31,0	91,2	92,9	94,4	86,8	89,1	90,6	90,6	59,57
7. Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів:	1,73	3,75	3,89	3,76	3,30	3,45	3,67	4,25	2,52

Джерело: розраховано автором

Тенденцією до скорочення характеризується співвідношення банківських кредитів та депозитів, показник має стимулюючий вплив на фінансову безпеку при значеннях 50-90%, проте в Україні індикатор перебував в межах задовільних значень лише у 2006-2007 роках та у 2020-2023 роках завдяки заходам Національного банку України. Така ситуація пов’язана зі значними обсягами кредитування порівняно з обсягами депозитів, які залучені банківською системою, зокрема через відсутність дієвої системи захисту вкладень фізичних та юридичних осіб. Рентабельність активів банків в 2005-2008 роках в середньому становила 1,7% та позитивно впливала на їх діяльність, тоді як у 2009-2017 роках була від’ємна та становила в середньому -3,3%. Середнє значення рентабельності банків у 2018-2023 роках становить

3,5%, зокрема 6,1% у 2023 році (при достатності 1-3% у західних країнах ЄС) [190].

Рентабельність банківського капіталу у 2005-2008 роках становила 10,6% в середньому, у 2009-2017 роках набула високих негативних значень -31,1% в середньому завдяки високому значенню чистої процентної маржі та низьким резервам під збитки від активних операцій. Завдяки ефективному банківському врегулюванню та очищенню банківської системи країни з у 2018-2023 роках показник становив в середньому 24%, виступаючи стимулятором та вагомим чинником забезпечення банківської безпеки як одного з ключових індикаторів стійкості фінансової системи України [298-301]. Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів становило в середньому 3,3% у 2005-2023 роках, що вказує на значені перевищення обсягів довгострокових кредитів над депозитами.

На основі показників банківської безпеки розраховано інтегральний індекс безпеки банківського сектору (рис. 4.1), що демонструє зростання її рівня з 2005 до 2008 року, різке скорочення стабільності сектору до низького рівня у 2009-2017 роках та подальші коливання індексу у 2018-2023 роках.

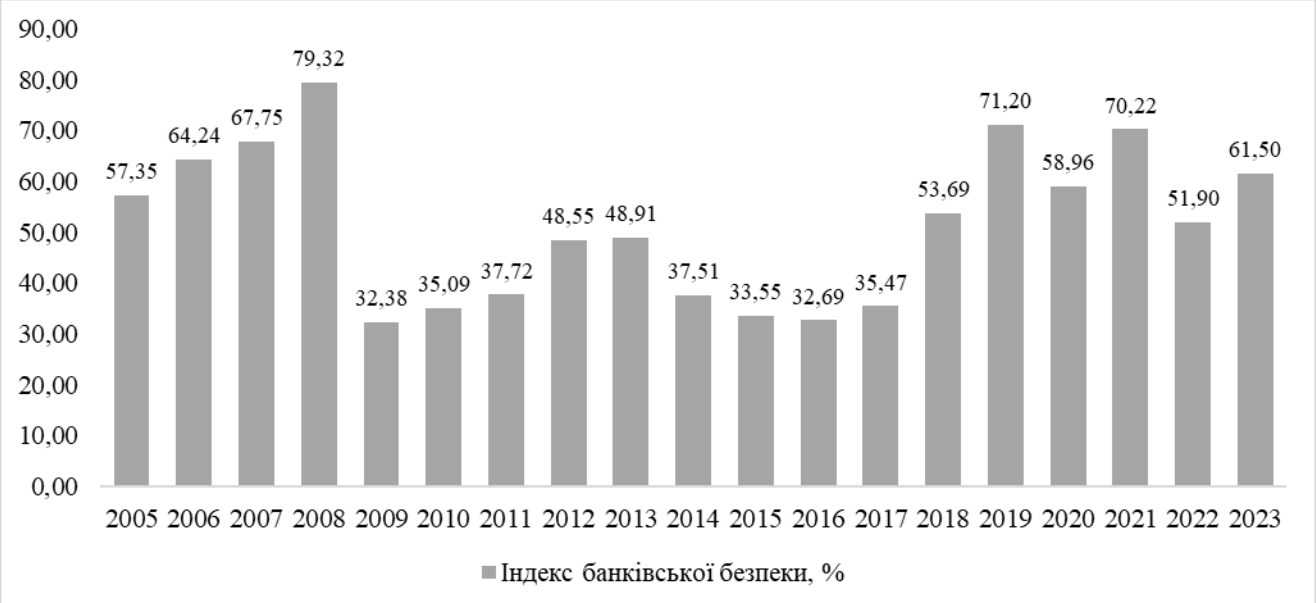

Рис. 4.1. Динаміка Індексу банківської безпеки України у 2005-2023 роках, %

Джерело: розраховано автором

У 2005-2008 роках середній рівень проникнення страхування в Україні становив 3,25% при критичному значенні – 1, оптимальному – 8, що вказує на скорочення рівня поширеності страхування в Україні, зростання пов'язаних з цим ризиків (таблиця 4.6) (Додаток Г).

Таблиця 4.6

Динаміка показників безпеки небанківського фінансового сектору України у 2005-2023 роках

Показники	2005	2010	2015	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення, +/-
1. Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП) (%)	3,59	2,44	1,87	1,49	1,14	0,92	0,71	0,90	-2,70
2. Рівень проникнення фінансових послуг, % до ВВП	1,97	2,86	5,11	4,16	6,65	6,53	5,65	5,50	3,53
3. Рівень капіталізації лістингових компаній (% ВВП)	29	15,9	3,21	0,04	0,83	1,02	0,64	0,17	-28,83
4. Рівень волатильності індексу ПФТС	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00

Джерело: розраховано автором

Рівень проникнення фінансових послуг в Україні поступово зростає, що вказує на розвиток фінансового посередництва, зокрема завдяки активізації нормативно-правової діяльності повноважних суб'єктів управління. У 2005-2011 роках середнє його значення становило 2,31%, а з 2012 року відбувається його постійне зростання (середнє значення становило 5,81% у 2012-2023 роках). Така динаміка пов'язана з розвитком діяльності фінансово-кредитних інститутів в Україні, які пропонують значно дешеві та більш доступні кредитні та інвестиційні послуги населенню, та водночас їх діяльність є менш врегульованою порівняно з діяльністю банків [204].

У зв'язку з низьким ступенем розвитку вітчизняного ринку цінних

паперів рівень капіталізації лістингових компаній України залишається на досить низькому рівні. Лише у період 2005-2007 років простежувалася значна активність підприємств у випуску акцій для фінансування діяльності, що відповідно позитивно позначалося на рівні капіталізації та стані фінансового сектору. Натомість у 2008-2012 роках спостерігалося скорочення активності у випуску акцій аж до 2013-2014 роках. З 2015 року показник становить лише 0,83% в середньому та вказує на низьку активність на фондовому ринку та його слабкість.

Індикатором розвитку фондового ринку України є Індекс ПФТС, волатильність якого перебувала на низькому рівні, що вказує на низькі ризики інвестування та водночас вказує на його спекулятивність.

На основі показників безпеки небанківського сектору розраховано інтегральний індекс безпеки (рис. 4.7). що демонструє відсутність стійкості діяльності фінансово-кредитного посередництва в Україні, особливо після 2018 року, що є наслідком тривалого неефективного державного регулювання відповідних інститутів, відсутності оновлень нормативно-правової бази з 2000-х років [191].

Рис. 4.2. Динаміка Індексу безпеки небанківського сектору України у 2005-2023 роках, %

Джерело: розраховано автором

У 1991-1999 роках в Україні сформована система управління державним боргом, тому для цього періоду було характерно безсистемне накопичення боргу, переважання зовнішніх позик над внутрішніми. З 2000-го року розпочався етап реструктуризації, який тривав до 2007 року, про що зокрема вказує відношення обсягу валового внутрішнього боргу до ВВП у розмірі 30,59% у 2005 році, 15,71% у 2007 році (Додаток Є). Для цього етапу характерна виважена боргова політика та впровадження заходів антикризового управління боргом. У період з 2008-2013 років показник заборгованості держави перебував в межах нормативного, на цьому етапі відбувається активізація співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. У 2014-2018 роках відношення боргу до ВВП перевищував нормативне значення в розмірі 60% (у 2014 році – 75,13%, у 2015 році – 99,05%, у 2016 році – 82,73%, у 2017 році – 89,79%, у 2018 році – 72,74%). Це пов'язано із суттєвим падінням ВВП, податкової спроможності населення, бізнесу, потребою пошуку джерел для фінансування дефіциту бюджету за рахунок зовнішніх, внутрішніх запозичень. У 2019-2021 роках ситуація з державним боргом дещо стабілізувалася, проте з початком війни Україна знову наростила обсяги запозичень: відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП склало 74,77% у 2022 році та 105,35% у 2023 році (таблиця 4.7). Тож, з початку 2014 року Україна перейшла від власної політики управління боргом до повної залежності від умов міжнародних фінансових інститутів, зокрема МВФ, що знижує її короткострокові та довгострокові кредитні рейтинги [189-1901].

З 2005 років перебуває в межах задовільних значень середньозважена дохідність за облігаціями внутрішньої державної позики на первинному ринку (ОВДП). У 2005 році ставка зафіксована на рівні 7,25%, у 2010 році – 10,39%, у 2015 році – 13,07%. У 2016-2017 роках ставка становила 9,16% та 10,47%, що відповідно зумовлювало зниження їх інвестиційної привабливості. Зростання ставки знову відбулося у 2018-2019 роках (17,79% та 16,93% відповідно), зі скороченням у 2020-2021 роках та збільшенням до 18,26% у 2022 році та 2023

році. Такі коливання зумовлені потребою у залученні коштів для рефінансування державного боргу МФУ при його зростанні в кризові періоди, адже ОВДП – один з інструментів фіскальної політики.

Таблиця 4.7

Динаміка показників боргової безпеки України у 2005-2023 роках

Показник	2005	2010	2015	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення, +/-
1. Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	21,86	45,64	99,05	56,13	64,16	63,29	74,77	105,35	83,50
2. Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	50,31	104,35	163,22	90,67	89,75	87,72	82,67	71,00	20,69
3. Відношення обсягу валового внутрішнього боргу до ВВП,%	5,65	16,42	33,36	23,56	25,97	26,33	26,82	31,62	25,97
4. Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	7,25	10,39	13,07	16,93	10,20	11,34	18,26	18,70	11,45
5. Обсяг коштів залучених до бюджету за рахунок ОВДП, млрд. грн.	7,15	40,42	9,98	227,55	258,83	287,90	164,38	401,79	394,63
6. Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу (%)	55,24	27,77	11,22	20,26	22,00	22,80	20,45	39,84	-15,41

Джерело: розраховано автором

Відтак, частка ОВДП у державному борзі України склала 9,15% у 2005 році, 16,35% у 2010 році, 5,41% у 2015 році, 20,41% у 2020 році. Особливо ОВДП як інструмент рефінансування боргу почав використовуватися у 2019-2023 роках, коли почав зростати як обсяг випуску ОВДП так і обсяг коштів, залучених до бюджету за їх рахунок (227,55 млрд. грн. у 2019 році, 258,83 млрд.

грн. у 2020 році, 287,9 млрд. грн. у 2021 році, 164,38 млрд. грн. у 2022 році, 401,79 млрд. грн. у 2023 році) [205-208].

Динаміка відношення обсягу міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу також характеризується різносторонньою динамікою: з 2005 року простежується динамічне скорочення показника з 55,24% до 5,9% у 2014 році, тоді як з 2015 року індикатор зростає з 11,22% до 39,84% у 2023 році (рис. 4.3.).

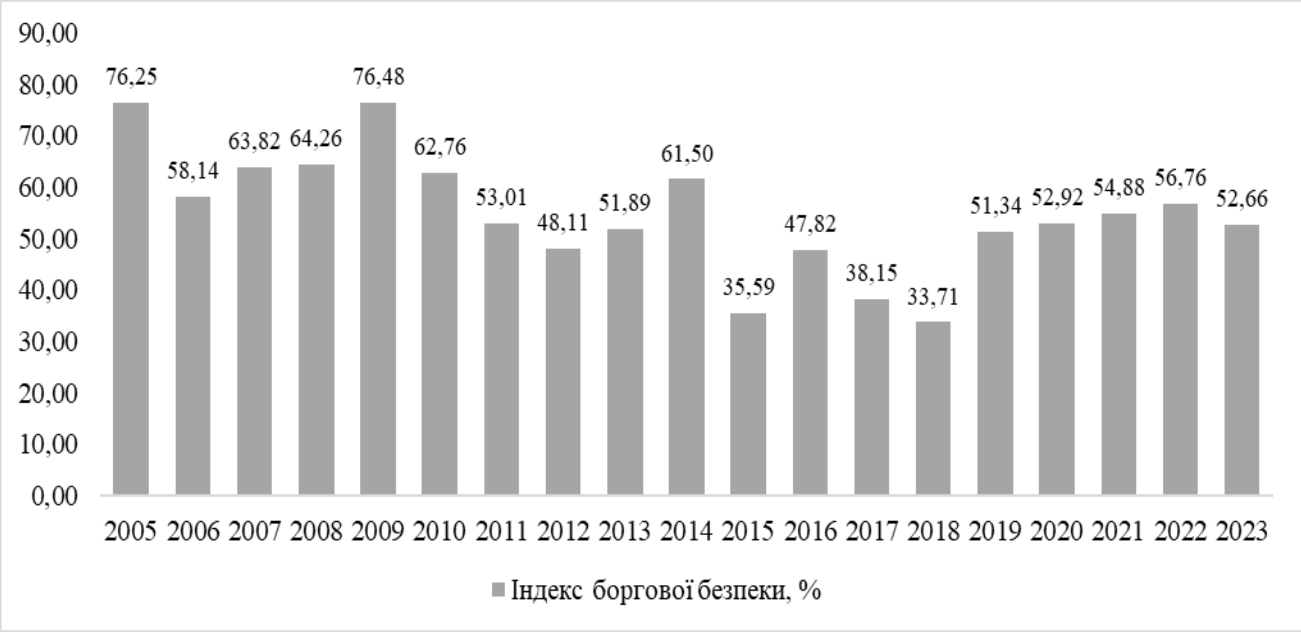

Рис. 4.3. Динаміка Індексу боргової безпеки України у 2005-2023 роках, %

Джерело: розраховано автором

Відзначимо, що в цілому з 2000-х років до 2007 року відбувалося постійне зростання обсягів офіційних резервів аж до 2008 року (19,4 млрд. дол. у 2005 році, 32,5 млрд. дол. у 2007 році, 31,5 млрд. дол. у 2008 році) через фінансову кризу. Вже у 2012 році показник впав до 24,5 млрд. дол., у 2014 році – до 7,5 млрд. дол., при одночасному зростання зовнішнього боргу. Така ситуація пов’язана з намірами втримати курс національної валюти Національним банком напередодні виборів у 2012 році, що призвело до

девальвації гривні. Вже з початку 2015 року міжнародні резерви стабільно зростали, на що вплинуло як розміщення державних цінних паперів, так і валютні інтервенції центрального банку, які використовувалися як інструмент згладжування валютного курсу.

На основі показників боргової безпеки розраховано інтегральний індекс (рис. 4.3), динаміка якого також вказує на скорочення рівня стійкості фінансової системи через ріст боргу. До 2000-х років в Україні простежувалися тенденції до надмірного рівня дефіциту державного бюджету, у період 2000-2008 років обсяги дефіциту бюджету перебували в межах оптимальних значень, позитивно впливаючи на економічне зростання. У 2005 році показник склав -1,8% (таблиця 4.8), у 2008 році – лише -1,66%. Така ситуація зумовлена стрімким зниженням ВВП України, тінізацією економіки, неефективним використанням коштів бюджету для надання кредитів під державні гарантії до початку 2000-х років, а тому – скороченням доходів бюджету, а податкова реформа того періоду негативно вплинула на доходи країни.

Показник перебував за межами критичних значень у 2010, 2018, 2020-2023 роках показник (менше -6,0%), задовільне значення індикатора було зафіксоване лише у 2015 році, 2019 році (-2% – -3%). Це зумовлено як суттєвим ростом дефіциту бюджету, так і скороченням доходів зведеного бюджету або ж незначним їх зростанням порівняно з динамікою дефіциту бюджету (таблиця 4.8).

Такі тенденції свідчать про розбалансованість в управлінні державними фінансами, значними видатками на утримання соціальної сфери, а в умовах війни – динамічний ріст видатків на сектор безпеки й оборони. Основними причинами дефіциту бюджету України є падіння обсягів виробництва, та, відповідно, скорочення податкової бази й доходів до бюджету, неефективна система оподаткування, збільшення видатків у передвиборчі періоду, нераціональність структури витрат бюджету, корупція в державному секторі управління, проблеми державних закупівель тощо.

Таблиця 4.8

Динаміка показників бюджетної безпеки України у 2005-2023 роках

Показник	2005	2010	2015	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення, +/-
1. Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	-1,80	-6,79	-2,85	-2,37	-8,58	-7,27	-15,50	-25,52	-23,72
2. Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	0,45	-0,81	-0,14	-4,82	-11,60	-7,50	-23,02	-36,86	-37,31
3. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	37,53	33,21	41,09	47,27	39,87	45,13	43,18	63,91	26,38
4. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	10,73	17,66	93,72	46,59	46,95	45,58	33,87	25,63	14,90

Джерело: розраховано автором

Негативним чинником впливу на стан фінансової безпеки є дефіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління (державний, місцеві бюджети, фонди загальнообов'язкового державного соціального, пенсійного страхування), який до 2004 року перебував за межами критичних значень, лише в період 2005-2017 років значно скоротився при оптимальному значенні рівному 0 (середнє значення за цей проміжок часу становило -0,36). З початку 2018 року простежується ріст індикатора фінансової безпеки, зокрема через ріст дефіциту сектору загальнодержавного управління, який склав -75 млн. грн. у 2018 році, -84,5 млн. грн. у 2019 році, -237,1 млн. грн. у 2020 році, -128,8 млн. грн. у 2021 році, -410,0 млн. грн. у 2022 році та -599,6 млн. грн. у 2023 році.

Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджету вказує на частку ресурсів, які перерозподіляються через систему управління державними фінансами, відображаючи ступінь централізації фінансового менеджменту. Індикатор є показником стимулятором та дестимулятором. Відтак, в Україні з 2000 року відбувається зростання перерозподілу ВВП через зведений бюджет, перевищуючи критичне значення більше 28%: у 2005 році – 37,54%, у 2010 році – 33,21%, у 2015 році – 41,09%, у 2019 році – 47,27%, у 2020 році – 39,87%, у 2021 році – 45,13%, у 2022 році – 43,18%, у 2023 році – 63,91% (див. детальніше Додаток Д).

З 2005 року до 2008 року в Україні простежувалося скорочення відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету (10,73% у 2005 році при оптимальному значенні 6%, 4,23% у 2008 році), з 2009 року індикатор зростає (17,66% у 2010 році, 93,72% у 2015 році, 46,59% у 2019 році), дещо скоротившись лише у 2022-2023 роках. Це вказує на те відволікання фінансових ресурсів країни для погашення та обслуговування боргу.

В Україні в умовах війни почав зростати оборонний бюджет, що відповідно вплинуло на структуру витрат, зокрема на скорочення обсягів фінансування та підтримки приватного сектору. Крім цього, суттєво скоротилися податкові надходження через закриття підприємств, руйнування їх активів та інфраструктури, ріст безробіття, міграцію робочої сили, ріст споживчих цін та інфляцію. Внаслідок цього суттєво зросли соціальні виплати та скоротився рівень реальних доходів населення.

На основі показників бюджетної безпеки розраховано інтегральний індекс (рис. 4.4), який вказує на відсутність стійкості в системі управління державними фінансами та критичний рівень небезпеки у 2020-2023 роках.

У 2005-2023 роках питома вага готівкового обігу поза банками в загальному обсязі грошової маси перебуває в межах небезпечних – критичних значень: більше 26% при незадовільному нормативному – 25%, критичному

нормативному – 30%, лише в 2023 році значення показника скоротилось до 23,27% (Таблиця 4.9). Це пов’язано зі значним обсягом готівки в обігу, тінізацією економіки та водночас повільною динамікою збільшення грошової маси.

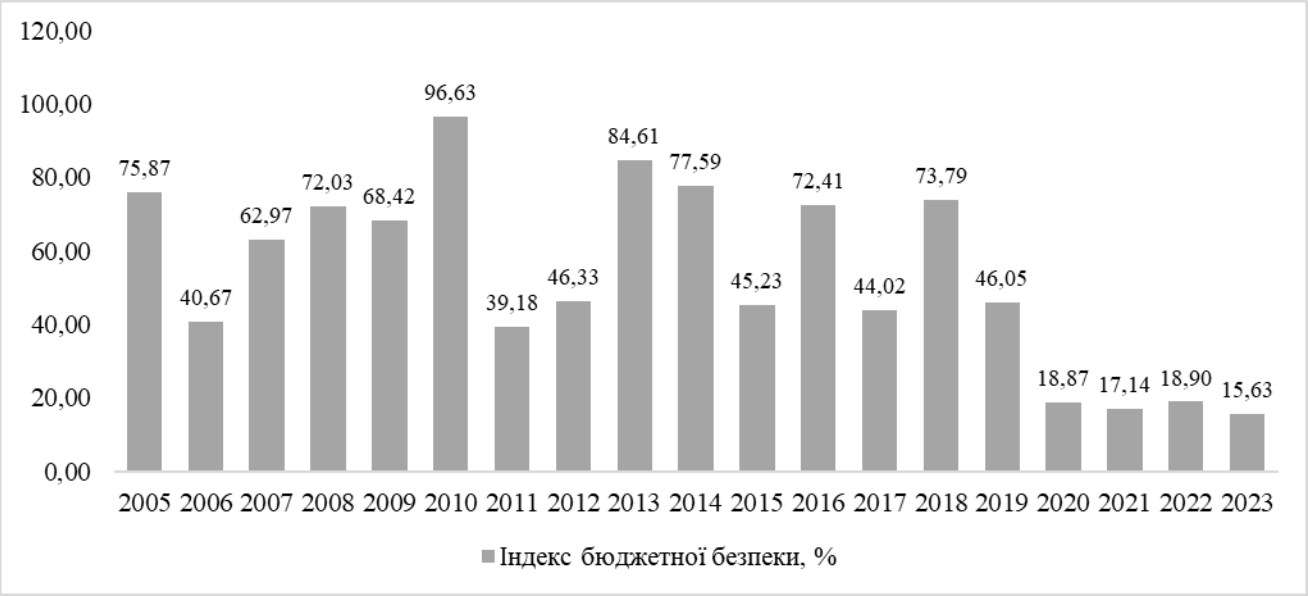

Рис. 4.4. Динаміка Індексу бюджетної безпеки України у 2005-2023 роках, %

Джерело: розраховано автором

Різниця між процентними ставками за кредитами та процентними ставками за депозитами перебуває в межах 5,2 – 9% (тоді як задовільне нормативне значення – 5%, критичне – 11%).

Тобто в цілому показник також вказує на небезпечний стан ситуації на грошово-кредитному ринку України, особливо у 2020-2022 роках. у 2005, 2010, 2019-2023 роках рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями відносно індексу споживчих цін перебував в межах нормативних значень, тоді як у 2015 році значно перевищив критичне значення (Додаток Ж). Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів становила 24,863% у 2005 році, 28,59% у 2010 році, 17,814% - у 2015 році, 23,697% - у 2023 році, тобто в

цілому перебувала в критичному значенні при нормативному критичному 21%, що негативно впливає на грошово-кредитну безпеку.

Таблиця 4.9

Динаміка показників грошово-кредитної безпеки України у 2005-2023 роках

Показник	2005	2010	2015	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення, +/-
1. Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (М0/М3), %	31,036	30,607	28,436	26,723	27,896	28,050	26,626	23,273	-7,76
2. Різниця між процентними ставками за кредитами та процентними ставками за депозитами депозитних корпорацій, %	6,6	5,2	5,9	5,5	7,5	7,9	9,0	6,3	-0,32
3. Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, %	1,20	2,22	-23,48	10,45	5,19	-1,73	-0,40	13,22	12,02
4. Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, %	24,863	28,593	17,814	21,867	21,771	24,365	21,943	23,697	-1,17
5. Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %	56,67	76,04	52,09	74,15	75,27	78,02	78,64	80,05	23,38

Джерело: розраховано автором

Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів складала більше 60% за 2010, 2019-2023 роки (нормативне оптимальне 60%), тобто показник позитивно позначається на стані грошово-кредитної

безпеки. На основі показників грошово-кредитної безпеки розраховано інтегральний індекс (рис. 4.5), який вказує на зростання її рівня з 2007 до 2020 років з незначними коливаннями та скорочення рівня стійкості відповідного сектору у 2021-2023 році.

Рис. 4.5. Динаміка Індексу грошово-кредитної безпеки України у 2005-2023 роках, %

Джерело: розраховано автором

Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США в цілому перевищував 1,0 за винятком 2020 року, тобто перебував в межах задовільного значення (таблиця 4.10). Чисті офіційні резерви зросли на 21,124 млрд. дол, складаючи в 2023 році 40,51% зі значенням місяців імпорту – 5,4 місяці, що є оптимальним показником-стимулятором для забезпечення валютної безпеки.

У 2015 році у зв’язку з реформуванням фінансового сектору НБУ почав впроваджувати змішаний тип монетарної, перейшовши до політики інфляційного таргетування та плаваючого обмінного курсу, аж до повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році. Режим інфляційного таргетування передбачає гнучкий обмінний курс, публічне оголошення

кількісних цільових показників інфляції та власне їх досягнення НБУ, управління інфляційними очікуваннями населення, бізнесу; прозорість, підзвітність, чіткість в інформуванні про мотиви прийняття управлінських рішень регулятором.

Таблиця 4.10

Динаміка показників валютної безпеки України у 2005-2023 роках

Показник	2005	2010	2015	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення, +/-
1. Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	96,343	101,853	183,775	106,439	93,112	101,219	118,530	113,084	16,74
2. Чисті офіційні резерви (міжнародні резерви), млн. дол. США	19 391	34 576	13 300	25 302	29 133	30 941	28 494	40 514	21 123,85
3. Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	43,33	46,03	55,81	36,85	36,68	28,90	27,73	26,63	-16,70
4. Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США	1,34	9,73	0,12	0,29	-0,07	0,25	-0,46	-1,03	-2,36
5. Рівень доларизації грошової маси, %	23,58	29,1	32	29	27	23	25	24	0,22

Джерело: розраховано автором

На початку широкомасштабної війни НБУ зафіксував офіційний курс гривні для підтримки та контролю очікувань бізнесу та населення, зберіг облікову ставку незмінною на рівні 10%. Валютні інтервенції та фіксований курс НБУ стали головними інструментами забезпечення макрофінансової стабільності. В процесі адаптації економіки до воєнного стану, повернення бізнесу та громадян до економічної логіки прийняття рішень, в червні НБУ почав проводити активну монетарну політку, підвищивши облікову ставку до 25%. Мета такого рішення – захист заощаджень та гривневих доходів громадян, збільшення привабливості активів в національній валюті.

Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів

перебувала в межах нормативних значень у 2005-2010 роках, проте почала поступово скорочувалась з 2010 року (критичне нормативне значення – 45-50%, оптимальне – 20%), тобто показник як дестимулятор почав прямувати до оптимального значення. Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти в межах від -1 до 0,3 перебував в межах оптимального значення, позитивно впливаючи на валютну безпеку. Рівень доларизації грошової маси скоротився у 2005-2023 роках, перебуваючи при цьому в незадовільному діапазоні (див. детальніше Додаток І, Ї, К). На основі показників валютної безпеки розраховано інтегральний індекс (рис. 4.6), що демонструє достатній рівень безпеки та її зростання з 2015 року.

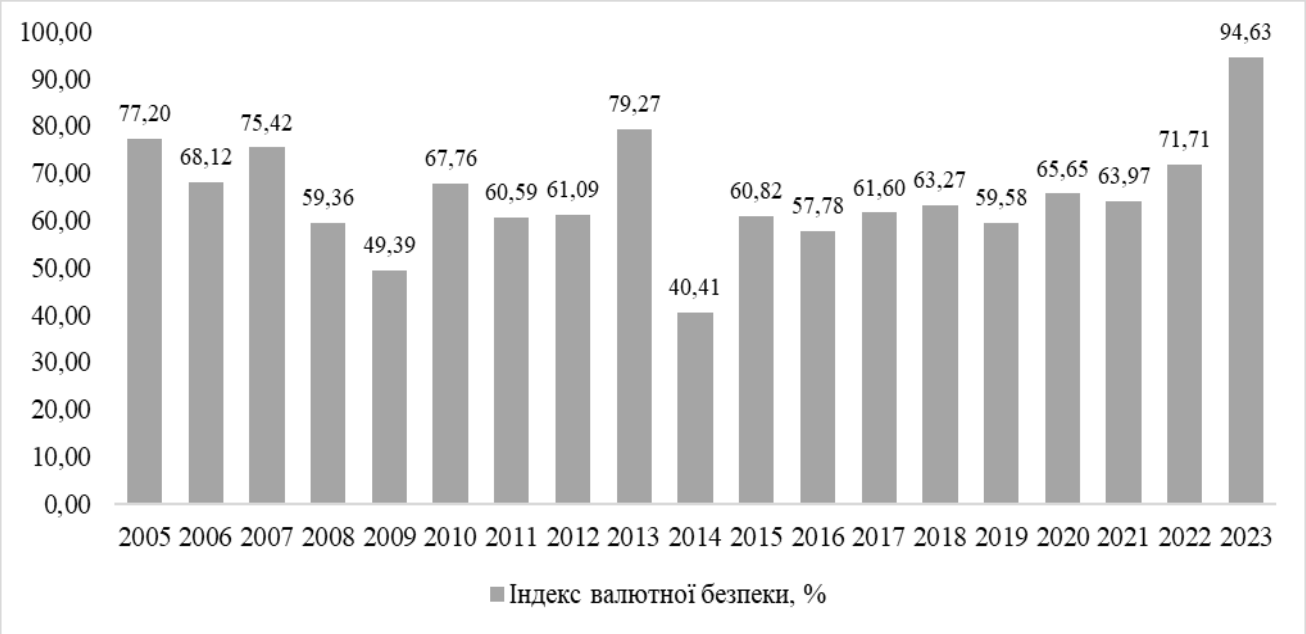

Рис. 4.6. Динаміка Індексу валютної безпеки України у 2005-2023 роках,

Джерело: розраховано автором

Розрахований Індекс фінансової безпеки України (рис. 4.7) вказує на середній рівень стабільності фінансової системи під впливом різних чинників у 2005-2008 роках, скорочення у 2009, 2011-2012, 2015-2017 роках. Задовільний стан фінансової безпеки простежується у 2021-2023 роках.

Проведемо детальну оцінку ризиків, які впливають на фінансову безпеки

України на основі огляду Звітів про фінансову стабільність Ради з фінансової стабільності та аналізу фіскальних ризиків Міністерства фінансів України, які впливають на стан державного бюджету у 2024 році.

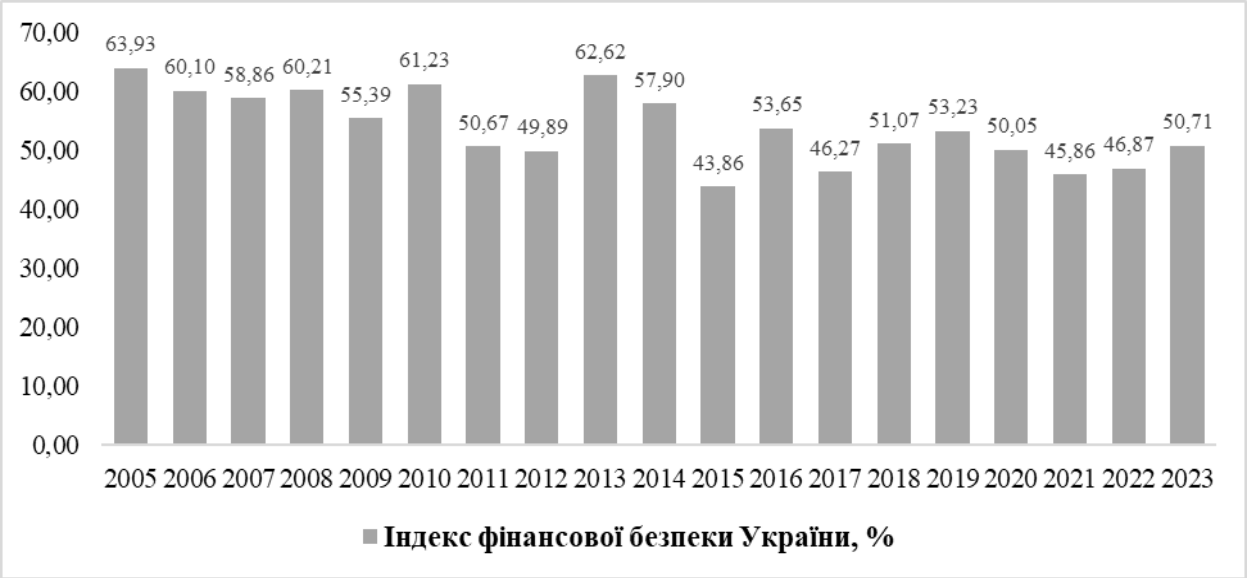

Рис. 4.7. Динаміка Індексу фінансової безпеки України у 2005-2023 роках, %

Джерело: розраховано автором

Як свідчать дані таблиці 4.11, високий ступінь впливу на стан фінансової безпеки здійснюють ризики, пов’язані саме з бюджетною та борговою безпекою, які виникають у зв’язку з: скороченням доходів та податкових надходжень до бюджету державних компаній, потребою держави кредитувати та надавати гарантії під кредити та позики державних підприємств. Внаслідок цього зростає обсяг державного та гарантованого державою боргу, обсяги його погашення та обслуговування. Додатково, зростає вартість кредитів державних компаній в іноземній валюті, збільшується обсяг поточних трансфертів для НАК «Нафтогаз України», АТ «Укрзалізниця», ДП «МА Бориспіль», капітальних трансфертів для АТ «Укрзалізниця» на оновлення залізничної інфраструктури, відновлення роботи зруйнованих (ушкоджених) об’єктів енергетичної інфраструктури в умовах війни.

Таблиця 4.11

Оцінка міри впливу ризиків фінансової безпеки України за її складовими

Складова фінансової безпеки	Ризики	Оцінка ступеня впливу на фінансову безпеку
Бюджетна безпека	Скорочення доходів та податкових надходжень до бюджету державних компаній Зростання вартості кредитів державних компаній в іноземній валюті Зростання поточних трансфертів для НАК «Нафтогаз України», АТ «Укрзалізниця», ДП «МА Бориспіль», капітальних трансфертів для АТ «Укрзалізниця» на оновлення залізничної інфраструктури, відновлення роботи зруйнованих (ушкоджених) об'єктів енергетичної інфраструктури Невиконання плану надходжень від приватизації державного майна Призупинені процеси реалізації проєктів ДПП Зростання обсягів видатків на оборону та соціальну сферу	Високий негативний ступінь впливу на виконання державного бюджету та видатки державного бюджету Заплановані надходження від приватизації у 2017-2023 роках значно перевищують фактичні надходження до бюджету Високий негативний рівень впливу на бюджетну безпеку форс-мажорних обставин, пов'язаних з ДПП
Боргова безпека	Зростання державного та гарантованого державою боргу з початку 2023 року на 17,5 млрд дол. Станом на 30.06.2023 борг України досягнув 4 714,4 млрд грн (128,9 млрд дол). Зростання гарантованого державою боргу через надані державні гарантії державним компаніям за зверненням кредиторів. У 2022–2023 роках були надані нові гарантії (НАК «Нафтогаз України», ПрАТ «Укргідроенерго», АТ «Укрпошта», НЕК Укренерго) Скорочення спроможності позичальників здійснювати платежі за кредитами під державними гарантіями Зростання планового обсягу погашення та обслуговування боргу у 2023-2026 роках	Станом на 30.06.2023 загальна сума гарантованого державою боргу державних підприємств склала 205,3 млрд грн Високий ступінь негативного впливу на стан гарантованого державного боргу (ріст виплат за боргом). Високий ступінь невиконання боргових зобов'язань
Банківська безпека	Зниження показників достатності капіталу банків, значний запас капіталу банківського сектору Незмінні ризики прибутковості та ліквідності: підтримка ліквідності банківського сектору (високий обсяг вільної ліквідності) Стабільні обсяги коштів населення в банках Приплив коштів приватного сектору до банківської системи Підвищення ставок за вкладами для підприємств Зростання витрат банків на фондування через ріст ставок на вклади підприємств Мінімальні рівні частки кредитів рефінансування та зовнішніх позик Зростання частки непрацюючих кредитів банків у 2023 році Високі процентні доходи банків забезпечують прибутковість	Низький ступінь впливу на фінансову безпеку Висока частка непрацюючих кредитів як один з основних ризиків фінансовій безпеці

Складова фінансової безпеки	Ризики	Оцінка ступеня впливу на фінансову безпеку
Валютна безпека	Помірний валютний ризик Фіксація офіційного курсу гривні до долара США Стійка ситуація на валютному ринку Перехід до гнучкого режиму обмінного курсу Достатність міжнародних резервів для підтримки валюти Міжнародна допомога як джерело припливу капіталу	Низький ступінь впливу на фінансову безпеку Валютні обмеження НБУ як дестимулятор впливу на валютну безпеку
Грошово-кредитна безпека	Зниження інфляції у 2023 році та відповідно зниження процентних ставок Зниження облікової ставки НБУ з 28% до 22% у 2023 році, до 13% у першому півріччі 2024 року Поліпшення інфляційних очікувань Збереження привабливості гривневих заощаджень Помірні кредитні ризики домогосподарств завдяки зниженню частки прострочених кредитів та корпоративного сектору завдяки зниженню рівня дефолтів підприємств	Низький ступінь впливу на фінансову безпеку
Безпека небанківського фінансового сектору	Скорочення рівня проникнення страхування Збільшення частки ОВДП на внутрішньому борговому ринку (за час війни обсяг ОВДП, залучених МФУ, склав 938 млрд грн)	Низький ступінь впливу на фінансову безпеку

Джерело: складено автором за даними [129-139]

Невиконання плану приватизації через відсутність попиту на такі об’єкти зумовлює фіскальні ризики, такі як погіршення інвестиційного клімату та можливість залучення інвестицій, збільшення держаних запозичень та боргу, видатків на його обслуговування. Макроекономічні ризики по’вязані в першу чергу зі скороченням ВВП, бойовими діями, фізичною руйнацією виробництва, об’єктів критичної інфраструктури, зменшення обсягів торгівлі, експорту та імпорту, зростання логістичних затрат, вимушеною міграцією трудових ресурсів.

В цілому аналіз наявних ризиків фінансовій безпеці дає можливість побудувати матрицю оцінки ризиків за джерелами їх виникнення у 2024 році (рис. 4.8). На горизонтальній осі матриці – ймовірність настання ризиків фінансовій безпеці та ступінь їх впливу на фінансову безпеку; на вертикальній

осі – попередній оцінений фіскальний вплив як низький (менше 0,5% від ВВП) та високий (більше 0,05% від ВВП).

Потенційний фіскальний вплив	Високий (>0,5%ВВП)	Макроекономічні чинники та середовище Діяльність суб'єктів господарювання державного сектору економіки Управління державним та гарантованим державою боргом Сфера сільського господарства, продовольча безпека держави Соціальна сфера (зростання соціальних виплат)
	Низький (<0,5%ВВП)	Невиконання планів надходжень від приватизації державного майна Фінансовий сектор (банківський сектор, небанківський фінансовий сектор, валютний ринок, грошово-кредитний ринок) Діяльність державних банків Надзвичайні ситуації (за виключенням НС державного рівня воєнного характеру)
		Ймовірність настання ризиків фінансовій безпеці (>66%)

Рис. 4.8. Матриця оцінки ризиків фінансовій безпеці України за джерелами їх виникнення у 2024 році

Джерело: доповнено автором за [144,160, 161]

Аналіз стану забезпечення фінансової безпеки України у 2005-2023 роках демонструє ряд викликів, які пов'язані з її різними складовими. Найбільш гострими загрозами для фінансової системи держави є:

1) банківська безпека: зростання частки простроченої заборгованості за кредитами в сукупному обсязі кредитування, частки непрацюючих кредитів, коливання співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів;

2) боргова безпека: тривале перевищення нормативного (60%) значення показника відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, зростання відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, середньозваженої дохідності облігацій внутрішньої державної позики;

3) бюджетна безпека: критичне відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП у 2010, 2018, 2020-2023 роках (менше -6,0); рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет перебував в межах критичних значень протягом усього досліджуваного періоду (порогове критичне значення більше 37%), зосередження фінансових ресурсів на

центральному рівні управління;

4) проблеми забезпечення безпеки небанківського фінансового сектору: страхової, зважаючи на критичні значення проникнення страхування в межах від 0,7 до 2,5; фондової: рівень капіталізації лістингових компаній перебуває в межах критичного значення (менше 15%);

5) небезпечний стан грошово-кредитної безпеки, зважаючи на значну частку готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси, велику різницю між процентними ставками за кредитами та за депозитами (в межах 5,2 – 9%);

6) незадовільний стан доларизації грошової маси, проте в цілому задовільний стан валютної безпеки України.

4.3. Виявлення критичних факторів впливу на фінансову безпеку

На стан фінансової стабільності держави впливає ряд факторів зовнішнього, внутрішнього середовища, суб'єктивної, об'єктивної дії різного характеру. З часу незалежності управління системою державних фінансів піддавалося ряду чинників, які потребують групування та детального аналізу. Дослідженню ролі різноманітного роду обставин та тенденцій присвячені аналітичні дослідження міжнародних організацій, публікації вітчизняних та зарубіжних вчених, експертів та державних службовців.

У Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері визначено чинники виникнення зовнішніх загроз фінансовій безпеці, а саме: обмежений доступ до міжнародних фінансових ринків; суттєвий ступінь залежності від експортної та імпортної діяльності; погіршення ситуації з зовнішньою торгівлею в Україні, збільшення дефіциту платіжного балансу, зокрема у зв'язку із рахунком поточних операцій; негативний вплив на фінансову стабільність фінансових криз.

До цього переліку додамо також наступні фактори впливу на фінансову

безпеку: тривала війна, як наслідок відтік фінансових ресурсів за кордон (інвестиційних в першу чергу) та скорочення інвестування в цілому;

Серед внутрішніх загроз фінансовій безпеці Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері визначає такі, як:

1. Недосконаліть та нестабільність нормативно-правового регулювання у фінансовому секторі. Відзначимо, що з початком євроінтеграції у 2014 році внесені позитивні правові зміни, що посилило стабільність регулювання фінансового сектору [156].

2. Нерівномірність розподілу податкового навантаження на різні типи суб'єктів господарювання, як наслідок – збільшення рівня тінізації економіки, фінансові ризики, такі як ухилення від сплати податків, вивезення капіталу за кордон;

3. Погіршення внутрішнього інвестиційного клімату та умов для вкладення коштів в реальний сектор економіки;

4. Проблеми з бюджетно-податковою дисципліною, недостатнім ступенем збалансованості бюджетної системи;

5. Зростання обсягів внутрішнього та зовнішнього державного боргу;

6. Потреба у збільшення золотовалютних резервів;

7. Суттєва доларизація економіки;

8. Постійне зростання обмінного курсу національної валюти.

Для розуміння внутрішньої структури факторів впливу на фінансову безпеку проведено факторний аналіз, в результаті якого ідентифіковані чинники, що найбільше пояснюють варіацію фінансової стабільності залежно від індикаторів банківської, небанківської, боргової, бюджетної, грошово-кредитної, валютної безпеки (таблиця 4.12).

До першої групи внутрішніх чинників впливу на фінансову стабільність України згідно результатів факторного аналізу віднесемо рівень простроченої заборгованості, відношення ліквідних активів та зобов'язань, рівень проникнення страхування та фінансових послуг, капіталізації лістингових компаній, обсяги державного зовнішнього та внутрішнього боргу, платежів для

його погашення та обслуговування, офіційних міжнародних резервів, частку споживчого кредитування в країні. Вказані чинники пояснюють 27,1% варіації у фінансовій безпеці. Вказані чинники

Таблиця 4.12

Результати факторного аналізу: факторні навантаження (коефіцієнти кореляції змінних з факторами) (виділені значення більші 0,6)

	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4	Фактор 5	Фактор 6
1. Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, %	-0,662	0,360	0,118	-0,355	0,175	0,461
2. Частка непрацюючих кредитів, %	-0,087	-0,029	-0,248	-0,034	0,061	0,906
3. Співвідношення банківських кредитів та депозитів, %	0,085	-0,411	0,656	0,097	-0,263	-0,517
4. Рентабельність активів, %	0,311	0,471	-0,470	-0,410	0,307	0,090
5. Рентабельність капіталу, %	0,340	0,392	-0,450	-0,461	0,283	0,017
6. Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	-0,864	0,252	-0,014	-0,237	-0,133	-0,141
7. Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	-0,173	0,361	0,837	0,131	0,181	-0,095
1. Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	0,689	-0,623	-0,062	0,152	-0,064	0,111
2. Рівень проникнення фінансових послуг, % до ВВП	-0,851	0,107	-0,153	-0,101	0,047	0,156
3. Рівень капіталізації лістингових компаній, % ВВП	0,643	-0,352	-0,410	0,104	-0,202	-0,054
1. Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	-0,783	0,471	0,151	0,221	-0,017	0,172
2. Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	-0,789	-0,247	0,344	0,307	-0,048	0,012
3. Відношення обсягу валового внутрішнього боргу до ВВП, %	-0,884	0,346	0,107	0,139	-0,124	0,085
4. Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі – ОВДП) на первинному ринку, %	-0,281	0,779	0,136	0,007	-0,184	0,012
5. Обсяг коштів залучених до бюджету за рахунок ОВДП, млрд. грн.	-0,234	0,801	-0,142	-0,251	0,233	0,086
6. Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	0,802	0,079	-0,181	-0,103	0,261	0,337
1. Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	0,102	-0,921	0,049	0,062	-0,073	0,023
2. Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	0,057	-0,934	0,050	0,088	-0,201	-0,110
3. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	-0,182	0,654	-0,028	-0,135	0,219	0,519
4. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	-0,842	0,052	-0,030	0,400	0,006	0,046
1. Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси, %	0,359	-0,601	0,434	0,249	0,115	-0,053

	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4	Фактор 5	Фактор 6
2. Різниця між процентними ставками за кредитами та депозитами банків, %	0,148	0,175	-0,055	0,027	0,863	0,160
3. Рівень середньозваженої процентної ставки, %	0,035	0,326	0,020	-0,790	-0,426	0,172
4. Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, %	0,870	-0,104	0,025	0,013	0,271	-0,238
5. Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, %	-0,229	0,442	-0,091	-0,689	0,118	-0,421
1. Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	-0,233	0,112	0,319	0,845	-0,162	-0,177
2. Чисті офіційні резерви, млн. дол. США	0,390	0,453	0,026	-0,463	0,499	-0,248
3. Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	0,286	-0,620	0,376	0,504	-0,025	0,038
4. Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. дол.	0,460	-0,331	0,440	-0,165	0,274	-0,445
5. Рівень доларизації грошової маси (%)	-0,239	-0,330	0,718	0,216	-0,312	-0,247
Expl.Var	8,123	6,725	3,210	3,478	2,121	2,466
Prp.Totl	0,271	0,224	0,107	0,116	0,071	0,082

Джерело: розраховано автором

До другої групи внутрішніх факторів впливу на фінансову безпеки віднесемо: обсяги коштів залучених до бюджету за рахунок випуску ОВДП, дефіцит державного бюджету відносно ВВП та дефіцит сектору загальнодержавного управління, рівень перерозподілу ВВП через державний бюджет, поза банківський готівковий обіг, частка кредитування в іноземній валюті, які пояснюють 22,4% відхилень у стані фінансової безпеки.

До третьої групи внутрішніх чинників впливу на фінансову безпеку віднесемо співвідношення банківських кредитів до наданих депозитів, довгострокових кредитів та депозитів, рівень доларизації грошової маси, які пояснюють 10,7% варіації фінансової безпеки.

Четверта група внутрішніх факторів впливу на стан фінансової безпеки містить такі з них, як середньозважена процента ставка, частка довгострокових кредитів у структурі кредитів, індекс зміни офіційного курсу гривні відносно долара, що пояснюють 11,6% відхилень у фінансовій стабільності.

До п’ятої групи внутрішніх чинників впливу належить різниця між відсотковими ставками за кредитами та депозитами (пояснює 7,1% варіації), до шостої – частка непрацюючих кредитів (пояснює 8,2% відхилень у фінансовій

стабільності).

Сформовані шість факторів описують 87,077% сукупної дисперсії фінансової безпеки України (таблиця 4.13), зокрема перша група описує 34,929% сукупної дисперсії, друга – 26,050%, третя – 10,256%, четверта – 7,526%, п’ята – 4,480%, шоста – 3,836%. В цілому результати факторного аналізу вказують на домінуючий вплив боргових, бюджетних показників на стан фінансової стабільності, а також значний вплив безпеки в цілому фінансового сектору, банківського та небанківського [113].

Таблиця 4.13

Результати факторного аналізу: власні значення факторів та їх варіація

Група факторів	Власні значення факторів	Сукупна варіація, %	Кумулятивні власні значення факторів	Кумулятивна варіація, %
1	10,479	34,929	10,479	34,929
2	7,815	26,050	18,294	60,979
3	3,077	10,256	21,371	71,235
4	2,258	7,526	23,628	78,761
5	1,344	4,480	24,972	83,241
6	1,151	3,836	26,123	87,077

Джерело: розраховано автором

Класифікуємо зовнішні фактори впливу на стан фінансової безпеки за сферою виникнення на політичні, фінансово-економічні, соціальні, правові, інституційні, кадрові (таблиця 4.15).

Одним з критичних факторів результативного управління фінансовою безпекою є домінуючий тип політичного режиму (авторитарний, демократичний), від якого залежить курс дій та заходів уряду у фінансовій сфері, формування системи заходів та стан їх виконання, розробка та реалізація фінансової політики держави, її ефективність та результативність, задоволення інтересів різних учасників фінансових відносин, ступінь централізації управління державними фінансами.

Україна за Індексом демократії у 2022 році належить до країн з середнім ступенем демократичних процесів (оцінка 3,36 з 7 можливих балів, або 39,29% зі 100%), для якої характерний динамічний рух в демократичному розвитку з

відсутністю стабільності. Зокрема, оцінка демократичності державного устрою, незалежності, ефективності та підзвітності законодавчої та виконавчої гілок влади складала 2,5 бали з 7. Для прикладу, ухвалення законів і стратегій в цілях розвитку громадянського суспільства, захисту етнічних меншин і прав людини супроводжувалося накладенням санкцій на рекордну кількість українських громадян, бізнесу та ЗМІ. Такі заходи ініціювала Рада національної безпеки і оборони (РНБО), яка, виконуючи консультативні та координаційні функції, у 2021 році найбільше впливала на внутрішні справи. Бар'єром в переході до демократії можна вважати незавершеність фіскальної децентралізації шляхом декомпозиції органів влади субрегіонального та регіонального рівнів, стримування процесів розширення повноважень державних інституцій у фінансовій сфері, зокрема в цілях реформування системи управління державними фінансами, наявність корупції та неефективність корупційних ініціатив. В умовах тривалої війни перехід до демократії також сповільнюється. У 2023 році оцінка Індексу демократії становила 3,43 бали, а Україна була віднесена до держав з «гібридним режимом», що перебувають між демократичними та авторитарними блоками країн. Основна перешкода в забезпеченні зростання ефективності державного управління у фінансовій сфері – спротив бізнес-груп та інших зацікавлених сторін у процесі реформування, корупція, не зважаючи на активні процеси розробки та реалізації державних програм та стратегій у цій сфері [152].

Політична стабільність в країні впливає на структуру та динаміку державних фінансів та державного боргу, фінансів суб'єктів господарювання та домогосподарств (їх наміри до заощадження, інвестування, споживчий попит), на фінансову політику та вибір інструментів регулювання фінансової сфери, зміну кон'юнктури фінансового ринку. Для прикладу, в 2004 році в період проведення виборів Президента введено мораторій на дострокове зняття депозитів, зросла частка на перестрахування у країни СНД та Балтії для виведення капіталу з країни. Подібні заходи з виведення фінансових ресурсів

були характерні і в 2014 році.

Результати аудиту державної політики України з початку незалежності свідчать про затягування реформування у різних напрямках діяльності через часту зміну політичних сил, а відповідно – векторів державного розвитку. Згідно рейтингу Світового банку, з 2014 року оцінка політичної стабільності в Україні становила менше 10% (5,7% у 2022 році), що беззаперечно пов'язано з воєнним станом в державі. Варто зазначити, що саме реформування системи державного управління, перехід до стандартів ЄС, посилення незалежності НБУ та інституційної спроможності забезпечив позитивні зміни в державному управлінні у фінансовій сфері. Соціально-економічна політика держави та пріоритети уряду щодо розвитку секторів національної економіки також впливає на стан захищеності фінансових інтересів різних зацікавлених сторін.

Згідно Національної економічної стратегії України до 2030 року до стратегічних цілей макроекономічної політики належить створення ефективного фінансового сектору: забезпечення 100% прозорості структури власності суб'єктів, зниження частки державних банків в активах банківської системи, досягнення банківського кредитування у розмірі 50% від ВВП, збільшення обсягу заощаджень населення, зростання обсягів валових страхових премій та обсягів активів накопичувального пенсійного забезпечення, зростання капіталізації фондового ринку України. Фінансова стабільність в Україні також залежить від взаємо узгодженості різних політик та стратегій уряду та центральних органів виконавчої влади в країні (грошово-кредитна, фінансова, податкова, митна, боргова, валютна політика тощо). Важливо забезпечити податково-бюджетну дисципліну, виважену фіскальну політику, що передбачатиме ефективне управління державними витратами та розподілом фінансових ресурсів [157]. Політична інтеграція держави до міжнародного політичного середовища, зовнішня політика також визначає рівень та стан фінансової безпеки, напрямки державної фінансової політики, її цілі та в цілому ефективність системи управління державними фінансами (табл. 4.14).

Таблиця 4.14

Фактори впливу на стан фінансової безпеки країни

Група факторів впливу	Змістовна сутність
Політичні	Домінуючий тип політичного режиму (авторитарний, демократичний) визначає впливає на формування та впровадження фінансової політики держави, її ефективність та результативність, задоволення інтересів різних учасників фінансових відносин, визначає ступінь централізації управління державними фінансами Політична стабільність в країні впливає на структуру та динаміку державних фінансів та державного боргу, фінансів суб'єктів господарювання та домогосподарств, на фінансову політику та вибір інструментів регулювання фінансової сфери Соціально-економічна політика держави та пріоритети уряду щодо розвитку секторів національної економіки
	Взаємо узгодженість різних політик та стратегій уряду та центральних органів виконавчої влади в країні (грошово-кредитна, фінансова, податкова, митна, боргова, валютна політика тощо). Політична інтеграція держави до міжнародного політичного середовища, зовнішня політика
Фінансово-економічні	Стан та пріоритети розвитку національної економіки, структура економіки, що впливає на стан формування та використання фінансових ресурсів, їх розподіл між різними секторами економіки (показники вимірювання ВВП, інфляція, безробіття, сальдо платіжного балансу, інвестиції), обсяги експорту та імпорту в країні. Стан та структура фінансів суб'єктів господарювання та домогосподарств, включаючи обсяг та структуру доходів, витрат суб'єктів господарювання та домогосподарств, що впливає на споживання, кредитування, заощадження, інвестиції Стан та структура державних фінансів, до якої входять державний та місцеві бюджети, фонди соціального призначення, фінансові ресурси державних, комунальних підприємств та державних банків, державне страхування, публічні інвестиції Стан та структура фінансового сектору країни (банківський сектор, фінансове посередництво, ринок цінних паперів) Економічна та фінансова інтеграція держави до міжнародного середовища, фінансові-економічні зв'язки та відносини Фінансова злочинна діяльність, протидія відмиванню доходів, отриманих незаконно
Соціальні	Стан соціального захисту населення, а саме соціального страхування, соціальних стандартів та гарантій, соціального забезпечення Динаміка та структура витрат держави на соціальне забезпечення населення Рівень якості життя населення, що можна виміряти за показниками реальних доходів населення на одну особу, середньої заробітної плати, розміру прожиткового мінімуму, кількості населення за межею бідності, індексу Джині
Правові	Нормативно-правова база, стан розвитку законодавства, що визначає правові основи діяльності та правову спроможність повноважних суб'єктів управління фінансовою сферою до захисту національних фінансових інтересів Відповідність системи нормативно-правових актів міжнародним нормам,

Група факторів впливу	Змістовна сутність
	положенням у фінансовій сфері Законність діяльності повноважних суб'єктів управління у фінансовій сфері Стан імплементації європейського законодавства в Україні у фінансовій сфері
Інституційні	Розвиток державних інститутів та їх інституційна спроможність до формування та реалізації державної фінансової політики та захисту фінансових інтересів Стан розвитку інститутів громадянського суспільства у фінансовій сфері Стан міжвідомчої співпраці повноважних органів управління у фінансовій сфері Стан зовнішнього співробітництва повноважних органів управління у фінансовій сфері (з міжнародними фінансовими організаціями, іншими державами)
Кадрові	Фактична чисельність працівників державного апарату та державних службовців у фінансовій сфері Рівень оплати праці державних службовців у фінансовій сфері Рівень професіоналізму та компетентності державних службовців у сфері забезпечення фінансової безпеки

Джерело: узагальнено автором

Стан та пріоритети розвитку національної економіки, структура економіки (секторальна, галузева, відтворювальна, інституціональна, територіальна, зовнішньоекономічна, технологічна, соціальна), що впливає на стан формування та використання фінансових ресурсів, їх розподіл між різними секторами економіки. Традиційна для України характерна сировинна структура економіки з переважанням промисловості, аграрного сектору та торгівлі, тоді як досить невелику частку займають інноваційні галузі, включаючи фінансову, страхову діяльність, науку, освіту (табл. 4.15).

У 2023 році у галузевій структурі національної економіки переважали галузі державне управління; обов'язкове соціальне страхування (22%), оптова, роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів, мотоциклів (13%), переробна промисловість (8%), сільське, лісове, рибне господарство (7%), операції з нерухомим майном (5%), постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (5%). Інші галузі займали від 2% до 4%, зокрема транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 4%, добувна промисловість і розроблення кар'єрів – 4%, інформація та телекомунікації – 4%, освіта – 4%, охорона здоров'я та надання соціальної

допомоги – 3%, фінансова та страхова діяльність – 2%, професійна, наукова та технічна діяльність – 2%, будівництво – 2%. Власне така галузева структура економіки вказує на повільні техніко-технологічні зміни, поступовий перехід від індустріального до постіндустріального суспільства, в якому вагому частку (10-20%) займають інноваційні галузі економіки.

Таблиця 4.15

Динаміка індексу споживчих цін за товарними групами в Україні у 2005-2023 роках, %

ІСЦ за товарними групами	2005	2010	2015	2019	2020	2021	2022	2023	Середнє, 2005-2023 роки
Індекс споживчих цін (рік до попереднього року, %)	13,5	9,4	48,7	7,9	2,7	9,4	20,2	12,9	12,3
Продукти харчування та безалкогольні напої	16,2	10,9	45,9	8,0	2,7	10,8	26,6	14,7	12,2
Алкогольні напої, тютюнові вироби	6,5	25,6	33,2	15,6	10,7	9,8	17,4	14,6	16,0
Одяг і взуття	1,9	3,7	33,1	0,2	-4,6	-4,5	-2,7	-0,5	3,1
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,0	9,4	115,8	8,0	-3,0	23,2	5,1	10,0	18,8
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	4,7	3,2	45,9	2,9	-0,7	2,9	16,1	12,7	8,2
Охорона здоров’я	9,7	7,9	37,6	6,7	5,3	6,6	14,5	12,8	10,5
Транспорт	20,0	9,6	36,8	4,1	-1,9	10,0	31,8	12,1	14,1
Зв’язок	0,7	-6,4	5,9	15,5	6,5	5,2	10,9	7,8	5,0
Відпочинок і культура	3,9	4,0	42,7	2,4	-1,8	3,3	10,9	7,3	7,3
Освіта	13,1	13,1	17,9	13,4	13,6	15,3	14,1	10,7	11,7
Ресторани та готелі	17,5	7,4	24,3	11,1	5,9	6,1	16,1	18,5	11,3
Різні товари та послуги	6,2	9,2	38,6	9,8	6,4	6,5	14,0	15,6	10,4

Джерело: розраховано автором на основі [114-120]

Зовнішньоекономічна діяльність також позначається та впливає на стан державних фінансів. Обсяги експортно-імпортних операцій в Україні зростали у 2005-2008 роках у зв’язку з пожвавленням економічної активності, та почали відновлення після кризи 2008-2009 року до 2013 року та значного падіння

зовнішньо торгівельних операцій у 2014-2016 роках з подальшим відновленням до початку війни (рис. 4.9).

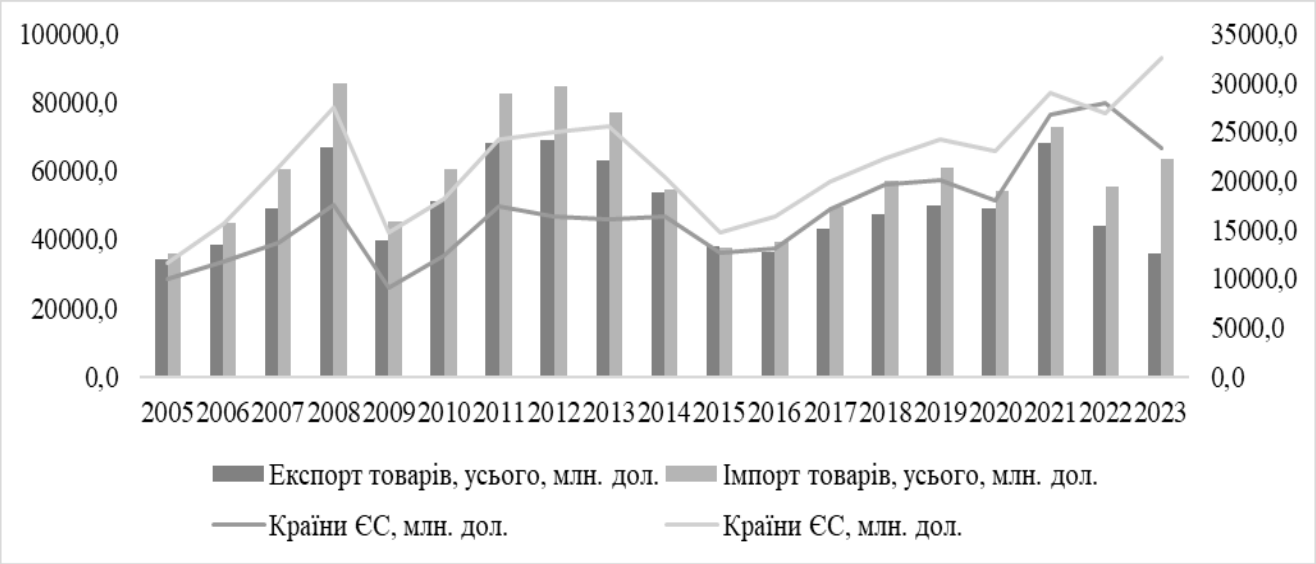

Рис. 4.9. Динаміка обсягів експорту та імпорту в Україні, зокрема з країнами ЄС, у 2005-2023 роках

Джерело: побудовано автором

В Україні з 2005 року зростає від'ємне сальдо прямих іноземних інвестицій (рис. 4.10), що вказує на перевищення обсягів інвестування в Україну над вкладеннями резидентів за кордон. Саме іноземні інвестиції виступають важливими каналами руху фінансових потоків України з іншими країнами, впливаючи на фінансову безпеку завдяки розширенню виробництва за рахунок коштів іноземних інвесторів, що сприяє зростання податкових надходжень до бюджету, створенню робочих місць, збільшенню експортних доходів країни, заміщенню боргового капіталу, підвищенню стійкості платіжного балансу та в кінцевому підсумку – фінансовій стабільності.

Стан та структура державних фінансів, до якої входять державний та місцеві бюджети, фонди соціального призначення, фінансові ресурси державних, комунальних підприємств та державних банків, державне страхування, публічні інвестиції.

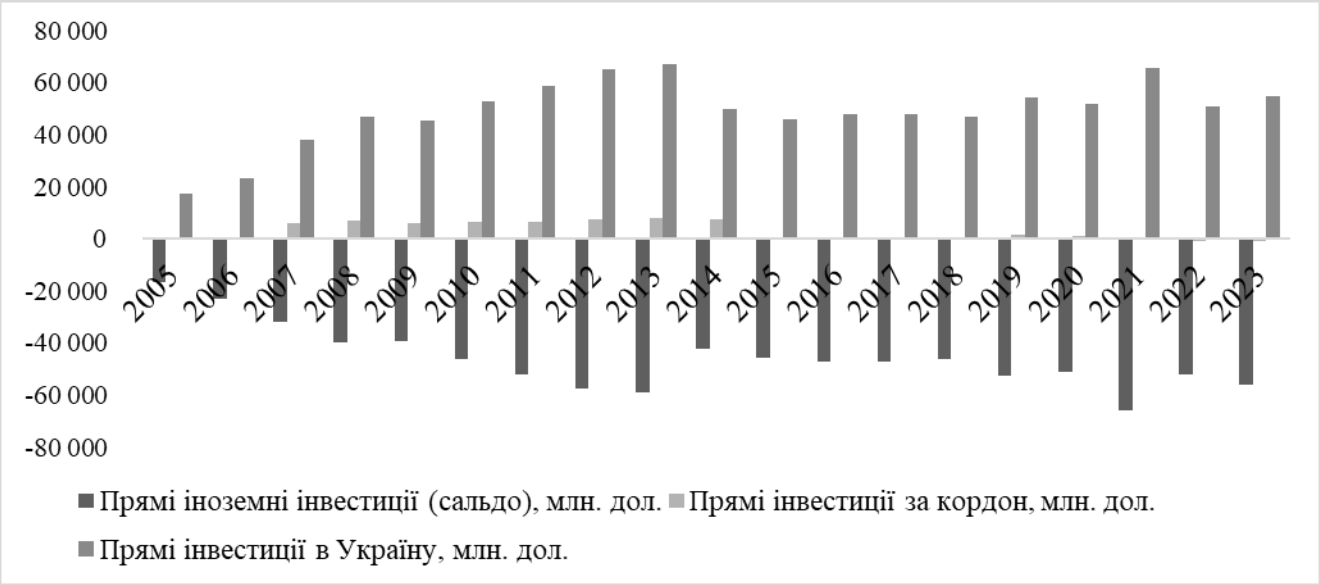

Рис. 4.10. Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну та за кордон у 2005-2023 роках (запаси), млн. дол.

Джерело: побудовано автором

У структурі державних фінансів України переважає державний бюджет (таблиця 4.16), частка місцевих бюджетів становила 44,23% у 2018 році, 40,68% у 2019 році, в умовах пандемії скоротилася до 31% у 2020-2021 роках, а в умовах війни – до 24,06% у 2022 році та 20,20% у 2023 році. Податкові надходження стабільно зростали у 2018-2021 роках, скоротившись у 2022 році до 949,76 млрд. грн., а їх частка в державному бюджеті становила 80-85% у 2018-2021 роках та знизилась у 2022-2023 роках. Це свідчить про значний вплив на державні фінанси військової агресії та політичної нестабільності. Відтак, у 2022-2023 роках зростає як обсяг, так і частка неподаткових надходжень (в першу чергу надходження бюджетних установ, доходи від власності та підприємницької діяльності) та офіційних трансфертів від урядів іноземних держав, ЄС, міжнародних організацій та донорських установ.

До початку фіскальної децентралізації, в Україні був високий рівень концентрації фінансових ресурсів на центральному рівні управління, що і зумовлювало неефективність використання державних фінансів. Євроінтеграційні процеси та передача повноважень на місцевий рівень щодо

формування та використання фінансових ресурсів сприяють більш ефективному державному управлінню та плануванню державних фінансів. Відповідно, це суттєво позначається на стані фінансової безпеки в цілому та більшому рівні стійкості.

Таблиця 4.16

Динаміка доходів державного та місцевого бюджетів України у 2018-2023 роках, млрд. грн.

Доходи бюджетів	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення*, +-
Державний та місцевий бюджети	1664,05	1682,81	1585,58	1905,36	2353,78	3348,42	1684,37
Державний бюджет	928,11	998,28	1076,02	1296,85	1787,4	2672	1743,89
Місцеві бюджети	735,94	684,53	509,56	608,5	566,39	676,42	-59,52
Податкові надходження	753,82	799,78	851,12	1107,09	949,76	1203,54	449,72
Неподаткові надходження	164,68	186,68	212,95	175,36	346,33	991,6	826,92
Доходи від операцій з капіталом	0,66	0,18	0,08	0,33	0,61	0,1	-0,56
Офіційні трансферти	8,77	9,86	11,69	13,87	490,56	476,32	467,55
Цільові фонди	0,19	1,77	0,19	0,21	0,14	0,43	0,24
Питома вага місцевих бюджетів, %	44,23	40,68	32,14	31,94	24,06	20,20	-24,02
Питома вага видів надходжень до державного бюджету, %							
Податкові надходження	81,22	80,12	79,10	85,37	53,14	45,04	-36,18
Неподаткові надходження	17,74	18,70	19,79	13,52	19,38	37,11	19,37
Доходи від операцій з капіталом	0,07	0,02	0,01	0,03	0,03	0,00	-0,07
Офіційні трансферти	0,94	0,99	1,09	1,07	27,45	17,83	16,88
Цільові фонди	0,02	0,18	0,02	0,02	0,01	0,02	0,00

Джерело: розраховано автором на основі [114-123]

Видатки державного та місцевих бюджетів також зростали повільними темпами (таблиця 4.17). Відмітимо, що управління видатками та ефективний розподіл коштів бюджетів впливає на здатність розширеного відтворення.

В Україні значний обсяг коштів державного бюджету спрямовується на загальнодержавні функції, сектор безпеки й оборони, громадський порядок зі значним зростанням у 2022-2023 роках, охорону здоров’я, соціальний захист та соціальне забезпечення. Тоді як на економічну діяльність, охорону

навколишнього середовища, житлово-комунальний сектор виділяється незначний обсяг коштів державного бюджету. Окремої уваги заслуговують фактори впливу на боргову безпеку України, які класифікуємо на види за такими критеріями: 1) за ступенем впливу виділимо фундаментальні, локальні та випадкові; 2) із позиції дії внутрішні та зовнішні; 3) за сферою виникнення політичні, фінансово-економічні, соціальні, правові, інституційні тощо; 4) за ступенем залежності факторів від інших обставин: суб'єктивні та об'єктивні чинники.

Таблиця 4.17

Динаміка видатків державного та місцевого бюджетів України у 2018-2023 роках

Видатки державного та місцевих бюджетів	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення*, +-
Видатки державного та місцевих бюджетів	1729,47	1763,14	1804,21	2087,49	3201,01	4685,06	2955,59
Державний бюджет	985,37	1072,89	1288,02	1490,26	2705,42	4014,42	3029,05
Місцеві бюджети	744,1	690,25	516,19	597,23	495,58	670,64	-73,46
Видатки державного бюджету за функціональною класифікацією							
Загальнодержавні функції	461,41	428,56	324,62	409,52	338,8	473,52	12,11
Оборона	97,02	106,63	120,37	127,53	1142,87	2097,62	2000,6
Громадський порядок, безпека та судова влада	116,8	140,06	151,8	174,34	443,33	574,66	457,86
Економічна діяльність	63,68	69,55	133,59	187,69	95,37	134,26	70,58
Охорона навколишнього природного середовища	5,24	6,32	43,15	8,23	4,71	5,2	-0,04
Житлово-комунальне господарство	0,3	0,11	0,34	0,16	0,53	8,37	8,07
Охорона здоров'я	22,64	38,56	124,87	170,51	184,27	179,31	156,67
Духовний та фізичний розвиток	10,11	9,97	12,12	17,16	11,05	11,77	1,66
Освіта	44,31	54,49	61,7	63,84	58,5	60,45	16,14
Соціальний захист та соціальне забезпечення	163,87	218,65	315,44	331,28	425,99	469,25	305,38
Співвідношення доходів та видатків	0,96	0,95	0,88	0,91	0,74	0,71	-0,25

Джерело: розраховано автором на основі [114-123]

З 2002 року в Україні скорочувався рівень боргового навантаження на державні фінанси та зростала платоспроможність держави. У 2002-2007 роках чинниками такої динаміки були економічне зростання до початку кризи 2008-2009 років, збільшення обсягів експортно-імпортних операцій та розширення економічного потенціалу країни, підвищення кредитного рейтингу, як наслідок – зниження вартості позик, зменшення дисбалансів грошово-кредитної системи, виважена бюджетна, податкова політика[Юревич, с. 406].

При цьому, після початку фінансової кризи 2008-2009 років на стан державного боргу та в цілому фінансової системи України суттєво вплинули об'єктивні чинники. До них зокрема належать [Шатковська-Шморгай В. Б., Дунас Н. В., с. 183] погіршення економічної кон'юнктури у світовому масштабів, що негативно позначилося на вітчизняних обсягах виробництва, використання інноваційних технологій у виробництві в індустріальних країнах, що також негативно позначилося на попиті на вітчизняні вироби, фінансування пріоритетних програм розвитку національної економіки в кризових умовах. Суб'єктивними факторами, які зумовили ріст державного боргу, є популізм соціальних програм перед виборами в Україні без відповідного бюджетного забезпечення, проблеми у стратегічному плануванні державного бюджету України, неефективність та недостатня результативність використання коштів бюджету, централізоване фінансове управління, неефективність використання коштів державного та місцевих бюджетів при фінансуванні проектів соціально-економічного розвитку, корупційні схеми та ризики, характерні для системи державних фінансів, відсутність результатів у реформуванні податкової, митної системи країни, відмивання доходів та вивезення капіталу за кордон та інші.

Одними з основних рушіїв економічного зростання та підтримки фінансової стабільності в країні є стан, структура фінансового сектору країни (банківський сектор, фінансове посередництво, ринок цінних паперів), рівень його стабільності визначає здатність до здійснення заощаджень, кредитування, інвестування.

Банківський сектор в Україні займає найбільшу частку фінансового

ринку, тож від ефективності його регулювання значно залежить стан кредитування та інвестування в економіці. Процеси реформування банківської системи у 2014-2018 роках були спрямовані на її очищення шляхом скорочення кількості фінансових установ, які не відповідали регуляторним вимогам та нормативам Національного банку України. Після 2014 року в Україні змінено підходи до оцінювання прозорості фінансових установ, розкриття ними інформації, кредитування тощо. В результаті забезпечено більшу стійкість фінансової системи та її здатність протистояти ризикам зовнішнього середовища, особливо в умовах війни. Сьогодні політика НБУ спрямована на підготовку банківського сектору до післявоєнного відновлення та активного кредитування економіки в період відбудови. Про це зокрема свідчить збереженні облікової ставки на рівні 13%, розширення доступності кредитних програм «Доступні кредити 5%-7%-9%», а також прийняття нової Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року [].

У 2016 році в Україні діяло 117 банків, а вже на початок 2020 року – 75 банків, (23 з іноземним капіталом). Станом на вересень 2024 року їх кількість зменшилася до 62 (19 з іноземним капіталом). Активи фінансових установ збільшилися з 1493 млрд. грн. станом на 1 січня 2020 року до 3160 млрд. грн. станом на 9 вересня 2024 року. У 2020-2024 роках простежувалася стабільна динаміка кредитування банками: на початку 2020 року кредити склали 1033 млрд. грн. (кредити суб'єктам господарювання – 822 млрд. грн., фізичним особам – 207 млрд. грн.); станом на 9 вересня 2024 року – зросли до 1120 млрд. грн. (кредити суб'єктам господарювання – 842 млрд. грн., фізичним особам – 264 млрд. грн.). поступово також зростали: розміри капіталу (з 200 млрд. грн. на початок 2020 року до 314 млрд. грн. на початок 2024 року); обсяги зобов'язань (1293 млрд. грн. на початок 2020 року до 2779 млрд. грн. на початок 2024 року) та коштів суб'єктів господарювання (498 млрд. грн. на початок 2020 року, 1243 млрд. грн. на початок 2024 року) та фізичних осіб (552 млрд. грн. та 1055 млрд. грн. відповідно). Таким чином, банківський сектор був одним з основних чинників у підтримці фінансової стабільності в Україні.

Досить мала частка небанківського фінансового сектору України пов’язана з проблемами розвитку нормативно-правового регулювання відповідних установ, що почало розвиватися після реформи «спліт» та передачі НБУ функцій нагляду та стимулювання розвитку цього сектору. У фінансовому секторі частка активів небанківських установ складає лише 11%, а фінансові компанії сьогодні лідирують за їх обсягом (на кінець 2022 року обсяг активів фінансових компаній склав 243,5 млрд. грн., обсяг яких зріс на 18,39% впродовж 2023 року). Повільно розвивається страхова діяльність, діяльність кредитних спілок та ломбардів, які в основному зорієнтовані на дешеве, швидке кредитування у зв’язку зі скороченням їх кількості та посиленням регулювання та вимог до їх фінансового стану, обмежена діяльність інститутів спільного інвестування та недержавних пенсійних фондів.

Сприятливим фактором впливу на фінансову безпеку є економічна та фінансова інтеграція держави до міжнародного середовища, розвинені фінансові-економічні зв’язки та відносини, розвиток яких можна виміряти за показниками частки торгівлі у ВВП країни, частки прямих іноземних інвестицій, частки експорту високих технологій від загального обсягу експорту країни.

Частка експорту високих технологій у експорті у 2015 році становила 8,04%, скоротившись до 5-6% у 2018-2022 роках. Досить низьким є обсяг прямих іноземних інвестицій з України, частка якого становила менше 1% у 2005-2023 роках. натомість прямі іноземні вкладення в Україну складали 8,75% у 2005 році, 4,57% у 2010 році, -0,22% у 2015 році, в подальшому зростаючи за винятком економічної рецесії 2020 року, 2022 року. В цілому в періоди економічного спаду, пандемії та в умовах значного рівня нестабільності, суттєво скорочується інвестиційна активність (таблиця 4.18). Негативним чинником впливу на стан фінансової безпеки України є численні фіскальні, податкові злочини, такі як ухилення від сплати податків, нецільове використання бюджетних коштів, корупція, шахрайство, відмивання доходів за рахунок створення фіктивних підприємств або фінансових установ. .

Таблиця 4.18

Динаміка показників частки торгівлі у ВВП країни, частки прямих іноземних інвестицій, частки експорту високих технологій від загального обсягу експорту країни в Україні у 2005-2023 роках, %

Показник економічної інтеграції	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення (2015-2022), +/-
Частка експорту високих технологій у експорті, %	-	-	8,04	5,42	5,48	5,85	4,51	5,74	-	-2,30
Прямі іноземні інвестиції з України, % від ВВП	0,31	0,49	0,04	0,09	0,40	0,23	0,22	0,02	0,07	-0,02
Прямі іноземні інвестиції в України, % від ВВП	8,75	4,57	-0,22	3,80	3,77	0,19	3,98	0,14	2,69	0,35
Частка торгівлі у ВВП, %	94,65	95,73	107,81	99,20	90,51	79,16	82,70	87,40	78,10	-20,41

Джерело: розраховано автором

Згідно дослідження Т. Г. Васильців, О. П. Мульска, Н. В. Василечко, основні фінансові злочини, які призводять до появи загроз фінансовій безпеці України, є використання офшорних юрисдикцій для відмивання та виведення капіталу (у формі недоотриманої виручки за експорт товарів, оплати за імпорт, платежів за фіктивними операціями), численні механізми уникнення від сплати податків [, с. 115]. За оцінками науковців, з 2004 року з України, за торгівельно-розрахунковими схемами вивезено в середньому 11,5 млрд. дол., а при зростанні політичної, економічної нестабільності ці обсяги зростали. Наприклад, у 2008 році показник виведення капіталу оцінено в 16,9 млрд. дол., у 2012 році – 21 млрд. дол. [Є. О. Бублик].

Створення компаній офшорного типу, організація злочинності з залученням осіб підставного типу є доволі поширеною практикою проведення незаконних операцій в цілях отримання фінансових вигід. Банківські установи (особливо малі банки, які мають змогу відкривати кореспондентські рахунки у великих банках у різних країнах світу) також можуть бути учасниками злочинних схем. Для відмивання доходів використовують такі схеми як

укладення фальсифікованих контрактів та рахунків-фактур для проведення фінансових операцій без реальної передачі продукту, за який виставлено такі рахунки [Відмивання грошей та фінансові злочини]. Для відмивання коштів в Україні використовують також фінансові та кредитні установи. Нелегально отримані кошти інвестуються в депозити, цінні папери, страхові поліси. Для вивозу капіталу з країни використовують фізичне транспортування готівки, вивезення коштів через укладення зовнішньо економічних угод на імпорт товарів, послуг, та вже згадані вище офшорні компанії.

За результатами Національної оцінки ризиків, проведеної Державною службою фінансового моніторингу у 2019 році виявлено значні загрози високого рівня тінізації економіки та її офшоризації, зокрема у зв'язку з готівковим обігом, які посилюються через неефективні податкові розслідування, недостатню взаємодію з правоохоронними органами. За попередніми розрахунками Мінекономіки, у січні-березні 2020 року рівень тіньової економіки склав 31% від обсягу офіційного ВВП. (28% у 2019 році від обсягу офіційного ВВП), що позначається на доходах та дефіциті бюджету.

За даними Національного банку України, обсяги надходження та видатки готівки до/з кас банків наступні: обсяги надходжень готівки до кас банківських установ за І півріччя 2020 року становили 961,4 млрд. грн.; обсяги видачі готівки склали за січень-червень 2020 року 1 025,7 млрд. грн.

Способи незаконної легалізації доходів використовуються у різних сферах економічної діяльності, особливо у фінансовій. Найбільш поширеними правопорушеннями у фінансовій сфері, крім офшорних юрисдикцій, є протиправні кредитні операції, шахрайські схеми, пов'язані з використанням коштів бюджету, що здійснюються шляхом фальсифікації документів (паспортів, бухгалтерської звітності) з використанням фіктивно створених компаній. Поширення в Україні набула незаконна компенсація відшкодування ПДВ.

Огляд основних видів фінансових злочинів дає змогу розглянути їх поширеність в Україні та визначити ступінь негативного впливу на фінансову

безпеку. У 2019-2021 роках кількість кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в Україні перебувала приблизно на однаковому рівні, скоротившись у 2022 році до 3414 одиниць та зрісши у 2023 році до 4840 одиниць (в цілому скоротившись на 1107 одиниць за п’ять років). При цьому саме наведені фінансові злочини та їх кількість зросли на 691 одиниць, що зумовило в цілому ріст їх частки у структурі злочинів в економічній сфері. Насамперед найбільше збільшилась кількість злочинів, пов’язаних з легалізацією майна, одержаного злочинним шляхом, а саме на 686 одиниць. Суттєво зросла кількість ухилень від сплати податків та зборів у 2023 році, в цілому на 62 одиниць за п’ять років. У структурі господарських злочинів фінансові склали 21% у 2019 році, 25% у 2020-202 роках та 41% у 2023 році, що вказує на значні ризики фінансовій безпеці держави (табл. 4.19).

Кількість кримінальних правопорушень, які розслідуються Бюро економічної безпеки України, в цілому зросло на 87 одиниць, зокрема саме через фінансові злочини, пов’язані з незаконною легалізацією майна на 74 одиниць, що особливо збільшилися в 2023 році. Також останнім часом зростають ризики нецільового використання бюджетних коштів (кількість злочинів склала 4 одиниці у 2023 році). Ухилення від сплати податків теж належать до одних з найбільш типових фінансових порушень, які розслідуються Бюро економічної безпеки України (табл. 4.20).

У 2023 році завдяки викриттю кримінальних проваджень БЕБ відшкодували в бюджет 2,2 млрд. грн. збитків. У 2023 році експерти БЕБ розробили 1005 аналітичних структур у формі висновків щодо негативного впливу правопорушень на бюджетну, податкову, інвестиційну, грошово-кредитну сферу країни на суму 155,9 млрд. грн. В цілому в 2023 році було упереджено розкрадання державних коштів на суму 8,8 млрд. грн. (1,99 млрд. грн. у 2022 році), з яких незаконне відшкодування ПДВ на суму 2,1 млрд. грн., не допущення розкрадання коштів при тендерах в бюджетній сфері на суму 1,5 млрд. грн., упередження поширення ризикового податкового кредиту з ПДВ на суму 5,2 млрд. грн.

Таблиця 4.19

Динаміка кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в Україні у 2019-2023 роках, одиниць

Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення, +/-
Усього кримінальних правопорушень	5947	5342	5469	3414	4840	-1107
в тому числі фінансові:						
Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ст. 209	283	348	395	437	969	686
Порушення законодавчих вимог про запобігання, протидію відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, розповсюдження зброї масового знищення, ст. 209-1	2	1	5	1	2	0
Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, ст. 210	23	16	17	3	12	-11
Видання нормативно-правових актів, які скорочують бюджетні надходження або збільшують витрати всупереч закону, ст. 211	1	8	3	0	1	0
Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), ст. 212	852	910	760	390	914	62
Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, ст. 212-1	35	44	24	4	34	-1
Шахрайство з фінансовими ресурсами, ст. 222	76	14	147	7	31	-45
Всього фінансових правопорушень	1272	1341	1351	842	1963	691
Частка фінансових порушень від усіх правопорушень у господарській діяльності, %	21%	25%	25%	25%	41%	19%

Джерело: розраховано автором за даними [72-85]

За результати діяльності ДБР у 2023 році у зв’язку з незаконними діями чиновників вжиті заходи запобігання отриманню ними неправомірної вигоди обсягом 21,4 млн грн. (23,9 млрд. грн. у 2022 році, 27,1 млн. грн. у 2021 році). У кримінальних провадженнях оцінені збитки сягнули понад 2 млрд грн. (1,4 млрд. грн. у 2022 році, 5,06 млрд. грн. у 2021 році). Під час досудового

розслідування відшкодовано 161,6 млн. грн. (78,8 млрд. грн. у 2022 році, 35,3 млн. грн. у 2021 році), арештовано майна на понад 793 млн. грн. (251,3 млрд. грн. у 2022 році).

Таблиця 4.20

Кримінальні правопорушення у провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється Бюро економічної безпеки України

Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення, +/-
Усього кримінальних правопорушень	1883	2078	459	510	1752	-131
в тому числі фінансові:						
Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ст. 209	42	56	15	38	116	74
Порушення законодавчих вимог про запобігання, протидію відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, розповсюдження зброї масового знищення, ст. 209-1	0	0	0	0	0	0
Нецільове використання коштів чи здійснення видатків бюджету, надання кредитів за рахунок коштів бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, ст. 210	-	-	-	1	4	4
Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, ст. 211	-	-	-	0	1	1
Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), ст. 212	708	802	43	237	697	-11
Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, ст. 212-1	29	42	13	2	29	0
Шахрайство з фінансовими ресурсами, ст. 222	0	4	0	0	19	19
Всього фінансових правопорушень	779	904	71	278	866	87
Частка фінансових порушень від усіх правопорушень у господарській діяльності, %	41%	44%	15%	55%	49%	8%

Джерело: розраховано автором за даними [72-85]

До Агентства з розшуку та управління активами (АРМА) передано конфісковані активи в обсязі 7,3 млрд. грн. (9,1 млрд. грн. в 2022 році, 1,8 млрд. грн. у 2021 році).

У 2023 році за напрямком роботи ДБР «боротьба з корупцією» до суду

скеровано 353 обвинувальні акти щодо 468 осіб, тому числі 331 правоохоронців (для порівняння, 293 обвинувальні акти у 2022 році щодо 362 осіб). Зазначимо, що порушення виявлені у податковій, митній сферах, що прямо стосуються фінансової безпеки країни. У цих кримінальних провадженнях виявлено збитки на суму понад 695 млн. грн. у 2023 році (256,3 млн. грн. у 2022 році). Під час досудового розслідування відшкодовано понад 6 млн. грн. (2 млн. грн. у 2022 році), арештовано майна на суму 488 млн. грн. (79,5 млн. грн. у 2022 році) (табл. 4.21).

Таблиця 4.21

Динаміка фактичної чисельності працівників повноважних суб'єктів управління у фінансовій сфері у 2022-2023 роках в Україні*

Найменування суб'єкту управління згідно з відомчою класифікаціями видатків та кредитування державного бюджету	2022	2023	Відхилення, +/-	Темп росту, %
Фактична чисельність працівників, осіб				
Міністерство фінансів України	737	757	20	2,71
Державна казначейська служба	10525	9310	-1215	-11,54
Державна аудиторська служба	2521	2349	-172	-6,82
Державна податкова служба	23838	23247	-591	-2,48
Державна митна служба	10319	9975	-344	-3,33
Агентство з управління державним боргом	70*	70*	-	-
Державна служба фінансового моніторингу України	205	193	-12	-5,85
Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів	221	237	16	7,24
Бюро економічної безпеки	232	682	450	193,97
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	420	373	-47	-11,19
Національне антикорупційне бюро України*/**	658	642	-16	-2,43
Національне агентство з питань запобігання корупції	351	396	45	12,82
Рахункова палата	486	489	3	0,62
Всього	50513	48650	-1863	-3,69

Джерело: розраховано автором за даними [72-85]

У бюджетній сфері ДБР веде розслідування у 193 кримінальних провадженнях у 2023 році (123 у 2022 році), під час яких виявлено збитки на

мільярди гривень; до суду спрямовано 86 актів обвинувачення; у закінчених кримінальних провадженнях збитки оцінені в 69 млн. грн. (32,6 млн. грн. у 2022 році, 233 млн. грн. у 2021 році), з яких відшкодовано 19 млн. грн. (2 млн. грн. у 2022 році) та арештовано майно на суму 25,7 млн. грн. (36, млн. грн. у 2022 році) [Звіт про діяльність за 2023 рік. Окремим чинником впливу на стан захисту фінансових інтересів держави є кадрові, а саме рівень оплати праці державних службовців, рівень професіоналізму та компетентності державних службовців у сфері забезпечення фінансової безпеки. В 2022-2023 роках скорочується фактична чисельність працівників державного апарату та державної служби у сфері фінансової безпеки на 1184 осіб (або на 3%). Станом на червень 2024 року розмір нарахованої заробітної плати працівникам повноважних органів управління у сфері захисту фінансових інтересів в Україні становив в середньому 65 тис. грн. / місяць (таблиця 4.22).

Таблиця 4.22

Середній розмір нарахованої заробітної плати працівникам повноважних органів управління у сфері фінансової безпеки України станом на червень 2024 року, тис. грн.

Орган державного управління	Усі рівні посад, тис. грн.	Керівники, тис. грн.	Спеціалісти, тис. грн.
Міністерство фінансів України	71,7	102,6	54,2
Державна казначейська служба	50,9	103,9	46,0
Державна податкова служба	52,2	118,8	47,2
Державна митна служба	39,6	98,2	33,7
Державна аудиторська служба України	50,4	130,7	41,1
Агентство з управління державним боргом	-	-	-
Державна служба фінансового моніторингу України	44,8	118,2	33,1
Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів	49,3	104,0	42,9
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	41,7	98,8	34,4
Національне антикорупційне бюро України	-	-	-
Національне агентство з питань запобігання корупції	65,1	176,6	55
Державне бюро розслідувань	-	-	-
Рахункова палата	65	238,3	54,8

Джерело: розраховано автором за даними [72-85]

Крім цього, простежується значна диференціація оплати праці керівного персоналу та спеціалістів. Найбільший обсяг заробітної плати зафіксовано у керівників Рахункової палати, Міністерства фінансів, Податкової служби, Державної аудиторської служби України та Державної служби фінансового моніторингу України. Підсумовуючи, фінансова безпека України суттєво залежить від політичних, економічних, правових, соціальних, інституційних чинників, внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на фінансову стійкість. Аналіз динаміки факторів впливу на стан фінансової безпеки свідчить про її залежність від політичної, економічної стабільності, стану державних та місцевих фінансів, банківського та небанківського фінансового сектору, зовнішньої торгівлі та динаміки ВВП.

4.4. Комплексний аналіз ефективності та результативності публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні

Традиційно для України характерний середній ступінь ефективності державного врядування, зважаючи на політичні, економічні, соціальні, інституційні та правові чинники, які унеможливлювали перехід до нової моделі публічного менеджменту. За оцінками світового банку, індикатор ефективності врядування в Україні становив в середньому -0,73 бали (за шкалою -2,5 – 2,5) в період з 1996 року до 2012 року, що підтверджує інституційну слабкість управлінської діяльності. В період з 2012 року до 2022 року включно оцінка склала -0,50 бали в середньому, тобто фактично відсутній прогрес у покращенні якості державного врядування. Низька якість державного врядування в Україні зумовлена як тривалим переходом від індустріального до постіндустріального ладу, так і від авторитарного режиму до демократії. Складна геополітична ситуація, пов’язана з бажанням вступу до ЄС погіршує ситуацію з переходом до якісного фінансового управління. Субіндекс фінансового управління, розрахований Інститутом Чендлера, у 2024 році зі значенням 0,461 свідчить про

низьку якість менеджменту у фінансовій сфері (для порівняння, значення в 2023 році становило 0,466) (табл. 4.23).

Таблиця 4.23

Динаміка оцінок Індексу ефективності врядування в Україні у 1996-2022 роках

Оцінка врядування	Середні значення		Відхилення	
	1996-2012 роки	2013-2022 роки	1996-2012 роки	2013-2022 роки
Оцінка ефективності врядування	-0,72	-0,49	0,10	0,10
Оцінка політичної стабільності та відсутності тероризму	-0,17	-1,61	0,19	0,45
Оцінка регуляторного середовища	-0,51	-0,38	0,10	0,16
Оцінка законності	-0,84	-0,79	0,10	0,07
Оцінка підзвітності	-0,25	-0,04	0,27	0,12

Джерело: розраховано автором за даними [91-85]

Згідно Індексу реформ для кількісної оцінки прогресу економічної перебудови в Україні, що побудований на експертній оцінці регуляторних змін, стан реформування у сфері державних фінансів, що включає такі напрями, як податкова система, державні закупівлі, ефективність державних видатків, управління державним боргом, у 2024 році відсутні будь-які суттєві зміни в системі державних фінансів. За результатами огляду Індексу реформ у державних фінансах у 2023 році виявлено зміни за напрямком державні закупівлі (доступ до ринків публічних закупівель, прозорість оборонних закупівель), оподаткування (звільнення від сплати податків аграріїв), проте вони не змінюють кардинально ситуацію та не забезпечують системних зрушень, модернізації державного управління.

Така ситуація пов’язана як зі спроможністю повноважних органів у цій сфері суспільних відносин підтримувати стабільність надходжень до бюджету, ефективно розпоряджатися наявними фінансовими ресурсами та потребою постійного фінансування сектору безпеки й оборони, соціальної сфери. Крім цього, міграція трудових ресурсів, закриття підприємств також негативно впливає на податкову спроможність приватного сектору й домогосподарств.

На сьогодні все більш актуальним є забезпечення економності,

ефективності та результативності, цільового використання бюджетних коштів за бюджетними програмами, за якого можливо досягти системної якості публічного управління у фінансовій сфері. Оцінка економності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України, що побудована на основі аналізу обсягів бюджетних коштів, виділених за бюджетними програмами головним розпорядникам у фінансовій сфері, вказує на зростання витрат на здійснення управлінської діяльності (таблиця 4.24).

Таблиця 4.24

Динаміка видатків державного бюджету на здійснення публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки повноважних суб'єктів управління у 2022-2023 роках в Україні, млн. грн.

Найменування суб'єкту управління згідно з відомчою класифікаціями видатків та кредитування державного бюджету	2022	2023	Відхилення, +/-	Темп росту, %
Видатки державного бюджету, млн. грн.				
Центральні органи виконавчої влади, відповідальні за фінансове управління				
Міністерство фінансів України	30136,05	35484,99	5348,94	17,75
Державна казначейська служба	3483,98	2877,33	-606,65	-17,41
Державна аудиторська служба України	1096,94	1134,70	37,76	3,44
Державна митна служба України	5295,35	5601,68	306,33	5,78
Державна податкова служба України	11604,24	8678,31	-2925,93	-25,21
Агентство з управління державним боргом	39,29	17,70	-21,59	-54,95
Державна служба фінансового моніторингу України	196,28	149,07	-47,21	-24,05
Правоохоронні органи				
Державне бюро розслідувань	2680,57	2428,68	-251,89	-9,40
Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів	232,99	188,72	-44,27	-19,00
Бюро економічної безпеки	621,60	757,99	136,39	21,94
Інші повноважні суб'єкти захисту фінансових інтересів				
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	260,91	204,80	-56,11	-21,51
Національне антикорупційне бюро України	1327,85	1261,90	-65,95	-4,97
Національне агентство з питань запобігання корупції	1316,81	1171,20	-145,61	-11,06
Рахункова палата	526,80	346,02	-180,79	-34,32
Всього	58819,67	60303,09	3816,4	12,2

Джерело: розраховано автором за даними [91-85]

Прагнення України вступити в ЄС потребує від уряду та центральних

органів виконавчої влади максимальних зусиль та впровадження заходів реформування системи публічного управління, а саме підвищення рівня прозорості фінансового менеджменту, забезпечення підзвітності в управлінні фінансами, залученні громадськості в діяльність повноважних суб'єктів. При незадовільному стані фінансової безпеки, зокрема бюджетної та боргової, витрати на виконання бюджетних програм для здійснення повноважень у фінансовій сфері зростають.

Обсяг використаних коштів бюджету на виконання функцій повноважних суб'єктів у сфері забезпечення фінансової безпеки, зокрема виконавчих органів та відомств, які забезпечують вплив на стан бюджетної безпеки України (таблиця 4.22), зріс на 3816,4 млн. грн. або на 12,2% у 2022-2023 роках. При цьому, найбільшими темпами зростає фінансування діяльності апарату Міністерства фінансів України (5348,94 млн. грн.), Державної митної служби України (на 306,3 млн. грн.), Бюро економічної безпеки (на 136,39 млн. грн.), тоді як видатки на забезпечення виконання керівних функцій інших органів виконавчої влади скоротилися. Оцінка економності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України вказує на наступні тенденції у використанні відповідними суб'єктами бюджетних коштів:

1) простежується зростання видатків на державний апарат Міністерства фінансів України при зростанні доходів державного бюджету, зростанні дефіциту державного бюджету, дефіциту бюджету до ВВП.

2) відбувається незначний ріст видатків на діяльність Державної аудиторської служби України у 2022-2023 роках;

3) простежується скорочення видатків на діяльність Державної казначейської служби (на -606,65 млн. грн.), Державної податкової служби України (-2925,93 млн. грн.) у 2022-2023 роках, Агентства з управління державним боргом (на 21,59 млн. грн.), Державної служби фінансового моніторингу (на 47,21 млн. грн.), Державного бюро розслідувань (на 251,89 грн.), Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами (на 44,27 млн. грн.). Варто відмітити, що при скороченні видатків на діяльність Агентства з управління державним боргом, згідно звіту

про стан виконання ця служба фактично не забезпечує виконання власних функцій у зв’язку з

5) існує тенденція до скорочення фінансування діяльності Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (-56,11 млн. грн.), Національного антикорупційного бюро України (-65,95 млн. грн.), Національного агентства з питань запобігання корупції (-145,61 млн. грн.), Рахункової палати (-180,79 млн. грн.) у 2022-2023 роках.

Розрахуємо також додаткові показники економності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки за формулами (4.1) та (4.2): питому вагу видатків на здійснення управління із забезпечення фінансової безпеки у загальнодержавних видатках державного бюджету; продуктивність видатків на здійснення управління в сфері забезпечення фінансової безпеки як відношення видатків на здійснення управління до загальної чисельності персоналу, що виконує функції в цій сфері управління (таблиця 4.25).

Таблиця 4.25

Показники економності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України у 2022-2023 роках

Показник	2022	2023	Відхилення, 2022-2023
Питома вага видатків на здійснення управління із забезпечення фінансової безпеки у загальнодержавних видатках державного бюджету, %	17,36%	12,74%	-4,63%
Видатки на діяльність повноважних суб’єктів управління, млрд. грн.	58,82	60,30	1,48
Загальнодержавні видатки, млрд. грн.	338,80	473,52	134,72
Видатки на здійснення управління в сфері забезпечення фінансової безпеки, млн. грн. / особу	1,163	1,238	0,07
Чисельність працівників повноважних суб’єктів управління, осіб	50583	48720	-1863,00

Джерело: розраховано автором за даними [87, 308, 314]

Питома вага видатків на здійснення управління із забезпечення фінансової безпеки у загальнодержавних видатках державного бюджету у 2022 році становила 17,36%, тоді як у 2023 році скоротилася до 12,74% (на 4,63%) за рахунок незначного зростання видатків на діяльність суб’єктів управління порівняно загальнодержавними видатками бюджету. Тож при скороченні

коефіцієнту та водночас зростання чисельності персоналу органів управління фінансовою безпекою зростає ефективність видатків на управління. Крім того, в цілому з 2020 року існують зміни у досягненні ними цілей, завдань, результатів (результативних показників фінансової безпеки). Видатки на здійснення управління в сфері забезпечення фінансової безпеки зросли з 1,163 млн. грн. на одну особу у 2022 році до 1,238 млн. грн. на одну особу за рахунок їх збільшення.

Для оцінки ефективності (продуктивності) та результативності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України проведено аналіз звітів про діяльність повноважних суб'єктів управління. В результаті огляду стану виконання завдань та заходів у фінансовій сфері за 2005-2023 роки, проведено оцінювання ефективності діяльності повноважних органів за показниками, запропонованими у таблиці 4.4. результати оцінювання відображені у таблиці 4.26.

В цілому простежується повільні зміни ефективності публічного управління у фінансовій сфері: у 2005 році зведений Індекс ефективності становив 1,754 бали, поступово зростаючи до значення 2,669 у 2023 році. Відсутність комплексної стратегії, концепції забезпечення фінансової безпеки за її складовими – одна з ключових проблем низького рівня ефективності та результативності фінансового менеджменту в Україні, що призводило до відсутності цілісності фінансової політики, єдності та узгодженості органів влади у виконанні ними їх функцій захисту фінансових інтересів. До 2012 року в Україні були визначені окремі стратегічні орієнтири з врахуванням проблем, характерних для фінансової системи країни, а фінансова безпека розглядалася як складова національної, тому фінансова система та її стабільність залежали як від зовнішніх коливань, так і від внутрішніх потрясінь та політико-економічної нестабільності. Прийняття Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері у 2012 році було першим стратегічним кроком у посиленні якості фінансового менеджменту. В Україні головними проблемами формування та впровадження фінансової політики є тривала відсутність середньострокового та довгострокового стратегічного планування, високий

рівень перерозподілу ВВП через державний бюджет, що перешкоджає економічному зростанню та суспільному добробуту.

Таблиця 4.26

Динаміка показників ефективності та результативності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки

	Показники ефективності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	Наявність стратегій, концепцій забезпечення фінансової безпеки за її складовими	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Стан формування та впровадження фінансової політики	2,1	2,1	2,1	1,8	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7	1,8	2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,3	2,3	2	2,2
3	Стратегічне планування у сфері забезпечення фінансової безпеки	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7	3	3,2	3,3	3	3
4	Досягнення цілей фінансових стратегій	2,5	2,5	2,9	2,5	2,4	2,5	2,5	2,5	2,5	2	2	2,5	2,5	2,7	2,7	3	3	2,5	2,5
5	Стан виконання завдань та заходів управління фінансовою безпекою	1,5	1,7	1,7	1,7	1,5	1,5	2,1	2,2	2,5	2,5	2,5	2,5	3,1	3,2	3,3	3,3	3,1	3,2	3,2
6	Стан нормативно-правового забезпечення та системи нормативно-правових актів у сфері забезпечення фінансової безпеки	2	2	2,3	2,3	2,3	2,3	2,5	2,5	2,5	2,7	2,7	2,7	3	3	3,2	3,2	3,2	3,5	3,5
7	Наявність методології розрахунку рівня фінансової безпеки безпеки	0	0	2	2	2	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1
8	Стан зовнішнього фінансового аудиту у сфері забезпечення фінансової безпеки (належність виконання функцій Рахуноковю палатою)	1,9	2,1	2,2	2,2	2,5	2	2	2	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,7	3	3	3,2	3,2	3,3
9	Стан виконання функцій та повноважень відповідальними за управління органами у сфері фінансової безпеки	2,3	2,3	2,5	2,5	2,3	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,7	2,7	2,7	2,8	3	3	2,9	3,1
10	Стан управління державним боргом (наявність повноновважного органу, стратегії, боргової політики)	1,8	1,8	2	2	1,9	1,9	2,1	2,1	1,9	1,9	1,8	1,9	1,9	1,9	2	2,1	2,1	2,3	2,3
11	Стан міжнародного співробітництва у сфері забезпечення фінансової безпеки	2	2	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	3	3	3	3	3	3	3,2	3,3	3,5	3,5
12	Ступінь централізованості в управлінні фінансовою безпекою	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3	3	3	2,7	2,7	2,7	2,7	3	3
13	Ступінь підзвітності та прозорості в управлінні фінансовою безпекою	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,5	1,5	1,5	2	2,3	2,3	2,5	2,5	2,7	2,7	3,1	3,1	3,1	3,1
	Індекс ефективності публічного управління	1,754	1,785	2,069	2,015	1,992	1,915	1,992	2,077	2,238	2,323	2,292	2,392	2,462	2,423	2,508	2,623	2,638	2,631	2,669

Джерело: авторська оцінка

Погоджуємось з позицією, що «податково-бюджетна політика в Україні формується в умовах невизначеності оптимального розміру держави на середньо- та довгострокову перспективу». Неефективна структура видатків державного бюджету, популістична соціальна політика, високий рівень податкового навантаження та відсутність державної інвестиційної політики при високому рівні видатків на державний апарат вказує на значні проблеми у формування фінансової політики та в цілому у якості публічного управління у фінансовій сфері.

За офіційними даними Міністерства фінансів України, фінансова політика на сучасному етапі розвитку державних фінансів включає такі складові, як управління бюджетом та ефективне бюджетування, оподаткування та проведення податкової реформи, митна політика та проведення реформ у відповідній сфері згідно практики ЄС, боргова політика, управління фіскальними ризиками та публічними інвестиціями, розвиток ринку фінансових послуг, державних банків та інших фінансових установ, державних підприємств.

Найбільш вагома складова фінансової політики – управління державним бюджетом. За результати аудиту Рахункової палати у 2023 році загальний обсяг виявлених порушень, недоліків при управлінні публічними фінансами оцінено в 60,8 млрд. грн. (58,6 млрд. грн. у 2022 році), а саме порушення при плануванні оцінені в розмірі 7,7 млрд. грн, порушення бюджетного й іншого законодавства – в 14,9 млрд. грн., неефективність управління, використання бюджетних коштів та майна – в 18,9 млрд. грн., порушення, пов’язані з адмініструванням доходів бюджету – 19,2 млрд. грн., недоліки у формуванні додаткових резервів доходів бюджету – в 75,5 млн. грн. У структурі неефективного управління публічними фінансами та майном переважає неефективне та непродуктивне управління коштами, тобто їх використання не сприяє досягненню цілей та результатів (рис. 4.11).

Згідно результатів оцінювання якості управління державними фінансами в Україні, проведеного в рамках програми SIGMA, у період 2018-2021 років

покращується якість фінансового менеджменту з оцінкою 2,8 бали з 5, зокрема за рахунок таких складових: надійність виконання бюджету (4 бали), адекватна операційна структура внутрішнього контролю (4 бали) та внутрішнього аудиту (4 бали), діяльність центральних установ публічних закупівель (4 бали), система огляду закупівель (4 бали).

Рис. 4.11. Структура неефективного управління публічними фінансами і майном, їх неефективне використання за видами порушень

Джерело: розраховано автором за даними [92]

При цьому, середні та низькі оцінки якості управління фінансами зафіксовано за такими складовими: функціонування системи внутрішнього аудиту (3 бали), підтримка публічних замовників та підприємств (3 бали), результативність системи внутрішнього аудиту (3 бали), якість середньострокових бюджетних рамок (2 бали), якість річного державного бюджетного процесу та достовірність бюджету (2 бали), низька якість управління державним боргом (2 бали), прозорість та всебічністю бюджетної звітності (2 бали), функціонування внутрішнього контролю (2 бали), законодавство у сфері публічних закупівель (2 бали), незалежність вищої

аудиторської установи (2 бали).

З початку євроінтеграції покращуються процеси стратегічного планування у сфері забезпечення фінансової безпеки, проте все ж існують проблеми, пов'язані з достовірністю середньострокових планів доходів та витрат.

В Україні залишається низька достовірність середньострокових планів надходжень і видатків державного бюджету, що призводить до постійної проблеми його розбалансованості (таблиця 4.27).

Таблиця 4.27

Якість середньострокових бюджетних рамок (СБР)* – якість фіскального плану в Україні у 2021-2023 роках

	2021	2023
Якість середньострокових бюджетних рамок	9 / 12	6 / 12
Якість фіскальних правил	2 / 5	4 / 5
Достовірність середньострокових планів доходів (%)	2 / 4	0 / 4
Достовірність середньострокових планів видатків (%)	0 / 4	0 / 4

* Якість середньострокових бюджетних рамок вимірює стан запровадження середньострокових бюджетних рамок (СБР), тобто фіскального планування, що є інструментом покращення управління державними фінансами, забезпечення балансу державного бюджету.

Джерело: розраховано автором за даними [312-314]

Різниця між запланованими надходженнями в бюджетній декларації (БД) на 2020–2022 роки за 2021 рік та обсягами виконання у 2021 році склала 8,2%, 35,9% у 2022 році. Сумнівною також була достовірність середньострокових планів видатків з різницею у 15,8% в 2021 році, 93,3% у 2022 році. Тому бюджетні декларації не можна вважати ефективним інструментом планування. Середньострокові бюджетні рамки визначаються Бюджетним кодексом. У 2018 році урядом було запроваджено заходи для покращення бюджетного процесу шляхом зміни Бюджетного кодексу та запровадження бюджетних декларацій як фіскальної стратегії, в якій визначаються бюджетні агрегати на три роки. Якщо у 2021 році декларацію затверджено у травні, бюджетні запити подані у серпні, то у 2022-2023 роках підготовка декларацій не відбулася через війну.

У 2019-2020 роках Міністерство фінансів не забезпечило обгрунтування процесу планування надходження податків та зборів, мита до державного бюджету з врахуванням макроекономічної ситуації та наявної бази для прогнозування, зокрема через недостатню якість прогнозів макроекономічної ситуації. МФУ також не забезпечило належну координацію в роботі ДПС, ДФС, ДМС щодо виконання відповідних повноважень цих служб із забезпечення надходжень, контролю за дотриманням норм податкового, митного законодавства.

У бюджетну декларацію включається макроекономічна та фіскальна структура, бюджетні агрегати на три роки, а її підготовка відбувається на основі стратегічних планів заходів органів влади. У декларації міститься інформація про міжбюджетні відносини, прогнози надходжень до місцевих бюджетів, але відсутні прогнози про видатки місцевих бюджетів. Політичний процес обговорення декларації визначається Регламентом ВРУ, тож уможливлює проведення середньострокового бюджетного планування.

Серед позитивних змін у фіскальному плануванні – впровадження нових вимог щодо подачі інформації про державні політики (ліміти видатків для розпорядників бюджетних коштів мають супроводжуватися інформацією про ефективність). Фіскальні правила приведені у відповідність до Маастрихтських критеріїв, зокрема щодо балансу бюджету, боргу та гарантій.

Тож, в цілому управління бюджетом та відповідним процесом покращилося, за рахунок запровадження бюджетного планування та відповідної законодавчої бази, нової бюджетної декларації, поданню інформації про державні політики розпорядниками бюджетних коштів, зокрема щодо ефективності їх заходів, встановленню чітких фіскальних правил, моніторингу фіскальних ризиків. У зв’язку з війною у 2022-2023 роках процеси планування призупинено, проте у 2024 році знову відновлено. При цьому, існує проблема достовірності бюджетного планування.

За 2020-2024 роки в Україні можна відмітити покращення стану досягнення цілей фінансових стратегій за різними напрямками діяльності повноважних суб’єктів управління. Цьому сприяють два основні чинники:

стратегічне планування діяльності, щорічне звітування повноважних суб'єктів про досягнення стратегічних цілей та завдань.

Огляд моніторингових звітів про виконання завдань, визначених у стратегічних документах, вказує на наявність у них загальної інформації та не досягнення цільових значень індикаторів ефективності та завдань через ряд причин. Ступінь виконаних заходів, які заплановані на 2022 рік у Стратегії реформування державного управління на 2022-2025 роки становив 89,3%, а у Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки – 40%. Це пов'язано зі змінами, внесеними до першої стратегії наприкінці 2022 року для коригування термінів досягнення цілей у зв'язку з війною. Тоді як у другому документі таких змін не біло внесено. Рівень досягнення цільових значень індикаторів ефективності вищий: у 2022 році досягнуто 59,3% та 50% планових показників відповідно за двома стратегічними документами.

Під час оцінки стану виконання завдань згідно Стратегії розвитку Рахункової палати на 2019–2024 роки на основі порівняння фактичного стану показників з їх цільовими значеннями визначено досягнення 30 із 68 показників цільових значень станом на 1 січня 2024 року. Також відбувся прогрес у 42 показниках досягнення стратегічних цілей у розвитку Рахункової палати. На кінець 2023 року Рахунковою палатою виконано 21 із 63 запланованих завдань, 37 виконані частково, майже виконані 59 завдань. Стан виконання завдань та заходів в публічному управлінні фінансовою безпекою. Розвиток нормативно-правової бази, процеси реформування державного управління в Україні та розмежування повноважень центральних органів державної влади сприяли покращенню стану виконання функцій та повноважень відповідальними за управління органами у сфері фінансової безпеки. Повністю незалежно виконує функції Національний банк України, що сприяло стійкості банківської системи. Продовжуються процеси перебудови та покращення діяльності Державної податкової та Державної митної служб. У 2019 році – на початку 2020 року повністю сформовані нормативно-правові основи функціонування цих служб, проте через адміністративну реформу окремі положення у цій сфері залишались

суперечливими та неузгодженими.

Результати аудиту Рахункової палати щодо ефективності діяльності фіскальної, митної та податкової служб свідчать, що протягом 2019 року та на початку 2020 року ці органи здійснювали власну діяльність в умовах адміністративних реформ. Це позначилося на дієвості та якості прийнятих управлінських дій, рішень щодо використання коштів на утримання цих суб'єктів та виконання їх повноважень. В цілому на служби спрямовано понад 14,5 млрд. грн. коштів за рахунок державного бюджету. При цьому до державного бюджету було повернено невикористані кошти на кінець 2020 року за відповідними бюджетними програмами. Це зумовлено як неякісним плануванням при розрахунку обсягів бюджетних асигнувань та призначень, так і не своєчасністю, не ефективністю прийняття управлінських рішень ДПС та ДМС.

Серед недоліків управлінської діяльності вказаних служб виділимо наступні: 1) відсутність реорганізації митної служби (15 митниць, які підлягали реформуванню) через неналежну організацію роботи для припинення функціонування окремих територіальних відділень; 2) терміни реорганізації митниці постійно переносилося унаслідок чого кошти державного бюджету витрачалися на утримання органів управління, які не виконували відповідних повноважень. Тобто кошти бюджету в розмірі 42,9 млн. грн. були використані непродуктивно; 3) недостатньо ефективними є заходи та управлінський рішення ДФС, ДПС, ДМС щодо забезпечення надходжень до державного бюджету. Вказані служби мали забезпечити надходження в розмірі 858,9 млрд. грн. за період 2019 – початку 2020 року, фактично державний бюджет отримав 839,4 млрд. грн. (97,7%). Фактично бюджет недоотримав 22,8 млрд. грн. за період 2019р. січня квітня 2020р.

Співвідношення обсягів видатків на діяльність Державної податкової служби України до обсягів надходжень податків та зборів складає лише 1,17% у 2022 році. За результатами роботи служби станом на 01 грудня 2022 року до зведеного бюджету України надійшло 992,4 млрд. грн. податків та зборів.

Співвідношення обсягів видатків на діяльність Державної митної служби

України до обсягів митних та інших платежів складає лише 1,8% у 2022 році та 1,22% у 2023 році. За результатами діяльності у 2023 році служба забезпечила перерахування митних та інших платежів до державного бюджету України в розмірі 459,7 млрд. грн. – 94,4 % від планового показника (487,0 млрд. грн.); у 2022 році – 300,8 млрд. грн, або 56,9% від планового показника (528,3 млрд. грн).

Складно оцінити стан виконання завдань та функцій Державної аудиторської служби України через відсутність звітів про фактичне виконання планів заходів з фінансового контролю служби за останні роки.

Достатньо ефективно виконуються функції та завдання Державної казначейської служби, діяльність якої покращується завдяки більш точного планування та прогнозування грошових потоків, які розраховуються на основі оцінювання потреб бюджетних установ згідно нових правил, визначених урядом.

Про ефективність діяльності Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку вказують відповідні звіти про роботу комісії у 2022-2023 роках, які вказують на: розвиток нормативно-правового законодавства для забезпечення більш ліквідного, надійного, прозорого ринку капіталу та покращення системи корпоративного управління; активізація нормотворчої діяльності НКЦПФР для забезпечення функціонування, розвитку інфраструктури фондового ринку; розробка нормативно-правових актів в напрямку корпоративного законодавства, розробка методологічного забезпечення корпоративних фінансів, корпоративного управління, фінансових інструментів на ринках капіталу та організованих товарних ринків протягом 2022 року тощо [218].

До 2014 року в Україні нормативно-правова база не відповідала потребам суспільства у фінансовій сфері управління, що негативно позначалося на стані нормативно-правового забезпечення та системи нормативно-правових актів у сфері забезпечення фінансової безпеки. З 2014 року завдяки євроінтеграції відбувається поступове оновлення нормативно-правових актів у сфері фінансової безпеки, а в останні роки можна відмітити постійний процес

фундаментального оновлення та модернізації законодавства.

Вперше в Україні методика розрахунку рівня фінансової безпеки затверджена у 2007 році та оновлена у 2013 році. При цьому, в Україні не оновлювалися підходи та методи розрахунку стану фінансової безпеки країни після затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29 жовтня 2013 року№ 1277 [317]. Останні оцінки стану фінансової безпеки розраховані за 2018-2020 роки та відображені у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, та свідчать про достатність її рівня для забезпечення виконання належним чином функцій фінансовим сектором. Водночас, варто переглянути систему індикаторів та показників, затверджених в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29 жовтня 2013 року № 1277 [213].

Стан зовнішнього фінансового аудиту у сфері забезпечення фінансової безпеки (належність виконання функцій Рахунковою палатою) має тенденцію до покращення, хоча існує ряд недоліків у діяльності Рахункової палати України. Не зважаючи на законодавче закріплення незалежності Рахункової палати, цей орган виконавчої влади не достатньо конституційно захищений (у статті 98 закріплено функцію контролю за надходженням та використанням коштів державного бюджету). При формуванні бюджетних запитів не забезпечується фінансова незалежність Рахункової палати, яка фінансується за рахунок коштів державного бюджету та діє за тими ж процедурами, що й інші центральні органи виконавчої влади.

На Рахункову палату України не покладено повноваження проведення обов’язкового аудиту, включаючи аудит річної фінансової звітності уряду та інших центральних органів виконавчої влади у фінансовій сфері. Зазначимо, що останнім часом органи влади публікують фінансову звітність, тож це сприяє їх підзвітності перед громадськістю, проте не забезпечує перевірки їх фінансової діяльності на предмет достовірності. Відповідно, Рахункова палата проводить зовнішній аудит не на регулярній основі. Крім того, її робота не повністю відповідна стандартам вищих органів фінансового контролю (ISSAIs), а повноваження певним чином дублюються з повноваженнями Державної

аудиторської служби (ДАС). Проте, в цілому в роботі Рахункової палати відсутній системний підхід до координації та співпраці з комітетами Верховної Ради України з питань складання звітів та розробки рекомендацій за результатами аудиту.

Зауважимо, що в останні роки докладено чимало зусиль та здійснено заходи запровадження нової методики для вдосконалення якості аудиту. У 2024 році затверджено нову структуру рахункової палати за основними напрямками, зокрема контролю державного бюджету, аудиту у сфері міжбюджетних відносин та місцевих бюджетів, у сфері доходів бюджету, боргу та фінансових установ тощо. У своїй діяльності Рахункова палата керується затвердженою Стратегією розвитку на 2019-2024 роки, що передбачає її розвиток як вищого органу незалежного об'єктивного аудиту щодо управління публічними коштами. До початку війни в Україні простежувався середній рівень якості управління державним боргом. З 2016 року Міністерство фінансів здійснювало розробку програм управління державним боргом та звітування про стан їх виконання (табл. 4.28).

Таблиця 4.28

Якість управління державним боргом в Україні у 2021-2023 роках

Показник	2021	2023
Наявність вимог / обмежень щодо запозичень у законодавчій базі	2 / 3	2 / 3
Наявність, мінімальний зміст стратегії управління державним боргом	3 / 4	3 / 4
Чіткість звітності про державний борг	4 / 4	2 / 4
Мінімізація ризиків щодо розміру державного боргу	2 / 6	2 / 6
Мінімізація ризиків щодо розміру державного боргу	0 / 3	Не враховувалася
Частка державного боргу у ВВП (%)	2 / 2	Не враховувалася
Всього	13 / 22	9 / 17

* дія фіскальних правил призупинена в 2023 році, тому дані не враховані, змінене діапазон перерахунку балів та пропорційно скориговано до нової загальної суми балів (17) в 2023 році.

Джерело: розраховано автором за даними [211, 310]

Управління боргом врегулюється такими стратегічними документами: Середньостроковою стратегією управління державним боргом (ССУДБ) на 2017-2019 роки, на 2018–2020 роки та 2021–2024 роки, річними програмами

управління боргом.

В ССУДБ оцінюється поточна ситуація та динаміка державного боргу та визначаються цілі, завдання, заходи на середньостроковий період. Річна програма управління боргом розробляється для забезпечення ліквідності казначейства та здійснення щорічних погашень боргу. В ССУДБ відображено інформацію про динаміку державного, гарантованого державою боргу, проте не відображається інформація про внутрішній борг, що унеможливлює його прогнозування. Це пов'язано з повної невідповідністю міжнародним стандартам (Європейській системі рахунків, ESA 2010) законодавчого визначення державного боргу. Внутрішній борг згідно законодавства України не включено у визначення державного боргу, тоді як ESA 2010 містить таку вимогу.

У ССУДБ встановлюються цільові показники боргу на середньостроковий період, які не було досягнуто в 2020 році через пандемію та у 2022-2023 роках у зв'язку з війною. При цьому, рівень боргу в Україні перебував в прийнятних межах: 63,29% у 2021 році, 74,77% у 2022 році, проте у 2023 році суттєво зріс – до рівня 105,35%. При цьому, цільовий показник боргу у 2020 році прийнятий на рівні 47% (хоча фактично склав 64,16%). У 2022 році цільовий показник зафіксовано у розмірі 50,8%, тоді як фактичний значно перевищив плановий.

З початку євроінтеграції активізується міжнародне співробітництво у сфері забезпечення фінансової безпеки за різними напрямками та складовими захисту фінансових інтересів.

Протягом 2023 року Міністерство фінансів України брало участь у реалізації 11 проєктів міжнародної технічної допомоги за напрямками: прозорість бюджету, інституційна спроможність, фіскальні ризики, податкова та митна система; підтримка малого та середнього підприємництва; реформування банків державного сектору; підтримка розвитку інфраструктури та ІТ МФУ, бухгалтерського обліку і аудиту; покращення роботи державного фінансового сектора у процесі запровадження структурних реформ та

наближення до стандартів Європейського Союзу; цілісність та стійкості фінансової системи, її захист від зловживань з метою відмивання коштів, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення; підвищення ефективності використання енергії [7].

Для прикладу, про активізацію міжнародного співробітництва Рахункової палати свідчить проведення 28 заходів з обміну досвідом щодо кращих практик проведення аудитів у 2023 році, 19 виступів та презентацій Рахункової палати на міжнародних заходах, 8 експертно-аналітичних висновків щодо проєктів організацій міжнародного та регіонального співробітництва.

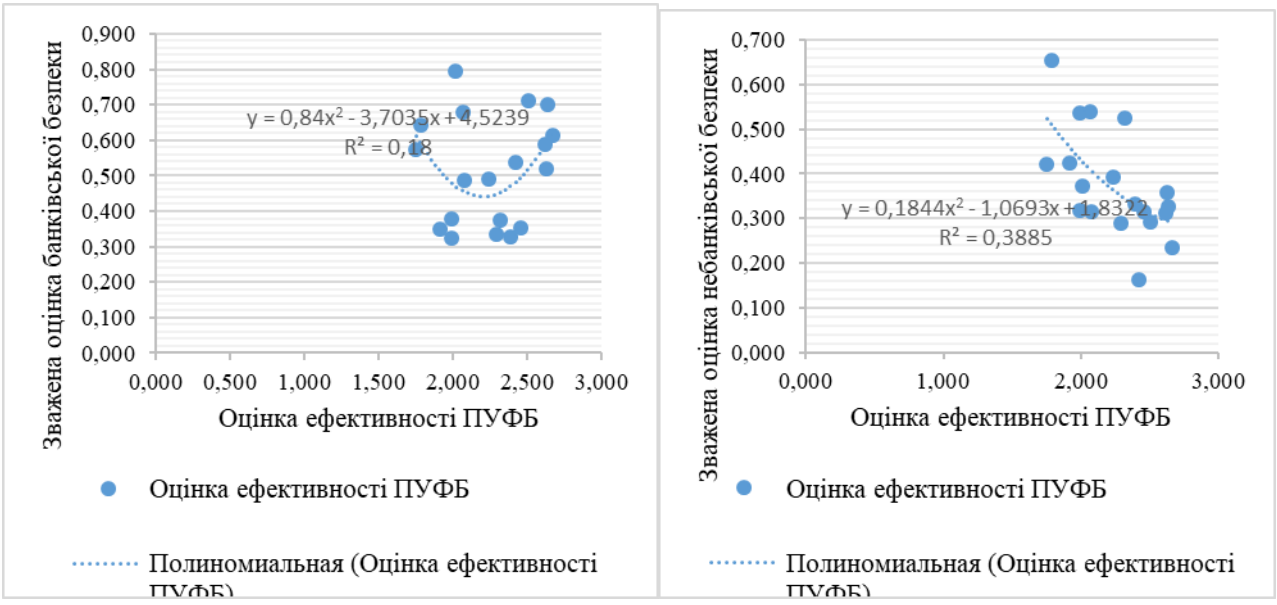
До початку війни в Україні простежувався високий ступінь централізованості в управлінні фінансовою безпекою. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет становив 39,87% у 2020 році, а вже у 2021 році сягнув 45,13%, у 2022 році – 43,18%, у 2023 році – 63,91% у зв'язку зі зростанням доходів зведеного бюджету до 3348,42 млрд. грн. у 2023 році.

Завдяки провадження платформи «Відкритий бюджет», постійному розміщенню різного роду інформації та даних про діяльність органів влади зростає ступінь підзвітності та прозорості в управлінні фінансовою безпекою. Згідно Індексу відкритості бюджету у 2019 році Україна отримала 63 бали та ввійшла до групи країни зі значним рівнем прозорості фінансів.

В цілому, серед причин недостатнього ступеня ефективності публічного управління у забезпеченні фінансової безпеки можна виділити: неякісне планування при розрахунку обсягів бюджетних асигнувань та призначень, не своєчасність, не ефективність прийняття управлінських рішень органами ДФМ, ДПС та ДМС; неналежна організація роботи для реорганізації митної служби, внаслідок чого неефективно витрачаються кошти бюджету; пролонгація термінів реорганізації митниці, як наслідок витрати коштів бюджету на утримання органів управління, що не виконують власні повноваження; недостатньо ефективні заходи та управлінський рішення ДФС, ДПС, ДМС щодо забезпечення надходжень до державного бюджету; не обґрунтованість процесів планування надходжень податків та зборів, мита до державного

бюджету; відсутність належної координації в роботі ДПС, ДФС, ДМС щодо виконання відповідних повноважень цих служб із забезпечення надходжень до бюджету.

За результатами оцінювання ефективності публічного управління у сфері фінансової безпеки, розрахунку індексів фінансової безпеки проведено оцінку залежності. Банківська безпека пояснюється змінами в публічному управлінні на 18%, а при підвищенні оцінок ефективності управління покращується стан відповідних показників (рис. 4.12, а). Середній рівень оберненої залежності виявлено між ефективністю публічного управління та показниками розвитку небанківського фінансового сектору (рис. 4.12, б), що можна пояснити значними коливаннями відповідних індикаторів, малою часткою цього сектору в економіці, тривалою відсутністю змін в державному регулюванні та низькою дієвістю впливу діючих у 2000-2015 роках регуляторів. Значення коефіцієнту детермінації вказує, що зміни індексу безпеки небанківського сектору пояснюються зміною оцінки ефективності публічного управління на 38,85%.

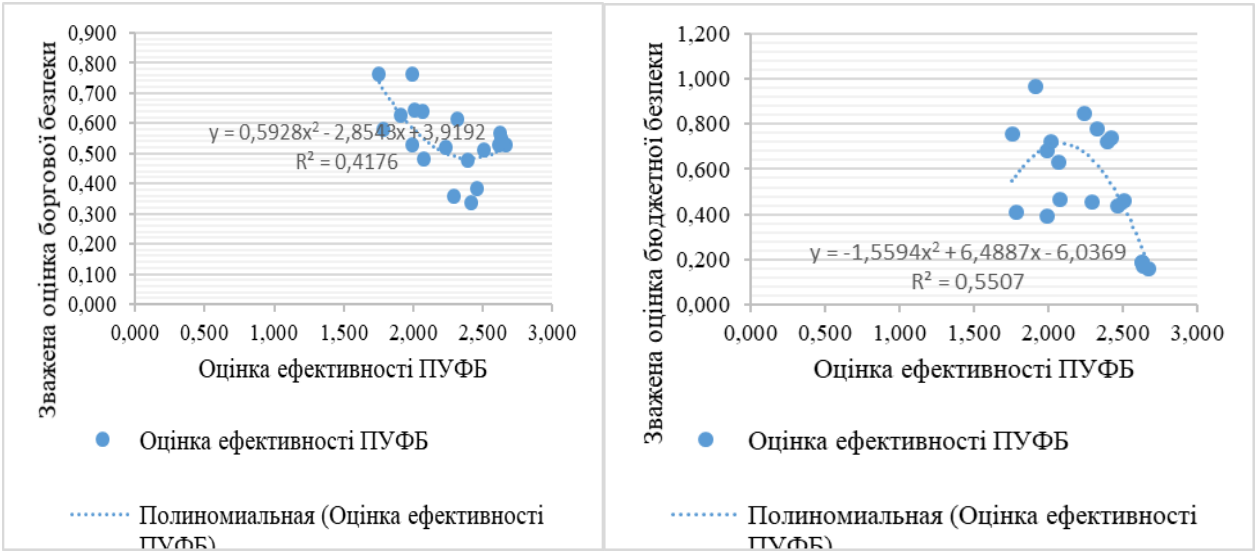

а) ефективність ПУФБ та банківська безпека
б) ефективність ПУФБ та безпека небанківського сектору

Рис. 4.12. Залежність між ефективністю ПУФБ та банківською безпекою України

Джерело: побудовано автором

Боргова та бюджетна безпека України найбільше залежать від стану ефективності публічного управління, зміни яких на 41,76% та 55,07% пояснюються станом державного впливу та заходів у цих сферах (рис. 4.13). Значні коливання показників боргової та бюджетної складових фінансової безпеки (наприклад, ріст частки боргу в економіці у 2014-2015 роках, у 2018 році, в 2022-2023 роках) та ріст боргового навантаження на державний бюджет з 2014 року, обсягів погашень та обслуговування боргу, нарощування обсягу зовнішніх запозичень, нерозвинений ринок внутрішніх запозичень, падіння обсягів міжнародних резервів у 2014-2018 роках зумовлені саме не якісним фінансовим менеджментом. Крім цього, саме централізоване фінансове управління призводить як до дефіциту бюджету та сектору загальнодержавного управління, так і до структури витрат, в якій переважають в цілому соціальні видатки, а не витрати на підтримку економічної, інвестиційної діяльності, зокрема в соціальній сфері, що б забезпечувало розвиток інфраструктури та покращення державних послуг та добробуту населення

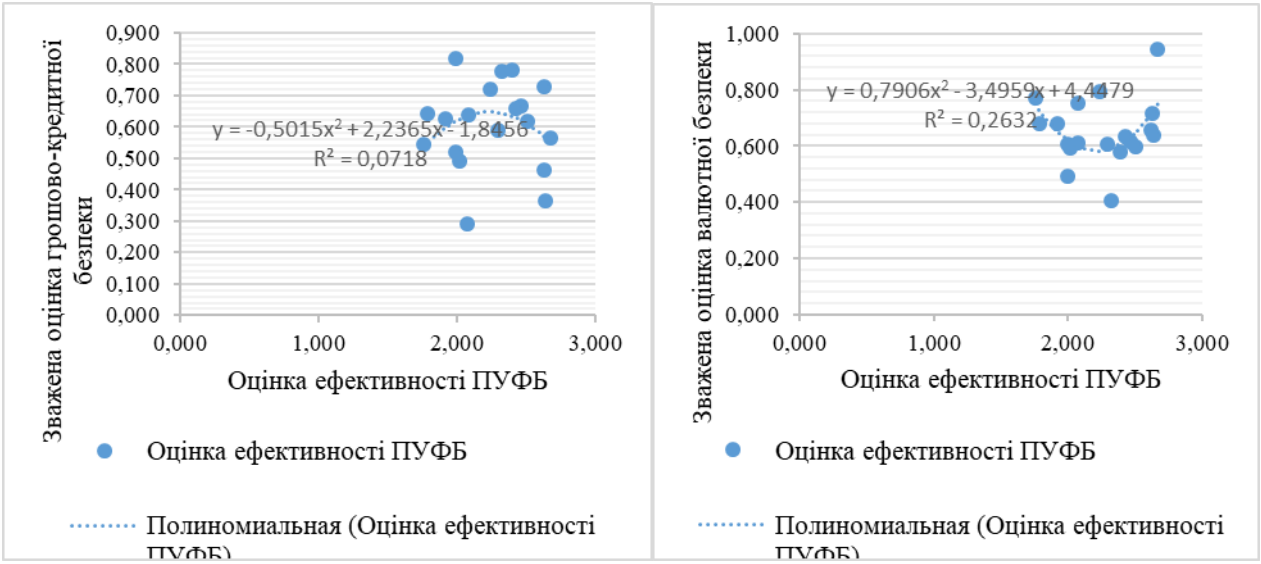

а) ефективність ПУФБ та боргова безпека
б) ефективність ПУФБ та бюджетна безпека

Рис. 4.13. Залежність між ефективністю ПУФБ та банківською безпекою України

Джерело: побудовано автором

Зміни в стані грошово-кредитної та валютної безпеки України пояснюються змінами в ефективності публічного управління у цих сферах на 7,18% та 26,32% відповідно (рис. 4.14). Тож в цілому, центральні органи виконавчої влади здійснюють низький ступінь впливу на ці складові фінансової безпеки. Часті коливання відповідних індикаторів вказують, що навіть при покращенні стану державного регулювання повноважні суб'єкти не в змозі забезпечити фінансову стабільність. Це пояснюється тривалими процесами реформування системи регулювання грошово-кредитного та валютного ринку України, неефективними відповідними політиками НБУ, особливо до 2014 року.

а) ефективність ПУФБ та грошово-кредитна безпека
б) ефективність ПУФБ та валютна безпека

Рис. 4.14. Залежність між ефективністю ПУФБ та банківською безпекою України

Джерело: побудовано автором

Кореляційна матриця зв'язку між Індексом фінансової безпеки та показниками ефективності публічного управління свідчать про наявність істотного значимого зв'язку (рівень значимості 5%) таких факторів, як наявність стратегії, концепції забезпечення фінансової безпеки (-0,613), стратегічне планування у сфері фінансової безпеки (-0,657), стан виконання завдань та заходів управління фінансовою безпекою (-0,687), стан нормативно-правового забезпечення та системи нормативно-правових актів у сфері

забезпечення фінансової безпеки (-0,717), стан виконання функцій та повноважень відповідальними за управління органами у сфері фінансової безпеки (-0,604), стан міжнародного співробітництва (-0,725), ступінь централізованості в управлінні фінансовою безпекою (0,682), ступінь підзвітності та прозорості в управлінні фінансовою безпекою (-0,663). Вказані фактори, за винятком рівня централізованості управління, негативно впливають на фінансову безпеку в Україні.

Негативний вплив системи публічного управління на фінансову безпеку можна пояснити повільними процесами реформування цієї системи, тривалою відсутність цілісних змін, не адаптивністю системи управління до кризових ситуацій. Особливо вагомим вважаємо останній чинник, адже з 2014 року стан фінансової безпеки погіршується, характеризуючись середнім рівнем захисту фінансових інтересів. Тобто в найбільш кризових умовах центральні органи виконавчої влади не мають значного впливу на фінансову стабільність, що призводить до значного впливу зовнішніх чинників та фінансову систему та державні фінанси, зумовлюючи скорочення значення Індексу фінансової безпеки.

Відзначимо також, що при покращенні показників ефективності публічного управління впродовж 2019-2023 років, в цілому вони не в змозі миттєво вплинути на стан фінансової безпеки, а швидше позначаться на стані фінансової системи в середньостроковому або довгостроковому періоді.

Побудована матриця кореляцій також вказує на значний взаємозв’язок між усіма показниками ефективності публічного управління, що може створювати проблему мультиколінеарності та негативно впливати на багатофакторну регресійну модель оцінки залежності фінансової безпеки від усіх значимих чинників впливу на її стан. Зокрема, мультиколінеарність може призводити до нестабільних оцінок коефіцієнтів при змінних, статистичну ненадійність оцінок при коефіцієнтах змінних через збільшення стандартних помилок, як наслідок статистично значущі змінні можуть бути інтерпретовані як незначущі. Крім цього, залежність змінних між собою, які включені до моделі, може призвести до невизначеності внеску кожної змінної у впливі на стан фінансової безпеки, незначущості оціненої регресійної моделі (табл. 4.29).

Таблиця 4.29

Кореляційна матриця взаємозв'язку Індексу фінансової безпеки та показників ефективності публічного управління

		FSIndex	PGE1	PGE2	PGE3	PGE4	PGE5	PGE6	PGE7	PGE8	PGE9	PGE10	PGE11	PGE12	PGE13
FSIndex	Коефіцієнт кореляції	1	-,613**	-,379	-,657**	-,060	-,687**	-,717**	-,109	-,560*	-,604**	-,440	-,725**	,682**	-,663**
	Значимість		,005	,109	,002	,808	,001	,001	,657	,013	,006	,059	,000	,001	,002
PGE1	Коефіцієнт кореляції	-,613**	1	,372	,725**	-,018	,871**	,775**	,202	,679**	,665**	,291	,765**	-,689**	,846**
	Значимість	,005		,117	,000	,941	,000	,000	,406	,001	,002	,227	,000	,001	,000
PGE2	Коефіцієнт кореляції	-,379	,372	1	,723**	,514*	,578**	,512*	-,235	,580**	,602**	,103	,463*	-,783**	,602**
	Значимість	,109	,117		,000	,024	,009	,025	,332	,009	,006	,676	,046	,000	,006
PGE3	Коефіцієнт кореляції	-,657**	,725**	,723**	1	,347	,895**	,915**	-,078	,912**	,910**	,497*	,889**	-,914**	,953**
	Значимість	,002	,000	,000		,145	,000	,000	,750	,000	,000	,030	,000	,000	,000
PGE4	Коефіцієнт кореляції	-,060	-,018	,514*	,347	1	,255	,244	-,292	,290	,467*	,356	,119	-,412	,217
	Значимість	,808	,941	,024	,145		,293	,314	,224	,229	,044	,134	,628	,080	,372
PGE5	Коефіцієнт кореляції	-,687**	,871**	,578**	,895**	,255	1	,938**	,021	,842**	,860**	,484*	,861**	-,868**	,952**
	Значимість	,001	,000	,009	,000	,293		,000	,930	,000	,000	,036	,000	,000	,000
PGE6	Коефіцієнт кореляції	-,717**	,775**	,512*	,915**	,244	,938**	1	,047	,914**	,932**	,681**	,955**	-,819**	,949**
	Значимість	,001	,000	,025	,000	,314	,000		,847	,000	,000	,001	,000	,000	,000
PGE7	Коефіцієнт кореляції	-,109	,202	-,235	-,078	-,292	,021	,047	1	,056	-,043	-,113	,236	,073	,022
	Значимість	,657	,406	,332	,750	,224	,930	,847		,818	,862	,644	,331	,767	,929
PGE8	Коефіцієнт кореляції	-,560*	,679**	,580**	,912**	,290	,842**	,914**	,056	1	,872**	,583**	,888**	-,792**	,898**
	Значимість	,013	,001	,009	,000	,229	,000	,000	,818		,000	,009	,000	,000	,000
PGE9	Коефіцієнт кореляції	-,604**	,665**	,602**	,910**	,467*	,860**	,932**	-,043	,872**	1	,723**	,891**	-,807**	,905**
	Значимість	,006	,002	,006	,000	,044	,000	,000	,862	,000		,000	,000	,000	,000
PGE10	Коефіцієнт кореляції	-,440	,291	,103	,497*	,356	,484*	,681**	-,113	,583**	,723**	1	,615**	-,293	,490*
	Значимість	,059	,227	,676	,030	,134	,036	,001	,644	,009	,000		,005	,224	,033
PGE11	Коефіцієнт кореляції	-,725**	,765**	,463*	,889**	,119	,861**	,955**	,236	,888**	,891**	,615**	1	-,770**	,929**
	Значимість	,000	,000	,046	,000	,628	,000	,000	,331	,000	,000	,005		,000	,000
PGE12	Коефіцієнт кореляції	,682**	-,689**	-,783**	-,914**	-,412	-,868**	-,819**	,073	-,792**	-,807**	-,293	-,770**	1	-,875**
	Значимість	,001	,001	,000	,000	,080	,000	,000	,767	,000	,000	,224	,000		,000
PGE13	Коефіцієнт кореляції	-,663**	,846**	,602**	,953**	,217	,952**	,949**	,022	,898**	,905**	,490*	,929**	-,875**	1
	Значимість	,002	,000	,006	,000	,372	,000	,000	,929	,000	,000	,033	,000	,000	

Джерело: розраховано автором

Тому для більшої точності та надійності оцінок коефіцієнтів при незалежних змінних побудовано однофакторні регресійні моделі зв’язку між індексом фінансової безпеки та показниками ефективності публічного управління.

Результати побудови одно факторних регресійних моделей залежності між показниками ефективності публічного управління та Індексом фінансової безпеки, зокрема коефіцієнти детермінації R вказують, що наявність стратегій, концепції забезпечення фінансової безпеки пояснює варіацію фінансової безпеки на 37,6%; стратегічне планування у сфері фінансової безпеки на 43,2%; стан виконання завдань та заходів управління фінансовою безпекою на 47,2%; стан нормативно-правового забезпечення та системи нормативно-правових актів у сфері забезпечення фінансової безпеки на 51,4%; стан виконання функцій та повноважень відповідальними за управління органами у сфері фінансової безпеки – на 36,4%; стан міжнародного співробітництва на 52,6%; ступінь централізованості в управлінні фінансовою безпекою на 46,5%; ступінь підзвітності та прозорості в управлінні фінансовою безпекою на 44%.

Таблиця 4.30

Результати побудови одно факторних регресійних моделей залежності між показниками ефективності публічного управління та Індексом фінансової безпеки

Модель	R	R-квадрат	Скоригований R-квадрат	Стандартна помилка оцінки	F-критерій Фішера	Значимість F-критерію Фішера
PGE1	,613[a]	,376	,339	5,01235	10,241	0,005
PGE3	,657[a]	,432	,399	4,78218	12,927	0,002
PGE5	,687[a]	,472	,441	4,61088	15,192	0,001
PGE6	,717[a]	,514	,486	4,42285	17,987	0,001
PGE9	,604[a]	,364	,327	5,05836	9,748	0,006
PGE11	,725[a]	,526	,498	4,37064	18,828	0
PGE12	,682[a]	,465	,434	4,63922	14,800	0,001
PGE13	,663[a]	,440	,407	4,74800	13,359	0,002

Джерело: розраховано автором

Таким чином, саме правовий вимір врегулювання фінансової сфери, стан міжнародного співробітництва (інституційний чинник) та стан виконання завдань та заходів управління (стратегічний чинник) найбільшою мірою пояснюють динаміку фінансової безпеки.

Менш важливими чинниками впливу на фінансову стабільність здійснюють такі виміри публічного менеджменту, як централізованість в управлінні, підзвітність та прозорість управління, стратегічне планування, наявність стратегій та концепцій у фінансовій сфері, стан виконання функцій та завдань повноважних суб'єктів управління. Статистика Стьюдента при коефіцієнтах побудованих моделей вказує на їх статистичну значущість. З рівнем значимості 5% можна зробити висновок, що погіршення наявних стратегій або концептуальних засад управління фінансовою сферою призведе до погіршення фінансової безпеки на 7,629%, при відсутності змін стан фінансової безпеки кладе 58,627 балів.

$$FSIndex = 58{,}627 - 7{,}629PGE1 \ (t=3{,}200,\ p=0{,}005)$$

$$FSIndex = 74.480 - 8{,}464PGE3 \ (t=3{,}529,\ p=0{,}002)$$

$$FSIndex = 68{,}774 - 6.141PGE5 \ (t=3{,}898,\ p=0{,}001)$$

$$FSIndex = 79{,}343 - 9{,}439PGE6 \ (t=4{,}241,\ p=0{,}001)$$

$$FSIndex = 93{,}797 - 15{,}257PGE9 \ (t = 3{,}122, p = 0{,}006)$$

$$FSIndex = 81{,}934 - 10{,}083PGE11 \ (t=4{,}339,\ p=0{,}000)$$

$$FSIndex = 14{,}399 + 12{,}316PGE12 \ (t = 3{,}847, p = 0{,}001)$$

$$FSIndex = 65{,}186 - 5{,}418PGE13 \ (t=3{,}655,\ p=0{,}002)$$

Погіршення процесів стратегічного планування у сфері фінансової безпеки призведе до скорочення її рівня на 8,464%, стану виконання завдань та заходів управління фінансовою безпекою – на 6,141%, стану нормативно-правового забезпечення та системи нормативно-правових актів у сфері забезпечення фінансової безпеки – на 9,439%; стану виконання функцій та

повноважень відповідальними за управління органами у сфері фінансової безпеки – на 15,257%; стану міжнародного співробітництва у сфері забезпечення фінансової безпеки – на 10,083%, ступеня підзвітності та прозорості в управлінні фінансовою безпекою – на 5,418%. При цьому, при скороченні ступеня централізованості в управлінні фінансовою безпекою зросте рівень фінансової безпеки на 12,316%.

На основі побудованих моделей регресії розраховані прогнозні мінімальні та максимальні значення фінансової безпеки в короткостроковому періоді залежно від чинника ефективності публічного управління, які демонструють можливий діапазон зміни її стану при досягненні показниками ефективності публічного управління мінімальних та максимальних значень (рис. 4.15). Тож при покращенні управління у фінансовій сфері можна очікувати наближення рівня фінансової безпеки до середнього значення (близько 60%), при погіршення – зниження до задовільного значення (46-48%).

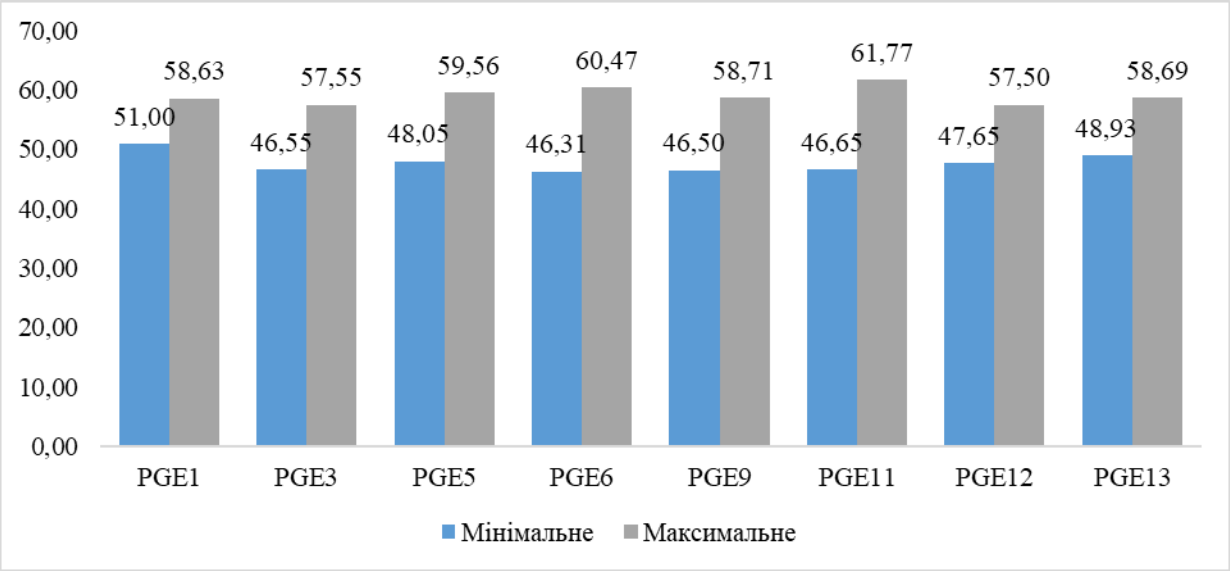

Рис. 4.15. Прогнозні мінімальні та максимальні значення фінансової безпеки в короткостроковому періоді залежно від чинника ефективності публічного управління

Джерело: розраховано автором

Підсумовуючи, вдосконалення системи публічного управління у фінансовій сфері відбувається досить повільно через політичні, економічні,

інституційні чинники, зокрема через повільний перехід до демократичного врядування, затяжні процеси реформування та перебудови державного апарату за європейськими стандартами, переходу до норм та правил ЄС у регулюванні фінансової стабільності, інституційну слабкість, створення нових інститутів. Це призводить до середньої якості та результативності врядування, оцінювання якого практично не проводилося з початку незалежності до 2015-2016 років. Огляд діяльності повноважних суб'єктів публічного менеджменту у фінансовій сфері демонструє зростання рівня прозорості, підзвітності, особливо з посиленням євроінтеграційних процесів, хоча війна в Україні негативно позначилася на досягненні цілей фінансових стратегій та виконанні завдань з реформування. Впроваджуються кількісні та якісні результативні показники виконання бюджетних програм, інструменти середньострокового планування у фінансовій сфері. При цьому, на сьогодні боргова та бюджетна безпека потребують особливої уваги, адже становлять найбільші ризики фінансовій безпеці.

Висновки до 4 розділу

1. Обґрунтовано цілісну методологію вивчення ефективності та результативності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки, яка поєднує класичні підходи економічності, продуктивності та результативності з цільовою орієнтацією на досягнення фінансової стабільності та використанням концепції системних ресурсів. Запропоновано оцінювати діяльність повноважних органів не лише через інтегральні індикатори стану фінансової безпеки, а й через спеціальні коефіцієнти економічності управління, систему бюджетних показників, а також розширений набір індикаторів банківської, боргової, бюджетної, валютної, грошово-кредитної та небанківської безпеки. Важливим результатом є поєднання структурно-функціонального аналізу, аудиту ефективності, експертних оцінок з

кореляційним, факторним та регресійним аналізом, що дає змогу виявити критичні фактори впливу на фінансову безпеку та кількісно оцінити внесок управлінських рішень у зміну відповідних індексів. Практичне значення підходу полягає в тому, що він уніфікує оцінювання центральних органів виконавчої влади, дозволяє зіставляти витрати на управління з досягнутими результатами та створює основу для коригування державних фінансових стратегій.

2. Узагальнено, що фінансова безпека України впродовж усього періоду незалежності характеризується хвилеподібною, переважно нестійкою динамікою, коли короткі інтервали покращення змінювалися загостренням боргових, бюджетних та банківських дисбалансів під впливом внутрішніх і зовнішніх шоків. Інтегральні індекси банківської, боргової, бюджетної, валютної та грошово-кредитної безпеки засвідчили, що попри тимчасове зміцнення банківського сектору й нарощування міжнародних резервів, системними залишаються ризики надмірної частки непрацюючих кредитів, високих обсягів державного та гарантованого боргу, хронічного дефіциту сектору загальнодержавного управління, слабкого розвитку небанківського та фондового сегментів, значної частки готівки поза банками й незадовільної доларизації. Побудована матриця ризиків доводить домінування загроз, пов’язаних із бюджетною та борговою безпекою, тоді як банківська та валютна безпека частково стабілізуються завдяки політиці НБУ. Загальний Індекс фінансової безпеки фіксує лише відносно задовільний рівень у 2021–2023 роках, який досягається ціною зростання боргового навантаження та залишається вкрай вразливим до продовження війни й погіршення фіскальної позиції.

3. Доведено, що фінансова безпека України формується під впливом складної сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких домінують боргові та бюджетні параметри, а також показники стійкості банківського та небанківського фінансового сектору, що підтверджується результатами факторного аналізу, який виокремив шість груп факторів і засвідчив, що понад

87 % варіації інтегрального індексу фінансової безпеки пояснюється саме динамікою простроченої та непрацюючої заборгованості, боргового навантаження, структурою державних фінансів, рівнем проникнення страхових і фінансових послуг, доларизацією та параметрами грошово-кредитного ринку. Показано, що критичними детермінантами є також макроекономічні та політичні умови – тип і стабільність політичного режиму, незавершеність демократичних трансформацій і фіскальної децентралізації, сировинна структура економіки, втрата виробничого та експортного потенціалу, низька частка високотехнологічного експорту та висока залежність від зовнішнього фінансування, які в умовах тривалої війни посилюють вразливість фінансової системи. Доведено, що поширеність фінансових злочинів, тінізації, офшоризації та ухилення від сплати податків, а також кадрові дисбаланси й нерівномірність оплати праці у повноважних органах управління істотно підривають здатність держави протидіяти ризикам, а отже, підвищення фінансової безпеки потребує комплексного впливу одночасно на боргово-бюджетну сферу, фінансовий сектор, інституційне середовище, антикорупційну політику та систему публічного управління.

4. Встановлено, що ефективність публічного управління у забезпеченні фінансової безпеки України формується під впливом поєднання правових, інституційних, стратегічних та організаційно-управлінських чинників, причому їх вплив є нерівномірним і значною мірою залежить від зовнішніх шоків, політичної нестабільності та воєнних ризиків. Результати кореляційного та регресійного аналізу продемонстрували, що саме якість правового регулювання фінансової сфери, дотримання строків реалізації бюджетних та боргових програм, а також здатність органів виконавчої влади координувати заходи фінансової політики є визначальними детермінантами зміцнення фінансової безпеки. Попри формальне зростання інтегрального індексу ефективності публічного управління до 2,669 бала у 2023 році, зберігаються ключові структурні проблеми: високий ступінь централізації перерозподілу ВВП, слабкість системи середньострокового бюджетного планування, низький рівень

прозорості та контролю за державними фінансами, надмірне боргове навантаження та залежність від зовнішніх кредиторів. Доведено, що лише комплексне реформування інституційної архітектури фінансового сектору, модернізація процедур аудиту, впровадження ризик-орієнтованого управління та підвищення автономності й професійної спроможності органів публічної влади можуть забезпечити стійке зниження фінансових загроз та формування довгострокової фінансової стабільності держави.

РОЗДІЛ 5
СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

5.1. Стратегії та моделі публічного управління забезпечення фінансової безпеки в Україні

Забезпечення фінансової безпеки України на період до 2030 року є ключовим орієнтиром для розроблення та впровадження нових концептуальних підходів до гармонізації інтересів різних суб'єктів, які забезпечують фінансову безпеку держави, як у загальнонаціональному масштабі, так і в окремих сегментах економіки. Глибоке дослідження механізмів узгодження інтересів суб'єктів, що беруть участь у забезпеченні фінансової безпеки регіонів, передбачає розроблення концептуальної моделі аналізу цього процесу. Основоположним підходом у формуванні напрямів зміцнення державної фінансової безпеки є досягнення балансу між економічними, соціальними та управлінськими інтересами всіх зацікавлених сторін, а також забезпечення стійкого функціонування цієї збалансованості протягом усього періоду соціально-економічного розвитку країни [3, с. 45].

Система державного публічного управління фінансовою безпекою зазнає впливу низки комплексних викликів, які часто мають суперечливий характер. Зокрема, це виявляється у невідповідності між існуючими вимогами до економічного розвитку та реальними можливостями регіонів, дисбалансі між кадровим потенціалом і потребами у впровадженні інновацій, розбіжностях між державними і регіональними підходами до фінансового публічного управління, а також у внутрішніх суперечностях економічних інтересів між різними категоріями суб'єктів підприємницької діяльності. У зв'язку з цим виникає необхідність проведення комплексних досліджень, які дозволять розробити ефективні механізми подолання зазначених проблем та забезпечити системний підхід до державного публічного управління фінансовою безпекою.

Аналіз наукових праць, присвячених проблематиці фінансової безпеки, дозволив визначити основні складові системи публічного управління цим процесом, серед яких методологічні аспекти дослідження, структура державного публічного управління фінансовою безпекою, визначення основних цілей, суб'єктів та об'єктів публічного управління, а також розроблення принципів узгодження інтересів учасників фінансової безпеки. Враховуючи динамічність економічного середовища, управлінські рішення мають адаптуватися до постійних змін та враховувати ризики, що супроводжують соціально-економічний розвиток держави [12, с. 220].

1. Досягнення стратегічних цілей фінансової безпеки України. Модель стратегічних цілей фінансової безпеки України розрахована може бути до 2030 року, з метою забезпечення сталого зростання відповідно до національних пріоритетів, здійснюється шляхом ефективної взаємодії з ключовими суб'єктами фінансової безпеки на в межах державної політики. Висока результативність цього процесу можлива лише за умови узгодженості стратегічних документів на національному рівні з документами стратегічного планування регіонального рівня, що потребує їхньої системної модифікації відповідно до специфіки управлінських рівнів.

Незважаючи на відмінності в підходах різних дослідників до проблематики фінансової безпеки, спільною рисою залишається вербально-логічна методика визначення ключових індикаторів. Вона здебільшого орієнтована не на безпосереднє виокремлення суб'єктів інтересів чи аналіз можливих джерел загроз, а на оцінку напрямів, темпів і результативності соціально-економічного розвитку регіонів. У цьому контексті виникає необхідність проведення зворотного аналізу відповідності стратегій соціально-економічного розвитку регіонів України основним положенням Стратегії фінансової безпеки до 2030 року. Це вимагає контент-аналізу відповідних документів стратегічного планування з метою встановлення рівня їх відповідності індикаторам фінансової безпеки, визначеним у загальнодержавному стратегічному документі [7, с. 108].

До ключових індикаторів, які характеризують публічну складову

фінансової безпеки в межах відповідного стратегічного підходу, можна віднести низку показників, що відображають стан і динаміку різних сфер економічного та соціального життя країни [39, с. 192]. Зокрема, сюди входять макроекономічні показники реального сектора економіки, які дозволяють оцінити загальну ефективність і стабільність господарської діяльності; індикатори науково-технічної безпеки регіону, які слугують для аналізу інноваційного потенціалу та рівня технологічного розвитку території; а також показники соціально-демографічної безпеки, що дають змогу оцінити, наскільки населення регіону захищене від соціально-демографічних ризиків, якими є склад і структура трудових ресурсів, освітній потенціал, а також загальний рівень якості життя громадян. Крім того, важливе місце займають показники грошово-фінансової складової фінансової безпеки регіону, які відображають ступінь забезпеченості економіки основними активами через так звані індикативні монетарні показники, а також індикатори зовнішньоекономічної складової, що характеризують стійкість регіону в умовах міжнародних економічних взаємодій [19].

На схематичному зображенні, представленому на рис. 5.1. запропоновано механізм формування і досягнення стратегічних цілей фінансової безпеки України, яка забезпечить гармонізацію інтересів у сфері фінансової безпеки, що є засадничим фактором для публічного управління в Україні. Запропонований механізм вирізняється ієрархічним підходом, де пріоритетність макрорівня фінансової безпеки визначає головну роль стратегічних документів, розроблених і затверджених на національному рівні, що дозволяє створити цілісну систему публічного управління, спрямовану на підвищення фінансової стабільності та безпеки держави. Однією з ключових проблем у сфері практичного публічного управління фінансовою безпекою держави є відсутність чітко визначеного суб’єкта публічного управління, відповідального за досягнення стратегічних цілей, закладених у відповідних програмах і концепціях [49].

У зв’язку з цим особливого значення набуває розробка дієвих механізмів узгодження інтересів органів державного публічного управління та місцевого

самоврядування, що сприятиме більш ефективному функціонуванню системи забезпечення фінансової безпеки [62, с. 116-117].

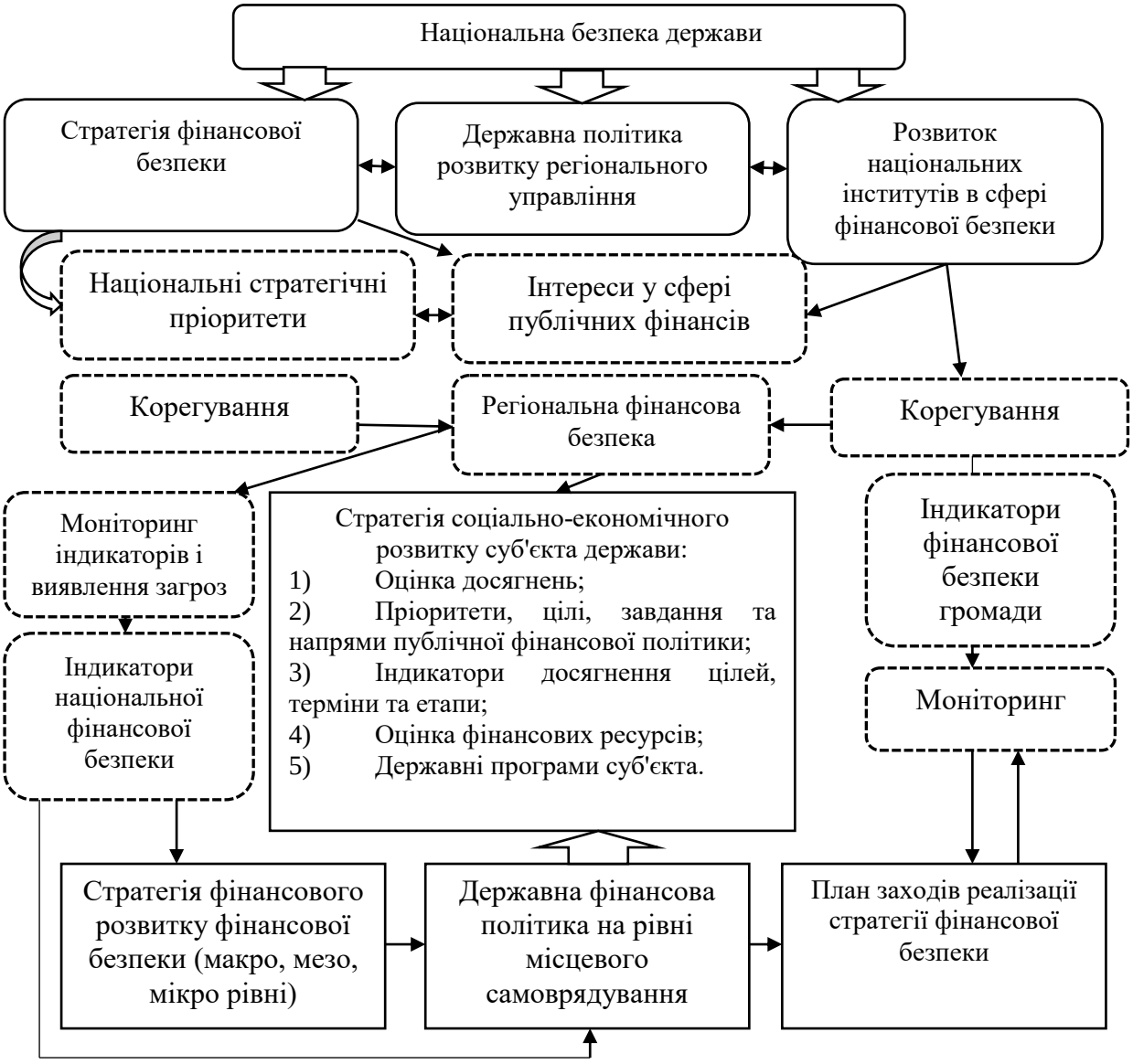

Рис. 5.1. Механізм публічного управління фінансовою безпекою в системі національної безпеки України

Джерело: розроблено автором

2. Комплексний план фінансової безпеки на різних рівнях публічного управління. Одним із ключових інструментів у процесі комплексного планування і забезпечення національної фінансової безпеки є проведення інвентаризації матеріальних та фінансових ресурсів регіону з обов'язковим виокремленням мезорівня, що дасть змогу забезпечити належний контроль з

боку регіональних та місцевих органів влади за ефективним використанням наявного ресурсного потенціалу, а також сприятиме оцінці екологічної ситуації та інших важливих параметрів, які мають значний вплив на фінансову безпеку. Для досягнення балансу між інтересами державних, місцевих органів та бізнесу необхідно вдосконалювати систему договірних відносин та розширювати механізми державного партнерства, що сприятиме налагодженню ефективного співробітництва на всіх рівнях публічного управління та створенню сприятливих умов для довгострокового розвитку публічного управління [56].

Однак у процесі публічного управління фінансовою безпекою виникають певні суперечності між інтересами органів державного публічного управління, місцевого самоврядування та суб'єктів підприємницької діяльності, що ускладнює реалізацію стратегічних програм. Безперечно, стратегічне публічного управління такими ініціативами, а також гармонізація інтересів між усіма залученими інституційними суб'єктами мають бути інтегровані в систему регіонального публічного управління, що є елементом забезпечення фінансової безпеки держави [50, с. 33].

Вирішення проблем, пов'язаних із пом'якшенням суперечностей у конфліктних зонах, набуває не лише регіонального, а й загальнонаціонального та стратегічного значення, оскільки від цього залежить стабільність економічного розвитку та фінансова безпека країни в цілому, що підкреслює необхідність комплексного підходу до публічного управління. Більшість аспектів, які виникають у процесі публічного управління цими питаннями, належать до компетенції центральних органів влади України, а не окремих її регіональних суб'єктів, що вказує на те, що лише скоординована національна політика, яка враховує як повноваження центральних структур, так і специфіку регіональних органів влади, може слугувати міцним підґрунтям для усунення зон конфлікту інтересів і для координації дій на різних рівнях публічного управління [25, с. 51].

3. Стратегія державного публічного управління фінансовою безпекою. На мезорівні система державного публічного управління фінансовою безпекою

передбачає адаптацію класичних управлінських функцій до специфіки регіонального розвитку, що вимагає застосування комплексного підходу до їхньої інтеграції в механізми стратегічного планування. Враховуючи динамічність сучасного економічного середовища, управлінські функції повинні бути гнучкими, адаптивними та спрямованими на довгострокову фінансову стабільність регіонів (рис. 5.2.).

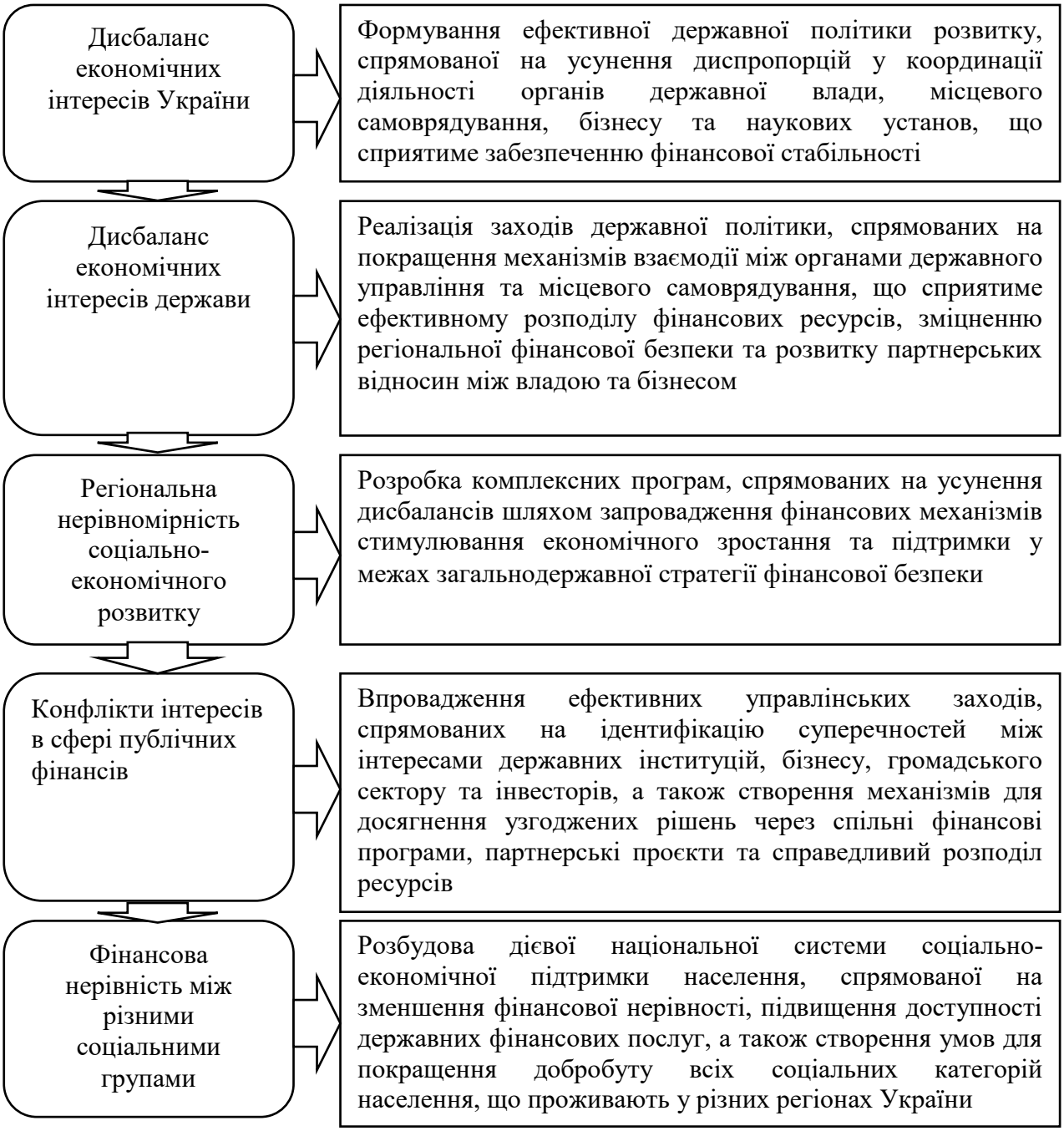

Рис. 5.2. Напрямки забезпечення фінансової безпеки в системі публічного управління України (побудовано автором на основі власних досліджень)

Джерело: розроблено автором

Застосування процедур планування відкриває перед регіонами можливості для визначення перспектив їхнього розвитку на майбутнє, сприяє більш раціональному використанню наявних регіональних ресурсів і дозволяє ефективно реалізувати політику, спрямовану на узгодження інтересів різних стейкхолдерів, що є критично важливим для забезпечення фінансової стабільності та безпеки на місцевому рівні [46].

Організаційна функція публічного управління у сфері фінансової безпеки держави спрямована на забезпечення ефективного функціонування управлінського процесу шляхом раціонального використання кадрових, матеріальних та фінансових ресурсів. На цьому етапі здійснюється глибокий аналіз механізмів взаємодії між ключовими стейкхолдерами, які залучені до реалізації державної політики у сфері фінансової безпеки. Для досягнення цілей управління застосовуються різноманітні методи впливу, серед яких важливе місце займають методи розпорядчого характеру, зокрема, розроблення та впровадження наказів, інструкцій, розпоряджень в межах визначених повноважень відповідних посадових осіб (1, с. 133).

Водночас значущу роль відіграють методи організаційного впливу, що передбачають чітке структурування системи публічного управління фінансовою безпекою, регламентацію функціональних обов’язків, розподіл компетенцій між управлінськими підрозділами, а також встановлення вимог до професійної підготовки персоналу. До цих заходів також належить розроблення нормативно-правових документів, які визначають стандарти службової діяльності, інструкції з техніки безпеки, а також процедури ознайомлення фахівців із чинною нормативною базою у сфері фінансової безпеки [6, с. 141].

Таким чином, ефективне забезпечення фінансової безпеки в Україні потребує системного підходу до організації управлінської діяльності, яка базується на координації дій між усіма учасниками процесу, нормативному регулюванні функціональних обов’язків та впровадженні сучасних управлінських механізмів, орієнтованих на попередження і нейтралізацію потенційних фінансових загроз.

Мотиваційний аспект публічного управління фінансовою безпекою ґрунтується на розробці ефективних механізмів залучення всіх зацікавлених сторін до процесу забезпечення стабільності фінансової системи, що передбачає формування усвідомленого зацікавлення у досягненні стратегічних цілей. Основна ідея мотивації полягає в аналізі ключових мотиваційних чинників, що визначають поведінку суб'єктів регіональної економіки, оцінці суперечливих потреб, рівня довіри та очікувань регіональних економічних агентів, на основі чого розробляються управлінські рішення у сфері фінансової безпеки. Ця складова є невід'ємною частиною регіонального управлінського циклу, який включає всі етапи – від ідентифікації потреб до формування конкретних управлінських рішень та їх реалізації шляхом взаємодії основних носіїв регіональних інтересів.

Метою реалізації мотиваційної функції в системі державного публічного управління фінансовою безпекою є створення внутрішньої зацікавленості учасників у виконанні їхніх функціональних обов'язків, що відповідають загальній стратегії забезпечення фінансової безпеки країни. Для цього необхідно запровадити ефективну систему морального та матеріального заохочення, яка буде сприяти активній участі всіх суб'єктів у процесі забезпечення фінансової безпеки на державному та регіональному рівнях (табл. 5.1).

До переліку стратегічних завдань контролю варто віднести постійне відстеження результатів діяльності учасників, залучених до процесу забезпечення фінансової безпеки регіону, що здійснюється через аналіз виконання розроблених планів, налагодження зворотного зв'язку з кожним учасником цього управлінського процесу, а також оцінку ефективності їхньої роботи, що дозволяє своєчасно виявляти відхилення та вносити корективи.

Управлінський механізм, який застосовується на всіх етапах цього процесу, дає змогу детально розглянути стан узгодження інтересів між учасниками, які беруть участь у забезпеченні фінансової безпеки, одночасно вирішуючи завдання з нейтралізації загроз, що виникають через розбіжності в

економічних інтересах на регіональному рівні.

Таблиця 5.1

Функції публічного управління фінансовою безпекою

Функція	Основні завдання	Методи реалізації	Рівень впровадження	Очікуваний ефект
Організаційна функція	Забезпечення ресурсами та структурна координація	Розпорядчі та організаційні методи	Державний, регіональний	Оптимізація взаємодії між стейкхолдерами
Координаційна функція	Синхронізація економічних інтересів регіонів	Створення спеціалізованих підрозділів	Регіональний	Гармонізація економічних інтересів держави, бізнесу та громад
Мотиваційна функція	Залучення зацікавлених сторін до процесу забезпечення фінансової безпеки	Механізми морального та матеріального заохочення	Державний, регіональний	Підвищення ефективності виконання управлінських рішень
Контрольна функція	Моніторинг фінансової безпеки	Розробка стратегічних планів та нормативних документів	Національний, регіональний	Зниження ризиків та фінансових загроз
Регуляторна функція	Розробка та впровадження державної політики у сфері фінансової безпеки	Нормативно-правове регулювання	Державний	Стабільність фінансової системи та сталий розвиток економіки

Джерело: побудовано автором за даними [8], [28], [34]

4. Модель узгодження інтересів національних суб’єктів фінансової безпеки України. Завдяки узгодженню інтересів усіх суб’єктів господарювання, усуненню напружених конфліктних зон і реалізації заходів, спрямованих на нейтралізацію загроз для державної фінансової безпеки, вдається вивільнити значний обсяг організаційних та інтелектуальних ресурсів, які раніше витрачалися на боротьбу за просування власних інтересів будь-якими доступними засобами, що часто призводило до дестабілізації ситуації в регіонах. При їх цілеспрямованому використанні вдається суттєво посилити захист життєво важливих державних інтересів, забезпечити збереження

фінансової стійкості на національному рівні, а також сформувати зовнішню захищеність від дестабілізуючих впливів зовнішнього середовища, що є ключовим завданням публічного управління в контексті забезпечення фінансової безпеки України [40 с, 167]. У цьому зв'язку пропонується чіткий порядок дій органів державної влади, який враховує національні інтереси та детально писаний на рис. 5.3. де акцентовано увагу на захисті інтересів населення, регіональних і місцевих владних структур, а також підприємницьких суб'єктів, що сприяє комплексному підходу до зміцнення фінансової безпеки країни (рис. 5.3.).

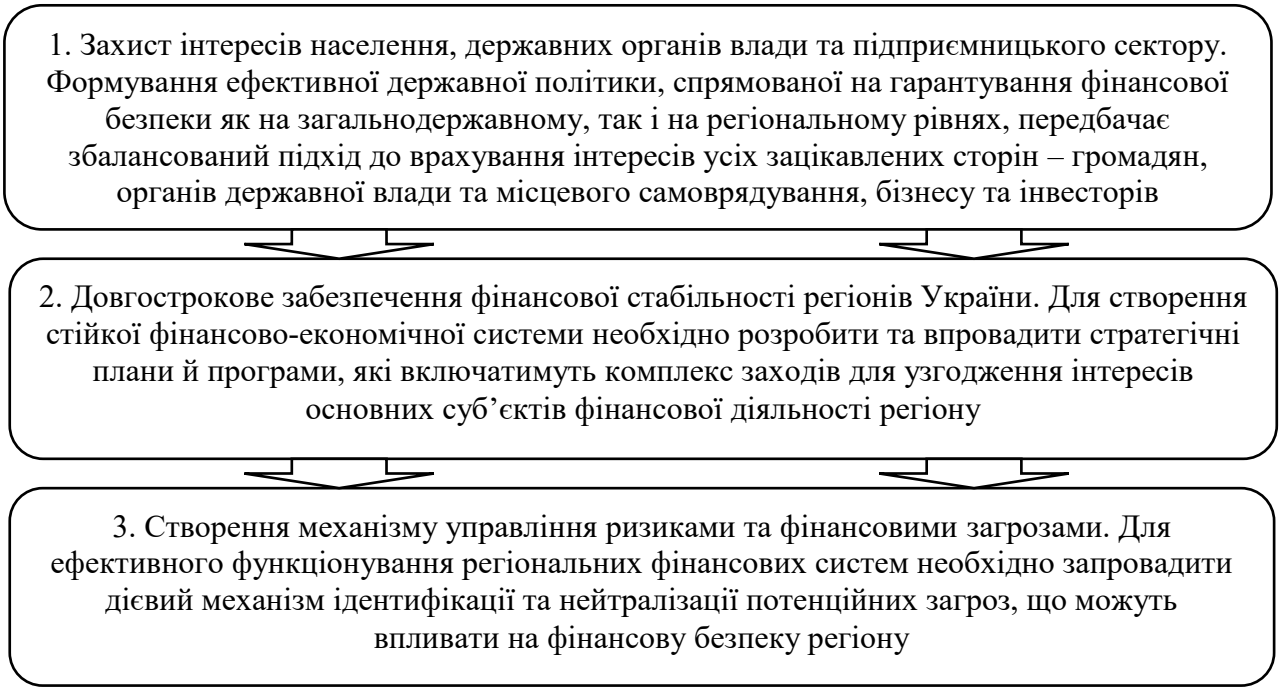

Рис. 5.3. Основні напрями публічного управління забезпеченням фінансової безпеки регіонів України

Джерело: розроблено автором

Науково обґрунтована система взаємодії суб'єктів державного публічного управління економікою, що враховує принципи гармонізації інтересів різних учасників процесу та забезпечує оптимальне узгодження регіональних пріоритетів, є важливою передумовою створення ефективної моделі фінансової безпеки [45].

Такий підхід дозволяє сформувати стабільну основу для довгострокового соціально-економічного розвитку регіонів, сприяючи стійкості фінансової системи та запобігаючи кризовим явищам. Взаємодія між державними органами, місцевим самоврядуванням, бізнесом та громадськістю повинна базуватися на стратегічних засадах, які орієнтовані на збалансоване економічне зростання та враховують потреби кожного з учасників процесу.

5. Концептуальна модель формування системи державної фінансової безпеки. Для забезпечення ефективного функціонування системи державного публічного управління фінансовою безпекою необхідний комплексний підхід до розроблення управлінських рішень, який передбачає проходження низки послідовних етапів. Першим кроком у цьому процесі є концептуальне осмислення сутності фінансової безпеки, визначення її ключових загроз та ідентифікація стратегічних пріоритетів у цій сфері [44]. Наступним етапом є формулювання проблемних аспектів забезпечення фінансової безпеки, що дозволяє окреслити потенційні ризики, пов’язані з функціонуванням фінансової системи на державному та регіональному рівнях. Завершальним етапом є проєктування ефективної моделі публічного управління державною фінансовою безпекою, що передбачає розроблення механізмів регулювання, інструментів прогнозування та засобів контролю, які сприятимуть підтриманню стабільності фінансової системи у довгостроковій перспективі (рис. 5.4.).

Результати використання концептуальних методів у вивченні системи державної фінансової безпеки виявляються в кількох ключових аспектах, які сприяють формуванню цілісного підходу до публічного управління цією сферою: зокрема, вони включають обґрунтування основ і передумов тих чи інших тверджень, що є поширеними в предметній галузі державної фінансової безпеки, а також створення моделей, які слугують для проєктування систем організаційного публічного управління, спрямованих на забезпечення фінансової стабільності держави. Концептуальні методи при цьому гарантують збереження цілісності, логічної несуперечливості та повноти розроблених схем і моделей, тоді як концептуальний аналіз дозволяє розкрити різноманітність

предметних аспектів в об’єкті публічного управління.

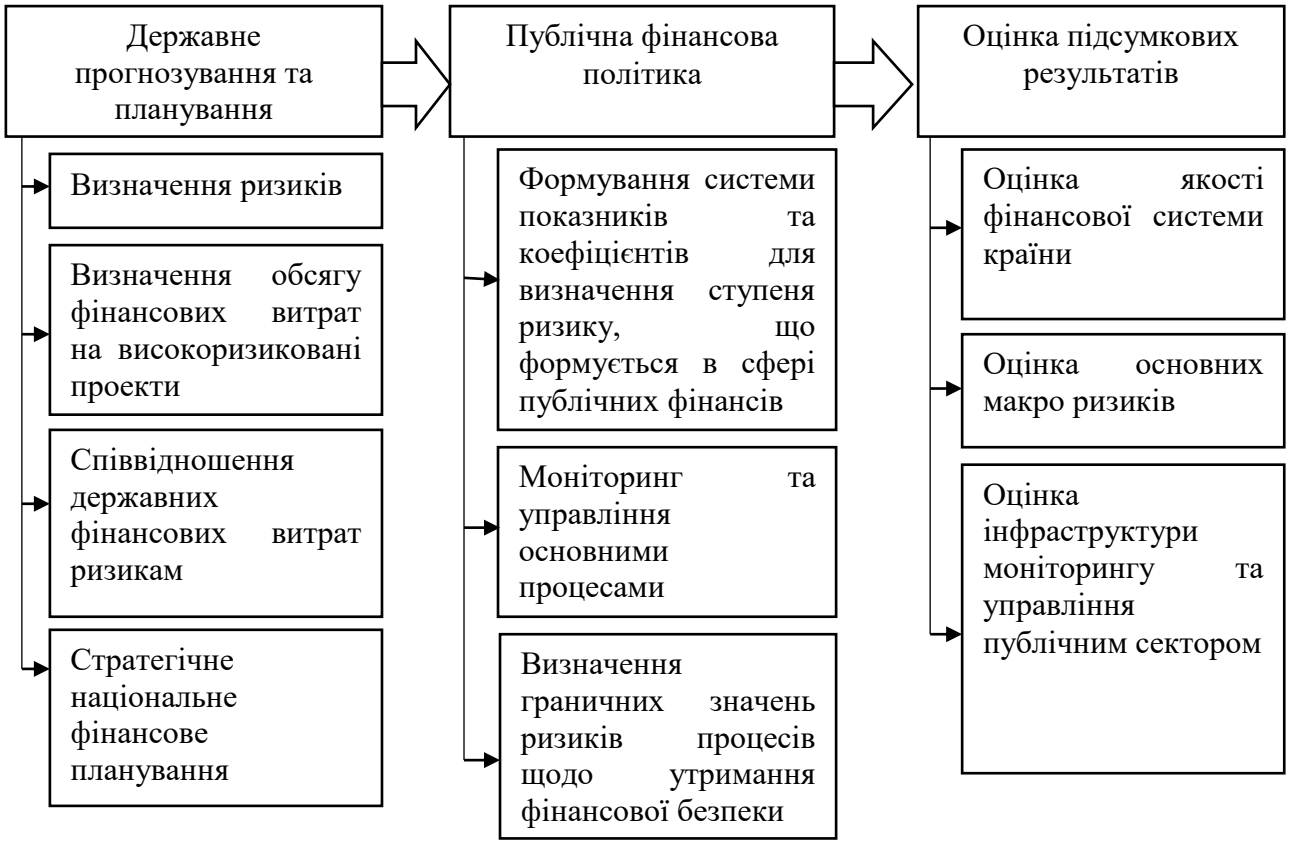

Рис. 5.4. Визначальні елементи концептуальної моделі формування фінансової безпеки держави в умовах розбудови публічного управління

Джерело: розроблено автором

На основі цього забезпечується плавний перехід від створення схем до практичного проєктування систем публічного управління фінансовою безпекою на регіональному рівні, а концептуальне проєктування відкриває можливості для розробки багатоконтурних систем публічного управління будь-якого масштабу, включно з такими складними та багатосуб’єктними системами, як державна фінансова безпека [60, 71]. Спираючись на ці концептуальні положення, можна визначити зміст і основні напрями публічного управління державною фінансовою безпекою, при цьому вважається, що наявні підходи до цього процесу потребують подальшого вдосконалення, а головна концептуальна ідея полягає в досягненні системи координації та взаємозв’язку інтересів усіх учасників публічного управління фінансовою безпекою, а також

цілей регіонального розвитку й оптимізації бізнес-процесів. Таким чином, публічного управління державною фінансовою безпекою постає як багатогранна і багатофункціональна діяльність, що охоплює такі аспекти, як наука про гармонізацію економічних інтересів суб'єктів, які забезпечують фінансову безпеку, методологія публічного управління, що включає планування, організацію, мотивацію та контроль цього процесу, а також системний підхід, який розглядає забезпечення фінансової безпеки через призму захисту від загроз і ризиків та їх нейтралізації [68, с. 118]. Водночас це сучасна стратегія фінансової безпеки регіонів, де ключовим фактором виступає захист регіональних інтересів через їх збалансованість і узгодженість, алгоритм ефективного публічного управління та протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам, а також важлива складова публічного управління в системі забезпечення фінансової безпеки країни в цілому. На основі проведених досліджень можна сформулювати комплексне визначення державної фінансової безпеки як стану, за якого внутрішні та зовнішні загрози, що можуть підірвати соціально-економічний потенціал регіону до рівня, нижчого за необхідний для забезпечення добробуту його населення, або повністю відсутні, або зведені до мінімуму, або успішно усунуті завдяки ефективним стратегіям і моделям публічного управління, спрямованим на підтримку фінансової стабільності [51, 55]:

1. Визначення ролі фінансової безпеки регіону в загальнодержавній системі економічної безпеки, що дозволить створити узгоджену модель публічного управління економічною стабільністю країни;

2. Розгляд розвитку системи фінансової безпеки регіонів як важливого чинника посилення фінансової стійкості України в цілому, що передбачає запровадження дієвих механізмів фінансового моніторингу та регіонального економічного планування;

3. Формування концептуальних підходів до забезпечення державної фінансової безпеки на основі підвищення рівня узгодженості регіональних економічних інтересів між усіма зацікавленими сторонами – органами

державної влади, місцевого самоврядування, бізнесом і громадянським суспільством;

4. Обґрунтування структури та основних елементів системи публічного управління державною фінансовою безпекою, що включає визначення цілей, аналіз регіональних економічних інтересів, ідентифікацію загроз та ризиків для фінансової стабільності, а також формування механізмів мінімізації впливу цих загроз.

Функціональна структура публічного управління фінансовою безпекою регіонів має базуватися на комплексному підході до стратегічного планування, що включає:

5. Планування – прогнозування можливих сценаріїв розвитку, визначення стратегічних пріоритетів, програмування заходів та забезпечення фінансових ресурсів для їх реалізації;

6. Організацію – створення управлінських структур, визначення повноважень відповідних органів, забезпечення умов для ефективного впровадження державної політики у сфері фінансової безпеки;

7. Виконання – реалізацію запланованих заходів, налагодження комунікацій між суб’єктами публічного управління, координацію дій між державним, і регіональним рівнями;

8. Контроль – здійснення моніторингу ефективності управлінських рішень, порівняння отриманих результатів із визначеними стратегічними показниками, оцінку ефективності заходів і внесення необхідних коригувань.

При реалізації концептуального підходу до забезпечення державної фінансової безпеки необхідно враховувати взаємозв’язок економічних інтересів держави, регіонів та місцевих утворень. Формування регіональних і місцевих програм має відбуватися із обов’язковим урахуванням загальнодержавних стратегічних пріоритетів у сфері фінансової безпеки. Особливу увагу при цьому слід приділяти забезпеченню сталого економічного зростання регіонів, підвищенню рівня життя населення та створенню передумов для зменшення фінансових ризиків у довгостроковій перспективі (рис. 5.5.).

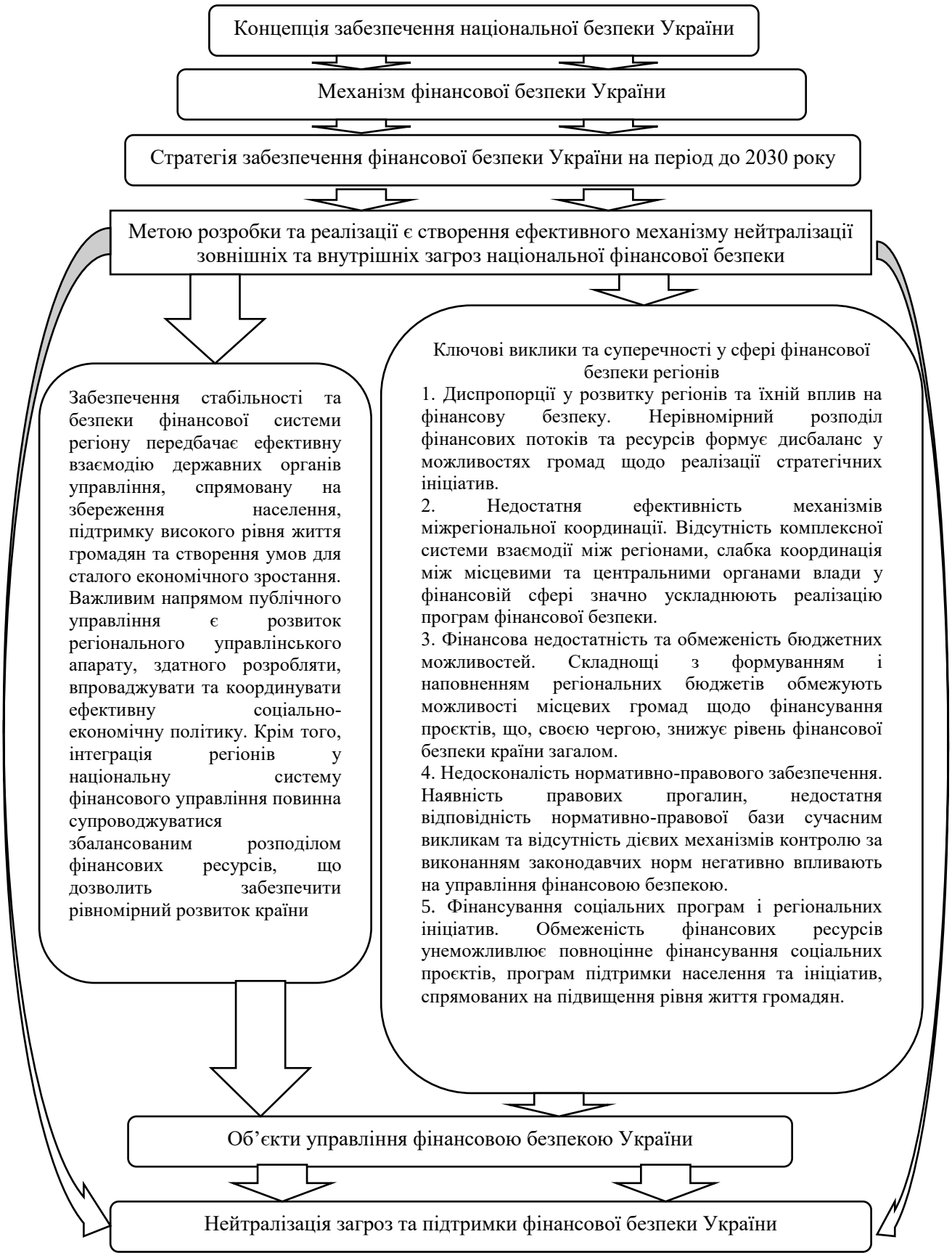

Рис. 5.5. Механізм нейтралізації загроз та підтримки фінансової безпеки України в сфері публічного управління

Джерело: розроблено автором

До інституційної основи створення системи узгодження регіональних інтересів насамперед слід віднести державні інститути, які включають законодавчу, виконавчу та судову гілки влади, що разом формують фундамент для ефективного публічного управління фінансовою безпекою на національному рівні, а також регіональні органи влади, місцеві органи влади, разом із численними організаціями та громадянами, котрі беруть участь у забезпеченні державної фінансової безпеки відповідно до чинного законодавства [38, с. 211]

Нормативно-правова база, що регулює ці процеси, утворює правовий інститут державної безпеки, який слугує основою для реалізації стратегій і моделей публічного управління, спрямованих на захист фінансових інтересів як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Формування системи збалансованості економічних інтересів регіону значною мірою залежить від рівня розвитку інституційних структур, стратегічних цілей, які визначає правляча еліта, а також впливу великих фінансово-промислових груп, що відіграють ключову роль у визначенні економічної політики, при цьому проведені дослідження свідчать, що напрями й темпи економічного зростання регіонів значною мірою зумовлені економічними інтересами суб’єктів бізнесу з потужним фінансовим потенціалом, які впливають на розподіл ресурсів і пріоритети розвитку [69]. У таких умовах фінансова безпека набуває першочергового значення як вирішальний стабілізуючий фактор, що забезпечує стійкість державної фінансової безпеки, стаючи центральним елементом у системі публічного управління, спрямованому на гармонізацію інтересів усіх учасників і протидію загрозам, які можуть дестабілізувати економічний розвиток України.

5.2. Розробка комплексної моделі інтегрованого управління забезпеченням фінансової безпеки в Україні

Забезпечення фінансової безпеки в межах державної господарської

системи має гарантувати ефективне управління раптово виникаючими загрозами шляхом їх своєчасного усунення або мінімізації їхнього негативного впливу на економічні процеси. Враховуючи складність сучасного економічного середовища, необхідно розглядати рівневі факторив їхній взаємодії, а також враховувати особливості функціонування національної економіки, які формуються під впливом природно-кліматичних, екологічних, інвестиційних, фінансових, продовольчих та інших визначальних чинників. Комплексний підхід до управління фінансовою безпекою в сфері публічного адміністрування дозволяє ефективніше адаптувати державну політику до сучасних викликів, що виникають у зв'язку з процесами глобалізації та фінансової трансформації.

Розроблення ефективної моделі інтегрованого управління забезпеченням фінансової безпеки держави вимагає проведення всебічної діагностики умов функціонування системи публічного управління, що передбачає використання сучасних аналітичних інструментів оцінки [65]. Такий підхід ґрунтується на взаємодії різних секторів економіки в умовах цифрових трансформаційних процесів, а також на аналізі взаємозв'язку між стратегічними пріоритетами державної політики та системою забезпечення фінансової безпеки. У результаті цього формується комплексна методика оцінки ефективності заходів, спрямованих на зниження фінансових ризиків та підвищення стабільності економічної системи [36].

На наш погляд, умови функціонування системи публічного управління (Ω) як основи для забезпечення фінансової безпеки можуть бути представлені у вигляді комплексної характеристики, що складається з чотирьох ключових компонентів:

1) Розвинена інфраструктура фінансової трансформації (Y) – наявність сучасних технологічних платформ, цифрових сервісів, аналітичних інструментів та нормативно-правової бази, що сприяє ефективному управлінню фінансовими ризиками;

2) Стратегічні можливості для проведення реформ у сфері публічного управління (J) – здатність державних інституцій до адаптації управлінських

рішень відповідно до актуальних економічних викликів, що включає розвиток інституційного потенціалу, фінансових механізмів підтримки та системи моніторингу ризиків;

3) Рівень підприємницької активності в умовах розвитку публічного адміністрування (*P*) – оцінка готовності бізнесу до використання цифрових технологій, залучення інвестицій та розширення фінансової присутності на національному та міжнародному рівнях;

4) Ефективність реалізації проєктів у сфері розвитку публічного адміністрування (*Nj*) – якість розроблення та впровадження інноваційних програм, спрямованих на підвищення фінансової стійкості держави, а також результативність державних ініціатив у сфері розвитку публічного управління.

Весь перелік показників, які необхідно піддати детальному аналізу для формування комплексного уявлення про стан системи публічного управління та оцінки потенційних загроз фінансовій безпеці, не є статичним, а підлягає періодичній актуалізації відповідно до стратегічних пріоритетів розвитку держави та застосовуваних механізмів реалізації економічної політики. Враховуючи динамічний характер сучасного економічного середовища, оцінка впливу ефективності публічного управління на фінансову безпеку держави має здійснюватися за уніфікованим алгоритмом, що забезпечить об’єктивність аналізу та можливість порівняння результатів у різні часові періоди [52].

На початковому етапі оцінювання необхідно виокремити всі ключові групи факторів, які на певний момент часу мають безпосередній вплив на реалізацію стратегічних державних пріоритетів, після чого слід систематизувати їх у чотири основні компоненти (табл. 5.2).

У межах запропонованого дослідження обґрунтовано 26 найбільш значущих факторів, що визначають рівень впливу процесів трансформації управління забезпеченням фінансової безпеки. Виділення цих факторів здійснюється на основі методів експертного оцінювання, що дозволяє виявити як безпосередні, так і опосередковані ефекти безпеки на макроекономічні показники держави.

Таблиця 5.2

Компоненти комплексної моделі інтегрованого управління фінансовою безпекою в Україні з урахуванням фінансової трансформації

Компонента наявності необхідної інфраструктури для забезпечення фінансової безпеки (Yn)	Компонента, що враховує стратегічні можливості для реалізації публічних змін у сфері фінансової безпеки (Jn)
- Рівень забезпеченості об'єктами інноваційної інфраструктури для підтримки фінансової стабільності (Y1); - Рівень забезпеченості навчальними закладами, які готують кадри для управління фінансовими процесами (Y2); - Рівень доступу населення до базових комунікаційних послуг для фінансової взаємодії (Y3); - Рівень забезпеченості інфраструктурою зв'язку для координації фінансових операцій (Y4); - Наявність технологічної інфраструктури, спрямованої на підтримку економічної стабільності (Y5); - Рівень забезпеченості нормативно-правовою базою для реалізації управлінських змін у сфері фінансової безпеки (Y6); - Наявність публічних сервісів і платформ для надання фінансових послуг населенню (Y7).	- Наявність успішних проєктів, реалізованих організаціями для зміцнення фінансової безпеки (J1); - Ефективність співпраці навчальних закладів з організаціями через програми підготовки фахівців для фінансового сектору (J2); - Наявність механізмів захисту інтелектуальної власності у фінансовій сфері (J3); - Розроблені державні програми стимулювання навчальних закладів для підготовки кадрів у сфері фінансової безпеки (J4); - Наявність державних проєктів із підвищення конкурентоспроможності економічних секторів для фінансової стабільності (J5); - Наявність державних ініціатив із розвитку людського капіталу для забезпечення фінансової безпеки регіонів (J6).
Компонента, що визначає рівень підприємницької активності у сфері фінансової безпеки (Pn)	Компонента, що визначає ефективність проєктної діяльності для забезпечення фінансової безпеки (Njn)
- Наявність центрів кластерного розвитку або інших структур, які координують ініціативи для підтримки фінансової безпеки (P1); - Наявність малих і середніх підприємств, що спеціалізуються на фінансових послугах (P2); - Наявність організацій, які працюють над впровадженням інноваційних рішень для фінансової безпеки (P3); - Можливість отримання консультацій і послуг за програмами розвитку підприємництва у фінансовій сфері (P4); - Можливості отримання грантової підтримки та інших стимулів для реалізації фінансових проєктів (P5); - Можливість створення ефективних каналів взаємодії органів влади з суб'єктами, що сприяють фінансовій безпеці (P6).	- Наявність спеціального органу, який координує або контролює проєкти у сфері фінансової безпеки (Nj1); - Наявність затверджених програм стратегічного розвитку секторів економіки для забезпечення фінансової стабільності (Nj2); - Рівень фінансового забезпечення затверджених програм стратегічного розвитку економічних секторів (Nj3); - Кількість реалізованих проєктів на регіональному рівні для зміцнення фінансової безпеки (Nj4); - Кількість реалізованих проєктів для державних і муніципальних потреб у сфері фінансової стабільності (Nj5); - Кількість реалізованих проєктів для потреб промислового сектору, спрямованих на фінансову безпеку (Nj6); - Кількість реалізованих проєктів у соціальній сфері для підтримки фінансової стабільності (Nj7).

Джерело: розроблено автором

Кожен із запропонованих показників має відповідне умовне позначення, а інтегральна оцінка кожного з компонентів може бути представлена у вигляді адитивної функціональної залежності, що дозволяє кількісно оцінити їхній вплив на загальний рівень фінансової безпеки. Для більш детального аналізу пропонується формування стратегічних карт оцінки стану кожного з досліджуваних структурних елементів, які демонструють рівень ефективності функціонування складових системи публічного управління.

Макети стратегічних карт розроблені на основі даних Міністерства фінансів України за 2023 рік та представлені у табл. 5.3.-5.6.

Загальна кількість залучених експертів становила 24 особи. До складу експертної групи увійшли представники трьох основних категорій. По-перше, це науковці у сфері публічного управління та фінансової політики (8 осіб), які мають відповідний досвід проведення аналітичних досліджень і розроблення стратегічних моделей державного управління. По-друге, це керівники структурних підрозділів Міністерства фінансів, Рахункової палати та НБУ (9 осіб), які мають практичний досвід реалізації інструментів управління фінансовою стабільністю. По-третє, це незалежні експерти з аналітичних центрів та консалтингових агенцій (7 осіб), діяльність яких безпосередньо пов’язана з оцінюванням державної економічної політики та фінансових ризиків [15].

Експерти здійснювали ранжування кожного з факторів за десятибальною шкалою, де нульове значення означало відсутність впливу, а максимальне – критичну вагомість. Узагальнення результатів здійснювалося шляхом визначення середньозважених оцінок із подальшим розрахунком коефіцієнтів значущості (λ_1, λ_2, λ_3, λ_4) для кожного з чотирьох компонентів моделі (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Оцінка рівня забезпеченості інфраструктурними та управлінськими компонентами у системі інтегрованого управління фінансовою безпекою України (за підсумками 2023 р.)

Показники	Оцінка балів										
	незадовільне			середнє значення			нормальне значення			відмінне значення	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
- Рівень забезпеченості об'єктами інноваційної інфраструктури для підтримки фінансової стабільності (Y1);				+							
- Рівень забезпеченості навчальними закладами, які готують кадри для управління фінансовими процесами (Y2);									+		
- Рівень доступу населення до базових комунікаційних послуг для фінансової взаємодії (Y3);						+					
- Рівень забезпеченості інфраструктурою зв'язку для координації фінансових операцій (Y4);					+						
- Наявність технологічної інфраструктури для підтримки економічної стабільності (Y5);					+						
- Рівень забезпеченості нормативно-правовою базою для реалізації управлінських змін у сфері фінансової безпеки (Y6);					+						
- Наявність публічних сервісів і платформ для надання фінансових послуг населенню (Y7).						+					
Загальна оцінка, балів	33										
Максимально можлива кількість балів	70										

Джерело: розроблено автором

На наступному етапі аналізу необхідно сформувати узагальнену оцінку

умов публічного управління в державі, що дозволить встановити закономірності взаємозв'язку між якістю управлінських рішень та рівнем фінансової безпеки. Отримані результати дадуть змогу ідентифікувати найбільш вразливі аспекти функціонування системи державного управління, визначити необхідні напрями удосконалення та розробити комплексні стратегії інтегрованого управління фінансовою безпекою, які враховують сучасні виклики та пріоритети розвитку економіки України [35]. Для кількісного оцінювання рівня інтегрованого управління фінансовою безпекою може бути використаний інтегральний показник (Ω), який розраховується за відповідною формулою:

$$\Omega = f\left(\lambda_1,\ \lambda_2,\ \lambda_3,_{\lambda 4}\right) \tag{5.1}$$

де:

$\lambda_1,\lambda_2,\lambda_3,\lambda_4$ – коефіцієнти значущості кожного з компонентів, які визначаються на основі методу експертних оцінок.

Кожна з компонент моделі є агрегованим індикатором, що включає 7 субіндикаторів, оцінених експертами за десятибальною шкалою, де 0 – мінімальний рівень впливу, 10 – максимально позитивний вплив на фінансову безпеку. Для кожного індикатора обчислюється індивідуальна оцінка впливу (*Ik*) за формулою:

$$I_k = \frac{\sum_{i=1}^{n} x_i}{n} \tag{5.2}$$

де:

– *xi* – оцінка *i*-го експерта;

– *n* – кількість експертів.

Інтегральне значення кожної компоненти (*Y, J, P, Q*) визначається як середньоарифметичне значення балів по всіх субіндикаторах у межах відповідного блоку. Далі застосовується адитивна модель агрегування, у якій кожна компонента зважується згідно зі значущістю, визначеною експертами. Загальна формула виглядає як:

$$\Omega = \lambda_1 Y + \lambda_2 J + \lambda_3 P + \lambda_4 Q \tag{5.3}$$

При цьому значення коефіцієнтів λ_i нормуються так, щоб $\sum_{i=1}^{4} \lambda = 1$. Таким чином, забезпечується баланс впливу кожного параметра на підсумковий рівень фінансової безпеки, а також створюються умови для порівняння динаміки зміни оцінок у часі або між різними періодами. Використання єдиної групи експертів забезпечило високий рівень внутрішньої узгодженості, дозволило мінімізувати суб'єктивні похибки та гарантувати аналітичну стабільність розрахованих інтегральних показників у моделі оцінювання фінансової безпеки України.

Для отримання значень вагових коефіцієнтів кожного з компонентів було проведене анкетування представників різних груп зацікавлених сторін, включаючи науковців, представників бізнес-середовища та органів державної влади. Дослідження здійснювалося шляхом використання соціальних мереж та цифрових платформ для збору даних, а загальна кількість респондентів склала 100 осіб з числа фахівців Національного банку України, Національного агентства з питань запобігання корупції, Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України [37]. Результати аналізу дозволили визначити вагові коефіцієнти кожного з компонентів, які використовуються у розрахунку комплексної оцінки ефективності системи публічного управління фінансовою безпекою. Узагальнені значення отриманих показників представлені в табл. 5.4, що дає можливість оцінити ступінь впливу кожного з факторів на загальний рівень фінансової безпеки та визначити пріоритетні напрями вдосконалення управлінських заходів у сфері публічних фінансів.

Таблиця 5.4

Оцінка рівня державної підтримки та кадрового забезпечення у системі інтегрованого управління фінансовою безпекою України

Показники	Оцінка балів										
	незадовільне			середнє значення			нормальне значення			відмінне значення	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
- Ефективність співпраці навчальних закладів із організаціями через програми підготовки фахівців для фінансового сектору (J2);					+						
- Наявність механізмів захисту інтелектуальної власності у фінансовій сфері (J3);					+						
- Розроблені державні програми стимулювання навчальних закладів для підготовки кадрів у сфері фінансової безпеки (J4);						+					
- Наявність державних проєктів із підвищення конкурентоспроможності економічних секторів для фінансової стабільності (J5);			+								
- Наявність державних ініціатив із розвитку людського капіталу для забезпечення фінансової безпеки регіонів (J6).				+							
- Ефективність співпраці навчальних закладів із організаціями через програми підготовки фахівців для фінансового сектору (J2).			+								
Загальна оцінка, балів	20										
Максимально можлива кількість балів	60										

Джерело: розроблено автором

Запропонований підхід сприяє розробленню більш ефективної комплексної моделі інтегрованого управління фінансовою безпекою в Україні, що враховує не лише макроекономічні аспекти, але й регіональні особливості, рівень фінансової трансформації економіки та ступінь взаємодії держави, бізнесу та суспільства у процесі зміцнення фінансової стійкості країни.

В табл 5.5 відображено стан одного з ключових елементів комплексної моделі – компоненти підприємницької активності та інституційної підтримки (P_n). Згідно з методологією інтегрованого оцінювання, саме цей блок чинників фіксує наявність інституційного середовища та економічної активності, що сприяє зміцненню фінансової безпеки держави [9].

Таблиця 5.5

Оцінка рівня розвитку підприємницької активності та інституційної підтримки у системі інтегрованого управління фінансовою безпекою України

Показники	Оцінка балів										
	незадовільне			середнє значення			нормальне значення			відмінне значення	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
- Наявність інститутів виконавчої влади, які координують ініціативи для підтримки фінансової безпеки (Р1);				+							
- Наявність малих і середніх підприємств, що спеціалізуються на фінансових послугах та економічній стабільності (Р2);				+							
- Наявність організацій, які працюють над впровадженням інноваційних рішень для забезпечення фінансової безпеки (Р3);								+			
- Можливість отримання консультацій і послуг за програмами розвитку підприємництва у фінансовій сфері (Р4);								+			
- Можливості отримання грантової підтримки та інших стимулів для реалізації проєктів, спрямованих на фінансову безпеку (Р5);									+		
- Можливість створення ефективних каналів взаємодії органів влади з суб’єктами, що сприяють зміцненню фінансової безпеки (Р6).					+						
Загальна оцінка, балів	32										
Максимально можлива кількість балів	60										

Джерело: розроблено автором

Представлені в таблиці показники охоплюють як організаційно-

управлінські аспекти, зокрема наявність органів виконавчої влади (P1) та рівень взаємодії з державними структурами (P6), так і суб'єктні характеристики, пов'язані з активністю малих і середніх підприємств (P2), діяльністю інноваційних організацій (P3), доступом до програм підтримки (P4) і грантового фінансування (P5). Оцінювання здійснювалося за десятибальною шкалою експертами податкової служби та інших залучених фахівців. Загальна сума балів (32 із максимально можливих 60) свідчить про середній рівень розвитку підприємницької активності, з домінуванням позитивних оцінок у сегментах інноваційного підприємництва та програм підтримки.

В табл. 5.6 оцінюються компоненти ефективності проєктної діяльності (Njn), що є завершальним елементом у системі інтегрованого управління фінансовою безпекою України. Саме цей блок показників дозволяє оцінити, наскільки ефективно функціонують державні механізми реалізації стратегічних програм, проєктів і ініціатив у ключових секторах національної економіки з точки зору їх внеску в забезпечення фінансової стійкості держави.

Оцінювання включає сім індикаторів: від наявності спеціального координуючого органу (Nj1) до кількості реалізованих проєктів у промисловому, соціальному, регіональному та муніципальному секторах (Nj2–Nj7). Дані були отримані шляхом експертного анкетування за шкалою від 0 до 10, що забезпечує формалізовану і кількісно вимірювану оцінку поточної ситуації. Отримане інтегральне значення: 42 бали із 60 можливих і свідчить про достатньо розвинену систему державного проєктного управління, яка, однак, не є цілком збалансованою. Найвищі оцінки отримали показники, пов'язані з реалізацією соціальних та промислових проєктів, тоді як рівень фінансування програм стратегічного розвитку та ефективність координації проєктів залишаються на середньому рівні. Таким чином, завершальним етапом комплексного оцінювання ефективності інтегрованого управління фінансовою безпекою держави є розрахунок та інтерпретація інтегрального показника умов функціонування системи публічного управління (Ω) відповідно до формули (5.1).

Таблиця 5.6

Оцінка рівня реалізації державних та регіональних програм у системі інтегрованого управління фінансовою безпекою України

Показники	Оцінка балів										
	незадовільне			середнє значення			нормальне значення			відмінне значення	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
- Наявність спеціального органу, який координує або контролює проєкти у сфері забезпечення фінансової безпеки (Nj1);						+					
- Наявність затверджених програм стратегічного розвитку секторів економіки для забезпечення фінансової стабільності (Nj2);				+							
- Рівень фінансового забезпечення затверджених програм стратегічного розвитку, спрямованих на фінансову безпеку (Nj3);					+						
- Кількість реалізованих проєктів на регіональному рівні для зміцнення фінансової безпеки (Nj4);					+						
- Кількість реалізованих проєктів для державних і муніципальних потреб у сфері фінансової стабільності (Nj5);					+						
- Кількість реалізованих проєктів для потреб промислового сектору, спрямованих на підтримку фінансової безпеки (Nj6);					+						
- Кількість реалізованих проєктів у соціальній сфері для забезпечення фінансової стабільності (Nj7).							+				
Загальна оцінка, балів	42										
Максимально можлива кількість балів	60										

Джерело: розроблено автором

Для проведення розрахунків використані дані, наведені у табл. 5.7-5.8, зокрема показники, зазначені у підсумковому рядку «Загальна оцінка балів». Ці показники відображають рівень ефективності управлінських механізмів та дозволяють визначити ключові тенденції у розвитку фінансової безпеки

держави (табл. 5.7) [66].

Таблиця 5.7

Питома вага ключових факторів у комплексній моделі інтегрованого управління фінансовою безпекою України

Підсумковий фактор	Питома вага підсумкового фактора (ג)
Наявність необхідної фінансово-економічної інфраструктури для забезпечення фінансової безпеки (Y)	0,26
Стратегічні можливості для реалізації публічних реформ у сфері фінансової безпеки (J)	0,24
Рівень підприємницької активності у сфері національної економіки (P)	0,21
Ефективність реалізації державних програм та проєктів із забезпечення фінансової стабільності (Nj)	0,29
Разом:	1

Джерело: розроблено автором

Дослідження здійснювалося шляхом використання соціальних мереж та цифрових платформ для збору даних, а загальна кількість респондентів склала 100 осіб з числа фахівців Національного банку України, Національного агентства з питань запобігання корупції, Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України. Визначення інтегрального показника є важливим аналітичним інструментом, який сприяє розробленню адаптивних механізмів управління, спрямованих на підвищення ефективності публічного управління. Сформуємо табл. 5.8 градацій інтегрального показника (**Ω**), яка однозначно інтерпретує отримані результати комплексної оцінки ефективності публічного управління фінансовою безпекою України.

Для цього кожному інтервалу значень показника (у частках від максимально можливого значення **Ω**) відповідає визначений діапазон у балах. Наприклад, якщо максимальне значення становить 72,16 бали, а фактичне значення у 31,625 бали (як у вихідних даних табл. 5.7), то це відповідає рівню середньої ефективності, оскільки 31,625 / 72,16 ≈ 0,44 (тобто в межах інтервалу

0,30–0,59). Введення такої градації усуває неоднозначність у трактуванні окремих часткових оцінок. Наприклад, без цієї шкали значення 9 із 19,25 або 22 із 66 могло б бути сприйняте як «низьке», «середнє» або навіть «прийнятне», що унеможливлює об’єктивну порівняльну оцінку.

Таблиця 5.8

Градація інтегрального показника ефективності публічного управління фінансовою безпекою України

Інтервал значень Ω (у частках від максимуму)	Інтервал у балах (якщо max = 72,16)	Рівень ефективності	Характеристика
0,00 – 0,29	0,00 – 20,93	Низький рівень	Системні порушення, фрагментарне управління, високі ризики для фінансової безпеки
0,30 – 0,59	20,94 – 42,57	Середній рівень	Часткова реалізація функцій, потреба у реформуванні та посиленні інституцій
0,60 – 0,84	42,58 – 60,61	Достатній рівень	Загалом ефективна система, наявні недоліки, але без критичних ризиків
0,85 – 1,00	60,62 – 72,16	Високий рівень	Стабільне управління, збалансована система, висока адаптивність до викликів

Джерело: розроблено автором

З метою узагальнення результатів здійснено розрахунок інтегрального показника ефективності публічного управління фінансовою безпекою України. Це дає можливість не лише кількісно оцінити стан ключових компонентів системи, а й виявити дисбаланси між окремими сферами, що впливають на загальний рівень фінансової стабільності держави. У процесі оцінювання враховано питому вагу кожного структурного елемента моделі, що забезпечує об’єктивність та аналітичну точність. Узагальнені дані представлені в таблиці 5.9, яка відображає результати інтегральної оцінки за фактичними та граничними значеннями.

Таблиця 5.9

Оцінка складових комплексної моделі інтегрованого управління забезпечення фінансової безпеки в Україні

Компонента	Фактичне значення, балів	Максимальне можливе значення, балів	Питома вага підсумкового фактора (ג)	Комплексна оцінка за фактичним значенням, балів	Комплексна оцінка за максимально можливим значенням, балів
Наявність фінансово-економічної інфраструктури для забезпечення фінансової безпеки (Yn)	37	77	0,275	9,075	19,25
Стратегічні можливості реалізації державної політики фінансової безпеки (Jn)	22	66	0,264	5,28	15,84
Рівень підприємницької активності у фінансовому середовищі (Pn)	36	66	0,22	7,04	13,2
Ефективність реалізації державних програм і заходів із забезпечення фінансової стабільності (Njn)	33	77	0,341	10,23	23,87
Інтегральний показник фінансової безпеки (Ω)	x	x	1,1	31,625	72,16

Джерело: розроблено автором

Для наочного відображення результатів, отриманих у процесі розрахунків ключових показників, пропонується використати діаграму, яка представлена на рис. 5.6., що дозволяє візуально оцінити стан фінансової безпеки та ефективність інтегрованого управління в Україні через графічне зображення взаємозв’язаних параметрів.

Результати проведених розрахунків свідчать про те, що фактичне значення інтегрального показника, який характеризує рівень ефективності публічного управління, суттєво поступається його еталонному значенню. Аналіз загальнодержавних даних за 2023 рік показав, що середнє значення інтегрального показника для України становило 28,75 бали, що майже у 2,3 рази нижче за максимально можливий рівень. Підсумковий результат вказує на наявність системних проблем у сфері публічного управління, які безпосередньо

впливають на стан фінансової безпеки держави та вимагають розроблення стратегічно обґрунтованих управлінських рішень.

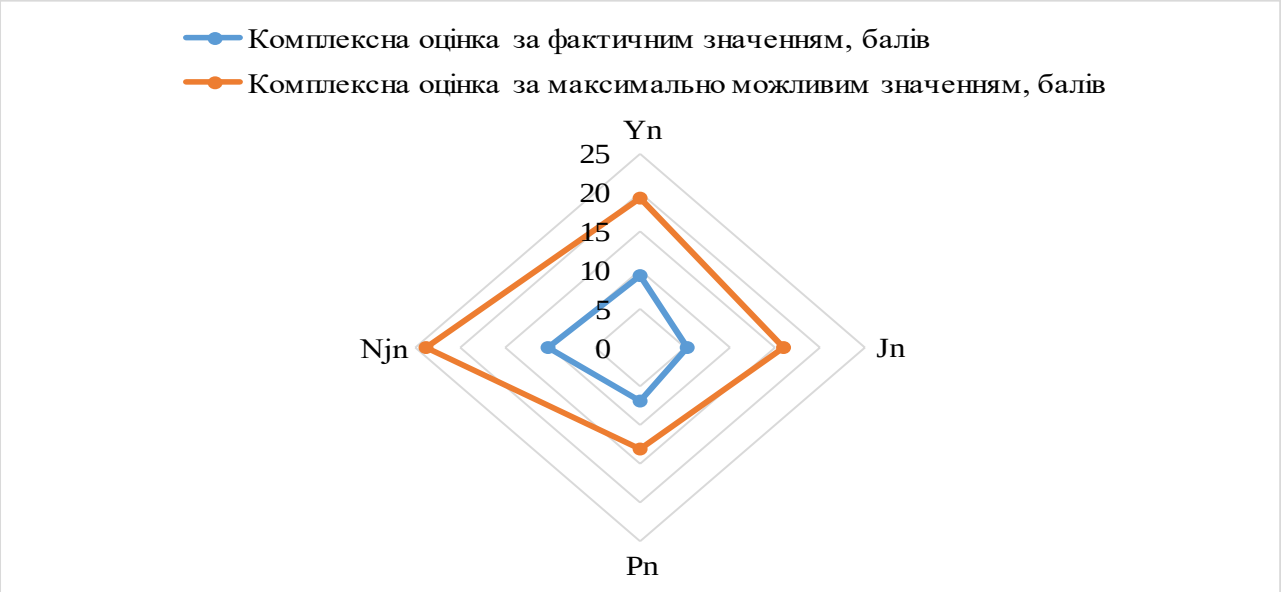

Рис. 5.6. Результати комплексної оцінки компонентів умов публічного управління у системі забезпечення фінансової безпеки України (за підсумками 2023 р.)

Джерело: розроблено автором

Порівняльний аналіз розрахункових значень за окремими компонентами публічного управління, представленими графічно на рис. 5.6. свідчить про те, що найнижчі показники було зафіксовано за складовою, яка оцінює ефективність реалізації проєктів у сфері розвитку публічного адміністрування. Зокрема, її значення виявилося у 2,3 рази нижчим за еталонний рівень, що вказує на критичну недостатність фінансування та відсутність комплексного підходу до реалізації стратегій фінансової трансформації, що безпосередньо вказує на необхідність перегляду існуючих організаційних механізмів впровадження цифрових проєктів у державному секторі, зокрема, забезпечення їхньої реальної інтеграції у систему соціально-економічного розвитку країни.

Фактичні значення факторів, представлених у Стратегічній карті, свідчать про низький рівень реалізованих проєктів розвитку публічного адміністрування

та відсутність стратегічних документів, спрямованих на використання наскрізних публічних технологій у різних секторах економіки, що фокусує увагу на недостатній розробленості державної політики у сфері фінансової трансформації та відсутність належного обґрунтування її впливу на фінансову безпеку держави.

Ще одним проблемним аспектом є стратегічні можливості для проведення публічних реформ, які були оцінені на рівні 5,1 бали за максимально можливого значення 14,6 бали. Готовий результат вказує на наявність суттєвих обмежень у державній політиці управління цифровими змінами, що, у свою чергу, посилює цифрову нерівність між різними регіонами, гальмує їхнє сталий розвиток і не сприяє створенню конкурентних переваг для територіальних громад. Наслідком такого стану є низька інноваційно-інвестиційна активність регіонів, що безпосередньо впливає на фінансову стабільність країни.

Окрім цього, розрахунки продемонстрували незадовільний рівень розвитку інфраструктури, необхідної для підтримки процесів фінансової трансформації. Зокрема, за підсумками аналізу цей показник становив лише 8,62 бали, що майже вдвічі нижче за максимальний можливий рівень. Така тенденція негативно впливає на впровадження цифрових технологій у сфері публічного управління та створює значні ризики для фінансової безпеки держави. Зокрема, зростає ймовірність втрати критично важливих даних через недостатню розвиненість широкосмугового інтернету та перебої у функціонуванні мобільного зв’язку, що є ключовою умовою ефективної цифровізації економіки [53].

Окрему увагу слід приділити рівню підприємницької активності у цифровому середовищі, який оцінюється у 6,9 бали при максимально можливому значенні 12 балів. Комплексна діагностика умов функціонування системи публічного управління державою у контексті розроблення механізму управління загрозами публічного управління суспільства як підсистеми державної фінансової безпеки потребує детального аналізу показників, що

мають критичні значення у стратегічних картах (табл. 5.4-5.6). Для вирішення цього завдання доцільно застосувати метод ранжування, який дозволить визначити пріоритетні напрями нейтралізації загроз, що можуть мати катастрофічні наслідки для економічної системи країни [57].

На основі запропонованого авторського методичного підходу до оцінки факторів публічного управління державою у контексті підвищення рівня фінансової безпеки можна стверджувати, що сталий розвиток потребує глибокого аналізу всієї сукупності чинників, що впливають на цифрові трансформації, що допомагає не тільки виявити та систематизувати існуючі загрози, а й розробити ефективні механізми їхнього усунення, що є універсальним, логічно структурованим та доступним для використання всіма зацікавленими сторонами [14].

При реалізації комплексної моделі інтегрованого управління забезпеченням фінансової безпеки необхідно враховувати взаємозв'язок економічних інтересів держави, регіонів та місцевих утворень. Формування регіональних і місцевих програм має відбуватися із обов'язковим урахуванням загальнодержавних стратегічних пріоритетів у сфері фінансової безпеки. Особливу увагу при цьому слід приділяти забезпеченню сталого економічного зростання регіонів, підвищенню рівня життя населення та створенню передумов для зменшення фінансових ризиків у довгостроковій перспективі [23].

До інституційної основи створення системи узгодження регіональних інтересів насамперед слід віднести державні інститути, які включають законодавчу, виконавчу та судову гілки влади, що разом формують фундамент для ефективного публічного управління фінансовою безпекою на національному рівні, а також регіональні органи влади, представництва й територіальні підрозділи міністерств і відомств центрального рівня, разом із численними організаціями та громадянами, котрі беруть участь у забезпеченні державної фінансової безпеки відповідно до чинного законодавства, створюючи таким чином комплексну мережу суб'єктів, відповідальних за

стабільність рівня національної фінансової безпеки. Нормативно-правова база, що регулює ці процеси, утворює правовий інститут державної безпеки, який слугує основою для реалізації стратегій і моделей публічного управління, спрямованих на захист фінансових інтересів як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Формування системи збалансованості економічних інтересів регіону значною мірою залежить від рівня розвитку інституційних структур, стратегічних цілей, які визначає правляча еліта, а також впливу великих фінансово-промислових груп, що відіграють ключову роль у визначенні економічної політики, при цьому проведені дослідження свідчать, що напрями й темпи економічного зростання регіонів значною мірою зумовлені економічними інтересами суб'єктів бізнесу з потужним фінансовим потенціалом, які впливають на розподіл ресурсів і пріоритети розвитку [18]. У таких умовах фінансова безпека набуває першочергового значення як вирішальний стабілізуючий фактор, що забезпечує стійкість державної фінансової безпеки, стаючи центральним елементом у системі публічного управління, спрямованому на гармонізацію інтересів усіх учасників і протидію загрозам, які можуть дестабілізувати економічний розвиток України.

5.3. Заходи та методи забезпечення фінансової безпеки в Україні в різних умовах розвитку

Обґрунтування прикладних заходів та ефективних методів забезпечення фінансової безпеки держави будується на основі врахування складових економічного розвитку на різних рівнях національної економіки країни, дозволяє що сформує комплексну характеристику стану фінансової безпеки в умовах сучасних викликів.

1. Метод профільного забезпечення фінансової безпеки. Одним із додаткових інструментів дослідження макроекономічних викликів, які

впливають на фінансову безпеку держави, може стати метод профільного аналізу, адаптований до сучасних умов. Модернізація передбачає врахування факторів, що визначають рівень фінансової стабільності, оцінку впливу зовнішніх і внутрішніх ризиків, а також аналіз їхнього впливу на сталість економічного розвитку регіонів та країни загалом. Запропонований метод передбачає використання комплексної балової експертної оцінки кожного фактора, що дозволяє сформувати більш точну картину стану фінансової безпеки на мікро- та мезорівнях (табл. 5.10).

Таблиця 5.10

Градація оцінки зовнішніх факторів у комплексній моделі інтегрованого управління фінансовою безпекою в Україні

Значущість для забезпечення фінансової безпеки держави, балів	Значущість для сталого розвитку території, балів	Напрям впливу
5 балів – вирішальний вплив; 4 бали – сильний вплив; 3 бали – помірний вплив; 2 бали – слабкий вплив; 1 бал – відсутність впливу.	5 балів – вирішальний вплив; 4 бали – сильний вплив; 3 бали – помірний вплив; 2 бали – слабкий вплив; 1 бал – відсутність впливу.	+1 – позитивний вплив; -1 – негативний вплив.

Джерело: розроблено автором

Внаслідок проведених розрахунків отримується комплексна оцінка впливу сучасних зовнішніх викликів на рівень фінансової стабільності та незалежності держави, що дає змогу не лише виявити й систематизувати наявні загрози, які впливають на фінансову безпеку як на мікро-рівні. Наприклад, у діяльності окремих суб’єктів господарювання, так і на мезо-рівні, зокрема в регіональних економічних системах, а й ранжувати їх за ступенем значущості, розділивши на катастрофічні, високі, середні, другорядні та такі, що не потребують особливої уваги, як це представлено в табл. 5.11 [33].

Оцінювання рівня загроз, що виникають у макроекономічному середовищі та впливають на фінансову безпеку держави, на нашу думку, доцільно проводити за допомогою методики експрес-аналізу [11]. Такого плану методичний підхід базується на розрахунку інтегрального показника, який

визначається як добуток балів, що відображають значущість конкретної загрози для забезпечення фінансової стабільності, рівень її впливу на стійкість економічного розвитку територій, а також спрямованість впливу на фінансову систему регіону та держави в цілому.

Таблиця 5.11

Градація зовнішніх викликів у комплексній моделі інтегрованого управління фінансовою безпекою в Україні

Діапазони підсумкової оцінки	Характеристика викликів
[16;25]	Не потребують уваги
[9;16]	Другорядні
[-4;9]	Середні проблеми
[-12;-4]	Високі
[-25;-12]	Катастрофічні

Джерело: розроблено автором

Застосовано адаптовану методику експертного опитування з використанням експрес-аналізу, що поєднує якісний та кількісний підхід до оцінювання зовнішніх загроз у макроекономічному середовищі. Такий підхід базується на побудові інтегрального показника загроз, що дозволяє врахувати не лише суб’єктивну експертну думку, але й системно зіставити вплив різних факторів на стан фінансової стабільності [67]. Процедура експертного оцінювання реалізується у кілька етапів. Першим етапом є відбір експертів за критеріями фахової кваліфікації, професійного досвіду у сфері державного управління, фінансової політики, аграрної економіки та регіонального розвитку. До опитування залучаються представники органів державної влади, наукових установ, аналітичних центрів, а також практики у сфері макроекономічного прогнозування та оцінки ризиків. Для підвищення валідності результатів формується різнорідна за складом група з 24 експертів (аналогічна група яка використовувалася у пп. 5.1).

На другому етапі здійснюється структурування факторів загроз за чотирма основними групами: економічні, політичні, соціальні та технологічні. Кожен експерт оцінює фактор за трьома параметрами:

X – значущість загрози для фінансової безпеки (за 5-бальною шкалою),

Y – рівень впливу на сталий розвиток території (за 5-бальною шкалою),

Z – напрям впливу (позитивний або негативний: +1 або -1).

Третій етап – розрахунок інтегральної оцінки загрози (S) для кожного фактору за формулою:

$$S = X \times Y \times Z \tag{5.4}$$

Показник фіксує не лише силу, а й напрям впливу кожного чинника на фінансову безпеку держави. Наприклад, зростання ставок за кредитами (X=4, Y=3, Z= -1) дає S= -12, що відображає негативний, але середньої інтенсивності вплив. Натомість, низький рівень доходів населення (X=5, Y=5, Z= -1) генерує S= -25, як катастрофічний вплив.

На четвертому етапі здійснюється класифікація загроз за шкалою, запропонованою у таблиці 5.12:

[16;25] – незначні або позитивні впливи (не потребують уваги),

[9;16] – другорядні загрози,

[–4;9] – помірні виклики,

[–12;–4] – високі ризики,

[–25;–12] – катастрофічні загрози.

Практична реалізація запропонованого методу може бути проілюстрована на основі оцінювання макроекономічних загроз, що впливають на фінансову безпеку продовольчого сектору країни. Такий аналіз дозволяє не лише визначити ступінь ризику для фінансової стабільності, а й розробити відповідні управлінські заходи для мінімізації потенційних негативних наслідків та зміцнення стійкості економіки на мезо- та мікрорівнях (табл. 5.12) [58].

Отже, саме цим катастрофічним загрозам необхідно приділити першочергову увагу в комплексі заходів, спрямованих на підвищення ефективності державної політики, яка має на меті зміцнення фінансової безпеки на різних рівнях як ключового елемента загальної економічної безпеки України

[14, с. 149].

Таблиця 5.12

Оцінка зовнішніх факторів у комплексній моделі інтегрованого управління фінансовою безпекою в Україні (побудовано автором на основі власних досліджень)

Фактори середовища	Значущість для забезпечення фінансової безпеки (X)	Вплив на сталий розвиток території (Y)	Напрям впливу (Z)	Оцінка значущості зовнішніх викликів (S = XYZ)
Економічні:				
- Зростання ставок за кредитами для суб'єктів господарювання	4	3	-1	-12
- Заходи грантової підтримки	3	3	+1	+9
- Зростання рівня безробіття в регіонах	4	5	-1	-20
Політичні:				
- Недосконалість законодавства	5	4	-1	-20
- Недосконалість політики у сфері ринкових відносин	4	5	-1	-20
- Зростання обсягів імпорту товарів	4	4	+1	+16
Соціальні:				
- Низький рівень доходів у регіонах	5	5	-1	-25
- Дефіцит кадрів робочих професій	4	4	-1	-16
- Низький рівень забезпеченості житлом	3	3	-1	-9
Технологічні:				
- Впровадження інноваційних управлінських технологій	3	4	+1	+12
- Застосування сучасних методів аналізу	3	4	+1	+12
- Використання досягнень у сфері фінансових інновацій	3	4	+1	+12

Джерело: розроблено автором

2. Управлінські заходи по забезпеченню інвестиційної безпеки. Фінансові дисбаланси виявляються у світовій економіці надзвичайно різноманітно як у просторовому вимірі, так і в різних сферах міжнародних економічних відносин, при цьому сучасні дослідження підтверджують, що на нинішньому етапі

спостерігається посилення розбалансування економічних систем, де фінансова та інвестиційна складові відіграють визначальну роль у виникненні розривів у їхньому функціонуванні, що особливо актуально для України в умовах як стабільного розвитку, так і економічної нестабільності. Взаємозв'язок і взаємозумовленість між інвестиційною безпекою (ІБ) держави та її складовими чітко простежуються, як показано на рис. 5.7., при цьому обґрунтовано, що державно-приватне партнерство в інвестиційній сфері є важливою складовою ІБ, що позитивно впливає на рівень фінансової безпеки, хоча водночас супроводжується інвестиційними ризиками й загрозами, які в разі реалізації можуть погіршити інвестиційний клімат і знизити рівень ІБ, особливо в умовах економічних криз чи невизначеності [17, 43].

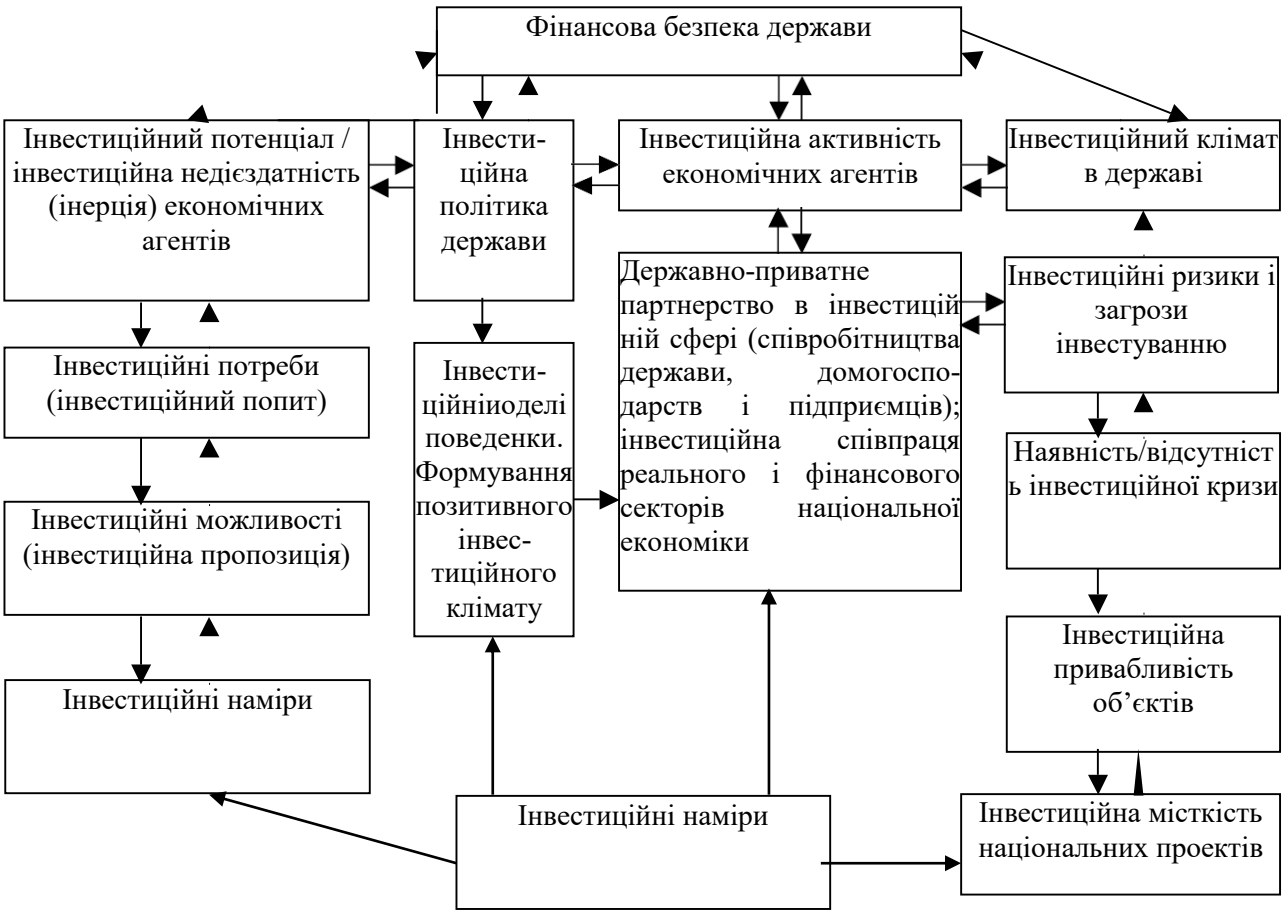

Рис. 5.7. Взаємозв'язок і взаємозумовленість складових інвестиційної безпеки і фінансової держави (побудовано автором на основі власних досліджень)

Джерело: розроблено автором

Інвестиційна та фінансова безпека держави формують взаємозалежну систему, у якій стабільність фінансових ресурсів визначає можливості інвестиційного розвитку. Інвестиційна активність підтримує економічне зростання, бюджетні надходження та фінансову стійкість. На думку авторів, головним критерієм достатності ІБ є конкурентоспроможність економіки, а ефективним індикатором слугує характеристика, яка встановлює причинно-наслідковий зв'язок між обсягом інвестицій і фінансовою безпекою, відображає довгострокові тенденції економічного розвитку України [59], є репрезентативною, чутливою, надійною та динамічною, дозволяючи відстежувати зміни в інвестиційній складовій фінансової безпеки в різних умовах – від стабільності до рецесії [10, с. 5].

При цьому узагальнюючі критерії ІБ включають економічну активність і динаміку виробництва, інтенсивність інвестиційних процесів, рівень і якість життя населення, стан екології та міжнародну конкурентоспроможність економіки, як представлено в табл. 5.13, що підкреслює комплексний підхід до забезпечення фінансової безпеки України в різних економічних сценаріях [24].

Таблиця 5.13

Критерії, індикатори та чинники ризику в управлінні забезпеченням фінансової безпеки в Україні (побудовано автором на основі власних досліджень)

Критерії	Індикатори	Чинники ризику
Динаміка та стабільність економічного зростання	1) Частка валових інвестицій у ВВП	Макроекономічні
	2) Співвідношення темпів зростання інвестицій і ВВП	Макроекономічні
	3) Рівень оновлення основних фондів для підтримки фінансової стабільності	Макроекономічні
	4) Співвідношення припливу та відтоку прямих іноземних інвестицій до ВВП	Макроекономічні
Стратегічні пріоритети фінансової стабільності та збалансованості економічних зв'язків	1) Пріоритети інвестування у фінансово-інноваційні сектори	Мезоекономічні (галузеві та регіональні)
	2) Регіональні пріоритети розміщення суб'єктів господарювання та інвестування	Мезоекономічні
	3) Міжрегіональні та міжгалузеві пріоритети розвитку фінансових зв'язків	Мезоекономічні
	4) Індекс транснаціонального фінансового впливу	Мезоекономічні

Критерії	Індикатори	Чинники ризику
Пріоритети підвищення доходів і ефективності управління фінансами	1) Рентабельність інвестиційних проєктів із урахуванням фінансових ризиків	Мікроекономічні (підприємства, компанії)
	2) Внесок у зростання ВВП і фінансову ефективність бюджету	Мікроекономічні
	3) Зміцнення конкурентоспроможності через фінансові інновації	Корпоративні та мікроекономічні
	4) Індекс міжнародної фінансової інтеграції	Корпоративні та мікроекономічні

Джерело: розроблено автором

У контексті забезпечення фінансової безпеки важливе місце займає управління державним боргом та підтримка його інвестиційної привабливості. Рівень довіри інвесторів до держави залежить від її кредитного рейтингу та фінансової стійкості, що впливає на здатність залучати позикові кошти для економічного розвитку [4]. Констатуємо, що інтеграція системи фінансової безпеки із заходами щодо управління борговими ризиками є необхідною умовою стабільності національної економіки [18].

3. Метод інформаційного забезпечення фінансової безпеки держави. У контексті забезпечення фінансової безпеки держави провідним компонентом в сфері публічного управління стає регулювання інформаційних потоків та застосування нормативних документів на державному рівні управління. Такий підхід сприяє підвищенню рівня стійкості бізнесу до зовнішніх та внутрішніх ризиків, що у свою чергу зміцнює фінансову безпеку держави (табл. 5.14).

При розробці механізмів забезпечення фінансової безпеки бізнесу необхідно враховувати недоліки системи збалансованих показників, зокрема такі, як відсутність чіткої відповідальності за кінцевий результат і переважна орієнтація на управління активами та ресурсами, а не на їх ефективне функціонування в різних економічних умовах – від стабільного зростання до періодів нестабільності, однак за умови грамотного створення стратегічної карти інформаційного забезпечення фінансової безпеки бізнесу використання цієї системи як інструменту управління дозволяє суттєво знизити інтелектуальні та матеріальні витрати, сприяючи адаптації до змінних умов розвитку [5, с. 145; 20].

Таблиця 5.14

Стратегічні цілі та завдання управління забезпеченням фінансової безпеки в Україні

Стратегічна мета	Показник	Напрям діяльності для досягнення стратегічних цілей	Завдання для підвищення фінансової безпеки
Державні фінанси			
Зростання фінансової стійкості бізнесу	Чистий прибуток	Аналіз фінансових ринків і оптимізація доходів	Проведення аналізу фінансових ризиків і SWOT-аналізу
Зниження операційних витрат	Рівень операційних витрат	Оптимізація управлінських і фінансових процесів	Розробка схем управління витратами для їх мінімізації
Збільшення доходів від операційної діяльності	Дохід від основної діяльності	Формування політики підвищення фінансової ефективності	Впровадження заходів для зростання доходів і зниження фінансових ризиків
Партнери. Стейхолдери			
Зміцнення довіри партнерів і клієнтів	Кількість постійних і нових контрактів	Розвиток партнерської бази	Ведення бази даних партнерів, розробка програм лояльності
Забезпечення конкурентних умов співпраці	Індекс витрат на послуги	Формування політики співпраці з партнерами	Аналіз ринкових умов і встановлення оптимальних умов співпраці
Прискорення фінансових операцій	Час на обробку фінансових транзакцій	Організація ефективних фінансових процесів	Впровадження прогресивних методів управління фінансовими потоками
Внутрішні фінансові процеси			
Забезпечення оптимального фінансового портфеля	Різноманітність фінансових інструментів	Розробка політики управління фінансовими активами	Аналіз попиту на фінансові інструменти і їхньої ефективності
Оптимізація структури фінансових мереж	Кількість фінансових партнерів у регіонах	Забезпечення фінансової конкурентоспроможності	Оцінка ефективності фінансових мереж і їхнього охоплення
Підвищення репутації у фінансовій сфері	Кількість інформаційних кампаній	Розробка програми підвищення фінансової довіри	Аналіз впливу інформаційних заходів на фінансову стабільність
Зміцнення відносин із фінансовими партнерами	Виконання зобов’язань партнерами	Вибір надійних фінансових партнерів і співпраця з ними	Створення бази даних фінансових партнерів
Зниження управлінських витрат	Частка управлінських витрат у загальних	Оптимізація управлінських процесів	Визначення резервів для зниження управлінських витрат

Стратегічна мета	Показник	Напрям діяльності для досягнення стратегічних цілей	Завдання для підвищення фінансової безпеки
Навчання і розвиток			
Підвищення автоматизації фінансових процесів	Частка автоматизованих операцій	Впровадження сучасних систем управління фінансами	Аналіз ринку систем управління та планування їх впровадження
Забезпечення ефективної організаційної структури	Співвідношення між категоріями працівників	Оптимізація структури управління	Впровадження систем управління якістю у фінансових процесах
Підвищення компетентності персоналу	Кількість працівників із підвищеною кваліфікацією	Навчання та розвиток кадрового потенціалу	Організація програм підвищення кваліфікації у сфері фінансової безпеки
Зниження плинності кадрів	Рівень задоволеності працівників	Формування стабільного кадрового резерву	Проведення заходів для підвищення мотивації та корпоративної культури

Джерело: розроблено автором

Реалізація заходів, спрямованих на підвищення інформаційного забезпечення фінансової безпеки бізнесу в Україні, може відбуватися на основі стратегічної карти, яка має бути підкріплена необхідними організаційними та фінансовими ресурсами, при цьому ключовим є визначення особливостей впровадження такої системи показників і напрямів діяльності, що сприятимуть реалізації стратегії в різних умовах – від сприятливого економічного середовища до кризових ситуацій, а також забезпечення суб’єктів бізнесу достатніми коштами та людськими ресурсами для вирішення операційних завдань, що є основою фінансової стабільності на рівні окремих підприємств (рис. 5.8.) [42].

Економічна результативність моделі управління інформацією в системі забезпечення фінансової безпеки українського бізнесу в різних умовах розвитку залежить від ефективності оцінки альтернативних шляхів руху інформації, що може базуватися на застосуванні сучасних економічних моделей і технічних підходів, адаптованих до специфіки України, де фінансова безпека може зазнавати впливу як внутрішніх, так і зовнішніх факторів [2].

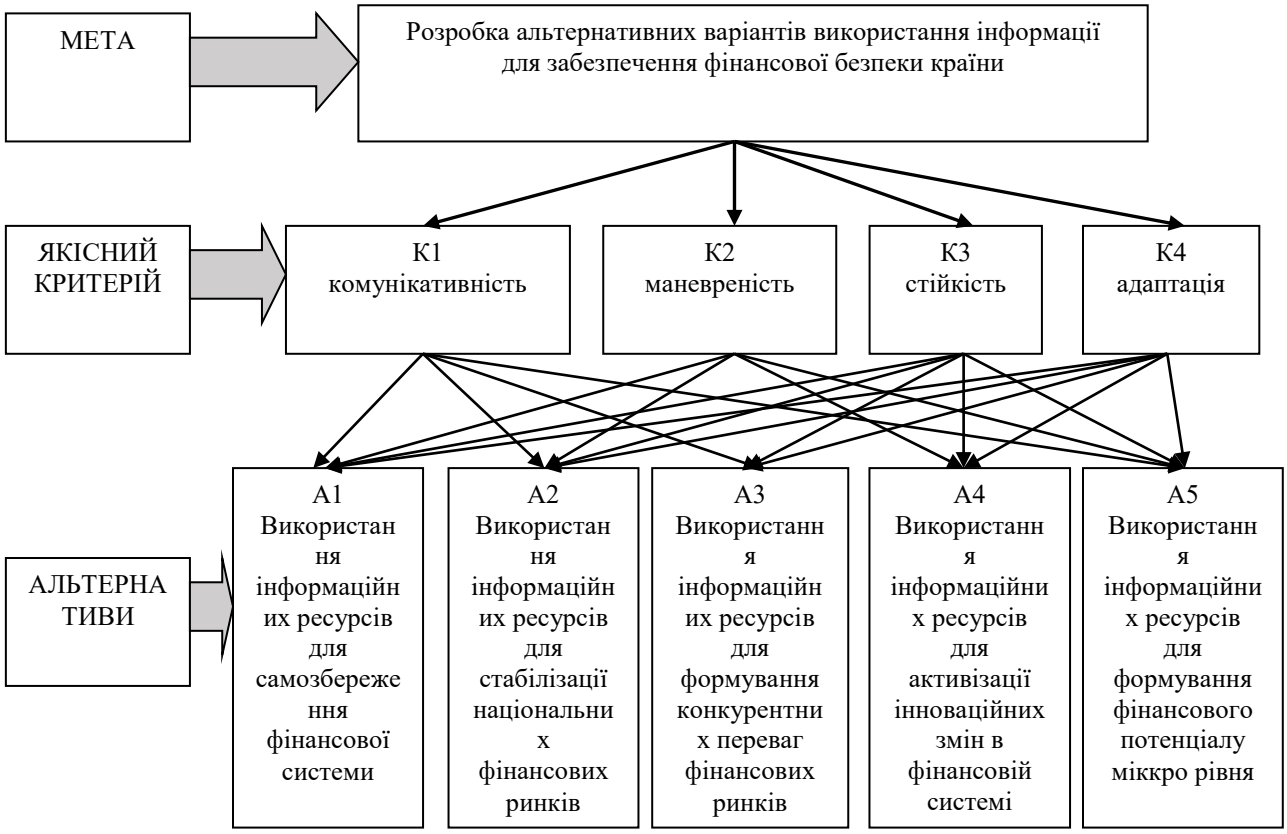

Рис. 5.8. Модель використання інформаційних ресурсів у забезпеченні фінансової безпеки країни

Джерело: розроблено автором

Реалізація заходів, спрямованих на підвищення інформаційного забезпечення фінансової безпеки України, може відбуватися на основі стратегічної карти, яка має бути підкріплена необхідними організаційними та фінансовими ресурсами, при цьому ключовим є визначення особливостей впровадження такої системи показників і напрямів діяльності, що сприятимуть реалізації стратегії в різних умовах – від сприятливого економічного середовища до кризових ситуацій, а також забезпечення суб'єктів бізнесу достатніми коштами та людськими ресурсами для вирішення операційних завдань, що є основою фінансової стабільності на рівні окремих рівнів публічного управління [26].

4. Бюджетно-податкова безпека (БПБ). У процесі моніторингу бюджетно-податкової безпеки необхідно встановлювати причини відхилень фактичних

показників від планових, розробляти прогнози змін стану бюджетно-податкової безпеки на різних рівнях управління – від національного до регіонального, а також готувати пропозиції щодо коригування управлінських рішень, які дозволять адаптувати систему до поточних економічних умов і забезпечити стабільність фінансових потоків держави [61, с. 312]. Наукове передбачення (форсайт) стану бюджетно-податкової безпеки має пропонувати ймовірні сценарії її розвитку, враховуючи різні економічні обставини – від стабільного зростання до кризових періодів, при цьому для підвищення обґрунтованості такого прогнозування важливо чітко окреслити його мету, завдання, тип, форму, часовий горизонт, методологічні підходи, а також визначити відповідальних осіб і конкретних виконавців, які забезпечать якісну реалізацію цього процесу [22].

Отримані в ході форсайту сценарії змін стану бюджетно-податкової безпеки потребують ретельного аналізу, на основі якого буде обрано базовий сценарій, визначено інструменти та заходи для його впровадження, що сприятиме формуванню ефективної системи управління бюджетно-податковою безпекою в Україні, як це проілюстровано на рис. 5.9, де представлена відповідна процесна модель.

Серед ключових характеристик системи бюджетно-податкової безпеки можна виокремити її цілісність, доступність бюджетних ресурсів, їх збалансованість, а також компетенції суб’єктів, які забезпечують її функціонування, порядок збору, обробки та передачі інформації й аналітичних даних, що включає повноту, періодичність, доступність інформації, її захист від несанкціонованого втручання, а також персоналізацію та аутентифікацію даних, що є критично важливим для підтримки бюджетно-податкової безпеки в Україні.

Крім того, важливими є вимоги до автоматизації моніторингових процедур, безпеки комп’ютерних систем, результативності контрольних заходів, оцінки ймовірних змін у бюджетно-податкових умовах, а також аналізу фактичного та очікуваного рівня безпеки, що дозволяє своєчасно реагувати на

загрози та оптимізувати управлінські рішення для забезпечення фінансової стабільності держави [21].

Рис. 5.9. Оцінка окремих заходів з забезпечення бюджетно-податкової безпеки країни (побудовано автором на основі власних досліджень)

Джерело: розроблено автором

5. Заходи з формування митної безпеки держави. Митні інтереси держави становлять важливий елемент загальної системи фінансової безпеки, оскільки вони охоплюють широкий спектр національних інтересів, пов'язаних із ефективним функціонуванням митної сфери, зовнішньоекономічною стабільністю та розвитком міжнародної торгівлі [41]. Реалізація митної політики сприяє не лише збалансованому розвитку економічної системи, а й

зменшенню загроз національній безпеці, забезпеченню макроекономічної стабільності, а також формуванню сприятливого середовища для зовнішньоекономічної діяльності держави.

Стан митних інтересів безпосередньо залежить від поточної ситуації в зовнішньоекономічному середовищі, рівня наповненості державного бюджету за рахунок митних платежів, рівня інтеграції країни у світову економіку, а також відповідності митної політики стратегічним пріоритетам соціально-економічного розвитку [64]. Важливим фактором є також захист внутрішнього ринку від контрабанди, нелегального обігу товарів, фінансових махінацій і недобросовісної конкуренції, що може негативно впливати на економічну безпеку держави.

Визначення митних інтересів має ґрунтуватися на таких ключових аспектах:

1) Сукупність економічних інтересів, що включає забезпечення стабільності торговельного балансу, зростання експорту, контроль за імпортними операціями та регулювання митних надходжень до державного бюджету.

Поточний стан зовнішньоекономічної та митної безпеки, що визначається рівнем контролю за митними операціями, ефективністю митних процедур та відповідністю митної політики міжнародним нормам і стандартам. Вплив внутрішніх і зовнішніх загроз, зокрема, ризики незаконного фінансового обігу, економічні санкції, зміни в митному законодавстві міжнародних партнерів, нестабільність у глобальній економіці та геополітичні виклики (рис. 5.10.).

Важливо зазначити, що заходи митної безпеки безпосередньо спрямовані на захист митних інтересів держави, що, у свою чергу, забезпечує зміцнення фінансової безпеки через ефективне регулювання зовнішньоторговельних потоків. У цьому контексті можна виокремити дві основні групи митних інтересів, які мають безпосередній вплив на фінансову безпеку держави. Інтереси митної безпеки, що включають забезпечення ефективного контролю за митними процедурами, протидію контрабанді, фінансовим злочинам та

ухиленню від сплати митних платежів.

Рис. 5.10. Митна безпека для оцінювання ефективності діяльності митних органів при забезпеченні фінансової безпеки держави (побудовано автором на основі власних досліджень)

Джерело: розроблено автором

Застосування обгрунтованих методів і заходів розбудови і підсилення рівня фінансової безпеки держави суттєво зменшить загрози та створить умови для довгострокового сталого розвитку економіки України.

5.4. Забезпечення фінансової безпеки на мікро та мезо-рівнях, як складових фінансової безпеки в Україні

У цьому параграфі розглядаються основні підходи до управління фінансовою безпекою України залежно від фаз економічного розвитку, включаючи періоди стабільності, кризових явищ та посткризового відновлення. Зокрема, аналізуються ключові стратегічні та оперативні заходи, що використовуються для зміцнення фінансової системи на макро-, мезо- та мікрорівнях. Визначається роль державної політики, регуляторних механізмів, антикризових стратегій та фінансових інструментів у мінімізації загроз і підтримці довгострокової фінансової стійкості країни. Аналіз результатів проведеного дослідження свідчить про коректність застосованого методологічного інструментарію, оскільки отримані дані мають високу кореляцію з висновками провідних науковців та узгоджуються з результатами досліджень у сфері фінансової безпеки. Використання такого підходу сприяє розробці прогнозів щодо основних тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів України в контексті забезпечення фінансової стабільності.

Забезпечення стійкого розвитку господарських систем у сучасних умовах вимагає врахування впливу різних ризиків, які виникають як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях. Це зумовлює необхідність комплексного обґрунтування заходів у межах державної політики фінансової безпеки, що неможливо без ефективного механізму регулювання рівня фінансової безпеки.

Під механізмом забезпечення фінансової безпеки держави слід розуміти сукупність інструментів, які спрямовані на підтримку стабільності господарської системи та її стійкості до зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів. Такий механізм включає як превентивні заходи, спрямовані на зниження ризиків, так і адаптаційні стратегії, що враховують можливі виклики у сфері фінансового управління [27, с. 36]. Ключовою метою функціонування цього механізму є забезпечення збалансованого розвитку всіх основних структурних компонентів фінансової системи, серед яких можна виокремити:

– бюджетно-фінансовий блок, який регулює ефективність розподілу державних і регіональних фінансів;

– інноваційно-інвестиційний блок, що визначає стратегічні напрями

розвитку економіки;

– блок макроекономічного прогнозування та стратегічного розвитку, спрямований на забезпечення стабільності фінансової системи;

– соціально-економічний блок, який враховує рівень життя населення та розвиток людського капіталу;

– ресурсний блок, що регулює забезпечення держави необхідними ресурсами для підтримки економічної стабільності.

Окрім основних цілей, механізм забезпечення фінансової безпеки виконує низку допоміжних функцій, серед яких варто виділити:

1) Створення інформаційної бази для моніторингу та оцінки фінансових загроз, що дозволяє аналізувати вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на фінансову систему держави.

2) Моніторинг макро- та мікроекономічних показників для прогнозування соціально-економічного розвитку, що включає оцінку виконання стратегічних цілей державних програм та їхнього впливу на фінансову безпеку.

3) Подолання дисбалансів у взаємодії стейкхолдерів і органів влади, що передбачає розробку дієвих механізмів координації між державними структурами, місцевими громадами та бізнесом.

4) Розробка резервів для підвищення ефективності використання економічного потенціалу регіонів, що сприяє зниженню вразливості територій до макро- та мікроекономічних шоків.

5) Підвищення ефективності державної політики через своєчасне виявлення стратегічних проблем, що дозволяє оперативно реагувати на фінансові загрози та мінімізувати їхні негативні наслідки.

6) Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки, яка базується на комплексному аналізі ключових системних показників, що дає змогу не лише оцінювати поточний стан фінансової безпеки, але й прогнозувати динаміку розвитку регіонів [29].

Завдання, які вирішуються в процесі функціонування механізму

забезпечення фінансової безпеки держави, можна розподілити таким чином, щоб відобразити їхню спрямованість на зміцнення фінансової стабільності на різних рівнях управління: зокрема, це визначення стратегічних пріоритетів розвитку України, які враховують особливості функціонування суб'єктів і об'єктів фінансової безпеки на мікро- та мезо-рівнях, а також їх узгодження з національними цілями для забезпечення стійкості економічної системи в умовах сучасних викликів [63]. Крім того, важливим є формування ключових напрямів політики забезпечення фінансової безпеки держави, що базується на проєктному підході до управління та принципах стратегічного планування, які дозволяють ефективно координувати дії на мікро-рівні, наприклад, окремих підприємств чи домогосподарств, і на мезо-рівні, зокрема в регіональному контексті, для досягнення загальної фінансової стабільності.

Ще одним завданням є розробка алгоритму функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки, який враховує різноманітні форми взаємодії між органами влади, бізнес-структурами, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами на мікро- та мезо-рівнях, а також інструменти координації цього процесу, спрямовані на мінімізацію ризиків і підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами. Також передбачається створення основних форм підсумкових документів, які відображають досягнення цільових показників фінансової безпеки на різних рівнях, спираючись на пріоритети, визначені в стратегічних планах розвитку України, що сприяє узгодженню зусиль між мікро- та мезо-структурами для реалізації спільних цілей. Важливим аспектом є своєчасне коригування показників фінансової безпеки держави з урахуванням нових дестабілізуючих факторів і ризиків, що виникають на мікро-рівні, наприклад, у діяльності окремих суб'єктів господарювання, або на мезо-рівні, як-от у регіональних економічних системах, для оперативного реагування на загрози [47].

Для забезпечення цілісності та збалансованості системи фінансової безпеки на мікро- та мезо-рівнях необхідне формування архітектури вхідної та вихідної документації, яка слугуватиме основою для діяльності органів влади, відповідальних за стратегічний розвиток, дозволяючи їм запобігати загрозам і

ефективно управляти фінансовими процесами на різних рівнях. Одним із ключових моментів у цьому контексті є узгодженість комплексу управлінських дій протягом усього життєвого циклу рішень, спрямованих на зменшення або усунення негативного впливу ризиків, що виникають як на рівні окремих суб'єктів (мікро), так і в регіональних системах (мезо), задля підтримки загальної фінансової безпеки України. Розроблений регуляторний механізм забезпечення фінансової безпеки держави, який враховує стратегію розвитку, особливості побудови системи фінансової безпеки на мікро- та мезо-рівнях, ієрархію її елементів і потребу в застосуванні альтернативних стратегічних рішень для нейтралізації виявлених загроз, представлено на рис. 5.11., демонструючи комплексний підхід до інтеграції різних рівнів управління.

Особливосю механізму забезпечення фінансової безпеки держави є застосування інтегрованого підходу до оцінювання її рівня на основі розробленої системи аналітичних показників. система включає встановлення порогових значень для кожної узагальненої групи системоутворюючих елементів, а також визначення допустимих відхилень фактичних значень індикаторів від встановлених меж [32]. Розроблені заходи дають змогу не лише своєчасно ідентифікувати ризики, що впливають на стан фінансової безпеки, але й розробити ефективні заходи з управління загрозами, визначити перелік цільових індикаторів для досягнення необхідних результатів у межах реалізації програмних заходів із використанням проектного підходу в управлінні.

Якість оцінювання рівня фінансової безпеки значною мірою визначається функціонуванням безперервної системи моніторингу, яка охоплює всі чинники зовнішнього та внутрішнього середовища. Дана система формує інформаційну базу для оцінювання ефективності публічного управління та дозволяє проводити комплексний аналіз економічної ситуації в регіонах, визначати ступінь їхньої фінансової стійкості та розробляти необхідні коригувальні заходи. Для адаптації господарської системи до викликів, пов'язаних із трансформацією економіки та змінами в глобальному фінансовому середовищі, необхідно формувати стратегічні цілі та завдання для розроблення альтернативних сценаріїв розвитку.

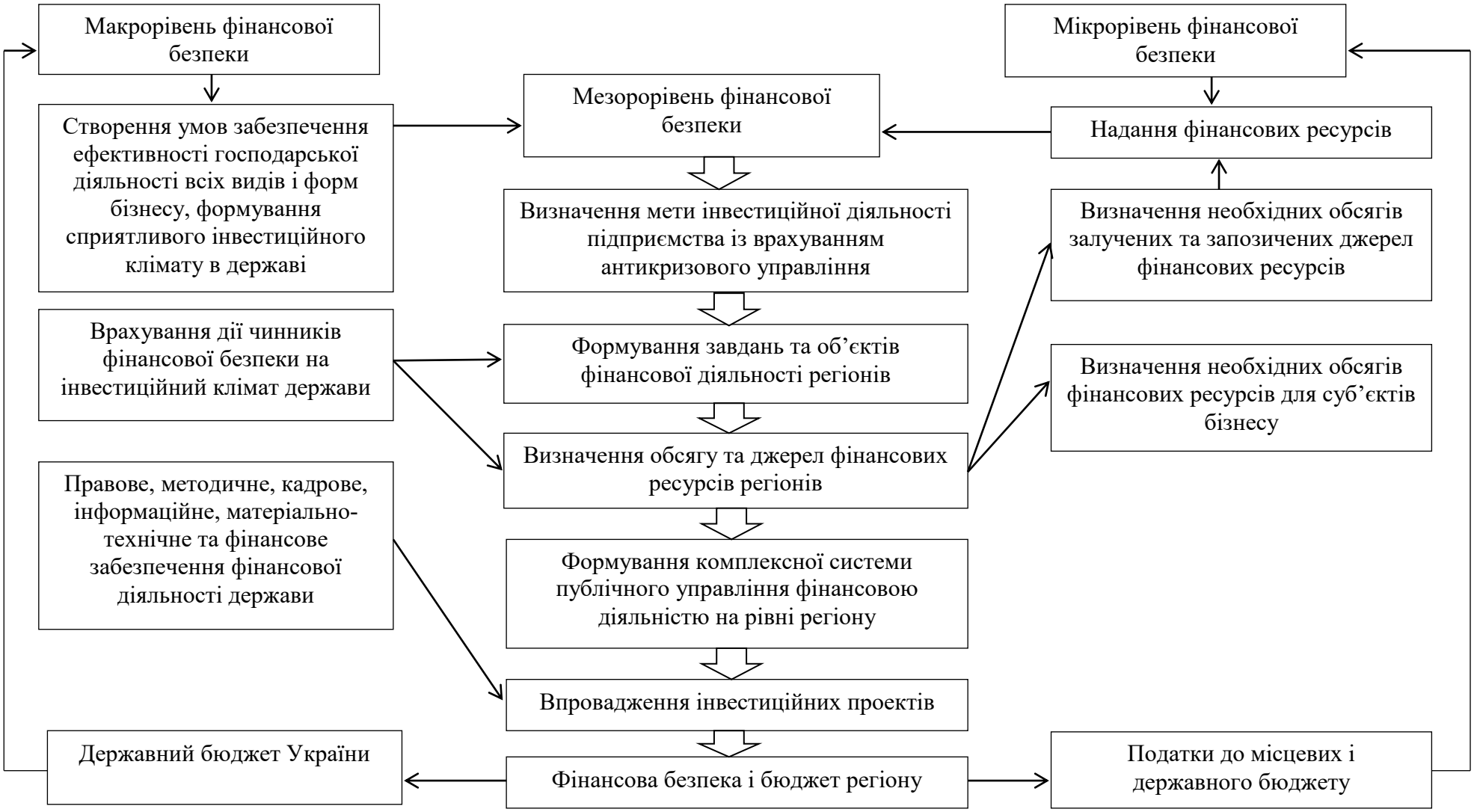

Рис. 5.11. Механінм взаємозв'язку макро-, мезо- та мікрорівня фінансової безпеки у системі публічного управління

Джерело: розроблено автором

Це дозволить прогнозувати можливі загрози та їхній вплив на соціально-економічні показники розвитку регіонів, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню рівня фінансової безпеки як на макро-, так і на мезорівнях.

Основні завдання оцінювання ефективності публічного управління фінансовою безпекою необхідно систематизувати за трьома ключовими напрямами:

1) Поточні завдання, що охоплюють оперативне реагування на фінансові загрози, підтримання стабільності регіональних фінансових систем та здійснення моніторингу макро- та мікроекономічних показників.

2) Стратегічні завдання, спрямовані на формування довгострокових підходів до зміцнення фінансової безпеки, удосконалення механізмів державного регулювання та гармонізацію взаємодії між державним, бізнесовим та соціальним секторами.

3) Загальні завдання, що передбачають розробку інтегрованих стратегій, які забезпечують збалансований розвиток регіонів, ефективне використання фінансових ресурсів та зниження рівня вразливості економіки перед зовнішніми і внутрішніми загрозами.

Методологічний підхід до оцінювання ефективності публічного управління фінансовою безпекою ґрунтується на системно-комплексному аналізі із застосуванням як традиційних, так і спеціалізованих методів факторного оцінювання. Це дозволяє ідентифікувати основні та другорядні загрози як на рівні окремих галузей, так і на міжгалузевому, регіональному та загальнодержавному рівнях. Дослідження фінансової безпеки таким чином охоплює всі аспекти ризиків, включаючи явні та приховані загрози, внутрішні та зовнішні чинники, а також поточні та перспективні загрози, що можуть впливати на макро- та мезорівневі показники економічного розвитку.

Оскільки запропонована система фінансової безпеки включає низку взаємопов’язаних та ієрархічно підпорядкованих елементів, важливим є розмежування завдань відповідно до кожного з цих компонентів. Це пов’язано

зі складністю структури фінансової безпеки, необхідністю врахування специфіки та тенденцій розвитку кожного окремого сектора. Наприклад, набір заходів для забезпечення стабільності продовольчого блоку значно відрізняється від механізмів, які застосовуються у сфері державних фінансів та бюджетної політики (табл. 5.15).

Таблиця 5.15

Структура завдань у комплексній моделі інтегрованого управління фінансовою безпекою в Україні

Завдання 1 рівня (Поточні)	Завдання 2 рівня (Стратегічні)	Завдання 3 рівня (Загальні)
– Виявлення та систематизація загроз фінансовій безпеці території	– Складання прогнозних сценаріїв проявлення загроз фінансовій безпеці	– Розробка комплексу превентивних заходів для зниження загроз фінансовій безпеці
– Аналіз фінансових ризиків на рівні суб'єктів господарювання та регіонів	– Розробка програми підвищення рівня фінансової безпеки території	– Розвиток експортного потенціалу економічних секторів із забезпеченням фінансової стабільності території
– Оцінка рівня фінансової безпеки території	– Формування стратегічних карт розвитку ключових економічних секторів із урахуванням регіональних особливостей;	– Розробка напрямів розвитку інфраструктури фінансового ринку
– Ранжування регіонів України за рівнем фінансової безпеки	– Розробка комплексної програми розвитку наукового потенціалу для вирішення завдань фінансової безпеки;	– Формування резервів для підвищення фінансової стабільності та конкурентоспроможності національної економіки
– Оцінка ефективності реалізації державних проєктів у сфері економічного розвитку і розбудови фінансових відносин	– Прогнозування сценаріїв розвитку економіки держави внаслідок впровадження проєктного підходу до публічного управління	
– Виявлення зон із підвищеним рівнем фінансових ризиків у регіонах		

Джерело: розроблено автором

Комплексний економічний аналіз рівня фінансової безпеки, який одночасно слугує оцінкою ефективності публічного управління, є необхідним для виявлення стратегічних проблем розвитку, що тісно пов'язані з

національними пріоритетами, цілями економічної стабільності та загальною фінансовою безпекою країни, охоплюючи при цьому як мікро-рівень, тобто діяльність окремих суб'єктів господарювання, так і мезо-рівень, що включає регіональні економічні системи. Аналітичне дослідження, яке проводиться для оцінки ефективності публічного управління в Україні, передбачає кілька послідовних розрахункових етапів, які в логічному порядку дозволяють визначити резерви для забезпечення фінансової безпеки на різних рівнях, що зрештою може бути узагальнено у вигляді стратегічного документа, котрий використовуватиметься для коригування ключових пріоритетів розвитку держави, як це показано на рис. 5.12, демонструючи системний підхід до інтеграції мікро- та мезо-компонентів у загальну систему фінансової безпеки [31].

У процесі дослідження нами виокремлено три основні етапи аналізу, наприклад, фінансової підсистеми в контексті оцінки ефективності публічного управління: попередній, розрахунковий і проєктний, кожен із яких складається з набору послідовних дій, що базуються на актуальній інформаційній базі, забезпечуючи достовірність отриманих даних і створюючи науково-практичне підґрунтя для розробки заходів, спрямованих на зниження ризиків і загроз фінансовій безпеці як на мікро-рівні, так і на мезо-рівні. Традиційно в таких випадках використовується PEST-аналіз, який дає змогу сформувати узагальнену картину політичних, економічних, соціальних і технологічних факторів, що впливають на фінансову безпеку, дозволяючи систематизувати ці фактори та виокремити ключові дестабілізуючі елементи, які можуть створювати загрози на мікро-рівні, наприклад, для окремих підприємств чи домогосподарств, а також на мезо-рівні, зокрема в межах регіональних економічних систем, що потребує подальшого врахування при розробці стратегій забезпечення фінансової безпеки в Україні.

Результати такого аналізу слугують основою для розробки резервів підвищення рівня фінансової безпеки на мікро- та мезо-рівнях, що відповідає

третьому етапу аналітичного процесу за запропонованою нами схемою, а також для формування програми стратегічного забезпечення фінансової стабільності регіонів і країни в цілому, враховуючи специфіку взаємодії між різними суб'єктами та рівнями управління.

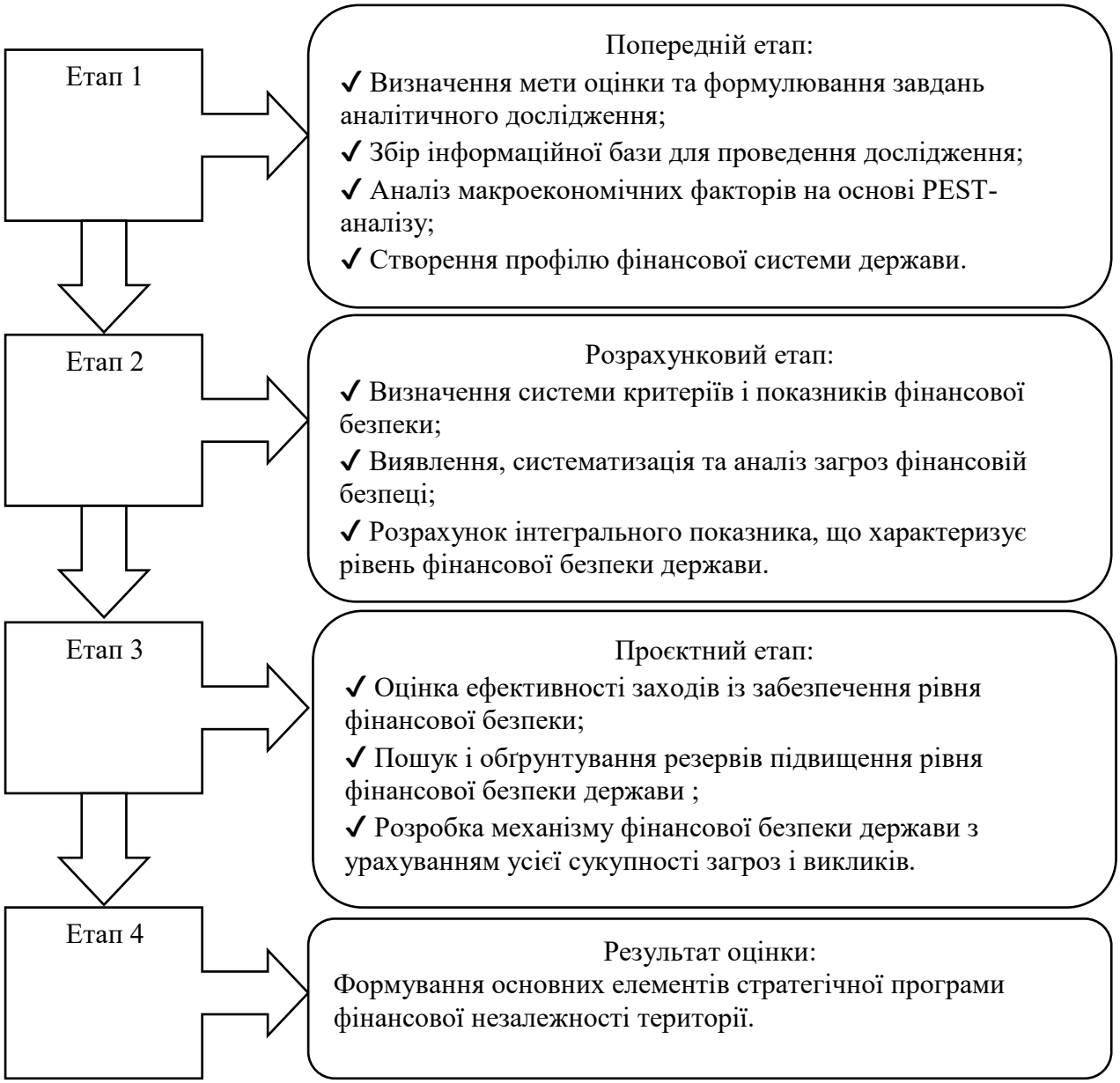

Рис. 5.12. Етапи оцінювання та забезпечення фінансової безпеки держави (побудовано автором на основі власних досліджень)

Джерело: розроблено автором

Таким чином, з урахуванням особливостей побудови системи фінансової безпеки в Україні та факторів, що впливають на інтегровану оцінку зовнішніх

викликів, пропонується авторський алгоритм прийняття рішень, спрямованих на усунення або мінімізацію наслідків загроз фінансовій безпеці на мікро- та мезо-рівнях, як це показано на рис. 5.16., що і відображає комплексний підхід до інтеграції управлінських рішень для забезпечення фінансової безпеки України на всіх рівнях.

Одним із переважних результатів оцінювання ефективності публічного управління фінансовою безпекою держави є розроблення основних положень Стратегії забезпечення фінансової безпеки, яка органічно інтегрується в загальну концепцію сталого розвитку країни. Сама стратегія враховує сучасний стан соціально-економічних факторів та ключові параметри фінансової стабільності на національному, регіональному та локальному рівнях [48].

Як один із найважливіших стратегічних документів, Стратегія забезпечення фінансової безпеки має включати комплексні положення щодо кожного системоутворюючого елемента фінансової безпеки, визначаючи не лише пріоритетні напрями політики, а й конкретні превентивні заходи для мінімізації можливих загроз. Також, в межах розробки стратегічних напрямів фінансової безпеки держави одним із ключових документів виступає стратегічна програма або план дій із забезпечення фінансової безпеки, що спрямований на гарантування незалежності держави у сфері продовольчого забезпечення регіонів та сприяє загальному зміцненню фінансової стійкості територіальних громад.

Запропонований комплекс аналітичних підходів, що застосовується для дослідження стратегічних викликів у сфері фінансової безпеки держави, ґрунтується на сучасних тенденціях економічного розвитку, дозволяє проводити глибокий аналіз загроз, є інформаційно насиченим та об’єктивним. Крім того, його методологічна основа базується на традиційних підходах до наукового дослідження, проте має гнучкість для адаптації до нових викликів і ризиків у сфері фінансової безпеки.

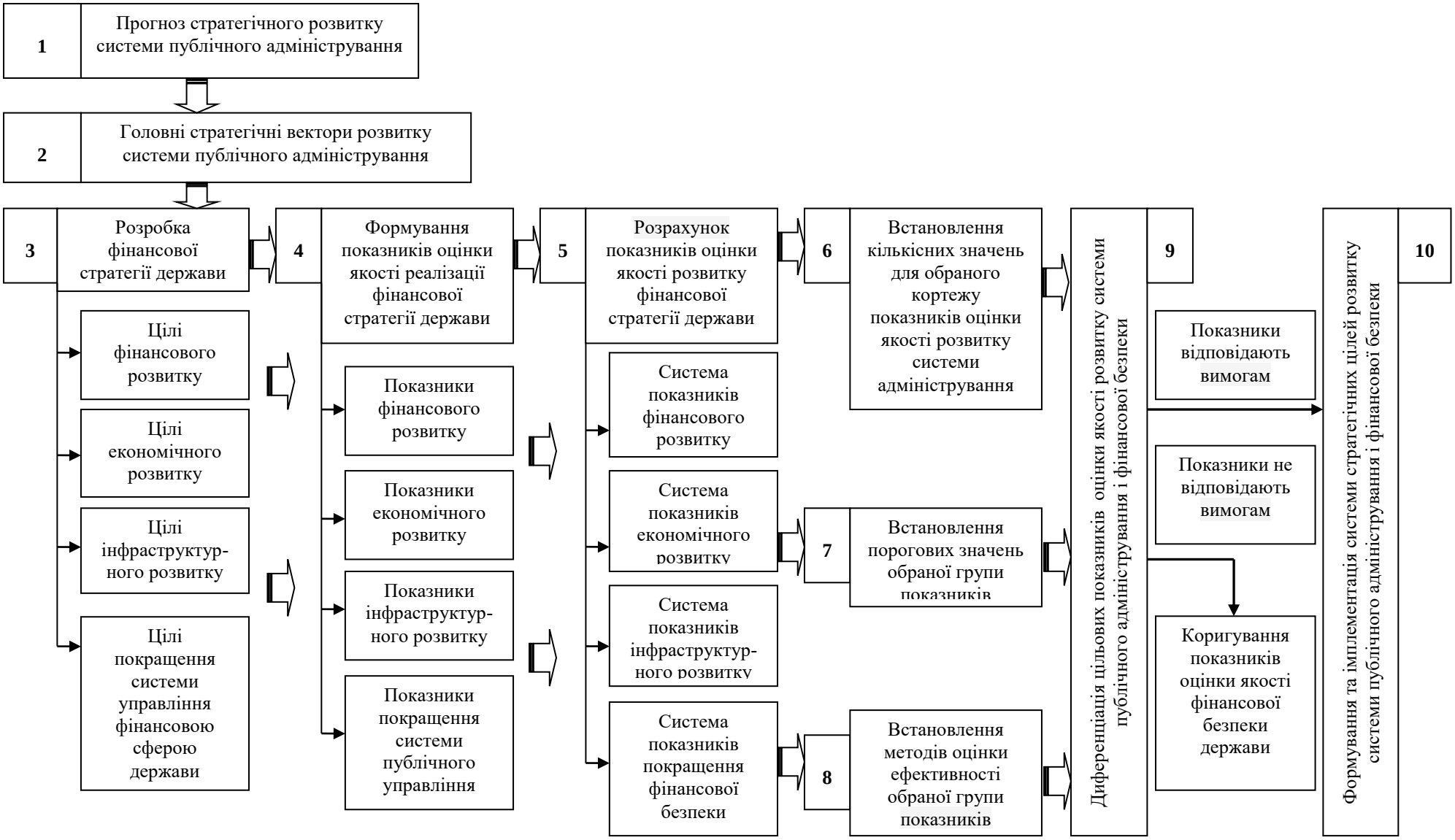

Рис. 5.12. Структурно-логічна модель стратегічного управління в системі адміністрування

Джерело: розроблено автором

Таким чином, запропонований механізм забезпечення фінансової безпеки держави, що передбачає систематизацію загроз, аналіз соціально-економічних індикаторів розвитку та прогнозування ризиків, є збалансованим, комплексним та модернізованим. Це доводить його універсальність для різних регіонів України та підтверджує доцільність його використання як інструменту для ухвалення стратегічних управлінських рішень у сфері фінансової безпеки на мікро- та мезорівнях.

Висновки до розділу 5.

1. Обґрунтовано необхідність створення оновленої моделі публічного управління фінансовою безпекою, яка інтегрує державні регуляторні механізми, індикативне стратегічне планування та антикризові інструменти. Доведено, що ефективне управління фінансовою безпекою можливе лише за умови впровадження комплексної стратегії, що передбачає використання адаптивних механізмів регулювання, чіткий розподіл повноважень між державними та місцевими органами влади, а також активну участь приватного сектору та громадянського суспільства.

Розроблено концептуальну модель забезпечення фінансової безпеки, яка ґрунтується на принципах узгодження економічних інтересів, балансу між національними та регіональними підходами, а також здатності адаптуватися до змін у глобальному фінансовому середовищі. Визначено, що ключовими напрямами реалізації цієї моделі є розвиток системи моніторингу фінансових ризиків, створення механізму оперативного реагування на загрози фінансовій стабільності, а також підвищення ефективності державної політики щодо управління борговими ризиками. На основі проведеного аналізу запропоновано стратегію комплексного планування фінансової безпеки на макро-, мезо- та мікрорівнях, що сприяє забезпеченню економічної стійкості шляхом оптимізації управлінських рішень та підвищення фінансової стійкості регіонів.

2. Розроблено модель оцінки стану державної системи фінансової безпеки

України, яка базується на комплексній методиці, що включає аналіз показників фінансової стабільності, рівня цифрової трансформації економіки, фінансової інтеграції, підприємницької активності та інвестиційної привабливості країни. Обґрунтовано необхідність розроблення інтегрованої моделі управління фінансовою безпекою, яка враховує багаторівневу структуру фінансових відносин та поєднує стратегічне планування, оперативне управління та систему моніторингу загроз. Доведено, що така модель повинна ґрунтуватися на ефективній взаємодії між державними, регіональними та бізнес-структурами, а також активному використанні цифрових технологій та інструментів прогнозування ризиків. Запропоновано застосування багатофакторної методики оцінки фінансової безпеки держави, яка дозволяє визначати рівень фінансової стабільності через розрахунок інтегрального показника.

3. Розроблено комплексну модель заходів, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки держави, яка охоплює такі ключові аспекти: метод профільного аналізу фінансової безпеки; систему заходів для забезпечення національної інвестиційної безпеки; модель інформаційного забезпечення фінансової безпеки, що ґрунтується на моніторингу фінансових потоків; механізм забезпечення бюджетно-податкової безпеки, який включає розробку стратегій управління державним боргом, оптимізацію податкової політики та впровадження антикризових заходів у бюджетній сфері. Запропоновано методику оцінки фінансової безпеки держави, яка базується на системному аналізі макроекономічних показників, структурному аналізі фінансових ризиків, оцінці ефективності державного регулювання та використанні математичних моделей для прогнозування загроз. Доведено, що застосування цієї методики дозволяє своєчасно виявляти ризики, формувати ефективні стратегії реагування та забезпечувати стабільний розвиток фінансової системи держави.

4. Сформовано комплексний підхід до управління фінансовою безпекою, який ґрунтується на інтеграції стратегічного планування, прогнозування ризиків, розробки інструментів кризового реагування та створення адаптивних

механізмів регулювання фінансової системи на різних рівнях управління. Запропонований підхід включає розробку методології оцінки фінансової безпеки, що враховує макроекономічні, регіональні та галузеві особливості, а також фактори, які визначають рівень фінансової стабільності країни. На основі проведеного аналізу розроблено механізм забезпечення фінансової безпеки, який включає: 1) систему моніторингу фінансової безпеки, що дозволяє аналізувати макро- та мікроекономічні показники, виявляти ключові фінансові загрози та прогнозувати їхній вплив на економічний розвиток держави; 2) стратегію державної підтримки фінансової безпеки на мезо-рівні, яка передбачає розвиток регіональної фінансової інфраструктури, створення інструментів державного стимулювання економічного зростання, підвищення інвестиційної привабливості регіонів та реалізацію заходів для зниження ризиків для малого та середнього бізнесу; 3) комплекс заходів для підвищення фінансової стійкості підприємств на мікро-рівні, що включає розвиток механізмів антикризового управління, диверсифікацію фінансових потоків, підвищення ефективності управління активами, оптимізацію витрат та вдосконалення механізмів корпоративного фінансового контролю; 4) методи оцінки ризиків та загроз фінансовій безпеці, які базуються на інтегральному аналізі макро- та мезорівневих факторів, що дозволяє визначати рівень фінансової стійкості регіонів та окремих суб’єктів господарювання.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні розроблено й науково обґрунтовано комплекс підходів, методичних інструментів та організаційних рішень, які в сукупності дають змогу вирішити важливу наукову й практичну проблему – підвищення ефективності публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнних викликів, структурних трансформацій та довгострокових ризиків для стійкості фінансової системи. Логіка дослідження, побудована відповідно до його мети та завдань, дозволила сформулювати узагальнюючі висновки, що мають теоретичне, методологічне й прикладне значення для розвитку науки публічного управління та удосконалення державної політики у сфері фінансової безпеки.

1. Проведено систематизацію підходів до розуміння фінансової безпеки та її забезпечення. Окремо розкрито роль держави у цій сфері. Встановлено, що фінансова безпека має багатовимірний зміст. Вона охоплює захищеність національних фінансів від внутрішніх і зовнішніх загроз. Вона включає здатність фінансової системи підтримувати відтворення та витримувати шоки. Вона також відображає інституційну спроможність публічної влади реагувати на ризики вчасно і результативно. Доведено, що держава виступає ключовим гарантом фінансової безпеки. Держава задає нормативні рамки. Держава формує стратегічні пріоритети. Держава координує учасників і відповідає за баланс між фіскальною стійкістю, фінансовою стабільністю та цілями розвитку. Отримані положення створюють теоретичну основу для розвитку доктрини фінансової безпеки в публічному управлінні. Вони підтримують перехід від описових трактувань до прикладних моделей управління фінансовою стійкістю.

2. Досліджено функціонал складових публічного управління фінансовою безпекою. Уточнено роль органів та інститутів у розробленні, реалізації, моніторингу й корекції політики. Показано проблеми у розподілі повноважень. Повноваження перетинаються. Повноваження дублюються. Узгодженість дій

залишається недостатньою у бюджетній, борговій, банківській і валютній безпеці. Обґрунтовано умови підвищення результативності. Потрібне чітке розмежування функцій і відповідальності. Потрібне посилення інституційної спроможності органів, які відповідають за безпеку. Потрібні дієві механізми міжвідомчої координації. Проведений функціональний аналіз підтвердив системний характер інституційних проблем. Запропоновані напрями удосконалення орієнтують систему на керованість процесів і зниження управлінських ризиків.

3. Визначено структуру механізмів публічного управління забезпеченням фінансової безпеки. Механізми подано як сукупність взаємопов'язаних складових. До них віднесено нормативно-правові, організаційно-управлінські, фінансово-економічні та інформаційно-аналітичні компоненти. Ці компоненти підпорядковані стратегічним пріоритетам безпеки. Доведено, що авторська модель механізмів виконує дві функції. Вона описує наявні інструменти впливу держави на фінансову систему. Вона також виявляє вузькі місця у їх роботі. До таких місць віднесено слабкість правозастосування. Віднесено низьку прозорість рішень. Віднесено інерційність організаційних структур і нерозвиненість каналів зворотного зв'язку. Запропонована структуризація формує аналітичну основу цільової оптимізації механізмів. Вона переводить увагу з формального застосування інструментів на оцінку їх впливу на фінансову стійкість.

4. Розроблено методику оцінювання ефективності та результативності публічного управління у сфері фінансової безпеки. Методика спирається на систему інтегральних показників. Вона спирається на набір критеріїв та індикаторів. Вони відображають стан фінансової безпеки та якість управлінських рішень. Обґрунтовано логіку побудови інтегрального оцінювача. Визначено порогові значення для інтерпретації результатів. Описано підходи до нормування показників. Описано підходи до агрегування та формування узагальнених індексів. Це забезпечує порівняння в динаміці. Це забезпечує порівняння між компонентами фінансової безпеки. Встановлено, що

застосування методики змінює формат моніторингу. Воно переводить його від фрагментарних спостережень до комплексної оцінки результативності політики. Методика розширює аналітичні можливості органів влади. Вона підвищує обґрунтованість рішень. Вона також підвищує прозорість оцінювання державної політики.

5. Обґрунтовано організаційно-управлінський механізм публічного управління забезпеченням фінансової безпеки. Механізм передбачає поєднання вертикальних і горизонтальних зв'язків між суб'єктами. Він передбачає створення координаційного центру управління фінансовими ризиками. Він передбачає упорядкування процедур прийняття та реалізації рішень. Він посилює роль стратегічного планування. Він вводить управління за результатами як стандарт. Доведено ефекти такого механізму. Він підвищує узгодженість дій органів влади. Він скорочує часові лаги реагування на загрози. Він формує синергію між інституціями. Він зміцнює управлінську спроможність держави в умовах турбулентності. Запропонований механізм задає умови системної координації фінансово-безпекових рішень. Він підвищує адаптивність публічного управління до кризових і воєнних викликів.

6. Узагальнено позитивну європейську практику забезпечення фінансової безпеки. Окреслено можливості застосування цієї практики в Україні. Виділено моделі та підходи, які мають прикладну цінність. До них віднесено ризик-орієнтоване регулювання. Віднесено фіскальні правила. Віднесено незалежний нагляд та макропруденційні рамки. Віднесено багаторівневе управління. Показано, що їх адаптація підтримує зміцнення національної фінансової системи. Встановлено умови гармонізації політики з європейськими підходами. Потрібне поетапне впровадження змін. Потрібні інституційні та правові реформи. Потрібне врахування специфіки воєнного та повоєнного стану економіки. Потрібна прив'язка до інтеграції у фінансовий простір Європейського Союзу. Адаптація практик вимагає інституційної зрілості та послідовності політики. Отримані положення можна застосувати під час підготовки дорожніх карт інтеграції до фінансового простору Європейського

Союзу.

7. Оцінено рівень і досліджено стан фінансової безпеки України за період незалежності. Виявлено основні чинники впливу. Виконано періодизацію етапів зміцнення та послаблення фінансової безпеки. Періодизацію пов'язано з трансформаційними кризами. Її пов'язано із зовнішніми шоками. Її пов'язано з глобальною фінансовою турбулентністю. Її пов'язано з воєнною агресією. На основі інтегральних оцінок і аналізу динаміки індикаторів встановлено стійку вразливість. Вразливість підтримують структурні дисбаланси. Вразливість підтримує високе боргове навантаження. Вразливість підтримує обмеженість внутрішніх ресурсів розвитку. Вразливість підтримує недостатня якість інститутів публічного управління. Результати емпіричного аналізу підтверджують циклічний характер змін фінансової безпеки. Це потребує переходу до стратегічних підходів управління ризиками.

8. Досліджено ефективність та результативність публічного управління фінансовою безпекою в Україні. Виявлено розрив між задекларованими цілями та фактичними результатами. Виявлено обмежену спроможність окремих механізмів досягати запланованих орієнтирів. Показано ключові причини. Стратегічні й поточні рішення узгоджуються недостатньо. Результати аналізу ризиків слабко інтегруються в підготовку рішень. Прозорість і підзвітність у сфері публічних фінансів залишаються низькими. Це вимагає переходу до моделей управління, орієнтованих на результати. Виявлений розрив свідчить про обмежену ефективність чинних механізмів. Це обґрунтовує впровадження результативно-орієнтованого публічного управління.

9. Запропоновано авторську стратегію та моделі публічного управління забезпеченням фінансової безпеки України. Вони інтегрують цільові орієнтири та очікувані результати. Вони задають пріоритети нейтралізації ключових загроз. Вони спираються на сценарний підхід. Вони включають інструменти для воєнного та повоєнного періодів. Обґрунтовано, що реалізація стратегії має спиратися на узгоджений пакет заходів. Пакет включає фіскальну консолідацію. Пакет включає посилення боргової стійкості. Пакет включає

розвиток внутрішнього фінансового ринку і зміцнення банківського сектору. Пакет включає підвищення фінансової інклюзії. Пакет включає модернізацію нагляду. Така комбінація підвищує стійкість фінансової системи до шоків. Вона формує умови для відновлювального та інклюзивного зростання. Запропонована стратегія інтегрує антикризові та відновлювальні інструменти фінансової політики. Її реалізація формує передумови довгострокової макрофінансової стабілізації.

10. Розроблено моделі інтегрованого управління забезпеченням фінансової безпеки. Моделі відображають взаємодію суб'єктів на макро-, мезо- та мікрорівнях. Моделі описують контури єдиної інформаційно-аналітичної платформи. Моделі охоплюють повний цикл управління ризиками. Цикл включає ідентифікацію та оцінку ризиків. Цикл включає реагування. Цикл включає моніторинг і корекцію. Показано, що такі моделі підтримують перехід від відомчо роз'єднаних підходів до інтегрованої системи. У цій системі рішення спираються на комплексні дані та прогнози. У цій системі рішення враховують оцінку наслідків. У цій системі координація базується на спільній відповідальності. В її межах дії синхронізуються між органами влади. Розроблені моделі підсилюють аналітичну та координаційну спроможність публічного управління. Це підвищує якість рішень у сфері фінансової безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агентство з управління державним боргом України. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/antycorprogram/authority/170/

2. Азаренкова Г., Сверединок К., Омеляненко Д. Антикризове фінансове управління підприємствами в сучасних умовах. Socio-Economic Relations in the Digital Society. 2019. №3 (33). С. 51–57. https://doi.org/10.18371/2221-755x3(33)2018164327.

3. Акімова Л. М. Методологічний базис державного управління забезпеченням економічної безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. Вип. 17. С. 67-71.

4. Акімова Л. М. Механізми державного управління економічною безпекою України: аналіз чинників впливу, систематизованих за окремими сферами її розвитку. Аспекти публічного управління. 2018. Вип. 6. С. 5-13.

5. Акімова Л. М. Механізм державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 323 с.

6. Аксьонова Т. С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. Інвестиції : практика та досвід. 2021. № 17. С. 130–138. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/23.pdf

7. Аналіз моніторингу проектів міжнародної технічної допомоги за 2023 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/monitoring_of_international_technical_assistance_projects-422

8. Аналіз сучасного стану державного боргу та ключові напрями забезпечення боргової безпеки України. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-05/derzh_borg.pdf

9. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/

10. Аудит національної економіки України. URL: https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf

11. Базика С. К. Бюджетне планування як інструмент фінансового стратегічного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2018. Вип. 18. С. 114-118.

12. Бакуменко В. Д., Краснорyцький О. О. Предметна системологія публічного управління та адміністрування. Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи. 2018. С. 386-388.

13. Баліцька В. В. Фінансовий механізм: науковий та практичний аспекти дослідження. Наука та наукознавство. 2007. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/49142/02-Balitska.pdf?sequence=1Бандурка О. М. Забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. Актуальні питання фінансової безпеки. Вінниця, 2023. С. 18-20.

14. Баранник Л. Б. Фінансовий механізм системи соціального захисту населення: понятійно-сутнісна характеристика. Вісник Львівської державної фінансової академії: Сер. Економічні науки. 2011. Вип. 21. С. 208-217

15. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія. Національна академія наук України, Ін-т економічного прогнозування. Київ: Фенікс, 1999. 338 с.

16. Баранов Р. О. Пріоритетні завдання щодо підвищення ефективності державної політики запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 13. С. 98-102.

17. Барановський О., Лагно А. Природа фінансової безпеки банківської системи. Світ фінансів. 2022. № 3 (72). С. 141-155.

18. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Т. 1. Київ : УБС НБУ, 2014. Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. 831 с.

19. Басанцов І. В. Аудит ефективності як чинник підвищення

результативності державного фінансового контролю. 2005. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/57427/5/Basantsov_financial_control.pdf

20. Безуглий Д. Г., Шаров Ю. П. Підхід до оцінювання рівня проектної зрілості органів місцевого самоврядування. Аспекти публічного управління. 2015. Вип. 11-12. С. 89-97.

21. Білоус В.Т., Бригінець О.О. Правові питання розв'язання проблем фінансової безпеки України. Вісник Національного університету» Львівська політехніка», № 902. 2018. С. 74-81.

22. Бойко Т.В. Актуальні проблеми економічної безпеки України. URL: http://library.kr.ua/orhus/bojko.Pdf

23. Бондаревська О. М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2017. Вип. 24. Ч. 2. С. 54–57. URL: http://www.vestnikeconom.mgu.od.ua/journal/2017/24-2-2017/14.pdf

24. Бондаренко А. І. Механізми забезпечення фінансової безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 3. С. 107–109.

25. Бобровська О. Ефективність корпоративної складової в муніципальному управлінні. Вісн. Тернопіл. держ. екон. ун-ту: наук. журн. / редкол. : А.Ф. Мельник (голов. ред.) [та ін.]. Т.: Екон. думка, 2008. Вип. 4. 49-56.

26. Бобровська О. Теоретико-методичні засади запровадження корпоративних відносин в управління розвитком муніципальних утворень: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління: 25.00.04. Дніпропетровськ, 2008. 67 с.

27. Бондаренко А. І. Механізми забезпечення фінансової безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 3. С. 107–109.

28. Боргові платежі та прогнози. URL: https://mof.gov.ua/uk/borgovi-platezhi-ta-prognozi

29. Борисова Л. П. Нові інструменти фінансового механізму розвитку

малого та середнього підприємництва. Financial management of the Black Sea city council of Odessa region The Academy of Management and Administration in Opole (Republic of Poland). 67 с.

30. Бровко Л.І., Бровко Є.І., Батура І.О. Бізнес-моделі розвитку національної економіки та підприємницьких структур: сучасні реалії та перспективи: монографія / НМА України; за ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріна. Дніпро: Журфонд, 2018. С. 233-245.

31. Будник Л., Ронська О., Лісецька Л. Фінансова безпека держави в умовах воєнного стану. Галицький економічний вісник. 2022. Том 77. № 4. С. 138-147. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.04.138.

32. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 01.08.2024. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст.572). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n82

33. Бугайцов С. Г. Механізми державного управління забезпечення економічної безпеки в Україні: теоретико-методичні аспекти. Електронне фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2019. 8 с. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/4.pdf

34. Бурденюк Т., Свірський В. Теоретичні засади фінансового механізму. Економічний аналіз. 2012. Вип. 10 (2). С. 201-205.

35. Бюджет України 2017: статистичний збірник Міністерства фінансів України. Київ. 2018. 308 с. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202017%20(publish).pdf

36. Валовий внутрішній продукт (1990-2022) (2021=100). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/vvp/vvp_rik/vvp_rik90-22_2021_100.xlsx

37. Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах у 2023 році. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/vvp/vvp_kv/vvpf_23_ue.xls

38. Вареник В. М. Удосконалення процесу управління формуванням доходів підприємств комунальної власності. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2020. Вип. 1. С. 100–105.

39. Варналій З.С. Зміцнення фінансової безпеки суб'єктів господарювання у воєнний та повоєнний період. Безпекові аспекти управління організаціями в умовах війни та повоєнної відбудови держави. Львів, 2023. С. 15–19.

40. Варналій З.С., Бондаренко С.М. Фінансова безпека підприємств України в умовах війни та повоєнного відновлення. Економічний вісник університету. 2023. № 56. С. 106–113.

41. Васильців Т. Г., Мульска О. П., Василечко Н. В. Стратегічні пріоритети державної політики протидії ухиленню від сплати податків з використанням офшорних юрисдикцій. Регіональна економіка. 2020. № 1. С. 113–122.

42. Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь / Лібанова Е.М., Гладун О.М., Лісогор Л.С. та ін. Інститут демографії НАН України. Київ, 2013. 48 с.

43. Винниченко Н. В., Есманов О. М. Оцінка стану фінансової безпеки в Україні. Економічний часопис-XXI. 2014. № 3–4(2). С. 47–51.

44. Власенко Т. А. Ефективність та результативність публічного адміністрування. URL: http://repository.hneu.edu.ua/...

45. Власюк О.С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації: монографія. Київ: НІСД, 2014. 432 с.

46. Возняк Г. В. Підприємницькі активи територіальних громад в умовах війни. Фінанси України. 2022. № 3. С. 38–52.

47. Волощук Р. В. Підходи до нормування економічних показників. Індуктивне моделювання складних систем. 2009. Вип. 1. С. 17–25.

48. Вольська О. М. Ефективність публічного управління як результат суспільних процесів. Теорія та практика державного управління. 2020. Вип. 1.

49. Відмивання грошей та фінансові злочини. URL: https://gijn.org/ua/resurs-ua/...

50. Гавкалова Н. Л., Табацький М. Г. Роль державного фінансового контролю у забезпеченні економічної безпеки держави. Вісник НУЦЗУ. 2023.

Вип. 2(19).

51. Гатаулліна Е. І. Проблематика розвитку фінансового ринку України. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 50.

52. Гбур З.В. Економічна безпека як складова національної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18. С. 81–86.

53. Гбур З. В. Державне управління економічною безпекою України: монографія. Кам’янець-Подільський, 2018. 408 с.

54. Гбур З. В. Економічна безпека України в сучасних умовах. Інвестиції: практика та досвід. 2018. Вип. 2. с. 56-66

55. Гбур З. В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. Інвестиції: практика та досвід. 2018. Вип. 11.

56. Гетманець О.П. Фінансова безпека як об’єкт правового регулювання. Підприємство, господарство і право. 2020. № 3.

57. Гетманець О.П., Коробцова Д.В. Фінансова безпека як чинник воєнної безпеки. Право і безпека. 2023. № 1(88).

58. Гноєва І. М., Кугубаєва Я. В. Оцінка аудиту ефективності. Вісник ЖДТУ. 2008. Вип. 2(44).

59. Голинська О. В., Фоміцька Н. В., Односталко Д. В. Ефективність функціонування системи публічного управління. Grail of Science. 2021. № 10.

60. Гончар М., Грибик І., Гончар С., Смолінська Н., Гавран В. Державне регулювання інвестицій в інноваційний розвиток. Financial and Credit Activity. 2024. № 1(54).

61. Гончарук С.М., Долбнєва Д.В., Приймак С.В., Романів Є.М. Фінансовий контроль. Львів, 2019. 328 с.

62. Горалько О. В. Фінансова безпека банків у системі безпеки держави. Науковий вісник ЛДУВС. 2011. Вип. 2.

63. Господарський кодекс України. № 436-IV від 03.09.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/...

64. Гриценко Л., Захаркіна Л., Захаркін О., Новіков В., Чухно Р. Вплив цифрових трансформацій... Фінансово-кредитна діяльність. 2022. № 3(44).

65. Грицишен Д. О., Супрунова І. В., Лисак С. П., ... Класифікація економічної злочинності. Центрально-український науковий вісник. 2020.

66. Грицишен Д. Передумови формування політики протидії економічній злочинності. Наукові перспективи. 2020. № 6(6).

67. Даценко В. В., Шевченко Н. І. Гарантування фінансової безпеки держави. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012.

68. Дедушек Г. І. Фінансовий механізм державного регулювання. URL: https://econom.karazin.ua/...

69. Дем'янишин В., Лободіна З. Розвиток фінансового механізму. Формування ринкової економіки в Україні. 2020. Вип. 43. С. 72-79

70. Депозити, залучені депозитними корпораціями. НБУ. URL: https://bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xlsx

71. Державна служба фінансового моніторингу України. URL: https://fiu.gov.ua/.

72. Державне управління. Оплата праці працівників державних органів у розрізі посад. Міністерство фінансів України. URL: URL: https://www.mof.gov.ua/uk/governance-649 (дата звернення: 27.07.2024)

73. Державне управління. Оплата праці працівників державних органів у розрізі посад. Міністерство фінансів України. URL: URL: https://www.mof.gov.ua/uk/governance-649 (дата звернення: 27.07.2024).].

74. Державний борг та гарантований державою борг. URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg_osn_inf

75. Державний борг та гарантований державою борг. Міністерство фінансів України. URL: URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg (дата звернення: 11.07.2024).

76. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.08.2024. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/

77. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.01.2024. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3_31_01_202

4_%D0%BC%D0%BB%D1%80%D0%B4__%D1%83%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9_.xls

78. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.01.2020. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B3%2031_01_2020%20%D0%BC%D0%BB%D1%80%D0%B4.xlsx

79. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.01.2024. Міністерство фінансів України. URL: URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3_31_01_2024_%D0%BC%D0%BB%D1%80%D0%B4__%D1%83%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9_.xls (дата звернення: 11.07.2024).

80. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.01.2020. Міністерство фінансів України. URL: URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B3%2031_01_2020%20%D0%BC%D0%BB%D1%80%D0%B4.xlsx (дата звернення: 11.07.2024).

81. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.12.2023. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/

82. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.12.2022. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/

83. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.12.2021. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/

84. Дефіцит бюджету України з 1992 року. http://old.cost.ua/budget/deficit/

85. Дзвінчук, Д. І., Лютий, М. О. Про оцінювання ефективності публічного управління територіальними громадами. Публічне урядування. 2022. Вип. 1 (29). С. 42-51. URL: https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-1(29)-6

86. Дикий А.П. Державна політика запобігання та протидії економічній злочинності в системі гарантування економічної безпеки України: монографія /

А.П. Дикий. Житомир: ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2023. 428 с.

87. Динаміка міжнародних резервів. Національний банк України. URL: URL: https://bank.gov.ua/ua/markets/international-reserves-allinfo (дата звернення: 11.07.2024).

88. Дмитрук П. Оцінка ефективності механізму державного регулювання економічної безпеки регіону з використанням паспорта загроз національній безпеці. Актуальні проблеми державного управління. 2012. Вип. 2. С. 51-54.

89. Долбнєва Д. В. Необхідність та перспективи утвердження аудиту ефективності як форми державного фінансового контролю в Україні. Фінансовий простір. 2015. Вип. 4. С. 108-112.

90. Долбнєва, Д. В. Шляхи трансформації системи боротьби з економічними злочинами в Україні з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу. Scientific Journal «ScienceRise». 2019. №2-3(55-56). С. 21-27.

91. Дохідність ОВДП на первинному ринку, щомісяця. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/OVDP_mis.xlsx

92. Дохідність ОВДП на первинному ринку. Національний банк України. URL: URL: https://bank.gov.ua/files/OVDP_mis.xlsx (дата звернення: 11.07.2024).

93. Доходи Державного бюджету. Державні фінанси. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/macro/S_budget_y.xlsx

94. Доходи Зведеного бюджету. Державні фінанси. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/macro/C_budget_y.xlsx

95. Дудка Ю. П. Підвищення ефективності державного регулювання економічною безпекою держави з урахуванням глобалізаційних процесів. Національне господарство України: теорія та практика управління. 2009. С. 12-19. http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11086/02-Dudka.pdf?sequence=1

96. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2019 року. URL: URL:

https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=208205

97. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. URL: URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210855

98. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. URL: URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215627

99. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. URL: URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262

100. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. URL: URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804

101. Єпіфанова І.Ю., Джеджула В.В., Розводюк О.В., Шевчук Д.Г. Теоретичні аспекти управління фінансовою безпекою вітчизняних підприємств. Innovation and Sustainability. 2023. № 1. С. 8-14. URL: https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/122/148

102. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наук. монографія. Київ: Національна академія управління, 2010. 232 с. Заїчко І.В., Білошкурська Н.В. Нормативно-правове та методичне підґрунтя визначення рівня забезпечення і регулювання фінансової безпеки підприємств та держави. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 34. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-42

103. Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : наук. моногр. К. : Національна академія управління,

2010. 232 с.

104. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Експертно-аналітична доповідь. К.: НІСД, 2024 71 с. URL: https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.08

105. Жердєв О., Міхайліна Т. Проблеми діяльності субєктів забезпечення економічної безпеки держави та способи їх вирішення. Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства. 2019. № 3. URL: https://studlib.org.ua/index.php/eprs/issue/view/11.

106. Жибер Т. В. Бюджетування під час надзвичайного стану у контексті євроінтеграції для України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. № 44. С. 30-35.

107. Жовнірчик Я. Ф. Механізми публічного управління соціально-економічною безпекою держави. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 6. С. 71–76. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.6.71

108. Завгородня С. П. Оцінювання ефективності системи державного управління у сфері економічної безпеки України. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2016. Вип. 3-4. С. 96-112.

109. Заволодіння 2 млн грн: БЕБ повідомило про підозри керівникам оборонного підприємства та компанії-підрядника. URL: URL: https://esbu.gov.ua/news/zavolodinnia-2-mln-hrn-beb-povidomylo-pro-pidozry-kerivnykam-oboronnoho-pidpryiemstva-ta-kompanii-pidriadnyka

110. Заїчко І.В., Білошкурська Н.В. Нормативно-правове та методичне підґрунтя визначення рівня забезпечення і регулювання фінансової безпеки підприємств та держави. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 34. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-42

111. Захожай К. Рудик Н. Жубер Т. Фінансова безпека держави: бюджетна складова та макроекономічні чинники. Ефективна економіка. 2023. 10.32702/2307-2105.2023.11.39.

112. Зварич М.С. Механізм забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні. Дисертація. Київ. 2020. С. 23-35.

113. Зведений бюджет України у 1992 – 2006 роках (за даними Державного Казначейства України). URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/fin/fin_ric/fin_u/2003.html

114. Звіт про діяльність за 2021 рік. URL: https://dbr.gov.ua/assets/files/zvit/zvit_.pdf

115. Звіт про діяльність за 2022 рік. URL: https://dbr.gov.ua/assets/files/zvit/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2022-rik.pdf

116. Звіт про діяльність за 2023 рік. URL: https://dbr.gov.ua/assets/files/zvit/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2023-rik.pdf

117. Звіт про результати аудиту ефективності діяльності Державної фіскальної служби України, Державної податкової служби України та Державної митної служби України. Рахункова палата. URL: URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2020/34-3_2020/Zvit_34-3_2020.pdf (дата звернення: 15.07.2024).

118. Звіт Рахункової палати за 2023 рік. URL: https://rp.gov.ua/Activity/Reports/?id=1898

119. Звіти про діяльність. URL: https://www.nssmc.gov.ua/about-us/annual-reports/ (дата звернення: 15.07.2024).

120. Звіти про результати роботи Державної митної служби у 2022-2023 роках. URL: URL: https://customs.gov.ua/en/plani-ta-zviti-roboti (дата звернення: 15.07.2024).

121. Звіти про хід виконання плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами України на 2022 – 2025 роки. URL: https://mof.gov.ua/uk/zvit

122. Звіти Рахункової палати за 2019-2024 роки. URL: URL: https://rp.gov.ua/FinControl/FinReports/?pid=111 (дата звернення: 15.07.2024).

123. Звіти. Державна аудиторська служба України. URL: URL: https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/51 (дата звернення: 15.07.2024).

124. Іванова Т. В. Державне управління еколого-економічною безпекою як умова сталого розвитку України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління: 25.00.02. Київ, 2011. 38 с.

125. Індекс реформ в управління державними фінансами. URL: https://reforms.voxukraine.org/about

126. Індекси акцій. Індекс ПФТС. Офіційний сайт ПФТС. URL: URL: https://pfts.ua/trade-info/indexes/shares-indexes (дата звернення: 11.07.2024).

127. Індекси акцій. Індекс ПФТС. Офіційний сайт фондової біржі ПФТС. URL: https://pfts.ua/trade-info/indexes/shares-indexes

128. Індекси споживчих цін у 1993-2023 роках (до відповідного періоду попереднього року). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ct/isc_rik/isc1993-2020vppr.xls

129. Індекси споживчих цін у 1993-2023 роках (до відповідного періоду попереднього року). Державна служба статистики України. URL: URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ct/isc_rik/isc1993-2020vppr.xls (дата звернення: 11.07.2024).

130. Індикатори розвитку страхових компаній у 2006-2018 роках. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Insurance_companies_NCSRFSM.zip

131. Індикатори розвитку фінансових компаній у 2006-2018 роках. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Financial_companies_NCSRFSM.zip

132. Індикатори розвитку фінансових компаній у 2020-2024 роках. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Financial_companies.zip

133. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

134. Інформаційна довідка щодо ринків капіталу України протягом січня – грудня 2023 року. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/informatsiina_dovidka_za_hruden_2023_.pdf

135. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2023 рік. Міністерство фінансів України. URL:

URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (дата звернення: 11.07.2024).

136. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. Міністерство фінансів України. URL: URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (дата звернення: 11.07.2024).

137. Інформація про ефективність використання державних коштів. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/information_on_the_effectiveness_of_the_use_of_public_funds-549

138. Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджетів України за січень - квітень 2024 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698

139. Інформація про стан внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту. URL: https://mof.gov.ua/uk/informacija-pro-stan-vnutrishnogo-kontrolju-ta-vnutrishnogo-auditu

140. Інформація про цілі державної політики у відповідній сфері. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/informacia-pro-dosyagnennya

141. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2023 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582

142. Кальмук О. Механізми забезпечення економічної безпеки України. Схід. 2011. № 2 (109). С. 40-42.

143. Качула С. В. Бюджетне планування як інструмент фінансового регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2018. Вип. 23 (3). С. 159-163.

144. Капелюш А.А. Наукові підходи щодо взаємодії фіскальної і монетарної політики. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). №2 (69), 2015. С. 109-114.

145. Касьяненко Л.М. Правове регулювання фінансово-контрольних правовідносин. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2018. Вип. 4(40). С. 115–119.

146. Кириленко, В. Складові елементи структури фінансового механізму державного управління. Наука молода: зб. наук. пр.–2008. Вип. 9. С. 23-30.

147. Кобеля М.Я. Теоретичні положення та суть фінансової політики держави. Економіка та держава. 2020. № 3. С. 160-164. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2020/31.pdf

148. Койло В. В. Теоретико-методологічні підходи до оцінки поняття фінансової безпеки в умовах зростання загроз країни. Науковий вісник Херсонського державного університету: серія «Економічні науки». Вип. 23. Частина 2. Херсон, 2017. С. 38-42.

149. Колісник А.С. Правове регулювання фінансового контролю за діяльністю суб'єктів господарювання. Право та інновації. 2020. № 3(31). С. 71–77.

150. Колодізєв О. М., Середіна А. В. Державна система управління фінансовою безпекою України та правові засади її функціонування. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Суми, 2010. Т. 10. С. 383-398.

151. Конституція України: № 254к/96-ВР від 01.01.2020. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

152. Копетюк М. Нормативно-правові аспекти визначення понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». Історико-правовий часопис. 2019. Вип. 1 (13). С. 66-69.

153. Коробцова Д.В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 2. С. 141–146. URL : http://journal-app.uzhnu.edu.ua/ article/view/261779/258188

154. Краєвський В., Бардаш С. Проблеми забезпечення фінансової безпеки України. Scientific Collection «InterConf». 2024. №(186). С. 58–63. Retrieved from https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/5218

155. Краснoруцький О. О., Власенко Т. А., Галич С. П. Напрями вдосконалення оцінки ефективності публічного адміністрування. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2016. № 3. С. 45-54.

156. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України). Національний банк України. URL: URL: https://bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xlsx (дата звернення: 11.07.2024).

157. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 19.05.2024. URL: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

158. Кучер Г. Розвиток ринку внутрішніх державних боргових зобов'язань України. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2011. Вип. 2. С. 47-58.

159. Латковський П.П. Фінансова політика в умовах військового стану. Аналітично порівняльне правознавство. 2022. № 1. С. 223-227.

160. Лекарь С. І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави: адміністративно-правовий аспект. Вісник Харківського національ' ного університету внутрішніх справ. 2012. № 4 (2). С. 103–111. URL: http://nbuv.gov.ua/ UJRN/ VKhnuvs_2012_4(2)__16

161. Лободіна З. М., Дем'янишин В. Г. Розвиток фінансового механізму в умовах реформування фінансової системи України. 2020. С. 67-72

162. Лопушинський І. П., Дурман М. О., Малахова В. Механізми забезпечення ефективності публічного управління та результативності адміністрування. Вестник Херсонского национального технического университета. 2022. Вип. 3 (82). С. 135-144.

163. Лопушняк Г. С., Ливдар М. В. Функціонування бюджетного механізму держави: сутнісно-теоретичні аспекти. Ефективність державного управління. 2013. Вип. 37. С. 49-55.

164. Луцька К. Удосконалення правових механізмів протидії корупції в органах державного управління з огляду на країни ЄС. Наукові перспективи (Naukovì perspektivi). 2023. № 12 (42). URL: URL: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)

165. Ляхович О. О., Піддубна Л. В. Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки регіону. Вісник НУВГП. Серія «Економічні науки». 2022. Вип. 4. С. 80–89. DOI: https://doi.org/10.31713/ve420228

166. Майбутнє регулювання діяльності ломбардів. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_lombard_2020.pdf?v=7

167. Майбутнє регулювання небанківського лізингу. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_lizing_2020.pdf?v=7

168. Майбутнє регулювання ринку кредитування фінансовими компаніями. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_credit_fincompanies_2020.pdf?v=7

169. Майбутнє регулювання ринку факторингу. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_factoring_2020.pdf?v=7

170. Македон В. В. Розвиток системи стратегічного менеджменту міжнародних компаній на засадах крос-функціонального підходу. European Journal of Management Issues. 2023. №31(3). с. 177-188. https://doi.org/10.15421/192315

171. Малий І. Й., Власенко М. М. Результативність управління публічним сектором в умовах нестабільності . Економіка та держава. 2017. № 12. С. 33–37.

172. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави: навч. посібник. Львів, 2020. 356 с.

173. Масенко В. Фінансовий механізм: суть і його парадигма. Вісник Східноукраїнського університету економіки і менеджменту. 2008. Вип. 2(4). С. 71-78.

174. Мелих О. Ю. Сучасні тенденції доларизації економіки України та шляхи її подолання. 2012. Інноваційна економіка. Вип. 9. С.

175. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: затв. наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/

show/v1277731-13

176. Міжнародні резерви становили 38,9 млрд дол. США за підсумками вересня. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/mijnarodni-rezervi-stanovili-389-mlrd-dol-ssha-za-pidsumkami-veresnya

177. Міжнародні фінанси: термінологічний словник / під. Ред. С. Я. Єлецьких. Краматорськ: ДДМА, 2007. 64 с.

178. Міністерство фінансів України: офіційний веб-сайт. Органи в компетенції Міністерства. URL: https://mof.gov.ua/uk/accountable-agencies

179. Міністерство фінансів України. Лист про наміри та Меморандум про економічну і фінансову політику від 17 червня 2024 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Лист%20про%20наміри%20та%20Меморандум%20про%20економічну%20і%20фінансову%20політику%20від%2017%20червня%202024%20року.pdf

180. Міністерство фінансів України. Додаток № 3 до Протоколу «Пріоритети реформи системи управління державними фінансами на 2021-2024 роки». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Додаток_№3_до_Протоколу_Пріоритети_реформи_системи_управління_державними_фінансами_на_2021-2024_роки.pdf

181. Митний кодекс України: № 4495-VI від 27.07.2024. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст.552). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text

182. Москвін Б. Ю. Економічна безпека фінансових інституцій в умовах воєнного стану в Україні. Економіка і організація управління. 2022. № 2 (46). С.110-119. doi: 10.31558/2307-2318.2022.2.11.

183. Мунько А. Ю. Політика фінансової безпеки територіальних громад: розробка, реалізація, оцінювання. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Вип. 1. С. 66-72. URL: https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.1.9

184. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: Монографія. В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк. Х.:

ХНЕУ, 2006. 472 с.

185. Мушеник І. М., Грушецький С. М., Забезпечення фінансової безпеки України в період воєнного часу та в умовах фінансової інклюзії. Modern Economics. 2022. №32. с. 70-74. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V32(2022)-09.

186. Надходження податків і зборів. URL: URL: https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nadhodjennya-podatkiv-i-zboriv--obovyaz/nadhodjennya-podatkiv-i-zboriv/nadhodjennya-podatkiv-i-zboriv- (дата звернення: 15.07.2024).

187. Наконечна Н. В., Щурко У. В. Протидія фінансовим злочинам як передумова формування ефективної системи фінансової безпеки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. 2013. 1. С. 77-86.

188. Національна економічна стратегія до 2030 року. URL: https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf]

189. Національне агентство з питань запобігання корупції: офіційний веб-сайт. URL: https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk/

190. Національний банк України. Про монетарну політику. URL: https://bank.gov.ua/ua/monetary/about

191. Настенко М.О. Державний фінансовий контроль як засіб правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 6. Т. 2. С. 91–94.

192. Національна стратегія доходів до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716

193. Нєізвєстна О.В., Григорук А.А., Литвин Л.М. Сучасні інструменти підтримки фінансової стійкості України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 39. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1401/1351

194. Нікитенко Д.В. Інвестиційна безпека України: сутність та

інституціональне забезпечення: монографія. Рівне : НУВГП. 2018. 376 с.

195. Нікольчук Ю. М., Лопатовська О. О. Антикризовий фінансовий менеджмент як основа управління фінансами вітчизняних підприємств. Вісник Хмельницького національного університету. 2021. № 1. С. 99-103.

196. Новаковець В. М. Фінансово-правовий механізм регулювання державних закупівель: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2012. 46 с.

197. Оболенський О. Ю., Обушна Н. І. Аудит, контроль і моніторинг у системі публічного управління. Ефективність державного управління. 2014. Вип. 41. С. 115-124.

198. Обушна Н. І. Публічне управління як нова модель організації державного управління в Україні: теоретичний аспект. Ефективність державного управління. 2015. Вип. 44 (1). С. 53-63.

199. Обушна Н. Результативність та ефективність управління – парадигма сучасного публічного управління. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. Вип. 4. С. 47-60.

200. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів в цілому по системі. Національний банк України. URL: URL: https://bank.gov.ua/files/stat/NPL_AO_2024-06-01.xlsx (дата звернення: 11.07.2024).

201. Онищенко С.В. Бюджетна безпека України: сутність, загрози та шляхи забезпечення: монографія. К.: Знання України. 2017. 450 с.

202. Операції сектору загального державного управління. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/oszdu_86_u.htm

203. Операції сектору загального державного управління. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/oszdu_21_u.htm

204. Операції фізичних осіб з купівлі-продажу іноземних валют. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/markets/cash-currency-market?startDate=01.02.2012&endDate=31.10.2024

205. Основні показники діяльності страхових компаній (у розрізі

установ), відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 835. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Insurance_companies_2024-07-01.xlsx

206. Основні показники діяльності фінансових компаній (у розрізі установ), відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 835. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Financial_companies_2024-07-01.xlsx

207. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. Національний банк України. URL: URL: https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates (дата звернення: 11.07.2024).

208. Офіційний сайт ПФТС. Індекси акцій. Індекс ПФТС. URL: https://pfts.ua/trade-info/indexes/shares-indexes

209. Оцінка ефективності бюджетних програм. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/ocinka-efektivnosti-bjudzhetnih-program

210. Очкуренко С. В. Місце фінансового права в системі права України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ, 2018. 477 с.

211. Піхоцький В. Ф., Піхоцька М. Р. Економічна безпека держави в сучасних умовах функціонування. III Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи». 2022. С. 192–193.

212. Полторак А. С. Фінансова безпека держави в умовах глобалізаційних змін: теорія, методологія, практика: монографія. Миколаїв: МНАУ, 2019. 463 с.

213. Погріщук Г., Головай Н. Сучасні проблеми та перспективи розвитку державного фінансового контролю в Україні. Економіка та суспільство. 2022. № 46. С. 67-80. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-61

214. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 03.09.2024 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

215. Попель Л. А. Сучасні інструменти фінансового планування інвестиційних видатків бюджету. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2013. Вип. 4. С. 404–411.

216. Про Бюро економічної безпеки: Закон України від 09.10.2021 р. № 1774-IX . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20.

217. Про Бюджетну декларацію на 2022–2024 роки: Постанова Верховної Ради України № 1652-IX від 15.07.2021 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-IX#Text.

218. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III від 03.09.2024 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text.

219. Про валюту і валютні операції: Закон України № 2473-VIII від 01.07.2024 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text.

220. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України № 79-VIII від 01.01.2017 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text.

221. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text.

222. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України № 1160-IV від 24.12.2023 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text.

223. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Національного банку України від 19.05.2020 № 65 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text.

224. Про затвердження Правил здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України в 2023 році: Постанова Національного банку України від 25.04.2023 № 56. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0056500-23#Text.

225. Про затвердження Положення про валютний нагляд: Постанова

Національного банку України від 03.01.2019 № 13 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19#Text.

226. Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків: Постанова Національного банку України від 25.12.2014 № 863 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14#Text.

227. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 09.08.2024 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.

228. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: Закон України від 28.11.2002 № 249-IV . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text.

229. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text.

230. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 361-IX від 23.09.2024 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text.

231. Про затвердження Вимог до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: Наказ Державного департаменту фінансового моніторингу Міністерства фінансів України від 24.04.2003 № 40 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-03#Text.

232. Про затвердження Порядку реєстрації фінансових операцій суб'єктами первинного фінансового моніторингу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 644 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/644-2003-п#Text.

233. Про затвердження Порядку здійснення контролю за ризиками, пов’язаними з управлінням державним (місцевим) боргом: Постанова Кабінету Міністрів України № 815-2012-п від 01.08.2012 р. . URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2012-п#Text.

234. Про затвердження Порядку розроблення Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням: Рішення Ради Національного банку України від 26.06.2019 № 27-рд . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr027500-19#Text.

235. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України № 2939-XII від 30.06.2024 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text.

236. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки та плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1805-р . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-р#Text.

237. Про схвалення концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 № 1101-р . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2018-р#Text.

238. Про затвердження Стратегії валютних інтервенцій Національного банку України: Рішення Правління Національного банку України від 29.12.2020 № 769-рш . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr769500-20#Text.

239. План-графік здійснення заходів у 2024 році щодо відстеження результативності регуляторних актів Міністерства фінансів України . URL: https://mof.gov.ua/uk/schedule_of_measures_to_monitor_the_effectiveness_of_regulatory_acts_2024-710.

240. Міністерство фінансів України: офіційний веб-сайт. Органи в компетенції Міністерства . URL: https://mof.gov.ua/uk/accountable-agencies.

241. Національне агентство з питань запобігання корупції: офіційний веб-сайт . URL: https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk/.

242. Положення про Міністерство фінансів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 № 1837 . URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/61851764.

243. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Указ Президента України № 1063/2011 від 07.07.2020 . URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=10667463.

244. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України № 1150-IX від 01.01.2024 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-IX#Text.

245. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України № 1698-VII від 10.12.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text.

246. Про Раду з фінансової стабільності: Указ Президента України № 170/2015 від 27.05.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170/2015#Text.

247. Про Рахункову палату: Закон України № 576-VIII від 04.05.2015 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text.

248. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України № 347/2021 від 11.08.2021 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text.

249. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-р#Text.

250. Про утворення Агентства з управління державним боргом України: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.02.2020 № 127 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2020-п#Text.

251. Про затвердження Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015–2020 роки . URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0499865-15#Text.

252. Про захист персональних даних: Закон України № 2297-VI від 01.01.2011 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text.

253. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 № 898-IV . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text.

254. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати: Закон України від 19.06.2003 № 979-IV . URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-15#Text.

255. Про іпотечні облігації: Закон України від 22.12.2005 № 3273-IV . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3273-15.

256. Про кредитні спілки: Закон України № 3254-IX від 01.01.2024 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text.

257. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text.

258. Про місцеві державні адміністрації: Закон України № 586-XIV . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text.

259. Про Національний банк України: Закон України № 679-XIV . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text.

260. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Top.

261. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text.

262. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 01.07.2004 № 1961-IV . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15#Text.

263. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text.

264. Про платіжні послуги: Закон України № 1591-IX від 20.06.2024 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text.

265. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України № 183/98-ВР . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text.

266. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України № 3480-IV від 23.02.2006 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text.

267. Про співробітництво територіальних громад: Закон України № 1508-VII . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text.

268. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України №

4452-VI . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text.

269. Про страхування: Закон України № 1909-IX . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text.

270. Про споживче кредитування: Закон України № 1734-VIII . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text.

271. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-р#Text.

272. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки та плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1805-р . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-р#Text.

273. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19.06.2003 № 978-IV . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-15.

274. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України № 1953-IX від 20.06.2024 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text.

275. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text.

276. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України № 1928-IX від 31.03.2023 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text.

277. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України № 2710-IX від 22.10.2023 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text.

278. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 361-IX від 01.01.2024 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text.

279. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за

межі України . URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0286731-15#Text.

280. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text.

281. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 № 351 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text.

282. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 № 43 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-п#Text.

283. Про Рахункову палату: Закон України № 576-VIII . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text.

284. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-р#Text.

285. Про схвалення Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2005 № 158-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/158-2005-р#Text.

286. Про схвалення Концепції розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2010 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 315-р від 03.08.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-2005-р#Text.

287. Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 190-р від 09.03.2011. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2011-р#Text.

288. Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1407-р . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1407-2015-р#Text.

289. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України № 1953-IX від 01.01.2024 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text.

290. Прогнозні платежі з погашення та обслуговування державного боргу у 2018–2045 роках (за діючими угодами станом на 11.04.2018) . Міністерство фінансів України.

291. Процентні ставки за активними і пасивними операціями Національного банку . URL: https://bank.gov.ua/files/PInterestRates.xls.

292. Проць І. М., Ілюшик О. М. Проблеми нормативно-правового регулювання державного фінансового контролю в Україні та напрями його вдосконалення. "Study of world opinion regarding the development of science": Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference, Prague, Czech Republic, 2022. С. 216–219. URL: https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2022/11/Study-of-world-opinion-regarding-the-development-of-science.pdf

293. Пасічник В. М. Державний фінансовий контроль як чинник забезпечення національної безпеки України. Публічне управління у сфері державної безпеки та митної справи. 2023. Вип. 3(38). С. 107–113.

294. Підбережник Н. П. Антикорупційна політика в країнах Західної Європи: досвід для України. Ефективність державного управління. 2013. № 37. С. 123–132.

295. Піхоцький В. Ф., Рисін В. В., Любенко А. М. Ефективність фінансового контролю та державного аудиту для забезпечення фінансово-економічної стійкості держави. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2019. Вип. 1(28). С. 205–215.

296. Плани проведення заходів державного фінансового контролю Державної аудиторської служби України . URL: https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/3555.

297. Пластун О. Л., Артеменко А. С., Бочкарьова Т. О. Фактор валютного курсу в механізмі функціонування ринку ОВДП в Україні. Гроші, фінанси і кредит. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2020. Том 31 (70). Вип. 3. С. 87–94.

298. Показники діяльності страхових компаній . URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Insurance_intermediaries_2022-04-01.xlsx.

299. Показники діяльності страхових компаній. Національний банк України . URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Insurance_companies_2024-01-01.xlsx.

300. Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. Національний банк України . URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3.

301. Показники діяльності фінансових компаній та лізингодавців . URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Financial_companies_2024-07-01.xlsx.

302. Покиньчереда В. В. Організаційно-методичні аспекти аудиту ефективності управління державним боргом. Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю. 2019. Вип. 40–43. URL: http://www.vtei.com.ua/konfa/27_03/1/4.pdf

303. Покиньчереда В. В., Копняк К. В. Організація аудиту ефективності управління державним боргом. Ефективна економіка. 2021. Вип. 4.

304. Попович Т. М. Удосконалення процедур розроблення та реалізації управлінських рішень в системі ризик-менеджменту. Інноваційна економіка. 2013. Вип. 2. С. 362–367.

305. Про виконання стратегії розвитку Рахункової палати 2019–2024 . URL: 94246ce346bbe6fb3db96c8176e76268a8642be5842ee76ba6b762253504c385.

306. Пшик Б. І. Теоретичні і методологічні аспекти формування фінансово-кредитних механізмів економічного розвитку держави. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2014. Вип. 1. С.

11–16.

307. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси в забезпеченні стабільності фінансової системи країни. Економіка України. 2022. Вип. 9. С. 77-98.

308. Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/markets/ovdp-table

309. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. 2022. URL: URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=13884471 (дата звернення: 15.07.2024).

310. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2000 рік. URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=10667559

311. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2020 рік. URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12530000

312. Річний звіт НКЦПФР за 2005 рік. URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=10667547

313. Річний звіт НКЦПФР за 2010 рік. URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=10667525

314. Річний звіт НКЦПФР за 2015 рік. URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=10667510

315. Рижкова А. Роль та місце фінансової безпеки в системі зміцнення економічної безпеки держави. Вчені записки Університету «КРОК», № 3(67), 2022. С. 56-61.

316. Романів В. В., Дорошенко Н. О. Фінансова безпека України. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 4(90). С. 230–235. URL: Users/user/Downloads/193108-Текст%20статті-430261-1-10-20200127.pdf

317. Романенко В. Наукові підходи щодо проблематики забезпечення економічної безпеки національної економіки. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). №2 (69), 2015. С. 85-90.

318. Савченко К. Фінансовий механізм реалізації стабілізаційної політики держави. Вісник Київського національного торговельно-економічного

університету. 2013. Вип. 1. С. 77-85.

319. Сазонов В.В. Поняття та система економічної безпеки: кримінологічний вимір. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 2. С. 184-189.

320. Свириденко Ю. Українська економіка пережила найважчий рік за часи Незалежності: як ми вистояли та що далі. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/30/695585/

321. Свірко С. В. Механізми державного управління бюджетною безпекою: конструювання категорії. Актуальні проблеми економіки. Публічне управління та адміністрування. 2019. Вип. 9. С. 125–131.

322. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2024–2026 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2023 р. № 1117 . URL: https://mof.gov.ua/storage/files/MTDS2024-2026.pdf

323. Ситник Н. С., Кравченко Б. О. Фінансова безпека держави: загрози та виклики в умовах війни. Modern Economics. 2024. № 44(2024). С. 181–189. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V44(2024)-27

324. Ситник Н. С., Петришин Х. Р. Сутність та структура фінансової безпеки регіону, моніторинг її рівня у Західному регіоні України. Молодий вчений. 2022. № 10. С. 78–83. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-10-110-16

325. Смолянюк В. Ф. Національна безпека України: термінологічний баласт чи державотворча необхідність. Суспільно-політичні процеси: науково-популярне видання. 2017. № 2–3.

326. Смоквіна Г. А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України. Економіка: реалії часу. 2017. № 3(13). С. 30–36.

327. Соловйов В. І. Фінансова безпека як основоположний фактор незалежності держави. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2011. № 3(15). С. 149–152.

328. Ставерська Т. О., Андрющенко І. С. Фінансове планування та прогнозування в підприємствах і фінансових установах: навч. посібник. Харків:

Харківський державний університет харчування та торгівлі, ФОП Іванченко І. С., 2013. 146 с.

329. Стеблянко А. В., Лісов Д. А. Бюро економічної безпеки як суб'єкт забезпечення економічної безпеки. Нове українське видання. 2021. № 6. С. 1–5.

330. Стратегію пом’якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу і повернення до інфляційного таргетування . URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-strategiyu-pomyakshennya-valyutnih-obmejen-perehodu-do-bilshoyi-gnuchkosti-obminnogo-kursu-i-povernennya-do-inflyatsiynogo-targetuvannya

331. Стратегія монетарної політики України: Рішення Ради Національного банку України від 13 липня 2018 року № 37-рд . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr037500-18#Text

332. Стратегія з розвитку кредитування . URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Lending_development_strategy_2024.pdf?v=8

333. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (припинена у 2023 році) . URL: https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/develop-strategy2023

334. Стратегія розвитку фінансового сектору України . URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=8

335. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України: монографія. Київ: НІПИБ, 2005. 140 с.

336. Свірко С. В. Механізми державного управління бюджетною безпекою України: дисертація на здобуття наук. ступеня докт. наук з держ. управл.: 25.00.02. Миколаїв, 2021. 494 с.

337. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019–2022 роки. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/MTDS_2019-2022_UKR_v11062019_Final.pdf

338. Ситник Г. П., Завгородня С. П. Системний аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження державного управління економічною

безпекою. Державне управління: теорія та практика. 2013. Вип. 2. С. 82–89.

339. Стеценко Б., Буряченко А., Захожай К., Прісняк С. Боргова безпека України: ключові імперативи воєнного стану. Modeling The Development Of The Economic Systems. 2023. Вип. 1. С. 194–199.

340. Стратегії розвитку Рахункової палати на 2019–2024 роки. URL: https://rp.gov.ua/Strategy/Strategy_2019-2024/?id=796

341. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1805-р URL: https://mof.gov.ua/uk/strategija-reformuvannja-sistemi-upravlinnja-derzhavnimi-finansami-sudf

342. Стратегія та Програма управління державним боргом . URL: https://mof.gov.ua/storage/files/MTDS2024-2026.pdf

343. Структура та обсяг бюджетних коштів за бюджетними програмами. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/the_structure_and_volume_of_budget_funds_under_budget_programs-743

344. Таукешева Т. Д. Фінансове планування діяльності бюджетних установ: навчальний посібник. 2017. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. 406 с.

345. Терещенко М. Державний контроль: сутність, основні підходи та концепції. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. С. 117-121. URL: https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/21

346. Ткачова Н. М. Розробка ефективних державних механізмів забезпечення національної економічної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2018. Вип. 1. С. 59-62.

347. Токар О.О., Шевченко О.М. Загрози та основні шляхи забезпечення фінансової безпеки держави. Збірник праць Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». 2023. С. 357-358.

348. Туркот О., Криса С. Щодо правового регулювання розвитку бізнесу в Україні. Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та

управлінський аспекти. Львів. 2023. С. 106-107.

349. У 2023 році завдяки роботі Бюро економічної безпеки збережено 8,8 млрд державних коштів. URL: URL: https://esbu.gov.ua/news/u-2023-rotsi-zavdiaky-roboti-biuro-ekonomichnoi-bezpeky-zberezheno-88-mlrd-derzhavnykh-koshtiv

350. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: теоретикоприкладні аспекти: колективна монографія / [О.О. Кравченко, О.В. Андрєєва, І.С. Ковова та ін..]; за ред. д.е.н., проф. Кравченко О.О. Х.: Видавництво Іванченка І. С., 2024. 336 с.

351. Федорович І. М. Методика проведення аудиту ефективності управління державним боргом та шляхи її вдосконалення. Світ фінансів. 2017. Вип. 3. С. 38-47.

352. Фінансові компанії та ломбарди наростили обсяги активів та основних видів послуг – Огляд небанківського фінансового сектору. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansovi-kompaniyi-ta-lombardi-narostili-obsyagi-aktiviv-ta-osnovnih-vidiv-poslug--oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru

353. Фінансова безпека держави URL: https://pidru4niki.com /15931106/finansi/finansova_bezpeka_derzhavi

354. Фінансове право України (загальна частина): навч. посіб. / Л. М. Касьяненко, Т. О. Мацелик, Н. Б. Новицька та ін. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 234 с.

355. Хлівний, В. К., Рудик Н. В. Аналітична складова макрофінансових індикаторів сталого розвитку. Бізнес Інформ. 2019. № 12. с. 311–316. URL: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-12-311-316

356. Хмельков А.В. Державний фінансовий контроль: Підручник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 228 с.

357. Хомутенко В. П., Хомутенко А. В. Аудит місцевих бюджетів як запорука фінансової безпеки регіону. Економіка та держава. 2013. Вип. 12. С. 52-55.

358. Цимбалюк І.О. Податкова безпека в системі фінансової безпеки держави. Стратегічне управління національним економічним розвитком: колект. Монографія / за заг. ред. О.В. Кендюхова. Донецьк, 2013. Т. 2. С. 392

359. Частка непрацюючих кредитів (NPL) в Україні становила 38% на початок 2023 року. Національний Банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/stability/npl

360. Частка непрацюючих кредитів у банках у І кварталі зросла до 38,8%. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchih-kreditiv-u-bankah-u-i-kvartali-zrosla-do-388

361. Чикуркова А., Бочкарьова О. Наукові підходи до визначення ефективності публічного управління. Рекомендовано Вченою радою ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»(Протокол № 4 від 26.11. 2018 року). 2018. С. 112.

362. Шаров Ю. П. Демократичні зміни в публічному управлінні: програмно-цільова ідеологія здійснення. Вісник Академії митної служби України. Сер.: Державне управління. 2009. 1. С. 52-57.

363. Шаров Ю. П. Методологічні засади стратегічного планування в муніципальному менеджменті: автореф. дис. д-ра наук з держ. упр : 25.00.04. Київ, 2002.

364. Шаров Ю. П. Цілепокладання в муніципальному менеджменті: ідеологічні та методологічні аспекти вирішення проблеми. Управління сучасним містом. 2002. Вип. 1 – 3 (5). С. 124 – 130.

365. Шатковська-Шморгай В. Б., Дунас Н. В. Зовнішній державний борг України: загрози та перспективи обслуговування. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 9(10). С. 182-186.

366. Шевченко М. М., Житник, О. М. Об’єктивні та суб’єктивні чинники впливу на формування політики національної безпеки сучасної держави в умовах військової глобалізації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № (9). http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1001

367. Шишков С. Є. Дисфункціональність ринку акцій в Україні: фактор

ваучерної приватизації. Український соціум. 2021. Вип. 3. С. 107-131.

368. Школьник І. О., Семеног А. Ю. Фінансовий сектор України: теоретичний аналіз економічної дефініції. Вісник Української академії банківської справи. 2013. Вип. 1. С. 31-36.

369. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення, Монографія. К.: НІСД, 1997. 144 с.

370. Штанцель С. Е., Бурик З., Грицишен Д., Євенок О., Сергієнко Л. Сучасні виклики та стратегії забезпечення фінансової безпеки держави: аналіз ключових аспектів. Наукові перспективи. 2024. № 5(47). С. 607-619. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-5(47)-607-619

371. Штанцель С. Е. Актуальні проблеми та перспективи розвитку концептуальних засад фінансової безпеки в умовах сучасних геополітичних викликів. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2024. № 6. https://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.6.10

372. Штанцель С. Е. Взаємозв’язок між фінансовою безпекою держави та її економічним розвитком: стратегічні аспекти. Журнал «Наукові інновації та передові технології» (серія «Управління та адміністрування», серія «Право», серія «Економіка», серія «Психологія», серія «Педагогіка»). 2024. № 6(34). С. 292-304. https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6(34)-292-304

373. Штанцель С. Е. Формування національних стратегій фінансової безпеки: практичний досвід та виклики. Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". 2024. №5. https://doi.org/10.25313/2617-572X-2024-5-9947

374. Штанцель С. Е. Фінансова безпека держави як об’єкт публічного управління: теоретичні та методологічні підходи. Інвестиції: практика та досвід. 2024. №13. С. 193-199. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.13.193

375. Штанцель С. Е. Проблеми та шляхи вдосконалення механізмів публічного управління у сфері фінансової безпеки України. Інклюзивна економіка. 2024. № 2(04). С. 56-63. https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.4-9

376. Штанцель С. Е. Державна політика протидії фінансовим злочинам: забезпечення фінансової безпеки. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2024. Випуск 41. С. 188-195. DOI: https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.41.26

377. Штанцель С. Е. Інституційні основи публічного управління фінансовою безпекою держави в Україні. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2024. № 2(74). С. 108–113. https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-17

378. Штанцель С. Е. Вплив міжнародних стандартів на механізми публічного управління фінансовою безпекою: досвід країн ЄС. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024. Том 35 (74). № 3. С. 110-117. https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.3/21

379. Штанцель С. Е. Інституційні основи публічного управління фінансовою безпекою держави в Україні. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2024. № 2 (74). С. 108–113. DOI: https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-17

380. Штанцель С. Е. Стратегії забезпечення фінансової безпеки як складової національної безпеки України. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2024. № 3. С. 78-84. DOI: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.3.12

381. Штанцель С. Е. Системний аналіз публічного управління забезпеченням фінансової безпеки України. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2024. № 4. С. 123-130. DOI: https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.4.20

382. Штанцель С. Е. Ретроспективний аналіз стану забезпечення фінансової безпеки України. Київський економічний науковий журнал. 2024. № 6. С. 154–164. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-6-21

383. Штанцель С. Е. Аудит ефективності публічного управління у

забезпеченні фінансової безпеки держави. Український економічний часопис. 2024. № 6. С. 182–189. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-6-30

384. Штанцель С. Інноваційні підходи до публічного управління у сфері фінансової безпеки України. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA» (21 червня 2024 р.; Coventry, UK). С. 26–27. DOI: https://doi.org/10.36074/scientia-21.06.2024

385. Штанцель С. Е. Публічне управління фінансовою безпекою в Україні: виклики та можливості. Світ наукових досліджень: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, 17-18 грудня 2024 р., Випуск 36. URL: https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5615/

386. Штанцель С. Європейський досвід публічного управління забезпеченням фінансової безпеки. Матеріали конференції: «Włocławek, Republic of Poland, July 3–4, 2024. Section 1. Theory and History of Law and State». С. 5-9. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-464-1-1

387. Штанцель С. Моделі публічного управління для забезпечення фінансової безпеки: аналіз українського досвіду. Collection of Scientific Papers «ΛΌГОΣ». (21 June 2024; Seoul, South Korea). С. 40–43. https://doi.org/10.36074/logos-21.06.2024.008

388. Штанцель С. Е. Еволюція організаційно-управлінського механізму публічного управління у сфері фінансової безпеки. Contemporary Challenges of Socio-Economic Development for Public Policy, Legal Practice and Business Administration : 3rd International Conference, August 27–28, 2024. Warsaw, Poland : East European Association of Scientists, 2024. No. 33man6. С. 1-5. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.13995502

389. Штанцель С. Е. Дослідження підходів до оцінювання ефективності публічного управління в сфері фінансової безпеки в Україні. Матеріали конференції: Scientific Area in the Context of Globalisation and Transformation». Riga, Latvia, October 4-5, 2024. С.31-34. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-472-6-8

390. Штанцель С. Удосконалення системи публічного управління

фінансовою безпекою України: врахування досвіду європейських країн. Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Experimental and Theoretical Research in Modern Science» (October 16-18, 2024). Toronto, Canada. № 220. С.119-122.

391. Штанцель С. Е. Модель публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України. Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference “The role of innovations in the transformation of the image of modern science”, 08-11 жовтня 2024 р., Осло, Норвегія. International Science Group. 2024. С. 95-97.

392. Штанцель С. Е. Система управління ризиками фінансової безпеки України та оцінка міри їх впливу. Успіхи і досягнення у науці. Серія «Управління та адміністрування». 2025. № 8(8). С. 621–633. 2024. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-8(8)-621-633

393. Штанцель С. Європейський досвід публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави. Публічне управління і політика. 2025. № 2(6). С. epp0028. DOI: https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.2.02

394. Штанцель С. Організаційно-управлінський механізм публічного управління забезпечення фінансової безпеки. Філософія та управління. 2025. № 2(6). e pg0031. DOI: https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.2.01

395. Щодо затвердження річного звіту Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Річний звіт НКЦПФР за 2023 рік». URL: URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=20721190 (дата звернення: 15.07.2024).

396. Щодо затвердження річного звіту Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Річний звіт НКЦПФР за 2023 рік»: Розпорядження НКЦПФР (Комісії) як колегіального органу №654. URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=20721190

397. Щодо затвердження річного звіту Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Річний звіт НКЦПФР за 2022 рік». URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=13884471

398. Щодо затвердження річного звіту Національної комісії з цінних

паперів та фондового ринку «Річний звіт НКЦПФР за 2023 рік». URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=20721190

399. Шпильовий Б. В. Основні інструменти забезпечення фінансової безпеки банків. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 10 (2). С. 139-142.

400. Шульга О. А. Стратегія забезпечення фінансової безпеки банківської установи та сучасні аспекти її діагностики. Інфраструктура ринку. 2023. №70. С. 171-175. DOI: https://doi.org/10.32782/infrastruct70-30.

401. Шулюк Б. С. Наукові підходи до структуризації фінансового механізму державно-приватного партнерства. Бізнес-навігатор. 2018. Вип. 5. С. 144-148.

402. Юревич, Л. М. Державний борг в умовах кризи. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Сер.: Економіка. 2010. Вип. 14. С. 405-412.

403. Юрій, С. М. Фактори впливу на державний борг України. Мукачівський державний університет. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 4. С. 705-509.

404. Яструбецька Л. С. Фінансова безпека суб’єктів підприємництва в Україні в умовах гібридних загроз : монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2022. 320 с.

405. Ahmad S.Y., Mohamad F.S. Understanding financial security from consumer’s perspective: A review of literature. International Journal of Humanities and Social Science. 2014. No 4(12). pp. 110–117. http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_4_No_12_October_2014/13.pdf

406. Allen W. Wood G. Defining and achieving financial stability. Journal of Financial Stability. 2006. Vol. 2 (2). P. 52–72.

407. Bianchi J. Bigio, S. Banks lividity management, and monetary policy. Econometrica. 2022. no 90(1). pp. 391-354. DOI: https://doi.org/10.3982/ECTA16599.

408. Boikos S., Panagiotidis T., Voucharas G. Financial development, reforms and growth. Economic Modelling. 2022. 108 p.

409. Brück T. An Economic Analysis of Security Policies. Discussion Papers. № 456. Berlin: Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung. 2004. 21 p. URL: http://hdl.handle.net/10419/18308.

410. Chepurnyi O., Deriuba A. Integral Approach to Regional Financial Security Evaluation. Економіка і регіон. 2019. № 4. С. 28–34. DOI: https://doi.org/10.26906/eip.2019.4(75).1812

411. Daniel Kaufmann and Aart Kraay (). Worldwide Governance Indicators, 2023 Update. URL: www.govindicators.org.

412. Davydenko N., Mykhaylichenko M., Titenko Z. Tsiukalo L. External Debt Management in the System of Financial Security of the State. WSEAS Transactions on Business and Economics. 2023. vol. 20. pp. 144-153. available at: https://wseas.com/journals/articles.php?id=7255

413. Franssen, V. The EU's Fight Against Corporate Financial Crime: State of Affairs and Future Potential. German Law Journal. 2018. № 19(5). P. 1221-1249.

414. Freedom House. Ukraine rating 2022. URL: https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2022

415. Freedom House. Ukraine rating 2024. URL: https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2024

416. Freedom House. Ukraine rating 2023. URL: https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2023

417. Fritz B., Muehlich L. Regional financial arrangements in the global financial safety net: The Arab monetary fund and the Eurasian fund for stabilization and development. Development and Change. 2019. Vol. 50. № 1. pp. 96–121. https://doi.org/10.1111/ dech.12466

418. Fundamental principles of public sector auditing. INTOSAI. URL: URL: https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/documents/open_access/ISSAI_100_to_400/issai_100/ISSAI_100_EN.pdf

419. EIC Accelerator. European Innovation Council. URL:

https://eic.ec.europa.eu/eic-funding-opportunities/eic-accelerator_en

420. EIT launch first start-ups in Urban Mobility. SwissCore. URL: https://www.swisscore.org/eit-launch-first-start-ups-in-urban-mobility/

421. EUROPEAN FINANCIAL REVIEW 2024. URL: https://finance.ec.europa.eu/document/download/513c318e-a9ba-46f2-8854-0d134aa9bf18_en?filename=european-financial-stability-and-integration-review-2024_en.pdf

422. European Economic Security: Current practices and further development. 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2024/754449/EXPO_IDA(2024)754449_EN.pdf

423. EU Support for SME Innovation: The SME Instrument. Audit preview. The European Court of Auditors, 2019. 11 p. URL: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/ap19_06/ap_sme_en.pdf 11.

424. EU-Catalyst partnership. European Commission. URL: https://fundingtrip.com/f/breakthrough-energy-catalyst

425. Giriuniene G., Cernius G., Giriunas L., Jakunskiene E. Research on the relation between conceptions of the state's economic and financial security: theoretical aspect. Journal of Security and Sustainability Issues. 2019 no 8(4). pp. 609–616. http://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4(5).

426. Goede Marieke. Financial security. Finance and Society. 2017. no 3. pp. 159-72. 10.2218/finsoc.v3i2.2575.

427. Han R. Financial Internationalization and Financial Security Issues. Open Access Library Journal. 2018. No 5. pp. 1-7. https://doi.org/10.4236/oalib.1104874.

428. Horizon 2030: Looking ahead to challenges and opportunities. European Investment Bank, Deloitte, 2019. 24 p. URL: https://www.eib.org/attachments/strategies/horizon_2030_en.pdf

429. Kovalenko V., Slatvinska M., Sheludko S., Makukha S. and Valihura V. The monetary component in ensuring the financial security of the state. Financial and

credit activity problems of theory and practice. 2023. vol. 1. n 48. pp. 8–22. available at: https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3972

430. Kvint V. Strategy for the global market: Theory and practical applications. New York: Routledge, 2015. 548 p. https://doi.org/10.4324/9781315709314

431. Ladislav M., Daˇnová M., Vavrek R., Dúbravská M. Economic freedom – Classification of its level and impact on the economic security. Journal of Interdisciplinary Research. 2017. Vol. 7. pp. 154–157. URL: http://www.magnanimitas. cz/ADALTA/0702/papers/A_mura.pdf

432. Li M., Zhang Z., Bai R. Matter-Element Model for Evaluating the Financial Security. Pakistan Journal of Statistics. 2014. Vol. 30 (5). pp. 779–790.

433. Meoli M., Rossi A., Vismara S. Financial literacy and securi-ty-based crowdfunding. Corporate Governance: An International Review. 2022. no 30(1). pp. 27-54.

434. Motailo O. V. risks And threats to national security. «Scientific Notes of Taurida V.I. Vernadsky University». Series «Public Administration». 2020. № 5. С. 116–121. URL: https://doi.org/10.32838/tnu-2663- 6468/2020.5/20

435. Shkolnyk I., Kozmenko S. and Polach J., Wolanin E. State financial security: Comprehensive analysis of its impact factors. Journal of International Studies. 2020. vol. 13(2) pp. 291-309. available at: financial-security-comprehensive-analysis-of-its-impact-factors

436. Munyon T. P., Carnes A. M., Lyons L., Zettler I. (In press). All about the money?: Exploring antecedents and consequences for a brief measure of perceived financial security. Journal of Occupational Health Psychology. 2020. Vol. 25. pp. 159-175. doi: 10.1037/ocp0000162.

437. Ocepek A. Economic Security and the European Dream. URL: http://www.anselm.edu/Documents/ NHIOP/Glo bal%20Topics/2010/ Ocepekpaper.

438. Open budget survey 2019: budger transparency score.URL: https://internationalbudget.org/sites/default/files/2020-04/2019_Ranking_EN.pdf

439. Pakhnenko O., Kuan Z. Ethics of Digital Innovation in Public Administration. Business Ethics and Leadership. 2023. no7(1). pp. 113-121.

440. Pavlidis, G. Learning from failure: cross-border confiscation in the EU. Journal of Financial Crime. 2019. № 26(3). P. . 683-691. URL: URL: https://doi.org/10.1108/JFC-08-2018-0087

441. Peydróa José-Luis, Polob Andrea, Settec, Enrico. Monetary policy at work: Security and credit application registers evidence. Journal of Financial Economics. 2021. no 140(3). pp. 789-814. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2021.01.008.

442. Political Stability and Absence of Violence/Terrorism: Percentile Rank. URL: https://data.worldbank.org/indicator/PV.PER.RNK

443. Raczkowski K. Bezpieczeństwo finansowe/ In book: Ekonomika bezpieczeństwa państwa w zarysie / J. Płaczek (ed.). Warszawa : Difin, 2014. S. 299–324.

444. Revak I. O. Subjects and objects of financial security are the basic components of the financial security of the state. Herald of the Economy of Transport and Industry. 2010. no. 29. pp. 54-57.

445. Risk Angles: Five questions on financial crime. URL: URL: https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/governance-risk-and-compliance/articles/risk-angle-financial-crime.html

446. Ross L. Financial development and economic growth: Views and agenda. Journal of Economic Literature. 1997. no 35(2). pp. 688-726.

447. Schultz R., Arndt-Bascle C., Davidson P. Better indicators for better regulation. La mejora de la regulación. 2019. Vol. 907. pp. 51–68. https://doi.org/10.32796/ice2019.907.6806.

448. Shtantsel S., Zaichko I., Korzun S., Shchur N., Hubskyi O. Critical strategies for enhancing Ukraine’s financial security in wartime and postwar conditions. Multidisciplinary Reviews. 2024. Vol. 8. 2024spe066. https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe066

449. Shtantsel S., Amalian A., Shevchenko B., Bulchak S., Kravets R. Strategies for reducing financial security threats during wartime: Ukraine’s experience. Edelweiss Applied Science and Technology. 2024. Vol. 8 (5). P. 2351-2362. https://doi.org/10.55214/25768484.v8i5.1988

450. Shtantsel S., Buryk Z., Grytsyshen D., Yevenok O., Sergiienko L. Evaluating Information Security Strategies in the Public Sector: Efficiency and Cybersecurity Risks. Journal of Information Systems Engineering and Management. 2025. Vol. 10(2s). P. 2468-4376. https://doi.org/10.52783/jisem.v10i2s.323

451. Semjonova N. Financial security in the Baltic States: Comparison with selected EU countries. Economics and Business. 2016. Vol. 29. pp. 90–95. doi: 10.1515/eb-2016-0026.

452. Siemiątkowski Piotr. External financial security of the European Union member states outside the Eurozone. Journal of International Studies. 2017. No. 10. pp. 84-95. 10.14254/2071-8330.2017/10-4/6.

453. The European Economic Security Package. URL: https://www.mofo.com/resources/insights/240206-the-european-economic-security-package

454. Ukraine. Chandler Good Government Index. URL: URL: https://chandlergovernmentindex.com/countries/ukraine/

455. Vaitkus R., Vasiliauskaite A. An Assessment of the Impact of Legal Regulation on Financial Security in OECD Countries. Journal of Risk and Financial Management. 2022. Vol. 15. P. 86. doi: 10.3390/jrfm15020086.

456. World Justice Project. Rule of Law Index 2023: Україна. URL: https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2023/Ukraine/

457. Worldwide Governance Indicators URL: https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators.

458. Zakharii Varnalii, Andriy Mekhed. Business Entities` Financial Security under Digital Economy. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice, Volume 4 (45), 2022. p. 267-275. https://doi.org/ 10.55643/fcaptp.4.45.2022.3813. 267

459. Zapukhliak I., Shegda A., Mykytiuk O., Onysenko T., Petrenko K. Theory and practice of assessing the level of instability. Of the external environment of the enterprise in a Hybrid War. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2022. 1(42), 271–282. https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3687

ДОДАТКИ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях індексованих у міжнародній науково-метричній базі Scopus:

5. Shtantsel S., Zaichko I., Korzun S., Shchur N., Hubskyi O. Critical strategies for enhancing Ukraine's financial security in wartime and postwar conditions. Multidisciplinary Reviews. 2024. Vol. 8. 2024spe066. https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe066

(Особистий внесок здобувача: Сформовано концептуальні підходи до посилення фінансової безпеки України під час війни, обґрунтовано стратегічні пріоритети реагування на ризики та загрози).

6. Shtantsel S., Amalian A., Shevchenko B., Bulchak S., Kravets R. Strategies for reducing financial security threats during wartime: Ukraine's experience. Edelweiss Applied Science and Technology. 2024. Vol. 8 (5). P. 2351-2362. https://doi.org/10.55214/25768484.v8i5.1988

(Особистий внесок здобувача: Розроблено ключові напрями мінімізації фінансових загроз воєнного періоду, систематизовано підходи держави до стабілізації фінансової сфери в кризових умовах).

7. Shtantsel S., Buryk Z., Grytsyshen D., Yevenok O., Sergiienko L. Evaluating Information Security Strategies in the Public Sector: Efficiency and Cybersecurity Risks. Journal of Information Systems Engineering and Management. 2025. Vol. 10(2s). P. 2468-4376. https://doi.org/10.52783/jisem.v10i2s.323

(Особистий внесок здобувача: Обґрунтовано методичні засади оцінювання інформаційної безпеки у публічному секторі, визначено критерії ефективності політик кіберзахисту та управління ризиками).

8. Shtantsel S., Grytsyshen D., Yevenok O., Sergiienko L. Assessment of information security tools in public administration: performance evaluation and effectiveness against contemporary cyber threats. African Journal of Applied Research. 2025. Vol. 11. No. 7. P. 30-44. https://doi.org/10.26437/ajar.v11

(Особистий внесок здобувача: Обґрунтовано методологічні засади оцінювання інформаційної безпеки у публічному секторі, зокрема через формування системного підходу до аналізу національних стратегій кібербезпеки в умовах цифровізації та загроз).

Статті у фахових виданнях України категорії Б:

18. Штанцель С. Е., Бурик З., Грицишен Д., Євенок О., Сергієнко Л. Сучасні виклики та стратегії забезпечення фінансової безпеки держави: аналіз ключових аспектів. *Наукові перспективи.* 2024. № 5(47). С. 607-619. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-5(47)-607-619

(Особистий внесок здобувача: Проаналізовано ключові загрози

фінансовій безпеці держави, обґрунтовано стратегічні напрями її зміцнення та сформовано аналітичні підходи до оцінювання ризиків).

19. Штанцель С. Е. Актуальні проблеми та перспективи розвитку концептуальних засад фінансової безпеки в умовах сучасних геополітичних викликів. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток».* 2024. № 6. https://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.6.10

20. Штанцель С. Е. Взаємозв'язок між фінансовою безпекою держави та її економічним розвитком: стратегічні аспекти. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»* (серія «Управління та адміністрування», серія «Право», серія «Економіка», серія «Психологія», серія «Педагогіка»). 2024. № 6(34). С. 292-304. https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6(34)-292-304

21. Штанцель С. Е. Формування національних стратегій фінансової безпеки: практичний досвід та виклики. Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". 2024. №5. https://doi.org/10.25313/2617-572X-2024-5-9947

22. Штанцель С. Е. Фінансова безпека держави як об'єкт публічного управління: теоретичні та методологічні підходи. Інвестиції: практика та досвід. 2024. №13. С. 193-199. 2024. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.13.193

23. Штанцель С. Е. Проблеми та шляхи вдосконалення механізмів публічного управління у сфері фінансової безпеки України. *Інклюзивна економіка.* 2024. № 2(04). С. 56-63. https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.4-9

24. Штанцель С. Е. Державна політика протидії фінансовим злочинам: забезпечення фінансової безпеки. *Публічне управління і адміністрування в Україні.* 2024. Випуск 41. С. 188-195. DOI: https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.41.26

25. Штанцель С. Е. Інституційні основи публічного управління фінансовою безпекою держави в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління.* № 2024. 2(74). С. 108–113. https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-17

26. Штанцель С. Е. Вплив міжнародних стандартів на механізми публічного управління фінансовою безпекою: досвід країн ЄС. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2024. Том 35 (74). № 3. С. 110-117. https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.3/21

27. Штанцель С. Е. Інституційні основи публічного управління фінансовою безпекою держави в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління.* 2024. № 2 (74). С. 108–113. DOI: https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-17

28. Штанцель С. Е. Стратегії забезпечення фінансової безпеки як складової національної безпеки України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2024. № 3. С. 78-84. DOI: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.3.12

29. Штанцель С. Е. Системний аналіз публічного управління забезпеченням фінансової безпеки України. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування.* 2024. № 4. С. 123-130. DOI: https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.4.20

30. Штанцель С. Е. Ретроспективний аналіз стану забезпечення фінансової безпеки України. *Київський економічний науковий журнал.* 2024. № 6. С. 154–164. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-6-21

31. Штанцель С. Е. Аудит ефективності публічного управління у забезпеченні фінансової безпеки держави. *Український економічний часопис*. 2024. № 6. С. 182–189. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-6-30

32. Штанцель С. Е. Система управління ризиками фінансової безпеки України та оцінка міри їх впливу. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Управління та адміністрування»*. 2024. № 8(8). С. 621–633. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-8(8)-621-633

33. Штанцель С. Європейський досвід публічного управління забезпечення фінансової безпеки держави. *Публічне управління і політика.* 2025. № 2(6). С. epp0028. DOI: https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.2.02

34. Штанцель С. Організаційно-управлінський механізм публічного управління забезпечення фінансової безпеки. Філософія та управління. 2025. № 2(6). е pg0031. DOI: https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.2.01

Публікації, що засвідчують апробацію результатів дослідження:

9. Штанцель С. Інноваційні підходи до публічного управління у сфері фінансової безпеки України. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»* (21 червня 2024 р.; Coventry, UK). С. 26–27. DOI: https://doi.org/10.36074/scientia-21.06.2024

10. Штанцель С. Е. Публічне управління фінансовою безпекою в Україні: виклики та можливості. Світ наукових досліджень: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, 17-18 грудня 2024 р., Випуск 36. URL: https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5615/

11. Штанцель С. Європейський досвід публічного управління забезпеченням фінансової безпеки. Матеріали конференції: «Włocławek, Republic of Poland, July 3–4, 2024. Section 1. Theory and History of Law and State». С. 5-9. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-464-1-1

12. Штанцель С. Моделі публічного управління для забезпечення

фінансової безпеки: аналіз українського досвіду. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*. (21 June 2024; Seoul, South Korea). С. 40–43. https://doi.org/10.36074/logos-21.06.2024.008

13. Штанцель С. Е. Еволюція організаційно-управлінського механізму публічного управління у сфері фінансової безпеки. Contemporary Challenges of Socio-Economic Development for Public Policy, Legal Practice and Business Administration : 3rd International Conference, August 27–28, 2024. Warsaw, Poland : East European Association of Scientists, 2024. No. 33man6. С. 1-5. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.13995502

14. Штанцель С. Е. Дослідження підходів до оцінювання ефективності публічного управління в сфері фінансової безпеки в Україні. Матеріали конференції: Scientific Area in the Context of Globalisation and Transformation». Riga, Latvia, October 4-5, 2024. С.31-34. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-472-6-8

15. Штанцель С. Удосконалення системи публічного управління фінансовою безпекою України: врахування досвіду європейських країн. Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Experimental and Theoretical Research in Modern Science» (October 16-18, 2024). Toronto, Canada. № 220. С.119-122.

16. Штанцель С. Е. Модель публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки України. *Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference "The role of innovations in the transformation of the image of modern science"*, 08-11 жовтня 2024 р., Осло, Норвегія. International Science Group. 2024. С. 95-97.

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
АНТОНОВ

COMPANY
ANTONOV

вул. Мрії, 1, м. Київ, 03062, Україна
тел: +38 (044) 454 34 50, 454 31 49
e-mail: info@antonov.com
код ЄДРПОУ 14307529

1, Mrii str., Kyiv, 03062, Ukraine
phone: +38 (044) 454 34 50
phone: +38 (044) 454 31 49
e-mail: info@antonov.com

від "28" березня 2025р. № 500/034-25

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження Штанцель Сергію Едуардовичу На тему «Публічне управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні» за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління

АТ «АНТОНОВ», розглянувши теоретико-практичні, методологічні результати дисертаційного дослідження на тему «Публічне управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні», зробили висновок про їх обґрунтованість, практичність, актуальність.

В роботі детально розглядаються механізми публічного управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні, здійснено аналіз фінансового регулювання цієї сфери в країнах ЄС. Дисертантом сформовано методологію оцінювання результативності та ефективності публічного управління фінансовою стабільністю із подальшим практичним її застосуванням до аналізу стану та динаміки фінансової безпеки в Україні. Керівництвом АТ «АНТОНОВ» враховано результати аналізу фінансової безпеки, основні чинники впливу на стан фінансової системи України у власній практичній діяльності.

Окремі емпіричні, практичні результати дослідження публічного управління у сфері фінансової безпеки України враховані в діяльності АТ «АНТОНОВ», зокрема:

1. Враховано стан нормативно-правового регулювання фінансової сфери України, подальші пріоритети управління цією сферою, законодавчі зміни, які прямо впливають на фінансовий напрямок роботи підприємства.

2. Результати дослідження організаційно-управлінського, фінансового механізму публічного управління фінансовою безпекою України, діяльність повноважних органів управління, яка опосередковано впливає на фінанси підприємств України та потенціал їх державного фінансування.

3. Висновки щодо фінансового регулювання в ЄС, включаючи основні Директиви та Регламенти ЄС, які перебувають на етапі імплементації в Україні, або ж розглядаються органами публічного управління з погляду можливості впровадження.

Директор з економіки та фінансів АТ «АНТОНОВ» **Ярослав ШЕВЧЕНКО**

Громадська наукова організація «Фінансово-економічна наукова рада»
(Державний реєстраційний номер: 1473885)
Україна, 01135, м.Київ, вул. Павлівська, буд. 22
Телефон/факс: (044) 222-5-889

Вих. № 070525-763-256
«07» травня 2025 року

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему: «Публічне управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні» у діяльність Громадської наукової організації «Фінансово-економічна наукова рада»

Дисертаційне дослідження присвячене аналізу сучасного стану публічного управління фінансовою безпекою держави, виокремленню ключових ризиків та загроз у цій сфері, а також розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного управління та міжінституційної координації в умовах викликів, пов'язаних із війною, економічною турбулентністю та глобальними фінансовими трансформаціями.

У 2025 році результати дослідження були впроваджені у діяльність Громадської наукової організації «Фінансово-економічна наукова рада» (ФЕНР), яка є платформою для міждисциплінарного діалогу науковців, експертів, представників органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері економічної та фінансової політики. Організація займається аналітичним супроводом процесів економічної безпеки, розробкою науково-прикладних рекомендацій для державних інституцій, а також поширенням кращих практик публічного управління в Україні.

Основні напрями впровадження результатів дисертаційного дослідження:

1. Результати дисертації були використані при розробці нової методики аналізу фінансової безпеки в регіональному розрізі, що включає оцінювання індикаторів ризиків фіскальної дестабілізації, зовнішнього боргового тиску, тіньової економіки та ефективності управління державними фінансами. Зазначена методика була застосована під час підготовки експертного звіту ФЕНР щодо стану фінансової безпеки у регіонах південно-східної України.

2. На основі теоретичних положень дисертаційного дослідження було підготовлено низку наукових публікацій у співавторстві з представниками ФЕНР, присвячених проблемам публічного контролю за фінансовими потоками, ролі державного фінансового моніторингу у протидії економічним злочинам, а також забезпеченню прозорості у використанні бюджетних коштів.

Громадська наукова організація «Фінансово-економічна наукова рада»
(Державний реєстраційний номер: 1473885)
Україна, 01135, м.Київ, вул. Павлівська, буд. 22
Телефон/факс: (044) 222-5-889

3. Напрацювання дисертаційного дослідження стали основою для формування змісту рекомендацій, наданих ФЕНР до проєкту Стратегії фінансової безпеки України на період до 2030 року. У межах цієї роботи автор дисертації взяв участь в експертній групі, яка готувала пропозиції до розділів, що стосуються механізмів міжсекторальної взаємодії, цифровізації фіскального контролю та управління державними фінансами у кризових умовах.

4. Впровадження результатів дисертації знайшло своє відображення у проведенні низки семінарів, круглих столів та вебінарів, організованих ФЕНР за участі науковців, державних службовців та представників фінансового сектору. Під час цих заходів обговорювалися питання дієвості інструментів публічного фінансового управління, а також шляхи підвищення фінансової грамотності управлінських кадрів. Автор дисертації виступив у ролі спікера та експерта з питань реформування системи державного фінансового контролю.

5. На підставі результатів дослідження було підготовлено методичні рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо запровадження системи фінансового моніторингу на місцевому рівні з метою раннього виявлення ризиків фінансової дестабілізації. Ці рекомендації були оприлюднені на офіційному сайті ФЕНР та розіслані зацікавленим структурам у регіонах.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему «Публічне управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні» у діяльність Громадської наукової організації «Фінансово-економічна наукова рада» є вагомим прикладом ефективного поєднання наукових розробок із практичними інструментами публічного управління. І це дало змогу не лише підвищити якість аналітичної діяльності організації, але й вплинути на формування сучасних стратегій державної політики у сфері фінансової безпеки. Матеріали дисертації стали цінним джерелом для експертного середовища, що працює над посиленням інституційного потенціалу України в умовах зовнішніх викликів та внутрішніх трансформацій.

Голова Громадської наукової організації
«Фінансово-економічна наукова рада», к.е.н. *Дмитро КОВАЛЕНКО*

ТОВ «БДО»

Тел.: +38 044 393 26 87
Факс: +38 044 393 26 91

Харківське шосе, 201-203, 10 поверх
м. Київ, Україна, 02121

Тел.: +38 056 370 30 43
Факс: +38 056 370 30 45

вул. Андрія Фабра, 4
м. Дніпро, Україна, 49000

E-mail: info@bdo.ua
www.bdo.ua

Довідка про впровадження
результатів дисертаційного дослідження
Штанцель Сергію Едуардовичу
На тему «Публічне управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні» за спеціальністю 25.00.02 - механізми державного управління

Результати дисертаційного дослідження Штанцеля С. Е. на тему: «Публічне управління у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні», були впроваджені у практичну діяльність ТОВ «БДО» в межах аналітичної, консультаційної та експертної роботи компанії, пов'язаної з оцінюванням фінансової стійкості, управлінням ризиками та підготовкою рекомендацій для клієнтів різних секторів економіки.

Зокрема, методичні положення щодо системної ідентифікації фінансових загроз, структуризації фінансових ризиків та оцінювання їх впливу на фінансову стабільність використані під час виконання консультаційних проєктів, спрямованих на аналіз фінансового стану клієнтів, оцінювання їх здатності протидіяти зовнішнім макрофінансовим шокам і внутрішнім управлінським дисбалансам. Запропонований у дисертації підхід до інтегрованого аналізу фінансової безпеки дозволяє комплексно поєднувати фінансові, інституційні та регуляторні чинники у процесі формування аналітичних висновків.

Окремі елементи моделі інтегрованого управління фінансовими ризиками застосовуються при підготовці рекомендацій щодо вдосконалення внутрішніх систем контролю, управління ризиками та корпоративного управління клієнтів компанії.
Це дозволяє підвищити прозорість фінансових процесів, зменшити асиметрію інформації між управлінськими рівнями та забезпечити більш обґрунтоване прийняття управлінських рішень у середньо- та довгостроковій перспективі.

Аналітичні підходи до оцінювання ефективності управління фінансовою безпекою, розроблені в межах дисертаційного дослідження, використовуються у внутрішніх методичних матеріалах ТОВ «БДО» під час підготовки аналітичних оглядів, експертних висновків і стратегічних рекомендацій. Застосування системи індикаторів фінансової стійкості та критеріїв оцінювання інституційної спроможності дозволяє враховувати не лише фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання, а й якість управлінських процедур, відповідність регуляторним вимогам та рівень ризик-менеджменту.

ТОВ «БДО» — підприємство, що створене та діє згідно з законодавством України, є членом BDO International Limited, британського товариства з обмеженою відповідальністю, а також входить до міжнародної мережі незалежних фірм-членів BDO.

BDO — це торгова марка мережі BDO та кожної з фірм-членів BDO.

Положення дисертації щодо взаємозв'язку між публічною політикою, регуляторним середовищем і фінансовою безпекою використовуються при аналізі впливу змін нормативно-правової бази на діяльність клієнтів компанії, зокрема у фінансовому та реальному секторах економіки. Це сприяє підвищенню якості консалтингових послуг і формуванню рекомендацій, орієнтованих на забезпечення фінансової стійкості в умовах підвищеної макрофінансової невизначеності.

Використання результатів дисертаційного дослідження у діяльності ТОВ «БДО» забезпечує розвиток комплексного підходу до аналізу фінансових ризиків, посилення аналітичної складової консалтингових проєктів та підвищення експертного потенціалу компанії у сфері фінансової безпеки.

Директор виконавчий
Савченко Віра Миколаївна

